

T.C.
SIIRT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
BÖLGESEL KALKINMA İKTİSADI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

BÖLGESEL KALKINMADA YATIRIM TEŞVİKLERİNİN ROLÜ: 6. BÖLGE
İLLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Serkan TEMİR

Prof. Dr. Arzdar KİRACI

Temmuz/2019

SIIRT

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	IV
ÖZET.....	XI
ABSTRACT.....	XII
KISALTMALAR.....	XIII
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	XIV
TABLOLAR DİZİNİ.....	XIX
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL KALKINMAYA YÖNELİK KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. BÖLGESEL KALKINMADA GENEL KAVRAMLAR	10
1.1.1. Bölge Kavramı ve Bölge Türleri	10
1.1.1.1. Makro Ekonomik Açıdan Bölgeler.....	11
1.1.1.1.1. Homojen Bölge	11
1.1.1.1.2. Polarize Bölge	12
1.1.1.1.3. Plan Bölge	12
1.1.1.2. Gelişmişlik Açısından Bölgeler	13
1.1.1.2.1. Az Gelişmiş Bölge	13
1.1.1.2.2. Gelişmekte Olan Bölge	14
1.1.1.2.3. Gelişmiş Bölge.....	14
1.1.2. Kalkınma Kavramsal Çerçeve	15
1.1.3. Bölgesel Kalkınma.....	16
1.1.3.1. Bölgesel Ekonomik Kalkınma Kavramı	16
1.1.3.2. Bölgesel Kalkınma Politikaları	16
1.1.3.2.1. Bölgesel Kalkınma Politikasının Temel İlkeleri.....	17
1.1.3.2.1.1. Sosyal Karlılık İlkesi	18
1.1.3.2.1.2. Kalkınma Kutbu İlkesi	19
1.1.3.2.1.3. Halkın Katılımı İlkesi	19
1.1.3.2.2. Bölgesel Kalkınma Politikasının Unsurları.....	20
1.1.3.2.3. Bölgesel Kalkınma Politikasının Amaçları.....	20
1.1.3.2.4. Bölgesel Kalkınma Politikasının Araçları.....	21

1.1.3.2.4.1. Ekonomik Faaliyetlerin Muhtelif Teşvik Tedbirleri İle Yörelere Yönelmesini Sağlamak.....	22
1.1.3.2.4.2. Bölgesel Kalkınma Amacıyla İlgili Bölgelere Yatırımlarının Sağlanması.....	23
1.1.3.2.4.3. Yönetimsel Örgütün Bölgesel Kalkınma Sorunlarına Uyumunun Sağlanması	23
1.1.3.2.4.4. Metropol Bölgelerin Gelişmesinin Sınırlandırılması.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYEDE UYGULANAN BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI VE BÖLGESEL TEŞVİK UYGULAMALARI

2.1. TÜRKİYE'DE UYGULANAN BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI	25
2.2. PLANLI DÖNEM ÖNCESİ KALKINMA POLİTİKALARI	27
2.3. 1950-1960 YILLARI KALKINMA POLİTİKALARI (LİBERAL DÖNEM)	28
2.4. PLANLI DÖNEM KALKINMA POLİTİKALARI	29
2.4.1. Kalkınma Planları	29
2.4.1.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 - 1967).....	30
2.4.1.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968 - 1972).....	30
2.4.1.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977).....	31
2.4.1.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979 - 1983).....	31
2.4.1.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985 - 1989)	32
2.4.1.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990 - 1994).....	33
2.4.1.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996 - 2000)	34
2.4.1.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001 - 2005).....	34
2.4.1.9. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007 - 2013).....	35
2.4.1.10. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014 - 2018)	35
2.5. TÜRKİYE'DE BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARINDA MEYDANA GELEN DÖNÜŞÜM	35
2.6. TEŞVİK KAVRAMI VE BÖLGESEL UYGULANAN TEŞVİK SİSTEMİ.....	39
2.6.1. Teşvik Kavramsal Çerçeve	39
2.6.2. Teşviklerin Özellikleri, Amaçları, Gerekçeleri Ve Türleri.....	40
2.6.2.1. Teşviklerin Özellikleri	40
2.6.2.2. Teşviklerin Amaçları	41

2.6.2.3. Teşviklerin Gerekçeleri.....	41
2.6.3. Türkiye'de Teşvikin Tarihçesi Ve Yeni Teşvik Sistemi.....	42
2.6.3.1. Türkiye'de Teşvikin Tarihi Gelişimi	42
2.6.3.2. Yeni Yatırım Teşvik Sistemi	44
2.6.3.3. Yeni Teşvik Sisteminin Teşvik Unsurları.....	46
2.6.3.3.1. KDV İstisnası Ve İadesi.....	46
2.6.3.3.2. Gümrük Vergisi Muafiyeti.....	46
2.6.3.3.3. Vergi İndirimi	46
2.6.3.3.4. Sosyal Sigortalar Prim Desteği (İşçi Payı).....	46
2.6.3.3.5. Sosyal Sigortalar Prim Desteği (İşveren Payı).....	46
2.6.3.3.6. Gelir Vergisi Stopajı İndirimi	47
2.6.3.3.7. Faiz Oranı Desteği	47
2.6.3.3.8. Arazi Tahsisi	47
2.6.3.3.9. KDV İadesi	47
2.6.3.4. Genel Teşvik Uygulamaları	47
2.6.3.5. Bölgesel Yatırım Teşvik Uygulamaları	47
2.6.3.6. Büyük Ölçekli Yatırım Teşvik Uygulamaları.....	48
2.6.3.7. Stratejik Yatırım Teşvik Uygulamaları.....	48
2.7. ALTINCI BÖLGE İLLERİNİN EKONOMİK YAPISI.....	48
2.7.1. Ağrı İli Ekonomik Yapısı	48
2.7.2. Ardahan İli Ekonomik Yapısı.....	49
2.7.3. Batman İli Ekonomik Yapısı	49
2.7.4. Bingöl İli Ekonomik Yapısı.....	49
2.7.5. Bitlis İli Ekonomik Yapısı	50
2.7.6. Diyarbakır İli Ekonomik Yapısı	50
2.7.7. Hakkâri İli Ekonomik Yapısı.....	50
2.7.8. Iğdır İli Ekonomik Yapısı.....	50
2.7.9. Kars İli Ekonomik Yapısı	51
2.7.10. Mardin İli Ekonomik Yapısı	51
2.7.11. Muş İli Ekonomik Yapısı	51
2.7.12. Siirt İli Ekonomik Yapısı	52
2.7.13. Şanlıurfa İli Ekonomik Yapısı.....	52

2.7.14. Şırnak İli Ekonomik Yapısı.....	52
2.7.15. Van İli Ekonomik Yapısı.....	52
2.8. ALTINCI BÖLGE İLLERİNE VERİLEN TEŞVİKLER	54
2.9. TEŞVİKLERİN ETKİNLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALTINCI BÖLGE İLLERİNE VERİLEN YATIRIM TEŞVİKLERİNİN ETKİNLİĞİNİN VERİ ZARFLAMA ANALİZİ YÖNTEMİYLE ÖLÇÜLMESİ

3.1. VERİ ZARFLAMA ANALİZİ VE SONUÇLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	56
3.1.1. VZA'ya Yönelik Kavramsal Çerçeve.....	56
3.1.1.1. Etkinlik ve Verimlilik Kavramları	56
3.1.1.1.1. Verimlilik Kavramı	56
3.1.1.1.2. Etkinlik Kavramı.....	57
3.1.1.2. Veri Zarflama Analizi	58
3.1.1.2.1. Veri Zarflama Analizinin Amacı Güçlü ve Zayıf Yönleri.....	59
3.1.1.2.2. Veri Zarflama Analizinin Güçlü Yönleri	59
3.1.1.2.3. Veri Zarflama Analizinin Zayıf Yönleri	60
3.1.1.2.4. Veri Zarflama Analizinin Uygulama Süreci	60
3.1.1.2.5. Veri Zarflama Analizinin Matematiksel Yapısı ve Kullanılan Analiz Modelleri.....	62
3.2. ALTINCI BÖLGE İLLERİ İÇİN VERİ ZARFLAMA ANALİZİ UYGULAMA SONUÇLARI.....	65
3.2.1. Karar Verme Birimlerinin Seçimi	65
3.2.2. Uygun Girdi Ve Çıktının Belirlenmesi.....	65
3.2.3. Veri Zarflama Modelleri Kullanılarak Karar Verme Birimlerinin Etkinliğinin Ölçülmesi	67
3.2.3.1. 2014 Yılına Ait Analiz Sonuçları	68
3.2.3.2. 2014 Yılında Etkin Olmayan İllerin Etkin Olabilmesi İçin Girdi Ve Çıktılardaki Değişim Oranları	71
3.2.3.2.1. Ağrı İli Potansiyel İyileştirme Durumu	71
3.2.3.2.2. Diyarbakır İli Potansiyel İyileştirme Durumu	73
3.2.3.2.3. Bitlis İli Potansiyel İyileştirme Durumu	74
3.2.3.2.4. Kars İli Potansiyel İyileştirme Durumu	75

3.2.3.2.5. Mardin İli Potansiyel İyileştirme Durumu	77
3.2.3.2.6. Siirt İli Potansiyel İyileştirme Durumu	78
3.2.3.2.7. Van İli Potansiyel İyileştirme Durumu	79
3.2.3.2.8. Şırnak İli Potansiyel İyileştirme Durumu	81
3.2.3.2.9. Iğdır İli Potansiyel İyileştirme Durumu	82
3.2.3.2.10. Muş İli Potansiyel İyileştirme Durumu	83
3.2.3.3. 2015 Yılına Ait Analiz Sonuçları	84
3.2.3.4. 2015 Yılında Etkin Olmayan İllerin Etkin Olabilmesi İçin Girdi Ve Çıktılardaki Değişim Oranları	87
3.2.3.4.1. Ağrı İli Potansiyel İyileştirme Durumu	87
3.2.3.4.2. Bitlis İli Potansiyel İyileştirme Durumu	89
3.2.3.4.3. Şanlıurfa İli Potansiyel İyileştirme Durumu	90
3.2.3.4.4. Kars İli Potansiyel İyileştirme Durumu	91
3.2.3.4.5. Bingöl İli Potansiyel İyileştirme Durumu	93
3.2.3.4.6. Diyarbakır İli Potansiyel İyileştirme Durumu	94
3.2.3.4.7. Mardin İli Potansiyel İyileştirme Durumu	96
3.2.3.4.8. Muş İli Potansiyel İyileştirme Durumu	97
3.2.3.4.9. Şırnak İli Potansiyel İyileştirme Durumu	99
3.2.3.4.10. Van İli Potansiyel İyileştirme Durumu	100
3.2.3.5. 2016 Yılına Ait Analiz Sonuçları	101
3.2.3.6. 2016 Yılında Etkin Olmayan İllerin Etkin Olabilmesi İçin Girdi Ve Çıktılardaki Değişim Oranları	104
3.2.3.6.1. Ağrı İli Potansiyel İyileştirme Durumu	104
3.2.3.6.2. Bingöl İli Potansiyel İyileştirme Durumu	106
3.2.3.6.3. Bitlis İli Potansiyel İyileştirme Durumu	107
3.2.3.6.4. Diyarbakır İli Potansiyel İyileştirme Durumu	108
3.2.3.6.5. Iğdır İli Potansiyel İyileştirme Durumu	110
3.2.3.6.6. Şanlıurfa İli Potansiyel İyileştirme Durumu	111
3.2.3.6.7. Muş İli Potansiyel İyileştirme Durumu	113
3.2.3.6.8. Siirt İli Potansiyel İyileştirme Durumu	114
3.2.3.6.9. Van İli Potansiyel İyileştirme Durumu	116
3.2.3.6.10. Şırnak İli Potansiyel İyileştirme Durumu	118

3.2.3.7. 2017 Yılına Ait Analiz Sonuçları	119
3.2.3.8. 2017 Yılında Etkin Olmayan İllerin Etkin Olabilmesi İçin Girdi Ve	
Çıktılardaki Değişim Oranları	122
3.2.3.8.1. Diyarbakır İli Potansiyel İyileştirme Durumu	122
3.2.3.8.2. Ağrı İli Potansiyel İyileştirme Durumu	124
3.2.3.8.3. Bingöl İli Potansiyel İyileştirme Durumu	125
3.2.3.8.4. Bitlis İli Potansiyel İyileştirme Durumu	127
3.2.3.8.5. Şırnak İli Potansiyel İyileştirme Durumu	129
3.2.3.8.6. Kars İli Potansiyel İyileştirme Durumu	130
3.2.3.8.7. Mardin İli Potansiyel İyileştirme Durumu	132
3.2.3.8.8. Siirt İli Potansiyel İyileştirme Durumu	133
3.2.3.9. 2018 Yılına Ait Analiz Sonuçları	134
3.2.3.10.2018 Yılında Etkin Olmayan İllerin Etkin Olabilmesi İçin Girdi Ve	
Çıktılardaki Değişim Oranları	137
3.2.3.10.1. Ağrı İli Potansiyel İyileştirme Durumu	137
3.2.3.10.2. Bingöl İli Potansiyel İyileştirme Durumu.....	139
3.2.3.10.3. Hakkâri İli Potansiyel İyileştirme Durumu.....	140
3.2.3.10.4. Kars İli Potansiyel İyileştirme Durumu	142
3.2.3.10.5. Siirt İli Potansiyel İyileştirme Durumu.....	144
3.2.3.10.6. Şırnak İli Potansiyel İyileştirme Durumu	145
3.2.3.10.7. Bitlis İli Potansiyel İyileştirme Durumu.....	147
3.2.3.10.8. Diyarbakır İli Potansiyel İyileştirme Durumu	148
3.2.3.10.9. Iğdır İli Potansiyel İyileştirme Durumu.....	150
3.2.3.10.10. Mardin İli Potansiyel İyileştirme Durumu.....	151
3.2.3.10.11. Muş İli Potansiyel İyileştirme Durumu	153
3.2.3.10.12. Şanlıurfa İli Potansiyel İyileştirme Durumu	154
3.2.3.10.13. Van İli Potansiyel İyileştirme Durumu	156
3.2.3.11.2014-2018 Dönemine Ait Analiz Sonuçları	157
3.2.3.12.2014-2018 Döneminde Etkin Olmayan İllerin Etkin Olabilmesi İçin Girdi	
Ve Çıktılardaki Değişim Oranları.....	160
3.2.3.12.1. Ağrı İli Potansiyel İyileştirme Durumu	160
3.2.3.12.2. Bingöl İli Potansiyel İyileştirme Durumu	162

3.2.3.12.3. Bitlis İli Potansiyel İyileştirme Durumu.....	163
3.2.3.12.4. Diyarbakır İli Potansiyel İyileştirme Durumu.....	165
3.2.3.12.5. Hakkâri İli Potansiyel İyileştirme Durumu	166
3.2.3.12.6. Kars İli Potansiyel İyileştirme Durumu.....	168
3.2.3.12.7. Mardin İli Potansiyel İyileştirme Durumu	169
3.2.3.12.8. Muş İli Potansiyel İyileştirme Durumu	171
3.2.3.12.9. Siirt İli Potansiyel İyileştirme Durumu	172
3.2.3.12.10.Şırnak İli Potansiyel İyileştirme Durumu.....	174
3.2.3.12.11. Şanlıurfa İli Potansiyel İyileştirme Durumu.....	175
3.2.3.12.12. Van İli Potansiyel İyileştirme Durumu.....	177
SONUÇ VE ÖNERİLER	179
KAYNAKÇA.....	186
ÖZGEÇMİŞ.....	194

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****BÖLGESEL KALKINMADA YATIRIM TEŞVİKLERİNİN ROLÜ: 6. BÖLGE İLLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME****Serkan TEMİR****Danışman: Prof. Dr. Arzdar KİRACI****2019, Sayfa: 186****Jüri: Prof. Dr. Arzdar KİRACI****Doç. Dr. Mete Cüneyt OKYAR****Dr. Öğr. Üyesi Semih Serkant AKTUĞ**

Bu çalışmada, 2014–2018 arasındaki yıllar için yatırım teşviklerinin bölgesel kalkınmada etkinliği, yeni yatırım teşvik sistemi kapsamında oluşturulan altıncı bölge illeri bağlamında incelenmektedir. Analizde çıktı odaklı Veri Zarflama Analizi (VZA) modellerinden BCC (Banker Charnes Cooper) modeli kullanılmaktadır. Her yıl ve her il için yapılan analizde, sabit yatırımlar miktarı ve belge adedi analizin girdisini, yaratılan istihdam ise analizin çıktısını oluşturmaktadır. Analiz yapılan yılda etkin olan iller referans alınarak yapılan analizde, aynı yıl etkin olmayan illerin etkin olması için alması gereken değerler ortaya konulmaktadır.

Her analiz yılında etkin iller bulunurken, hiçbir yılda bütün illerin etkin olduğu tam etkinliğe ulaşılamamıştır. Elde edilen analiz sonuçlarında sabit yatırımların ve belge adedinin azaltılması veya sabit kalması sonucu istihdam artırılarak etkinliğe ulaşılabileceği tespit edilmiştir. Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar ve bölge (il) ihtiyaçları göz önünde bulundurularak, etkin olan illere ait veriler incelenerek yapılacak politikalar, bölgede meydana gelecek ekonomik büyüme ve gelişmeyi hızlandıracaktır.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel Kalkınma, Teşvikler, Yeni Teşvik Sistemi, Etkinlik, Veri Zarflama Analizi (VZA)

ABSTRACT
MASTER'S THESIS
THE ROLE OF INVESTMENT INCENTIVES IN REGIONAL
EVELOPMENT: AN EVALUATION ON 6th REGION PROVINCES

Serkan TEMİR

Thesis Advisor: Prof. Dr. Arzdar KİRACI

2019, Page: 186

Jury: Prof. Arzdar KİRACI

Assoc. Prof. Mete Cüneyt OKYAR

Asst. Prof. Semih Serkant AKTUĞ

This study examines the efficiency of investment incentives of the new investment incentive system for regional development between 2014 and 2018 for the sixth regional provinces in Turkey. The analysis uses BCC (Banker Charnes Cooper) model, which is one of the output oriented Data Envelopment Analysis (DEA) models. For each year and for each province, fixed investment amount and the number of investment documents is the input, and the employment created is the output of the analysis. Using the provinces that are efficient in the year analyzed, the values that make other provinces efficient in the same year are calculated.

Efficient provinces are present in each analysis year, but a year of full efficiency where all the provinces are efficient is not present. According to the efficient results of the analysis, employment can be increased using non-increasing fixed investments and number of investment documents. Taking into consideration the results obtained from this study and the needs of the region (province), future policies that use the data of the efficient provinces will accelerate the economic growth and development in the region.

Keywords: Regional Development, Incentives, New Incentive System, Efficiency, Data Envelopment Analysis (DEA)

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Ar-Ge	: Araştırma ve Geliştirme
BCC	: Banker Charnes Cooper
CCR	: Charnes Cooper Rhodes
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
VZA	: Veri Zarflama Analizi

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 3.1. 2014 Yılı İllerin Skor Dağılımı	69
Şekil 3.2. 2014 Yılı Toplam Potansiyel İyileştirme	70
Şekil 3.3. 2014 Yılı Referans Sıklığı	70
Şekil 3.4. Ağrı İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği	72
Şekil 3.5. Ağrı İli 2014 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı.....	72
Şekil 3.6. Diyarbakır İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği	73
Şekil 3.7. Diyarbakır İli 2014 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı.....	74
Şekil 3.8. Bitlis İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği	74
Şekil 3.9. Bitlis İli 2014 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı	75
Şekil 3.10. Kars İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği	76
Şekil 3.11. Kars İli 2014 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı.....	77
Şekil 3.12. Mardin İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği	77
Şekil 3.13. Mardin İli 2014 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı	78
Şekil 3.14. Siirt İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği	78
Şekil 3.15. Siirt İli 2014 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı	79
Şekil 3.16. Van İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği	80
Şekil 3.17. Van İli 2014 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı	80
Şekil 3.18. Şırnak İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği	81
Şekil 3.19. Şırnak İli 2014 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı.....	82
Şekil 3.20. Iğdır İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği	82
Şekil 3.21. Iğdır İli 2014 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı	83
Şekil 3.22. Muş İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği.....	83
Şekil 3.23. Muş İli 2014 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı	84
Şekil 3.24. 2015 Yılı İllerin Skor Dağılımı	86
Şekil 3.25. 2015 Yılı Toplam Potansiyel İyileştirme	86
Şekil 3.26. 2015 Yılı Referans Sıklığı	87
Şekil 3.27. Ağrı İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği	88
Şekil 3.28. Ağrı İli 2015 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı.....	88
Şekil 3.29. Bitlis İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği	89
Şekil 3.30. Bitlis İli 2015 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı	89
Şekil 3.31. Şanlıurfa İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği	90

Şekil 3.32. Şanlıurfa İli 2015 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı	91
Şekil 3.33. Kars İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği	92
Şekil 3.34. Kars İli 2015 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı.....	93
Şekil 3.31. Bingöl İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği	93
Şekil 3.36. Bingöl İli 2015 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı	94
Şekil 3.37. Diyarbakır İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği	95
Şekil 3.38. Diyarbakır İli 2015 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı.....	96
Şekil 3.39. Mardin İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği	96
Şekil 3.40. Mardin İli 2015 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı	97
Şekil 3.41. Muş İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği.....	98
Şekil 3.42. Muş İli 2015 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı	98
Şekil 3.43. Şırnak İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği	99
Şekil 3.44. Şırnak İli 2015 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı.....	100
Şekil 3.41. Van İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği	100
Şekil 3.46. Van İli 2015 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı	101
Şekil 3.47. 2016 Yılı İllerin Skor Dağılımı	103
Şekil 3.48. 2016 Yılı Toplam Potansiyel İyileştirme	103
Şekil 3.49. 2016 Yılı Referans Sıklığı	104
Şekil 3.50. Ağrı İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği	105
Şekil 3.51. Ağrı İli 2016 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı.....	105
Şekil 3.52. Bingöl İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği.....	106
Şekil 3.53. Bingöl İli 2016 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı	107
Şekil 3.54. Bitlis İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği	107
Şekil 3.55. Bitlis İli 2016 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı	108
Şekil 3.56. Diyarbakır İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği	109
Şekil 3.57. Diyarbakır İli 2016 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı.....	110
Şekil 3.58. Iğdır İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği.....	110
Şekil 3.59. Iğdır İli 2016 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı	111
Şekil 3.60. Şanlıurfa İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği	112
Şekil 3.61. Şanlıurfa İli 2016 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı	113
Şekil 3.62. Muş İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği.....	113
Şekil 3.63. Muş İli 2016 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı.....	114

Şekil 3.64. Siirt İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği	115
Şekil 3.65. Siirt İli 2016 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı	116
Şekil 3.66. Van İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği	117
Şekil 3.67. Van İli 2016 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı	118
Şekil 3.68. Şırnak İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği	118
Şekil 3.69. Şırnak İli 2016 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı.....	119
Şekil 3.70. 2017 Yılı İllerin Skor Dağılımı	121
Şekil 3.71. 2017 Yılı Toplam Potansiyel İyileştirme	121
Şekil 3.72. 2017 Yılı Referans Sıklığı	122
Şekil 3.73. Diyarbakır İli 2017 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği	123
Şekil 3.74. Diyarbakır İli 2017 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı.....	124
Şekil 3.75. Ağrı İli 2017 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği	124
Şekil 3.76. Ağrı İli 2017 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı.....	125
Şekil 3.77. Bingöl İli 2017 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği.....	126
Şekil 3.78. Bingöl İli 2017 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı	127
Şekil 3.79. Bitlis İli 2017 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği	128
Şekil 3.80. Bitlis İli 2017 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı	129
Şekil 3.81. Şırnak İli 2017 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği	129
Şekil 3.82. Şırnak İli 2017 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı.....	130
Şekil 3.83. Kars İli 2017 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği	131
Şekil 3.84. Kars İli 2017 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı.....	131
Şekil 3.85. Mardin İli 2017 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği.....	132
Şekil 3.86. Mardin İli 2017 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı	133
Şekil 3.87. Siirt İli 2017 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği.....	133
Şekil 3.88. Siirt İli 2017 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı	134
Şekil 3.89. 2018 Yılı İllerin Skor Dağılımı	136
Şekil 3.90. 2018 Yılı Toplam Potansiyel İyileştirme	136
Şekil 3.91. 2018 Yılı Referans Sıklığı	137
Şekil 3.92. Ağrı İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği	138
Şekil 3.93. Ağrı İli 2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı.....	138
Şekil 3.94. Bingöl İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği.....	139
Şekil 3.95. Bingöl İli 2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı.....	140

Şekil 3.96. Hakkâri İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği.....	141
Şekil 3.97. Hakkâri İli 2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı.....	142
Şekil 3.98. Kars İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği.....	143
Şekil 3.99. Kars İli 2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı.....	144
Şekil 3.100. Siirt İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği.....	144
Şekil 3.101. Siirt İli 2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı.....	145
Şekil 3.102. Şırnak İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği.....	146
Şekil 3.103. Şırnak İli 2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı.....	147
Şekil 3.104. Bitlis İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği.....	147
Şekil 3.105. Bitlis İli 2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı.....	148
Şekil 3.106. Diyarbakır İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği.....	149
Şekil 3.107. Diyarbakır İli 2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı.....	150
Şekil 3.108. Iğdır İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği.....	150
Şekil 3.109. Iğdır İli 2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı.....	151
Şekil 3.112. Mardin İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği.....	152
Şekil 3.111. Mardin İli 2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı.....	153
Şekil 3.112. Muş İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği.....	153
Şekil 3.113. Muş İli 2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı.....	154
Şekil 3.114. Şanlıurfa İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği.....	155
Şekil 3.115. Şanlıurfa İli 2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı.....	156
Şekil 3.116. Van İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği.....	156
Şekil 3.117. Van İli 2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı.....	157
Şekil 3.118. 2014-2018 Dönemi İllerin Skor Dağılımı.....	159
Şekil 3.119. 2018 Yılı Toplam Potansiyel İyileştirme.....	159
Şekil 3.120. 2014-2018 Dönemi Yılı Referans Sıklığı.....	160
Şekil 3.121. Ağrı İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Grafiği.....	161
Şekil 3.122. Ağrı İli 2014-2018 Dönemi Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı.....	162
Şekil 3.123. Bingöl İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Grafiği.....	162
Şekil 3.124. Bingöl İli 2014-2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı.....	163
Şekil 3.125. Bitlis İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Grafiği.....	164
Şekil 3.126. Bitlis İli 2014-2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı.....	165
Şekil 3.127. Diyarbakır İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Grafiği ...	165

Şekil 3.128. Diyarbakır İli 2014-2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı	166
Şekil 3.129 Hakkâri İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Grafiği	167
Şekil 3.130. Hakkâri İli 2014-2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı.....	168
Şekil 3.131. Kars İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Grafiği	168
Şekil 3.132. Kars İli 2014-2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı	169
Şekil 3.135. Mardin İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Grafiği	170
Şekil 3.134. Mardin İli 2014-2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı.....	171
Şekil 3.135. Muş İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Grafiği.....	171
Şekil 3.136. Muş İli 2014-2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı.....	172
Şekil 3.137. Siirt İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Grafiği.....	173
Şekil 3.138. Siirt İli 2014-2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı.....	174
Şekil 3.139. Şırnak İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Grafiği	174
Şekil 3.140. Şırnak İli 2014-2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı	175
Şekil 3.141. Şanlıurfa İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Grafiği	176
Şekil 3.142. Şanlıurfa İli 2014-2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı	177
Şekil 3.143. Van İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Grafiği	177
Şekil 3.144. Van İli 2014-2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı	178

TABLolar DİZİNİ

Tablo 2.1. 2014-2017 Yılları Altıncı Bölge İllerinin Gayri Safi Yurt İçi Hasılası	53
Tablo 2.2. 2014-2017 Yılları Altıncı Bölge İllerinin İhracat Tutarları	53
Tablo 3.1. Analizde Kullanılan Girdi ve Çıktılar	66
Tablo.3.2. 2014-2018 Yılları BCC Modeline Göre Referans Olan İller ve Sayıları	67
Tablo 3.3. 2014 Yılı Çıktı Odaklı BCC Modeli Etkinlik Skorları	68
Tablo 3.4. Ağrı İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri	72
Tablo 3.5. Diyarbakır İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri	73
Tablo 3.6. Bitlis İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri	75
Tablo 3.7. Kars İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri	76
Tablo 3.8. Mardin İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri	77
Tablo 3.9. Siirt İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri	79
Tablo 3.10. Van İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri	80
Tablo 3.11. Şırnak İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri	81
Tablo 3.12. Iğdır İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri	82
Tablo 3.13. Muş İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri	84
Tablo 3.14. 2015 Yılı çıktı odaklı BCC modeli Skorları Tablosu	85
Tablo 3.15. Ağrı İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri	88
Tablo 3.16. Bitlis İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri	89
Tablo 3.17. Şanlıurfa İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri	90
Tablo 3.18. Kars İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri	92
Tablo 3.19. Bingöl İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri	94
Tablo 3.20. Diyarbakır İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri	95
Tablo 3.21. Mardin İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri	97
Tablo 3.20. Muş İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri	98
Tablo 3.23. Şırnak İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri	99
Tablo 3.24. Van İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri	101
Tablo 3.25. 2016 Yılı Çıktı Odaklı BCC Modeli Skorları Tablosu	101
Tablo 3.26. Ağrı İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri	105
Tablo 3.27. Bingöl İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri	106
Tablo 3.28. Bitlis İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri	108
Tablo 3.29. Diyarbakır İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri	109

Tablo 3.30. Iğdır İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri	111
Tablo 3.31. Şanlıurfa İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri.....	112
Tablo 3.32. Muş İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri	114
Tablo 3.33. Siirt İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri	115
Tablo 3.34. Van İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri.....	117
Tablo 3.35. Şırnak İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri.....	119
Tablo 3.36. 2017 Yılı Çıktı Odaklı BCC Modeli Skorları Tablosu	119
Tablo 3.37. Diyarbakır İli 2017 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri.....	123
Tablo 3.38. Ağrı İli 2017 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri.....	125
Tablo 3.39. Bingöl İli 2017 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri	126
Tablo 3.40. Bitlis İli 2017 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri.....	128
Tablo 3.41. Şırnak İli 2017 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri.....	130
Tablo 3.42. Kars İli 2017 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri.....	131
Tablo 3.43. Mardin İli 2017 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri	132
Tablo 3.44. Siirt İli 2017 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri	134
Tablo 3.45. 2018 Yılı Çıktı Odaklı BCC Modeli Skorları Tablosu	135
Tablo 3.46. Ağrı İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri.....	138
Tablo 3.47. Bingöl İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri	139
Tablo 3.48. Hakkâri İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri	141
Tablo 3.49. Kars İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri.....	143
Tablo 3.50. Siirt İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri	145
Tablo 3.51. Şırnak İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri.....	146
Tablo 3.52. Bitlis İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri.....	148
Tablo 3.53. Diyarbakır İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri.....	149
Tablo 3.54. Iğdır İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri	151
Tablo 3.56. Mardin İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri	152
Tablo 3.56. Muş İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri	153
Tablo 3.57. Şanlıurfa İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri.....	155
Tablo 3.58. Van İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri.....	157
Tablo 3.59. 2014 - 2018 Dönemi Çıktı Odaklı BCC Modeli Skorları Tablosu	157
Tablo 3.60. Ağrı İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Verileri.....	161
Tablo 3.61. Bingöl İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Verileri	163

Tablo 3.62. Bitlis İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Verileri.....	164
Tablo 3.63. Diyarbakır İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Verileri.....	166
Tablo 3.64. Hakkâri İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Verileri	167
Tablo 3.65. Kars İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Verileri.....	169
Tablo 3.66. Mardin İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Verileri	170
Tablo 3.67. Mardin İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Verileri	172
Tablo 3.68. Siirt İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Verileri	173
Tablo 3.69. Şırnak İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Verileri.....	175
Tablo 3.70. Şanlıurfa İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Verileri.....	176
Tablo 3.71. Van İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Verileri.....	178
Tablo 3.72. 2014 Yılı Etkin Olmayan İllerin Potansiyel İyileştirme Oranları.....	180
Tablo 3.73. 2015 Yılı Etkin Olmayan İllerin Potansiyel İyileştirme Oranları.....	181
Tablo 3.74. 2016 Yılı Etkin Olmayan İllerin Potansiyel İyileştirme Oranları.....	182
Tablo 3.75. 2017 Yılı Etkin Olmayan İllerin Potansiyel İyileştirme Oranları.....	183
Tablo 3.76. 2018 Yılı Etkin Olmayan İllerin Potansiyel İyileştirme Oranları.....	184
Tablo 3.77. 2014-2018 Dönemi Etkin Olmayan İllerin Potansiyel İyileştirme Oranları	185

ÖNSÖZ

Günümüzde teşvik tedbirleri sadece ülkemizde değil tüm dünya ekonomisinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Teşvik tedbirleri, bölgesel gelişmişlik farklarını azaltıcı politika araçlarının başında gelmeye devam etmektedir. Ekonomide verimliliğin ve etkinliğin artması, sermayenin geri kalmış bölgelere iletilmesi, işsizliğin azaltılması, istihdamın artırılması, geri kalmış bölgelerin girişimciler için cazip hale getirilmesi, geri kalmış bölgelerden gelişmiş bölgelere göçün azaltılması amacı ile gelişmiş veya gelişmekte birçok ülkede teşvik tedbirleri uygulanmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye’de uygulanan kalkınma politikası araçlarından biri olan teşviklerin etkinliği ve bölgesel kalkınmaya etkisi altıncı bölge illeri özelinde incelenmeye çalışılmıştır.

Tüm eğitim hayatım boyunca benden maddi manevi desteğini esirgemeyen sevgili aileme, değerli eşim Sebiha TEMİR’e çalışma süresince bilgi ve tecrübeleriyle değerli katkılarda bulunan, şahsıma kıymetli vaktini ayırıp çalışmamın bütün aşamalarında yol gösteren, önerilerde bulunan ve yazmamı sağlayan saygıdeğer Muzaffer SARI ’ya hocalarım Dr. Serdar ABUT ’a, Dr. Öğr. Üyesi Efdal POLAT ’a, Prof. Dr. Yüksel BİRİNCİ ’ye ve kendisi olmasaydı bu tezi bitiremeyeceğim Saygıdeğer Danışmanım Prof. Dr. Arzdar KİRACI ’ya teşekkürü borç bilirim.

GİRİŞ

Bu tez, bölgesel kalkınmada fayda sağlayan yatırım teşviklerinin etkinliğini Veri Zarflama Analizi (VZA) ile altıncı bölge illeri için incelemektedir. Yapılan analiz sayesinde etkin olmayan altıncı bölge illeri ve bu illeri etkin yapmak için yapılması gereken değişken ayarlamalarının ne olduğu tespit edilebilecektir. Bu sayede altıncı bölge illeri için gelecekte yapılabilecek teşvik politikası değişikliklerinde bu tezin sonuçları kullanılabilir.

Altıncı bölge illeri Türkiye'nin doğu ve güney doğu bölgelerinde bulunmakta ve görece olarak Türkiye'nin ekonomik olarak daha az gelişmiş bir bölgesini oluşturmaktadır (T.C.K.B., 2013, s. 71). Görece geri kalmış bölgelerin ana karakteri, yeterli çalışma alanlarının, dolayısıyla istihdam olanaklarının olmaması, bunun neticesinde işsizlik oranlarının yüksekliği, gelir düzeyinin düşük olması, yeterli yatırımların olmaması ve müteşebbis sayısının azlığıdır. Sermaye sahibi bir girişimcinin neden bu bölgeye yatırım yapmalıyım? Sorusuna cevaben diğer bölgelerde yatırım yapmak isteyenlere faydalanabilecekleri avantajlardan oranla geri kalmış bölgelere yatırım yapanlara daha fazlasını verme düşüncesi teşvik tedbirleri olgusunu ortaya çıkarmıştır (Dinler, 2012).

Altıncı bölge illerine, yerel ya da bölgesel kalkınma doğrultusunda ortaya konan politikalarda, diğer bölgelere oranla daha fazla yatırım teşviki tanınmaktadır (Invest, 2019). Yerel ya da bölgesel kalkınma doğrultusunda ortaya konan politikalar bölgedeki refahı üst seviyelere çıkarmakla beraber, birçok yönden ulusal ekonomilere katkı sağlamaktadır. Küresel ekonomik mücadele sahasında bulunan ülkeler; teknolojik, ekonomik, sosyal, kültürel ve politik anlamda güçlü olmayı amaçlarken bu amaçlarına ulaşmak için yerelde bölgesel dengesizlikleri azaltacak veya yok edecek politikalar izlemektedir (Ağralıoğlu, 2018).

Bölgesel kalkınma politika araçları arasında yer alan teşvikler, belirlenmiş alanlarda seçilmiş bölgenin ve ilgili faaliyet alanının gelişim hızının artırılması gayesiyle, kamu aracılığıyla sağlanan aynı ve nakdi yardımlar olarak açıklanmaktadır. Bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması, seçilmiş bölgelerin ekonomiye katkısını artıracak katma değer yaratan mal veya hizmetlerin üretilmesi açısından kaynak transferinin sağlanması son derece önemli bir konudur. Bu bağlamda teşviklerle, karar

vericiler tarafından belirlenmiş ulusal ekonomik hedefler ve politikaların uyum içerisinde olması sağlanmalıdır. Teşvik sisteminin temel hedefi süreklilik arz eden bir yapının meydana gelmesi, küresel rekabet gücünün oluşturulmasıdır (Baykul, Işık Maden, & Kutgi, 2019).

Teşvik belgeli yatırımlar, uygulanan bölgedeki üretim kısıtlılığını azaltmak ve üretilen ürün veya hizmetin kalitesini artırmak, yerel veya küresel anlamda rekabet edebilme kapasitesi yüksek çıktılar elde etmek ve aynı zamanda sosyal, ekonomik, kültürel alanda sürdürülebilir bir gelişmeyi gerçekleştirmek için kullanılmaktadır (Çiftçi, 2007). Bu bağlamda altıncı bölge illerine verilen teşviklere bakıldığında; genel bölgesel yatırım teşvik uygulamaları ile büyük ölçekli yatırım ve stratejik yatırım teşvik uygulamaları kapsamında sağlanan birçok teşvik unsuru bulunmaktadır (Invest, 2019).

Planlı dönemden günümüze kadar uygulanmakta olan bölge odaklı politikalarda gelişmişlik düzeyi bakımından geri kalmış bölgelere devlet yardımlarının iletilmesi, kamu dışında kalan sektörlerle sunulan teşvikler, organize sanayi bölgelerinin kurulması, yerel potansiyellerin ekonomiye katkısının sağlanması için kalkınma ajanslarının kurulması gibi birçok farklı strateji yer ale gelmiştir. Kamu ve özel sektör tarafından farklı hizmet ve ürün alanlarında yatırımlar yapılmıştır. Yapılan bu yatırımların etkinlik seviyesinin ölçülmesi, diğer gelişmeye muhtaç bölgeler için bir referans değer meydana getirecek, böylece yatırımların hangi sektör veya hangi bölgeye hangi düzeyde iletileceği konusunda bir yol haritası oluşturulmasını sağlayacaktır. Etkinlik ölçümü yapılması yapılan yatırımların doğru bir şekilde doğru yerlere iletimini sağlayacaktır. Aynı zamanda kalkınma politika araçlarının analiz edilerek güncellenmesi konusunda bir takım öneriler sunacaktır. Etkin kullanımı sağlanamayan yatırımlar, israfa neden olmakla birlikte yatırımları etkin kullanımı konusunda başarılı olan diğer bölgelerin kaynaklara ulaşımını da zorlaştırmaktadır (Polat, 2014).

Bu bağlamda yapılan literatür taramasında yer alan çalışmalara bakıldığında, yatırım teşvik politikalarının bir kalkınma politika aracı olmaya devam ettiği fakat politika amacına tam etkin bir şekilde ulaşamadığı konusuna vurgu yapıldığı görülmektedir.

Çalışmaya başlanmadan yapılan literatür taramasında ve tezin ana taslağının meydana getirilmesinde Dinler (2012) tarafından yazılmış olan Türkiye’de bölgesel

farklar ve bölgesel dengesizlikleri ortadan kaldırmaya yönelik politikaları konu edinen kitap; Yavan (2011) tarafından Türkiye’de teşviklerin bölgesel analizi yapılan çalışma; Tiftikçigil (2010) tarafından Türkiye’de bölgesel kalkınma politikalarının ve bu politikaların zaman içerisinde ne gibi değişiklikler yaşadığı ile ilgili yapılan çalışmadan faydalanılmıştır. Yine çalışmaya başlamadan önce birçok tez, internet dokümanı, makale çalışmanın ana hatlarının oluşmasında ön ayak olmuştur.

Yavan (2011) yapmış olduğu çalışmada, teşviklerin bölgesel açıdan gayri safi yurt içi hâsıla üzerindeki etkilerinin olumlu yönde olduğunu ve herhangi bir ilde yatırım teşviklerinin artmasının beraberinde gayri safi yurt içi hasılanın ve kişi başı milli gelirin artacağını belirtmiştir. Teşvikler aracılığı ile yapılan yatırımların bölgesel ekonomik etkinliğin artması, sosyal refah seviyesinin yükselmesi ile yakından ilgili olduğu konusu çalışmanın bir diğer bulgusu olarak öne çıkmaktadır. İlgili çalışmanın sonuç kısmında değinildiği üzere Türkiye’de uygulanan bölgesel kalkınma politika araçlarından biri olan teşvikler, bölgesel kalkınmaya pozitif katkı sunmaktadır ve önemli bir kalkınma politika aracı olarak yerini korumaktadır.

Polat (2014) doktora tez çalışmasında yatırımların etkinliğini Düzey-2 bölgeleri özelinde araştırmış, VZA yöntemiyle bir takım bulgular elde etmiştir. Tezin sonuç bölümünde değinilen kamu yatırımlarının etkinliğinin yıldan yıla değişkenlik göstermesi, yapılan kamu yardımlarının amacına hizmet etmesi bağlamında gerekli denetim mekanizmasının oluşturulamaması, tezde sunulan Düzey-2 bölgelerine 2009-2011 yılları arasında yapılan kamu yatırımları tüm bölgelerde etkindir hipotezini geçersiz kılmıştır. Bu tezin ana fikrini oluşturan yatırım teşviklerinin etkinliği sorunsalına cevap aranırken Polat (2014) tarafından yazılmış olan bu tez yol gösterme açısından faydalı olmuştur.

Yayar ve Demir (2012) tarafından Tokat ilinde firmalar üzerinde yapılan çalışmada, yatırım teşviklerinin uygulama sonuçlarının çabuk elde edilebilir olması açısından kullanılan bir politika aracı olduğunu ve diğer politika araçlarından ayrı düşünülmesi gerektirdiği belirtilmiştir. Bölgesel gelişmişlik farklarının ortadan kaldırılması, bölgesel kalkınmanın ve sürekliliğinin sağlanması bağlamında gerçekçi bir bölgesel kalkınma politikası temelli, etkin teşvik sisteminin oluşturulması önem arz

etmektedir. Bu anlamda nereye ve ne kadar teşvik politikası uygulanacağı gerçekçi bir çalışma gerektirmektedir.

Ağırlioğlu (2018) kalkınma ajansları aracılığı ile bölgesel teşvik uygulamalarının etkinliğini analiz etmiş ve bölgesel kalkınmada desteklenen projelerin sayısının bölgesel kalkınmaya olumlu etkilerinin olabileceğini vurgulamıştır. Ana amacı bölgesel kalkınmayı sağlamak olan kalkınma ajansları, bir takım yatırım teşviklerini girişimcilere ulaştırmada ana rol oynamaktadır. Bölge potansiyelinin ortaya çıkarılarak genelde ülke ekonomisi, özelde bölgesel kalkınma açısından teşviklerin etkinliğinin artırılmasının gerekliliğini ve bu uygulama ile ilgili olarak farkındalık yaratılması gerektiğini tez çalışmasında ortaya koymuştur.

Ay (2005) yapmış olduğu çalışmasında 1980-2003 yılları arasında teşvik politikaları sonucunda meydana gelen toplam sabit sermaye artışından söz etmektedir. Başka bir ifade ile yatırım teşvikleri ile sabit yatırımlar arasında pozitif bir bağ bulunmaktadır.

Karaçay Çakmak ve Erden (2004) tarafından yapılan çalışmada kamu tarafından yapılan yatırımların etkisinin bölgelere göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Örneğin kamu yatırımları gelişmekte olan bölgelerde dışlayıcı bir etkiye sahipken, gelişmekte olan bölgelerde ise tamamlayıcı bir etki göstermiştir. Yine bu çalışmaya bakıldığında, teşviklerin istatistiksel anlamda herhangi bir katkısının olmadığı sonucuna varılmıştır.

Gülmez ve Noyan Yalman (2010) tarafından yatırım teşviklerinin etkinliğinin Sivas ili özelinde değerlendirildiği çalışmada; yüzde, ki-kare, *t*-testleri ve frekans dağılımı yöntemleri kullanılmıştır. Bu çalışmada küçük ve orta ölçekli işletmelerin teşviklerden ne derece yarar sağladığı araştırılmış ve yapılan testlerde, teşvikler ile işletmelerin personel sayıları, kâr oranları, değişik türlerde üretilen mal veya hizmetler ile bu mal ve hizmetlerin üretim miktarı arasında doğrudan bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Özkök (2009) yaptığı tez çalışmasında teşvikler ile Türkiye'nin gayri safi yurtiçi hâsılası arasındaki ilişkiye yer vermiştir. Türkiye'nin gayri safi yurtiçi hâsılası ile Ege, İç Anadolu, Karadeniz ve Marmara bölgelerinde verilen teşvikler arasında anlamlı bir bağ bulunurken; Akdeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde Türkiye'nin gayri

safi yurt içi hasılası ile teşvikler arasında bir bağ kurulamamıştır. Yine aynı çalışmada teşvikler ile istihdam arasında ilişki incelenmiş bu araştırma sonucunda ise teşvikler ile istihdam arasında anlamlı bir bağın bulunduğu yazar tarafından ifade edilmiştir.

Recepoglu ve Değer (2016) tarafından yapılan çalışmada yatırım teşvikleri ile bölge temelli iktisadi büyüme arasında bir ilişkiye vurgu yapılırken bu ilişkinin uzun vadede etkili olmasının beklendiği ifade edilmiştir. Yine bu çalışmada bölgelerin gelişmişlik seviyesi ile yatırım teşviklerinin etkinliği arasında bir bağ bulunduğu, yatırım teşviklerinin bölge temelli iktisadi büyümede önemli bir eleman olduğu vurgusu yapılmıştır.

Şahin ve Uysal (2011) 2002-2009 yıllarını kapsayan dönemdeki verileri Shift–Share analizi yöntemi ile analiz ederek elde etmiş oldukları bulgularda, yatırım teşviklerinin bölgesel kalkınmaya olumlu bir etkisinin olmadığı sonucuna varmışlardır.

Çiftçi ve Koç (2003) 1980–2011 yılları arasındaki dönemi kapsayan çalışmalarında 1980’li ve 2010’lu yıllarda yatırım teşviklerinin istihdama olumlu etkilerinin olduğunu, 1990’lı ve 2000’li yıllarda ise istihdama olumlu etkisinin önceki yıllara oranla daha az olduğu sonucuna VZA yöntemini kullanarak varmışlardır.

Bondonio ve Greenbaum (2006) firmalar düzeyinde teşvikler ile istihdam ilişkisini inceledikleri çalışmalarında, firmalara iş kolu yatırımlarıyla sağlanan teşviklerin istihdamı nasıl etkilediğini araştırmışlardır. Elde ettikleri bulgularda teşviklerin istihdama pozitif katkısının olduğu ortaya koymuşlardır.

Öz ve Buyrukoğlu (2017) tarafından yapılan çalışmada, Türkiye’de 1980-2012 yıllarını kapsayan dönemde uygulanan teşvik politikalarının bazı makroekonomik değişkenler üzerindeki etkisini irdelemiş, Vektör Otoregressif Model yardımı ile elde ettikleri verilerin analizi sonucunda; yatırım teşviklerine bağlı ortaya çıkan istihdam arasında olumlu yönde bir ilişkinin bulunduğunu tespit etmişlerdir.

Yavuz (2010) Hazine Müsteşarlığı tarafından üretilen verilerden faydalanarak, 1980-2008 yılları arasını kapsayan dönemde teşvikler ile istihdam arasındaki ilişkiye vurgu yapmaya çalışmıştır. Çalışmada sonucunda, istihdam artışında pozitif bir etkisi olduğu sonucuna varmıştır.

Bakırcı, Ekinci ve Şahinoğlu (2014) tarafından yapılan ve 2007–2012 dönemi verileri kullanılarak istatistiki bölge birimleri sınıflandırması Düzey-1'e göre on iki alt bölgeyi kapsayan çalışmada, ilgili bölgede uygulanan politika araçlarının etkinliği ölçülmeye çalışılmıştır. VZA yöntemi ile ortaya konan bu çalışmada bahsi geçen bölgelere yapılan toplam yatırımlara (kamu ve sabit) göre yatırım teşvik belgelerinin dağılımı analizin girdi kısmını oluştururken, çeşitli sektörlerde meydana gelen istihdam ise analizin çıktı kısmını oluşturmuştur. Çalışmanın sonuç kısmında, kamu yatırımı ve teşvik araçlarının beklenen seviyede etkinlik sağlayamadığı, istihdam seviyesinin istenilen konumda olmadığı görüşü yer almıştır.

Düzakın ve Kıran Bulğurcu (2010) tarafından yapılan çalışmada iller düzeyinde 1995–2000 dönemi yıllarını kapsayan çalışmada VZA yöntemi kullanarak bir sonuç elde etmeye çalışmışlardır. Analizin girdi kısmını şehir bazında gerçekleşmiş olan kamusal yatırımlar, teşvik belgesine bağlı olarak meydana gelen yatırımlar ve banka kredilerinin toplamı oluştururken analizin çıktı kısmını ise dış ticaret dengesi, açılan iş yeri adedi, gayri safi yurt içi hâsıla ve teşvikler aracılığıyla ortaya çıkan istihdam oluşturmaktadır. Çalışma kalkınmada öncelikli il stratejilerinin illerin iktisadi anlamda desteklenmesine katkıda bulunduğu sonucu bulunmuştur.

Selim, Koçtürk ve Eryiğit (2014) Türkiye'deki bütün illerin analiz edildiği çalışmalarında sabit yatırımlar ve düzenlenen teşvik belgelerinin istihdama olan etkisini panel veri analizi yöntemi ile araştırmıştır. Elde edilen veriler ışığında, teşvik belgelerinin sayısının ve sabit yatırım tutarının istihdam üzerinde etkili olduğunu ve bu etkinin pozitif yönlü olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu tezde bu değişkenler kullanılmıştır.

Şengül, Eslemian ve Eren (2013) Düzey 2 bölgelerinin etkinliklerini VZA ile ölçtükleri çalışmalarında; kişi başı kamu yatırım gerçekleştirmeleri, teşvik belgeli yatırımlar, toplam banka kredileri, çıktı olarak; gayri safi katma değer, teşvik belgeleri ile yaratılan istihdam, açılan işyeri sayısı ve dış ticaret dengesi kabul edilmiştir.

Çiftçi (2007) tarafından yapılan çalışmada Türkiye'de uygulama alanı bulan teşvikler incelenmiş ve teşviklerin olası etkileri üzerinde durulmuştur. 1980–2007 arasını kapsayan çalışmada, teşvik belgeli yatırımların etkinliğinde analiz döneminde dalgalanmalar olduğu sonucuna vurgu yapılmıştır.

Alıcı (2019) tez çalışmasını 2009–2013 dönemini kapsayacak şekilde gerçekleştirmiş, ilgili dönemde bölgesel yatırım teşvik sisteminin etkin olup olmadığını saptayabilmek için istihdam verilerinden faydalanmıştır. Çalışmada uygulanmakta olan teşvik sisteminin istihdam özelinde beklenen etkiyi yapamadığı sonucuna varılmıştır.

Literatüre bakıldığında yatırım teşvikleri ve istihdam ilişkisi gerek yerel gerek uluslararası platformda çalışma alanı bulmaktadır. Farklı analiz yöntemleri kullanılarak elde edilen bulgular, farklı sonuçlar vermektedir. Yapılan çalışmalara bakıldığında yatırım teşvikleri ile istihdam arasında tüm dönemlerde bir bağlantı olduğu sonucu ortaya çıkmamaktadır.

Daha önce yapılmış çalışmalara bakıldığında sebep sonuç ilişkisinin var olduğu görülmektedir. Altıncı bölge illeri diğer illerden farklı olarak birçok yatırım avantajına sahiptir. Altıncı bölge illerine verilen yatırım teşviklerinin etkinliğini ölçmek için girdi ve çıktılar literatür dahilinde belirlenmiştir. Sadece teşvik belgesi ve sabit yatırımların yarattığı istihdamın etkin olup olmadığı sorusuna bir yanıt aranmış ve çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada altıncı bölge illerine verilen yatırım teşviklerinin sabit yatırım ve belge adedi ekseninde etkisi, istihdam düzeyinde incelenmiştir. Literatürde yer alan çalışmaların sonuçlarıyla, bu çalışmada analiz bölgesi ve analiz dönemine ait bilgilerin VZA yöntemi ile incelenmesi sonucu elde edilen bulguların karşılaştırılmasına olanak sağlayacaktır.

Bu çalışmada kalkınma politika araçları arasında yer alan ve güncelliğini koruyan teşvik politikalarının bölgesel kalkınma üzerine etkileri altıncı bölge illeri üzerinden değerlendirilmiştir. Türkiye'deki altıncı bölge illerine sağlanan teşviklerin etkin olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bir başka deyişle çalışmanın amacını teşviklerin etkinliğinin ölçülmesi oluşturmaktadır. Çalışmada altıncı bölgeyi oluşturan illerin hangilerinin etkin olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Karar vericilere fikir sunması konusunda bu çalışma, ilerleyen yıllarda uygulanacak politikalarda yapılması düşünülen değişikliklere, teşvik uygulamalarının ve yatırımların hangi bölgeye hangi miktarda yapılacağına yardımcı olabilecektir.

Çalışmanın ilk bölümünde; bölge, kalkınma ve bölgesel kalkınma kavramlarına kısaca değinilmiştir. Aynı zamanda bölgesel kalkınma politikasının temel ilkeleri,

amaçları, araçları ve unsurları hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise, Türkiye’de uygulanan bölgesel kalkınma politikalarından ve küresel değişimlerden etkilenerek yeni bir boyut kazanan kalkınma stratejilerinden bahsedilmiştir. Planlı dönem öncesinden başlayarak günümüze kadar uygulanan kalkınma politikalarına değinilirken, bu süreçte yaşanan dönüşüme vurgu yapılmıştır. Bölgesel kalkınma politikası araçları içerisinde yer alan bölgesel teşvik uygulamaları bu bölümde ele alınmış, teşvik kavramı açıklanarak, teşviklerin türleri, amaçları ve özelliklerine değinilmiştir. Bir bölgesel kalkınma politika aracı olan teşvik politikalarında yaşanan dönüşüme vurgu yapılmıştır. Yine bu bölümde teşvik uygulamalarının Türkiye özelinde yaşamış olduğu sistemsel değişim açıklanmaya çalışılmıştır. Yine bu bölümde yeni yatırım teşvik sistemi ile altı yatırım bölgesine ayrılan Türkiye’de altıncı bölgede bulunan on beş ilin ekonomik yapısı ve bölge illerine verilen teşviklere değinilmiştir.

Tezin üçüncü bölümünde, bölgesel teşvik uygulamaları kapsamında yer verilen bölgesel teşviklerin altıncı bölge kapsamında etkinlik analizi yapılmıştır. Etkinlik analizi yapılırken bir etkinlik ölçme yöntemi olan VZA yöntemi kullanılmıştır. T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü tarafından güncel olarak sunulan yatırım teşvik belgesi verilerinden faydalanılarak hazırlanan analizde, sabit yatırımlar ve belge adedi girdi, istihdam verisi ise çıktı olarak kabul edilmiştir (TUYS, 2019). Bölge illeri verileri il il ve yıl yıl olarak, Frontier Analyst Version 4 (Banxia Software Ltd. Şti), Maxdea 7 ve DEAP programları aracılığıyla incelenmiştir ve elde edilen sonuçlar ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmelerde, analiz sonuçlarına göre etkin olan iller belirlenmiştir. Etkin olan iller referans kabul edilerek aynı yıl etkinlik düzeyine ulaşamayan illerde yapılması gereken değişiklikler belirlenmeye çalışılmıştır.

2014–2018 yıllarını kapsayan ve altıncı bölge illerinin tek tek analiz edildiği bu çalışmada hiçbir yılda tam etkinlik sağlanamamıştır. Analiz dönemi yıllarına bakıldığında; 2014 yılında 4 il, 2015 yılında 5 il, 2016 yılında 5 il, 2017 yılında 7 il, 2018 yılında 2 il ve 2014–2018 yılları toplam verileri için 3 il etkinlik düzeyine ulaşabilmiştir. İlgili yıllarda etkin olan iller referans kabul edilerek aynı yıl etkin olmayan illere ait girdi ve çıktılarda yapılması gereken değişiklikler belirlenmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL KALKINMAYA YÖNELİK KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde kalkınma politikalarının neden genel politikalardan ayrılıp bölgesel politikalar uygulanmaya başlandığını daha iyi anlamak için öncelikle kalkınma ve bölge kavramını, bölge ayrımının hangi kıstaslara göre yapıldığını, bölgesel kalkınma ve bölgesel kalkınma politikalarının uygulanmasında kullanılan amaç, araç ve unsurlara değinilecektir.

1.1. BÖLGESEL KALKINMADA GENEL KAVRAMLAR

1.1.1. Bölge Kavramı ve Bölge Türleri

İnsanoğlunun varoluşundan günümüze kadar ve hemen her dönemde; ekonomik, politik, sosyolojik ve tabii sebeplerden ötürü bölgeler arasında gelişmişlik farkları meydana gelmiştir (Gündüz, 2006).

Kelime kökeni Latinceye dayanan ve regio: çevre alan anlamında kullanılan bölge kavramı çok geniş kavramları bünyesinde barındıran bir olgudur (Kaya, 2009). Türk Dil Kurumu (TDK) bölgeyi açıklarken yönetsel ve iktisadi birlikteliğin bulunduğu, coğrafi özellikler açısından benzerlik gösteren ve ülkede yaşayanlar arasında soy bağının bulunduğu yer ifadelerine değinmektedir (TDKS, 2019). Bölge kelimesi bir takım kavramların karşılığında kullanılmakla beraber, çoğu benzer veya benzer olmayan birimlerin birleşmesi ile meydana gelen kara parçalarına bölge adı verilmektedir (Keleş, 2013).

Bölgenin kavramsal olarak anlaşılabilmesi için yerin büyüklüğü, kapsamı, bölge kavramının gerçekte hangi amaçla kullanıldığı faktörleri göz önüne alındığında farklı tanımlamalar ortaya çıkmaktadır. Bölge kavramı herhangi bir ülkede sadece birkaç ilin kategorize edildiği bir kavram olabilirken, başka bir ülkede birçok mahallenin değerlendirilmesinde kullanılabilir (Kaya, 2009).

Bölge kavramının ihtivası ve tanımı farklı dönemlerde bir takım farklılıklar göstermektedir. Toprakla uğraşan insanların iklim koşullarının ortak özelliklerine bakarak bazı yerleri aynı şekilde isimlendirmiş olmaları, tarihi eskiye dayanan bölge

kavramını ortaya çıkarmış, bununla beraber, mekânlar arasında meydana gelen farkları belirtmek için kullanılmıştır. Kentlerle kalmayıp aynı zamanda kırsal alanı da kapsayan geniş alanların, bölgelerin, sadece günümüzde değil çok daha eski dönemlerde de tanımlandığı görülmektedir. Buna rağmen, bilimsel anlamda bölgenin tanımlanması 18. yüzyılda gerçekleşmiştir. 19. yüzyıla gelindiğinde ise fiziksel yapı ile birlikte farklı mekânlarda yaşayan toplulukların farklı özellikleri olup olmadığı sorusu tartışılmıştır. Fakat ulus devlet oluşturulurken bu farklı özelliklerin problemler meydana getirebileceği korkusuyla bu konuya çok değinilmemiştir. Liberal ekonominin hızla yayıldığı bu dönemde önemli konuyu işletmeler oluşturmuş, bu işletmelerin faaliyetleri gündemi meşgul ederken, mekân kavramı hep ikinci planda kalmıştır (Eraydın, 2004)

1.1.1.1. Makro Ekonomik Açıdan Bölgeler

Bölge kavramı ve bölgesel gelişmişlik konuları incelendiğinde; birçok farklı eserde bölge ayrımı ayrı ayrı ele alınmıştır. Makroekonomik açıdan bölgesel ayrımlar irdelendiğinde, genel olarak Fransız ekonomist ve bölge plancısı Bouddeville tarafından yapılan sınıflandırma kullanılmaktadır. Bouddeville tarafından yapılan bu sınıflandırmada; Homojen Bölge, Polarize Bölge ve Plan Bölge kavramları yer almaktadır (Gündüz, 2006).

Ülkeler, sağlamış oldukları ekonomik büyümeyi ve gelişmeyi, bütün ülke sathına yayılabilmek ve bu büyümeyi dengeli dağıtabilmek amacıyla; planlama bölgeleri oluşturmaktadır. İçinde bulunulan halin belirlenmesi açısından homojen bölge, işlevsellik açısından polarize bölge, yerel kalkınmanın ve buna yönelik çalışmaların uygulanabilmesi açısından plan bölgedir (Dinler, 2012)

1.1.1.1.1. Homojen Bölge

Homojen bölge, belirlenen bir veya daha fazla ölçüt bakımından aynı düzeyde ve birbirini izleyen kesimlerin oluşturduğu bir bütünlüktür (Kaya, 2009). Bir ülkede bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması ya da tamamıyla bu farkların ortadan kaldırılması politikası izlenmeye başlandığında başvuru bir bölgesel ayrım tipi olarak homojen bölge birbirine bitişik homojen alanlardan oluşmaktadır (Dinler, 2012).

Ülkelerde birbirine benzer büyüme özellikleri gösteren şehirler benzer bu büyüme özellikleri bakımından homojen bölge oluştururlar (Gündüz, 2006).

Homojen bölge kavramının iyi anlaşılabilmesi amacıyla homojen alan kavramını açıklamakta fayda vardır. Homojen tüm elemanları yapısal ve özellik anlamında aynı olan homojen alanı, tüm noktaları kendi içerisinde olabildiğince yakın özellikler gösterebilen saha olarak açıklamak mümkündür. Pratikte bir ülkedeki çeşitli yerleşme alanlarını birbiriyle karıştırarak homojen alanı belirleyebilmek amacıyla homojenlik kıstası olarak çok farklı kriterler kullanılmaktadır. Bu kıstaslar arasında nüfus içerisinde kentsel nüfusun oranı, eğitim, sağlık, beslenme seviyesi, işsizlik oranı, üretime yönelik firma sayısı, kişi başına düşen milli gelir gibi elemanları saymak mümkündür. Bu bağlamda, ülke düzeyinde farklı sahalarda içerisinde homojenlik, iktisadi gelişmişlik seviyesinin belirleyen ölçütler aracılığıyla ölçülmektedir. Bu olgular ışığında homojen bölgeyi; sürekli bir homojen alana karşılık gelen, bitişik ve aynı özellikleri barındıran bölgeler grubu olarak tanımlayabiliriz. İmar ve İskân Bakanlığı ile Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından 1970'lere girerken homojen bölge ayrımı yapılmıştır. Bu ayrımın yapılma amacı ise bölgesel kalkınma çalışmalarına hazırlık olmasıdır (Dinler, 2012).

1.1.1.1.2. Polarize Bölge

Polarize bölge kavramsal olarak bölge tanımlaması yapılırken aktif bir yaklaşım oluşturmaktadır (Ağırlioğlu, 2018). Bir ülkede bütün boyutları ile her merkez ticari anlamda daha büyük merkezlerin tesiri altındadır (Aydemir & Karakoyun, 2011). Örneğin küçük merkez olarak kabul edilebilecek bir kasaba, daha büyük bir merkez olarak kabul edilebilecek şehirlerin cazibe merkezi iken, büyük yerleşim yerleri olan ana merkez ise şehirlerin cazibe merkezi olmaktadır (Dinler, 2012).

1.1.1.1.3. Plan Bölge

Plan bölgeler, ülkelerde kalkınma planlarının içeriğinin hazırlanması sürecine katkı sunmak, kalkınma planlarının etkinliğini artırarak, tüm ülkeyi içerisine alan ya da sadece belirli problemlere sahip yerleri kapsayarak oluşturulabilir (Kaya, 2009).

Gündüz'e (2006) göre plan bölgeler; bölgesel ya da ulusal planlamayı hayata geçirmekten sorumlu yöneticilerin yetki sınırları içerisinde kalan bölgedir.

Ülkelerin plan bölge uygulamasını benimsemelerinin nedenlerine örnek olarak (Gündüz, 2006):

- Bölge sorunları ile mücadele,
- İşsizlik seviyesinin düşürülmesi,
- Zirai göçün engellenmesi,
- Sanayide hızlı gelişim gösteren bölgelerin yaşadığı sorunlara çözüm bulmak,
- Sahip olunan yerüstü ve yeraltı kaynaklarının ekonomiye kazandırılması,
- Metropol bölgelerde meydana gelen nüfus artışının önlenmesi,
- Yörelere ekonomik canlılık getirmek,
- Sürekli ve sürdürülebilir topyekûn kalkınmanın sağlanması gibi örnekler verilebilir.

1.1.1.2. Gelişmişlik Açısından Bölgeler

Hemen her ülkenin sosyal, kültürel, ekonomik ve coğrafi yapısının birbirinden farklı olması gibi ülkelerin mevcudiyetinde bulunan bölgelerin problemleri de farklılıklar gösterebilir. Bölgesel farklılaşma nedeniyle ortaya çıkan bölge türlerini az gelişmiş bölge, gelişmekte olan bölge ve gelişmiş bölge olarak üç grupta toplayabiliriz (Dinler, 2012).

1.1.1.2.1. Az Gelişmiş Bölge

Belirli ekonomik göstergeler ışığında ve belirli bir zaman diliminde, ülkenin tamamı ya da bir bölge ile yapılan karşılaştırmada herhangi bir ekonomik avantajı olmayan bölgeler az gelişmiş bölgeler olarak tanımlanabilir (Gündüz, 2006, s. 11). Az gelişmiş bölge; gelişme olanakları ve ekonomik avantajları sınırlı olan veya gelişme potansiyelini kaybetmiş bölgeler olarak tanımlanabilir (Aydemir vd., 2011).

Tüm ülkelerin bünyesinde diğer bölgelerden daha az ya da daha fazla gelişmiş bölge bulunmaktadır. Sosyal-ekonomik gelişmişlik kıstaslarından şehirleşme oranı, fert başına düşen milli gelir ülke ortalamasının altında iken tarımsal nüfus oranı,

doğurganlık ve çocuk ölüm oranları ile genç nüfus (0-14 yaş), işsizlik oranı ülke ortalamasının üstündedir (Dinler, 2012).

Az gelişmiş bölgelerde zayıf verimlilik, gelir dağılımı eşitsizliği, yatırımların yetersizliği, coğrafi şartların olumsuz olması, eğitim, sağlık ve sosyal imkânların azlığı, teknolojik ve bilgi kaynaklarının kullanım düzeyinin düşüklüğü gibi olumsuz özellikler bulunmaktadır (Gündüz, 2006, s. 12-13).

Yukarıda belirtilen sebepler dolayısı ile gelir dağılımı düzensizliği meydana gelmekte bu durum beraberinde dış göçü getirmektedir. Türkiye’de dış göçün yoğun yaşandığı İç Anadolu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri örnek olarak verilebilmektedir (Gündüz, 2006).

1.1.1.2.2. Gelişmekte Olan Bölge

Gelişmekte olan bölge, gelir seviyesinin ülke gelir seviyesinin altında olan, gelişme hızı bakımından ise ülke gelişme hızı ortalamasından yüksek değerlere sahip olan bölge olarak tanımlanabilir (Aydemir vd., 2011).

Bölgede bulunan ekonomik kaynakların yeterince değerlendirilmemesiyle birlikte, bölgeye ait yatırımların veya devlet yatırımlarının bu bölgeye çekilememesi, bölgede bulunan iş gücü kaynaklarından istenilen düzeyde yararlanılamaması neticesinde bölge az gelişmiş bölge olarak gözükmekle birlikte diğer yandan da gelişmesini sürdürmektedir (Zeybek, 2013).

1.1.1.2.3. Gelişmiş Bölge

Sağlamış olduğu değer bakımından ve sağladığı gelir açısından ülke ortalamasının üzerinde olan bölgelerdir. Gelişmiş olan bölgelerin yapısına bakıldığında; sosyal yatırımların fazla olduğu söylenebilir (Aydemir vd., 2011). Gelişmiş bölgelerde, yüksek verimlilik, yeterli altyapı yatırımları, düzenli gelir ve gelir dağılımı, yüksek kalkınma hızı gibi belirgin özellikler bulunmaktadır (Gündüz, 2006, s. 14).

1.1.2. Kalkınma Kavramsal Çerçeve

Kalkınmaya kavramsal olarak bakıldığı zaman, hemen her toplumda çeşitli ihtiyaçlar ile ilgili olarak, sosyal, ekonomik, toplumsal alanlarda yapısal değişim, iktisadi anlamda ilerleme ve büyüme bunun yanında endüstrileşme gibi birçok konuyu kapsadığı görülmektedir. Bu nedenle kalkınma kavramı ile ilgili yapılacak bir açıklamada bahse konu olguların süreç içerisinde yaşadığı değişim ve farklılıklardan ne derecede etkilendiği son derece önemlidir. Kalkınma kavramına Türkiye bağlamında bakıldığında kavramın; 1933-1937 yıllarını kapsayan ve ilk olma özelliğini barındıran sanayi planında ve sırasıyla 1961, 1982 Anayasalarında yer aldığı görülmektedir (Yavilioğlu, 2002).

Kalkınmanın ekonomik tarafı bütün ülkelerin önem arz eden konularından biridir. Yaşanan küresel olaylar ekonomi alanında ortaya konan politika ve politika uygulamaları konusunun gündemde kalmasına neden olmuş ve zamanla birçok alanda değişiklikler yapılmasını sağlamıştır (Tiftikçigil, 2010).

Kalkınma kavramı özellikle son elli yıl içerisinde çok kullanılmaya başlanmıştır. Türkçede ilerleme, çağdaşlık, medenileşme, modernleşme anlamlarıyla kullanılmaktadır (Sevinç, 2011, s. 39). Kalkınma kelime anlamı olarak; kalkınma işi şeklinde tanımlanmaktadır (TDKS, 2019). En geniş anlamı ile kalkınma kavramı; bir milletin istenilen şekilde, iktisadi, sosyal, siyasal, toplumsal yönden arzu ettiği her çeşit değişim ve ilerleme olarak açıklanabilir (Ekodialog, 2018).

Kalkınma yalnızca üretimin veya kişi başına düşen gelirin yükseltilmesi olarak görülse de sosyal, ekonomik ve kültürel değiştirilmesi ve iyileştirilmesi olarak da anlaşılmalıdır (Köksal, 1999). Kalkınma toplumsal yapının değişkenlerinin, mevcut ülke yönetimi aracılığıyla ve belirlemiş olduğu politikalarla etkilenecek geliştirilmesi çabası olarak açıklanabilir. Bu sebeple kalkınma kavramı iktisadi ve sosyal bilim alanında kullanılan bir terim olarak bilinse de politik bir alan da ihtiva eder (Taştekin, 2008). İktisadi kalkınmanın; elde edilen getirideki artış, eğitim, sosyal, ekonomik, politik alanlarda bakış açısındaki değişiklik, mevcut durumdan daha iyiye ulaşma çabası, ülkenin edinmiş olduğu alışkanlıkları değiştirme, artan verimlilik ve kaliteli ürün veya hizmet üretimi gibi özellikleri bulunmaktadır (Özguven, 1988, s. 9).

İktisadi kalkınma için süreklilik arz eden üretim artışı sağlanmalı, bu üretimin toplumun ihtiyaçlarına cevap verecek kapasiteye ulaşması sağlanmalıdır. İnsanların satın alma gücünde bir reel artışın sağlanması esastır (Özgüven, 1988).

1.1.3. Bölgesel Kalkınma

Ülkenin gelişmişlik düzeyine bakılmaksızın tüm ülkeler ekonomik ve sosyal alanlarda değişimler ve dengesizlikler yaşamaktadır. Bu değişimler ve dengesizlikler nedeniyle iktisat literatürüne bölgesel kalkınma terimi girmiştir. Bölgesel kalkınma ile beraber mevcut iktisadi problemlere mekânsal bir boyut kazandırılmış ve bölgeler arası dengesizliklerin çözümü bu şekilde ele alınmıştır (Ağırlioğlu, 2018).

1.1.3.1. Bölgesel Ekonomik Kalkınma Kavramı

Kalkınmanın ekonomik tarafı bütün ülkelerin önem arz eden konularından biridir. Yaşanan küresel olaylar ekonomi alanında ortaya konan politika ve uygulamaları konusunun gündemde kalmasını sağlamış ve zamanla birçok alanda değişikliklere neden olmuştur (Tiftikçigil, 2010)

Bölgesel ekonomik kalkınma terimine bakıldığında; belli bir coğrafi bölgede yatırım, iş imkânları, refah ve diğer olanakların artırılması gayretini ifade etmektedir (Şahin, Sevinç, & Taşpınar , 2013). Yerel ya da bölgesel kalkınma ve bu doğrultuda politikalar bölgedeki refahı üst seviyelere çıkarmakla beraber, ulusal ekonomilere birçok yönden katkı sağlamaktadır. Küresel ekonomik mücadele sahasında bulunan ülkeler, teknolojik, ekonomik, sosyal, kültürel ve politik anlamda güçlü olmayı amaçlarken bu amaçlarına ulaşmak için ise yerelde bölgesel dengesizlikleri azaltacak veya yok edecek politikalar izlemektedir (Ağırlioğlu, 2018).

1.1.3.2. Bölgesel Kalkınma Politikaları

Ekonomik ve sosyal kalkınmanın ülke içerisinde farklı hızlarda gerçekleşmesi nedeniyle bölgelerarası gelişmişlik farkları meydana gelmekte olup bu dengesizliğin; tarımsal yapı, sınai yapı, nüfus, gelir ve gelir dağılımı, teknolojik imkânlar, altyapı, finansal piyasalar, sağlık ve eğitim gibi alanlarda birçok etkisi bulunmaktadır (Erkut & Gönül, 2010).

Bölgesel kalkınma politikaları 1950'lerde önemli bir iktisadi çalışma alanı olmasına rağmen 1970'li yıllarda liberal politikaların uygulama alanlarında kabul edilmesi ile birlikte, özel müdahalenin yerine bölgesel kalkınmanın kendiliğinden ortaya çıkan bir süreç olarak görülmesi düşüncesi yaygınlaşmıştır (Tiftikçigil, 2010). Bölgesel kalkınma politikalarında ortaya çıkan en önemli değişim, 1970'li yıllarda ortaya çıkan bölgesel kalkınmanın mekânsal anlam kazanması ile birlikte klasik politikalarda üstten alta olan örgütlenme şeklinin, alttan üste olarak değişmesidir. 1990'lı yılların sonuna doğru, içsel büyüme odaklı ve sürdürülebilir bölgesel kalkınma görüşünün yaygınlaştığı görülmektedir (Erkut vd., 2010).

Bölgesel kalkınma politikalarına bakıldığında ülkelerin geçmişleri, ekonomik, coğrafi koşulları ve değişik siyasi uygulamalar sebebiyle, ülkeden ülkeye değişiklikler görülmektedir. Bununla beraber ülke bölgesel kalkınma politika uygulamalarında birtakım ortak yönler de bulunmaktadır. Bu ortak özelliklerin başlıcaları şunlardır (Sevinç, 2011, s. 41-42):

- Birtakım olumsuzluklar nedeniyle diğer bölgelere göre gelişme düzeyi düşük bölgeler için önlem alınırken, bütün bölgelerin de değerlendirilmesine olanak sağlaması,
- Bölgenin potansiyel büyüme olanaklarının gözden geçirilmesi, milli kalkınmaya katkı sunacak rekabet edebilme kapasitesi yüksek mal veya hizmet üretiminin yaratılmaya çalışılması,
- Bilgiyi, teknolojik kaynakları, girişimciliği ve bölge kaynaklarının kullanım kapasitesini artırması,
- Oluşturulacak işbirliği uygulamaları ile kurumlar arası iletişimin artırılmasının hedeflenmesi,
- Siyasi anlamda karar verici kesimin, yerel yönetimler, toplum örgütleri, sanayi dünyası ile koordine ve belirli bir anlayış içerisinde katılımcı bir yaklaşım benimsenmesidir.

1.1.3.2.1. Bölgesel Kalkınma Politikasının Temel İlkeleri

Bölgelerarası gelişmişlik farklarının giderilmesine yönelik politikalar genellikle az gelişmiş bölgelerin kalkındırılmasına yönelik olmaktadır. Gelişmişlik farklarını

azaltmak ve geri kalmış bölgeleri kalkındırabilmek amacıyla belirlenen kalkınma politikalarının birbirini tamamlayan üç ilkesinden söz edilebilir. Bunlar;

- Sosyal Kârlılık
 - Kalkınma Kutbu
 - Halkın Katılması
- ilkeleridir (Dinler, 2012).

1.1.3.2.1.1. Sosyal Kârlılık İlkesi

Kıt ve yetersiz üretim kaynaklarının kullanımı kararı verilirken, bu üretim kaynağının yarattığı değer özel çıkarlara mı yoksa toplumsal çıkarlara mı yönelik olduğu tartışılan bir olgudur. Özel sektör aktörü olan firmalar kuruluş amacı olan kârlarını en yüksek seviyeye getirmekte, görece gelişmiş olan bölgelere sermaye akışı sağlamaktadırlar. Genellikle bu firmalar kâr maksimizasyonu yaparak bölgelere yatırım yapmakta ve toplumsal ihtiyaçlardan ziyade firmanın ihtiyaçları ile ilgilenmektedirler. Bölgeler arası gelişmişlik farklarını en aza indirmek için, özelde bölgenin genelde ise tüm ülkenin ekonomik olarak kalkınması için kâr amacı güdülmeyen yapılan yatırımlar genellikle devlet eliyle yapılmaktadır. Devlet tarafından yapılan bu yatırımların özelliklerine bakıldığında; ekonomik kârlılığın düşük fakat sosyal karlılığın yüksek olduğu görülmektedir (İldırar, 2004).

Tüm bunlara bakıldığında geri kalmış bölgelerin yaşamsal ihtiyaçlarını giderecek, bununla birlikte bölgelerin ekonomik gelişmesinin başlamasını ve sürekliliğini sağlayacak yatırımların kim tarafından yapılacağı sorusu akla gelmektedir. Bu sorunun cevabının ne olabileceğine bakıldığında; görece geri kalmış bölgeler ile gelişmiş bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması, bölgenin ekonomik potansiyelinin ekonomiye kazandırılması ve ticari bir canlılığın meydana getirilmesi gerekliliği görülmektedir. Kısa vadede sosyal karlılığı yüksek, uzun vadede verimi yüksek olması beklenen bu yatırımların devlet veya devlet yetkisini kullanan kamu kuruluşlarınca gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Dinler, 2012).

Bölgesel kalkınma politikalarının kalkınmaya katkısı olabileceği gibi belli maliyetleri de bulunmaktadır. Çevre, altyapı, yönetim, yeni tesislerin inşa edilmesi bölgesel politikalarda meydana gelen sosyal maliyetler olarak sıralanabilmektedir (İldırar, 2004, s. 17).

1.1.3.2.1.2. Kalkınma Kutbu İlkesi

Kalkınmanın kutbu ilkesi bölgesel kalkınma politikasının bir diğer ilkesidir, Fransız iktisatçı F. Perroux kalkınma kutbu ilkesi ile ilgili olarak görüşünü, yatırımların ilk başlarda bir bölgede toplanmaya başlaması şeklinde ifade eder. Yatırımların ve ilginin yoğunlaşmaya başladığı bu bölge zamanla kalkınmanın üssü olmakta böylece diğer bölgelere nispeten çok daha hızlı kalkınmaktadır. Bütün bunlar göz önüne alındığında, ekonomik kalkınmanın, bütün bölgelerde ve aynı zamanda görülemeyeceği, farklı bölgelerde farklı zamanlarda kalkınma kutup ya da noktalarında görülmekte ve zamanla bütün ekonomiye yayılacağı düşünülmektedir (Dinler, 2012).

1.1.3.2.1.3. Halkın Katılması İlkesi

Bölgesel kalkınma politikasını 3. ilkesi halkın katılımı ilkesidir. Bölgesel kalkınma politikalarına, kalkınma faaliyetlerine, halkın ne ölçüde katıldığı son derece önemlidir. Uygulanan bölgesel kalkınma politikalarının amacına ulaşması ve başarılı olması, bölgesel kalkınmaya konu olan yörenin bu politikalardan haberdar olması, politika uygulayıcıları ile yöre halkının sağlıklı ve etkin bir şekilde beraber hareket edebilmesine bağlıdır (Dinler, 2012). Gerçeğe uygun bir kalkınma politikasının en önemli ve ayrılmaz unsuru insandır (Perktaş, 2014).

Bölgesel kalkınma politikalarının uygulanması için hazırlanan planların hazırlanma ve uygulanma evresinde halkın katılımı ilkesi bağlamında aşağıdaki metotlar kullanılabilir (Ildırar, 2004):

- Bilgilendirme
- Ortak çalışma
- Danışma
- Delegasyon

Bölgesel kalkınma politikaları ve kalkınma faaliyetleri yürütülürken, bölgede yaşayan insanların bu sürecin hemen her aşamasında bulunması gerektiği görüşü kabul görmektedir. Bölge halkının politikalara olan güveninin, inancının artması ve yine bölge halkının aidiyet duygusu ile politikalara destek vermesi ile merkezi yönetim ve yerel yönetimin ekonomik ve politik kararları halkın daha büyük bir kitlesinde genel kabul görecektir. Halkın yönetimde yer almasında sivil toplum örgütleri çok önemli bir paya

sahiptir. Bu bağlamda, sendikalar, parti örgütleri, çeşitli teşkilatlar, vakıf ve dernekler ile diğer tüm sivil toplum kuruluşlarına önemli görevlerin düştüğü görülmektedir (İldırar, 2004).

1.1.3.2.2. Bölgesel Kalkınma Politikasının Unsurları

Ana hedefi bölgesel sosyal-ekonomik farklılıkları kısa vadede en alt seviyeye getirmek, uzun vadede tamamen ortadan kaldırmak olan bölgesel kalkınma politikası geleneksel ve modern anlamda iki kısımda değerlendirilebilir. Bu politikalardan ilki ekonominin temel taşlarından olan büyük işletmelere yapılacak yatırımlar politikası iken ikincisi ise bölgenin potansiyel büyüme aktörü olarak görünen küçük ve orta ölçekli işletmelere beşeri gücün ve yatırımların aktarılması yoluyla bir üretim ağının ortaya çıkarılması politikasıdır (Sevinç, 2011).

Gelişmişlik düzeyi bakımından az gelişmiş olarak nitelendirilen bölgeler, gelişmiş bölgelere oranla daha dezavantajlı bir konuma sahiptir. Bölgesel kalkınma politikalarının görevi ise görece geri kalmış bu bölgelerin dezavantajlı durumunu, bölgenin sahip olduğu potansiyeli etkili ve verimli bir şekilde kullanarak düzeltmektir. Bu bağlamda kalkınma politikalarının etkili olması ve kalkınmanın sağlanması için öngörülen; kurumsal, sosyal, politik, ekonomik, teknolojik, tarımsal, alanlarda iyileştirmelerin yapılması, kamu yatırımlarının artırılması ve yeni politikaların üretilmesi gibi unsurlar sıralanabilir (Gündüz, 2006, s. 177).

1.1.3.2.3. Bölgesel Kalkınma Politikasının Amaçları

Bölgesel kalkınma politikasının amaçlarına bakıldığında genel ekonomi politikasından yola çıkılarak oluşturulan; büyüme amacı, istikrar amacı ve dengeleme ve eşitleme amacı olmak üzere üç ana amacı yer almaktadır. Büyüme amacı; genel iktisadi durumun verimli bir şekilde gelişmesi ve büyümesi amacıyla bölgelerde büyüme için gerekli ön şartların meydana getirilmesini ifade etmektedir. İstikrar amacı; ekonominin ana parametrelerinden olan istihdamın ve gelir düzeyinin artışı ve istikrarlı bir gelişim sağlamasına uygun ortam yaratmak amacıyla, ekonomik dalgalanmaların yaşanması halinde kuruluş yeri ve üretim yapısının, zarar görmesinin engellenmesi amaçlanmaktadır. Bölgesel istikrar politikasında, bölgeye ve sektöre

yönelik politikaların birliktelik içerisinde uygulanması ile yörelerin iktisadi yapılarının dengeli yapılanması amaçlanmaktadır. Dengeleme ve eşitleme amacı; iktisadi kaynakların yörelerde adaletli bir dağıtımla uygulanması ve görece olarak eşit dağılım ve donatımının sağlanmasına yöneliktir. Böylece bölgesel gelir ve refah dengesizliği azalarak, bölgede çalışma ve yaşama için sağlıklı ön koşullar oluşturulmaktadır. Bu amaçla yörelerin mümkün mertebe alt yapı kapasitelerinin eş değer düzeye ulaştırılması önem teşkil etmektedir (Zeybek, 2013).

1.1.3.2.4. Bölgesel Kalkınma Politikasının Araçları

Ülkelerin gelişmişlik düzeyinde meydana gelen değişim ya da mevcut durum, bölgesel kalkınma araçlarının neler olabileceği konusu ile yakından ilgilidir. Bölgesel kalkınma politikasının araçları az gelişmiş, gelişmiş, gelişmekte olan ve hiç gelişmemiş bölge için farklı olabilmektedir (İldırar, 2004).

Bölgeler arasında oluşan gelişmişlik farklarının giderilmesi için ilk koşul görece geri kalmış bölgelere yatırımları artırarak gelişmiş bölgelerden daha hızlı bir şekilde kalkınmasını sağlamaktır. Bu sebepten ötürü, bölgesel kalkınma politikalarının araçları belirlenirken, öncelikli olarak geri kalmış bölgelerin kalkınmasına yönelik araçlardan söz etmek gerekmektedir (Dinler, 2012). İkinci koşul ise gelişmiş bölgeler ile geri kalmış bölgelerin gelişmişlik düzeyleri arasındaki farkı azaltmak amacıyla, gelişmiş bölgelerin daha da gelişmemesi için gerekli tedbirlerin alınmasıdır (Aydemir vd., 2011).

Her iki koşulun yerine getirilmesi için belirlenen bölgesel kalkınma politika araçlarına bakıldığında, ilk koşul için;

- Ekonomik faaliyetlerin muhtelif teşvik tedbirleri ile belirlenmiş bölgelere yönelmesi,
- Bölgesel kalkınma amacıyla ilgili bölgelere kamu yatırımlarının gerçekleştirilmesi,
- Yönetimsel örgütün bölgesel kalkınma sorunlarına uyumunun sağlanması.

ikinci koşul için;

- Metropol bölgelerin gelişmesinin sınırlandırılması gibi Bölgesel kalkınma politika araçlarına başvurulmaktadır (Aydemir vd., 2011).

1.1.3.2.4.1. Ekonomik Faaliyetlerin Muhtelif Teşvik Tedbirleri İle Yörelere Yönelmesini Sağlamak

Bölgesel kalkınma politikası araçlarına bakıldığında en yaygın olarak kullanılan aracın sektörler, bölgelere ve bölge ekonomik gelişmişlik düzeyine bakılarak farklılaştırılmış olan teşvikler olduğu görülmektedir. Genellikle ekonomin verimli ve etkin bir hale gelmesi, üretimin değer yaratan ürünlere yönelmesi amacıyla geri kalmış bölgelerin yapısı da göz önünde bulundurularak teşvik tedbirleri uygulanmaktadır (Kaya, 2009).

Gelişmişlik düzeyi bakımından az gelişmiş bölgelere yatırımları çekerek ve girişimcilere bir farkındalık oluşturarak, gelişmiş bölgelere oranla daha avantajlı olanaklar sağlanarak teşvik tedbirlerinin verimliliğinin artırılması amaçlanmaktadır. Geri kalmış bölgeleri cazip hale getirmesi amacıyla uygulamaya alınan teşvik tedbirlerinin amacına ulaşması için devlet tarafından genel bir güvenli ortamın oluşturulması da gerekmektedir. Bununla birlikte ekonomik ve siyasi istikrarın sağlanması teşvik tedbirlerinin uygulanmasında son derece önemli iki aktördür.

Genel olarak uygulanan teşvik tedbirleri şunlardır (Dinler, 2012, s. 280):

- Vergi avantajları (gelir vergisi, gümrük vergisi, yerel vergiler vb.),
- Kredi avantajları (uzun vadeli krediler ve düşük faizli krediler),
- Diğer mali avantajlar (geliştirme ve teşvik fonları, devlet iştiraki, döviz tahsisinde öncelik, katlı kambiyo kârı, kamu ulaştırma araçlarında indirimli tarifeler vs.),
- Kamu teminatı ile kamunun devamlı alıcı olması ve bir takım alanlarda sağlanan öncelik
- Organize sanayi bölgeleri oluşturmak.

1.1.3.2.4.2. Bölgesel Kalkınma Amacıyla İlgili Bölgelere Yatırımlarının Sağlanması

Yatırım; belli bir dönemde, sermaye stokuna yapılan ilavelerdir (Kaya, 2009, s. 28). Ülkede yaşayan bireylerin refah düzeyinin yükseltilmesi, sosyal yaşamlarının geliştirilmesi ve gerekli yaşam standartlarına ulaşabilmesi için en büyük pay devlete aittir. Karar verme merciinde olanlar ülkede var olan gelişmişlik farklarının en aza indirilmesi konusunda birinci derece sorumludurlar. Bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması için başvuru olan önemli araçlardan biri kamu harcamalarıdır. Hükümetler görece geri kalmış bölgelerden elde ettiği kamu gelirlerinden daha fazlasını o bölgeye yatırım olarak gönderir ve bu yatırımlar ile geri kalmış bölgede ekonomik bir canlılık yaratmaya çalışır (Dinler, 2012). Böylece geri kalmış bölgeye aktarılan yatırımlar bölgenin mevcut üretim kapasitesini artıracak, bu bölgeye özel sektörün de yatırım yapması için bir öncü rol oynayacaktır (Kaya, 2009).

1.1.3.2.4.3. Yönetimsel Örgütün Bölgesel Kalkınma Sorunlarına Uyumunun Sağlanması

Bölgesel kalkınma politikalarının uygulanma aşamasında, bölgesel kalkınmaya konu olan bölgede mevcut devlet yönetimi veya diğer yönetimlerin şekli ve yapısı, uygulamaya konulmuş olan kalkınma politikalarının ilkelerine uygun olmayabilir (Aydemir vd., 2011).

Bir bölgeye uygulanması düşünülen kalkınma planları oluşturulurken yeni bir bölgesel örgütlenmenin de oluşturulması gerekebilir. Bu anlamda olası örgüt sorunlarının giderilmesi için şu adımların atılması beklenebilir (Dinler, 2012, s. 293):

- Yönetim yapısını plan bölgelerin özelliklerine göre yeniden örgütlemek,
- Plan bölge olarak saptanan yerlerde, yönetim kademelerinde yetki devri, yetki genişliği ile yerinden yönetim ilkelerini gözden geçirmek ve uygulamak,
- Yerel yönetimlerin parasal olanaklarını artırmak ve ihtiyaç duyulan çalışan sayısını sağlamak,
- Plan bölge halkının gereksinimlerini belirleyerek, bireylerin yönetime katılımı için önlemler almak,
- Yönetim hiyerarşisi arasında gerekli görülen iletişim ağını kurmak,

- Gerekli görüldüğü zaman kamu eliyle özel kuruluşlar oluşturmak (Bölge Kalkınma Ajansları gibi).

1.1.3.2.4.4. Metropol Bölgelerin Gelişmesinin Sınırlandırılması

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere bakıldığında büyük anakentler, sunulan hizmetlerin etkin bir şekilde yerine getirilmesi konusunda büyük problemler yaşamaktadır. Büyük anakentlerin sorunlarına bakıldığında; olumsuz dış kaynaklı ekonomik sorunlar, çevre kirliliği, belediye hizmetlerinin aksaması, üretim maliyetlerinin giderek artması, çalışanların verimliliğinde meydana gelen azalmalar ve yaşam gücüğü görülmektedir. Bu büyük anakentlerin daha da kalabalıklaşmasını önlemek gerekmektedir (Dinler, 2012).

Metropol bölgelerin daha fazla kalabalık bir hâl almasını engellemenin yollarından biri, bu bölgelere yapılan göçün önüne geçmektir. Bu politika göç sorununa kalıcı ve kesin sonuçlar getirememekle birlikte aşağıda sayılan politikaların da uygulanabilirliğine bakmakta fayda vardır (Aydemir vd., 2011).

- Göçün önüne geçerek nüfusun kırsal alanda ve küçük şehirlerde tutulması,
- Metropolere girişlerde vize uygulaması,
- Büyük kentlerde yoğun olan faaliyetlerin bir kaçının geri kalmış bölgelere aktarılması,
- Metropollerde oluşan nüfus yoğunluğunun yeni veya uydu kentler meydana getirerek nüfusun bu bölgelere transfer edilmesi.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYEDE UYGULANAN BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI VE BÖLGESEL TEŞVİK UYGULAMALARI

Tezin bu bölümünde, Türkiye’de uygulanan bölgesel kalkınma politikalarına, ekonomik kalkınma çabalarının önemli bir aracı olan teşvik kavramı üzerinde durulmuştur. Türkiye’de uygulanan teşvik politikalarının süreç içerisinde ne derecede değişiklik gösterdiği, teşvik sisteminin genel özellikleri, kapsamı, amaçları ve gerekçeleri irdelenmiş, Türkiye genelinde uygulanan teşvik politikalarına altıncı bölge illeri bağlamında değinilmiştir. Altıncı bölge illerinin ekonomik yapısı incelenmiş, bu bölgelere kamunun sağlamış olduğu teşviklerin neler olduğu konusu araştırılmıştır.

2.1. TÜRKİYE'DE UYGULANAN BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI

Bölgesel gelişmişlik farkları ile yerel ve bölgesel unsurların, ulusal kalkınma politikalarına eklenmesi çalışmaları esnasında meydana gelen problemler, bölgesel kalkınmada meydana gelen dönüşümde rol alan ana faktörlerdir. Öte yandan, bölgesel kalkınma için gerçekçi bölgesel politikalar ile birlikte, politikalarda belirlenen amaç ve hedeflere hangi mali kaynaklar yoluyla ulaşılabileceğinin de belirlenmesi gerekmektedir. Bölgesel kalkınmaya mali açıdan bakıldığında, içsel ve dışsal kaynaklar olmak üzere iki ana yön bulunmaktadır. İçsel mali kaynaklar; kamusal veya özel sektör alanlarında sağlanan kaynaklar ve şirketlerin öz sermayeleridir. Dışsal mali kaynaklar; Avrupa Birliği üyelik süreci kapsamında sağlanan fonlar, bankalar tarafından sağlanan krediler, ülkeler arasında sağlanan akitler sonucu ortaya çıkan kredi kaynağı, hibe ve benzeri finansal kaynaklardır. Bahse konu bu mali kaynakların etkinliğe erişmesi, finansal açıdan ülkenin hedefleriyle odak düzeyi ve mali kurumsallaşma düzeyi ile yakından ilgilidir. İstikrara katkı sağlaması beklenen bu iki olgu öte yandan bu etkinliği artırmada sağlam bir ekonomik yapıdan kaynak almaktadır. İstikrarsızlık ve belirsizliğin bulunduğu, risk düzeyinin yüksek olduğu bir ekonomik yapıda, kredi sağlayıcılara ulaşma sorunları da ortaya çıkmaktadır. Kredi sağlayan kuruluşlara ulaşma maliyeti arttığı için küçük işletmeler kredi talebinde bulunmada zorluklar yaşamaktadır. Bu

bağlamda ister yerel ister uluslararası kuruluşlardan sağlanacak kredilere sağlıklı bir şekilde ulaşılma kapasitesi ekonomideki istikrar ortamı ile yakından ilişkilidir (Altay, Çatık, & Gacaner , 2004).

Bloklar arası soğuk savaşın yaşandığı dönemin etkisini kaybetmesi ve küreselleşme süreci ile beraber yeni bir yapıya bürünmeye başlayan günümüz dünyanın temel ve en önemli problemlerinden biri, gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun ülkelerin karşılaştığı bölgesel gelişmişlik farklılıklarıdır (Sevinç, 2011).

Bölgesel kalkınmaya tarihsel açıdan bakıldığında, Türkiye Cumhuriyeti'nde ortaya konan ve farklı yapıda kalkınma yöntemlerinin denenmesine sahne olan, merkeziyetçi ve güçlü yönetim tarafından oluşturulan karışık bir yapıdan bahsedilebilir. Bölgesel kalkınma planlarının etkinliğinin tartışıldığı dönemde Avrupa Birliği'ne katılım sürecinin başlaması, yeni bir bölgesel kalkınma stratejisinin belirlenmesini de beraberinde getirmiş, bu durum çeşitli değişkenlerle ortaya konulan bölgesel gelişme araçlarının yeniden gözden geçirilmesi ve yapılandırılmasıyla daha güncel bir hal almaya başlamıştır (Keskin & Sungur, 2010).

Türkiye'de bölgesel kalkınma hem devlet hem de özel sektör araçları ile gerçekleştirilmeye çalışılmakla birlikte, devlet doğrudan yatırım ve bağlı kuruluşlar aracılığı ile faaliyetler ortaya koymaktadır. Bölgesel gelişmenin desteklenmesi için kamu aracılığı ile kurulmuş birçok kurum bulunmaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı, Hazine Müsteşarlığı, üniversiteler, Eximbank, Türk Standartları Enstitüsü vb. kuruluşlar örnek olarak verilebilir (İldırar, 2004, s. 164).

Dengeli bölgesel kalkınma politikası Türkiye'de, 1960'lı yıllardan bu yana uygulanan bir politikadır. Bu politikanın başlıca araçlarına bakıldığında; Beş Yıllık Kalkınma Planları, Entegre Bölgesel Kalkınma Planları, Kırsal Kalkınma Projeleri, Yatırım Teşvikleri, Kalkınmada Öncelikli Yörelere, Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Siteleri bulunmaktadır. Kalkınma planlarının hedef ve stratejileri ile doğrusal olarak bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla hazırlanmış bölge planlarının yanında, çeşitli iller için hazırlanan il gelişim planları da yer almaktadır. Bölgesel kalkınma politika araçlarında en yaygın kullanılan aracın teşvik sistemi olduğu görülmektedir. Bu teşvik sistemi sektörlere ve yörelere göre farklılaştırılmış bir şekilde uygulama alanı bulmaktadır (Keskin vd., 2010).

Türkiye gelişmekte olan bir ülke konumundadır. Bulunduğu bu konumun gereklerini yerine getirirken aynı statüde olan ve hemen hemen aynı sorunları yaşayan diğer ülkeler gibi bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik politikalar izlemektedir. Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar hep ülke ana gündemlerinden biri olan bölgesel kalkınma, küresel etkiler ile birlikte belirli dönüşümler yaşamıştır. Genel olarak uygulanan bölgesel kalkınma politikalarına bakıldığında; 1923–1949 yılları arasında uygulanan planlı dönem öncesi kalkınma politikaları, 1950–1960 yılları arasında uygulanan liberal kalkınma politikaları ve 1963 yılından itibaren uygulamaya konulan planlı beş yıllık kalkınma planları görülmektedir (Dinler, 2012).

2.2. PLANLI DÖNEM ÖNCESİ KALKINMA POLİTİKALARI

Her ne kadar Cumhuriyetin kuruluş tarihi 29 Ekim 1923 olsa da ekonomik kalkınma açısından atılan ilk adımın 17 Şubat 1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongresi olduğu görülmektedir. İzmir İktisat Kongresi'nin amacı ekonominin özel sektör tarafından geliştirilmesinin nasıl olacağı konusunda bir sonuca varmaktır (Gündüz, 2006).

Cumhuriyetin kurulması ile birlikte, Anadolu'nun batısı ile doğusu arasında görülen gelişmişlik farklarının azaltılmasını sağlamak üzere özel sektörün önünü açmaya yönelik 28 Mart 1927 tarihinde Teşvik-i Sanayi konunu çıkarıldı. Bu kanunda özel sektörün gelişmesine yönelik uygun şartların oluşturulması amaçlanırken, yöreler arasında dengeli bir şekilde dağılmış bir yatırım konusu gündeme gelmemiştir (Dinler, 2012).

1923–1931 yılları Cumhuriyet'in kuruluş yılları olarak bilinmekle birlikte, bu dönemde yeni işletmelerin yavaş yavaş da olsa kurulduğu, yeni kurulan bu işletmelerin ise genellikle İstanbul'un öncülüğünü yaptığı batı illerinde kurulduğu dönemdir. Girişimciler ve yatırımcılar diğer bölgelere oranla daha iyi şartların bulunduğu bu bölgelere sermaye girişi yapmışlardır (Dinler, 2012).

1929 yılında dünyanın hemen her yerinde etkisini gösteren küresel mali krizden Türkiye Cumhuriyeti de etkilenmiş ve devletçilik ilkesi ekonomik ilke olarak benimsenmeye başlanmıştır. 1933–1939 yılları arasında iki sanayi planı uygulamaya

alınmış, bu iki plandan ilki uygulanırken ikincisi 2. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi sebebiyle uygulamamıştır (Gündüz, 2006).

Planlı dönem öncesi kalkınma politikalarına bakıldığında, bölgesel kalkınma politikaları yerine bu dönemde zayıf ekonomik yapıdan kurtulmak için genel olarak devletçilik ilkesi doğrultusunda ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisi benimsenmiştir. İlgili politika çerçevesinde cumhuriyetin sonraki yıllarında nüfusun ve yatırımların ülke içinde yayılması için Ankara'nın başkent kabulü, kamu yatırımlarının İstanbul ve batı dışında diğer yerlere yapılması gibi çalışmalar yapılmıştır (İldırar, 2004).

2.3. 1950-1960 YILLARI KALKINMA POLİTİKALARI (LİBERAL DÖNEM)

1950–1960 yılları arasındaki 10 yıllık dönemde iktidar partisi Demokrat Partidir. Demokrat partinin iktidarda bulunduğu bu dönemde geri kalmış bölgelerin kalkındırılması için özel bir hükümet politikası ya da çabası ortaya konulmamıştır. Adnan Menderes'in başkanlığında 1951 yılında oluşturulan hükümetin politikalarında Doğu Anadolu ile alakalı, köy okulları inşaatında doğu illeri ve bu iller kadar geri kalmış diğer illerin gereksinimlerinin ön planda tutulacağına ve ülkenin doğusunda bir yükseköğretim kurumunun (üniversite) temelini atılacağı belirtilmiştir. Bu dönemde yayılma politikasına sistematik bir şekilde devam edilmiştir. Kamu iktisadi teşebbüslerinin satış işlemlerinden vazgeçilmiş, Anadolu genelinde yeni açılan fabrikaların sayısının artırılmasına devam edilmiştir. Her ne kadar yeni fabrikaların ülke genelinde açılması planlansa da alınan kararlarda siyasi baskı ön plana çıkmıştır. Her ile bir fabrika prensibi ile oluşturulan politikalar, siyasi çıkarlar nedeniyle ekonomik etkinlik açısından başarısız olmuştur. 1950–1960 arasındaki döneme bakıldığında plan fikri siyasetin gölgesinde kalmış, nispeten geri kalmış bölgelerini kalkındırmak için özel gayret gösterilmemiştir. 1950–1960 dönemini kapsayan bu on yıl liberal dönem olarak bilinse de devletin ekonomideki etkinliği devam etmiştir (Dinler, 2012).

2.4. PLANLI DÖNEM KALKINMA POLİTİKALARI

1961 Anayasası ile Devlet Planlama Teşkilatına kalkınma planları hazırlama görevi verilmiştir. 1963 yılından 2005 yılına toplam 8 adet beş yıllık kalkınma planı hazırlayan Devlet Planlama Teşkilatı, 2005 yılında bu görevi Kalkınma Bakanlığına devretmiştir (DPT, 2012).

2.4.1. Kalkınma Planları

1963 yılında uygulamaya konulan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'ndan günümüze kadar on kalkınma planı oluşturulmuş ve bu kalkınma planlarının içeriklerine bakıldığında gelişmişlik farklarını azaltıcı politikalarda ve bu politikaların ağırlıklarında değişimler yaşanmıştır (Dinler, 2012).

1963 yılında başlayan planlı kalkınma çabaları, dönemlerinin ihtiyaçlarına ve küresel olgulara ve değişimlere uyumlu olmaya çalışarak günümüze kadar gelmiştir. Bu kalkınma planları:

- 1- Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)
 - 2- İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)
 - 3- Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)
 - 4- Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)
 - 5- Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)
 - 6- Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)
 - 7- Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)
 - 8- Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)
 - 9- Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)
 - 10- Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018)
- şeklindedir (Ağralıoğlu, 2018).

2.4.1.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963–1967)

İlk beş yıllık kalkınma planı 1963–1967 yıllarını kapsamakta olup ana ögesini milli kaynakların kullanımını etkin bir hale getirmek amacı oluşturmaktadır. Birinci beş yıllık kalkınma planında bölgesel planlama konusu ön plana çıkarılmıştır (Dinler, 2012).

Birinci beş yıllık kalkınma planı kapsamında bölge planlamasına gidilmiş, Marmara'nın doğusu, Çukurova, Zonguldak, Antalya bölgeleri için kalkınma projeleri uygulanmaya başlanmıştır. Görece geri kalmış bölgelere yatırımları çekmek isteyen devlet her ne kadar bir takım teşvikler uygulamış olsa da bu bölgelere yatırım yapan en büyük kesim yine devlet olmuştur (Atak, 2011).

Geliştirilmesi amacıyla seçilen bu bölgelerde çeşitli iş kollarına öncelik verilmiştir. Bu bağlamda; sanayinin geliştirilmesi için Doğu Marmara bölgesi, sanayinin yanında tarımın da geliştirilmesi için Çukurova bölgesi, turizm ve tarımın geliştirilmesi için Antalya bölgesi, sanayinin gelişmesi için Zonguldak bölgesi seçilmiş ve bölgesel kalkınmaya yönelik adımlar atılmıştır (Zeybek, 2013).

2.4.1.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968–1972)

İkinci beş yıllık kalkınma planında, birinci beş yıllık planda bulunan ilkeler aynı şekilde korunmuştur (Gündüz, 2006). Bununla birlikte ikinci beş yıllık kalkınma planında; kırsal alan ile kentler arasında bağların artmasının sağlanması, bölgede özel sektör ve kamu yatırımlarının dengeli bir şekilde dağılımının sağlanması, tarımsal yeniliklerin hayata geçirilmesi, kentleşmeye sunulan desteğin artırılması ve bölgeler arasında dengeli büyümenin ve gelişmenin sağlanması amaçları bulunmaktadır (Tiftikçigil, 2010). İkinci beş yıllık kalkınma planının uygulandığı bu dönemde, bölge planlama bölgelerarası dengeli kalkınmanın gerçekleşmesi için bir araç olarak kullanılmıştır (Zeybek, 2013).

Birinci beş yıllık kalkınma planında yer verilen yatırım indirimi politikası ikinci beş yıllık kalkınma planı süresince de uygulanmış, bu uygulama sonucunda 1968 yılında yatırım indiriminden yararlanan il sayısı 22 iken, 1972 yılında bu sayı 33'e ulaşmıştır (Gündüz, 2006).

2.4.1.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)

Bölgesel kalkınma konusunun detaylı bir şekilde ele alınmadığı üçüncü beş yıllık kalkınma planında köy, yerleşme, kentleşme, kırsal kesimde yaşayanların sorunları gibi konulara değinilerek, bölge kalkınmasını etkileyen faktörlerin neler olduğu ve bu faktörlerin yaratmış olduğu problemlerin çözülmesine yönelik öneriler öne sürülmüştür (Tiftikçigil, 2010).

Kalkınmada öncelikli yöreler belirlenmiş ve bu bölgelerin gelişmesi ön planda tutulmuştur. Birinci ve ikinci beş yıllık kalkınma planlarında yer verilen bölgesel planlama görüşünün aksine, üçüncü plan döneminde kalkınmada öncelikli yörelerin geliştirilmesine yer verilmiştir (Dinler, 2012). 1973–1977 yıllarını kapsayan bu planda modern teknoloji vurgusu yapılmış, kullanılması planlanan bu teknolojiler belirlenirken; ülke ihtiyaçlarını karşılayabilen, refah düzeyinin iyileşmesine katkı sağlaması muhtemel, ülkenin sahip olduğu teknolojik kaynakların ve altyapının daha modern bir seviyeye ulaşmasını sağlayacak teknolojiler olmasına dikkat edilmiştir (Ağırlioğlu, 2018).

Üçüncü beş yıllık kalkınma planında kalkınma öncelikli yörelerde doğal kaynaklar, insan gücü, kentleşme, haberleşme, ulaşım gibi yönleri içeren, sosyal-ekonomik bütünleşmenin sağlanması için gerekli tedbirlerin alınacağı belirtilmiştir (Gündüz, 2006).

2.4.1.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979–1983)

1979–1983 yıllarında uygulanan dördüncü beş yıllık kalkınma planı, önceki dönem kalkınma planlarının uygulanmasını eleştirmesine rağmen, üçüncü beş yıllık kalkınma planında yer verilen kalkınma öncelikli yöreler politikası geçerliliğini sürdürmüştür (Dinler, 2012).

Dördüncü beş yıllık kalkınma planında; gelişmekte olan bölgelerin gelişme hızlarının kontrol altına alınarak aynı hızda gelişmesinin sağlanması, düzensiz şehirleşmenin engellenmesi, kırsal alanda veya kentte arazinin uygun kullanımı için gerekli önlemlerin alınması, geri kalmış bölgelerin gelişimi için faaliyetlerin

başlatılması amaçlarına bölgesel gelişme ve yerleşme başlığı altında değinilmiştir (Tiftikçigil, 2010).

Teknolojiye yönelik politikaların ilk kez yer aldığı dördüncü planda; gelişen teknolojiler bağlamında gerekli teknik personel ve teknoloji eksikliğine değinilmiş, sanayi, yatırım politikaları ve istihdam politikaları ile teknolojinin kullanımının bir bütünlük arz ettiği görüşü savunulmuştur (Ağırlioğlu, 2018).

Dördüncü plan döneminde bölgesel dengesizlikleri azaltacak politikalarda kamu-sanayi işbirliği üzerinde durulmuş, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin geri kalmışlığını, bu bölgelerin hem kendi aralarında hem diğer gelişmiş bölgeler ile ilişkilerini üst düzeye çıkaracak tarım ve hayvancılık politikaları uygulanmıştır. Bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması politikalarının uygulandığı bu dönemde, geri kalmış bölgelerden gelişmiş bölgelere göçün azalmaması, bölgeler arasında sağlanması planlanan dengenin sağlanamaması, tarımsal nüfusun istenilen düzeyde azalmaması dördüncü beş yıllık kalkınma planının istenilen sonuçlara ulaşamadığını göstermektedir (Gündüz, 2006).

2.4.1.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985–1989)

Beşinci beş yıllık kalkınma planında yer alan, kalkınmada öncelikli yörelerin geliştirilmesine yönelik politikalar önceki dönemlerde uygulanan kalkınma planlarında olduğu gibi 1985–1989 yıllarını kapsayan bu planın da temel amacı olarak belirlenmiştir (Gündüz, 2006).

Bu dönemde az gelişmiş bölgelerde, bölgelerin potansiyel kaynaklarının belirlenmesi, görece az gelişmiş bölgelerdeki bölge merkezlerinin desteklenmesi, gelişmekte olan bölgelere olan göçü önleyerek bu bölgelerde yığılımın en aza indirilmesi, teşvik tedbirlerinin sektör temel alınarak ve bölge ihtiyaçlarına göre belirlenen oranlarla uygulanması, büyük ölçekli yatırımların kalkınma öncelikli yörelerde desteklenmesine devam edilirken küçük ölçekli yatırımların da teşvik edilmesi gibi kalkınma politikaları benimsenmiştir (Tiftikçigil, 2010).

Uygun teknolojilerin kullanılması ve bu teknolojilerin transferi konusunda teknolojik uyumluluk ve seçim konularına ağırlık verilmiş, gelişen bilim dünyasından faydalanmak ve çağın gereksinimlerine ayak uydurabilmek amacıyla gerekli tedbirlerin

alınacağı vurgulanmıştır. Bu bağlamda Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) gibi kurumların faaliyetlerini bu politikalar yönünde geliştirmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır (Ağralıoğlu, 2018).

Beşinci beş yıllık kalkınma planında, bölgede yaşayanların dâhil edileceği özel sektör yatırımlarının devlet tarafından da destekleneceği plan kapsamında yer almaktadır (Gündüz, 2006).

2.4.1.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990–1994)

1990–1994 dönemini kapsayan altıncı beş yıllık kalkınma planında, bölgesel kalkınma konusunda bölge planlaması kavramı yerine bölgesel gelişme kavramına bir dönüşüm söz konusudur (Tiftikçigil, 2010).

Beşinci beş yıllık kalkınma planında izlenen kalkınma öncelikli yörelerin geliştirilmesine yönelik politikalar, altıncı beş yıllık kalkınma planında da devam etmiştir (Dinler, 2012). Daha önce belirlenmiş olan kalkınmada öncelikli yöreler altıncı beş yıllık kalkınma döneminde yeniden belirlenmiş, yeni eklenen iller itibari ile toplam il sayısı 35'e yükselmiştir (Gündüz, 2006).

Altıncı beş yıllık kalkınma planı kapsamında teknolojik gelişmelerin yakından takibinin yanı sıra, bilgi toplumu sıfatı kazanabilmek için bilgiyi ve teknolojiyi verimli ve etkin bir biçimde kullanılması gerektiği fikri oluşmuş, bu anlamda Araştırma-Geliştirme (Ar-Ge) faaliyetlerine ağırlık verilmiştir (Ağralıoğlu, 2018).

Kalkınmada öncelikli yörelerde kamu yatırımları toplamı 1991 yılında 6,2 trilyon TL, 1992 yılında 8,2 trilyon TL, 1993 yılında ise 18 trilyon TL olarak gerçekleşirken, planda yer alan özel sektör yatırımlarına bakıldığında kamu yatırımlarına nispeten az olduğu ve plan politikaları seviyesine ulaşamadığı görülmektedir (Gündüz, 2006).

Altıncı beş yıllık kalkınma planı döneminde Avrupa Birliği ile uyum süreci çalışmalarına istinaden, dış ticaret başta olmak üzere, eğitim, tarım, sanayi gibi alanlarda çalışmalara ağırlık verilmiştir (Tiftikçigil, 2010).

2.4.1.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996–2000)

1996-2000 yıllarını kapsayan yedinci beş yıllık kalkınma planında, bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmasına ve gittikçe büyüyen kentlerde yaşanan problemlerin çözümüne yönelik olarak genel ifadelere yer verilmiştir (Dinler, 2012). Yedinci beş yıllık kalkınma planı küreselleşme sürecine vurgunun yapıldığı, Avrupa Birliği'ne uyum sürecinin daha önemli bir hale geldiği bir plan olarak göze çarpmaktadır (Tiftikçigil, 2010).

Yedinci beş yıllık kalkınma planına bakıldığında, bir yandan ulusal teknolojik gelişmeler için Ar-Ge faaliyetleri desteklenirken diğer yandan küresel firmaların yapmış olduğu faaliyetler yakından takip edilerek bu firmalar ile birlikte çalışma yapmak için gerekli anlaşmaların yapılmakta olduğu görülmektedir. Teknoloji ile eğitim sisteminin uygun bir şekilde çalışabilmesi, araştırma geliştirme kurumları, üniversiteler ve farklı sanayi kolları arasında sağlanacak koordinasyon ile birlikte çalışmanın gerekliliği vurgulanmıştır (Ağırlioğlu, 2018).

2.4.1.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001–2005)

Sekizinci beş yıllık kalkınma planında önceki dönemlerde uygulanan planlardan farklı olarak, sorunlu bölgelerin gelişmesinin gerçekleştirilebilmesi için bölgesel gelişme planı ve projeleri fikri açık bir şekilde belirtilmiştir (Dinler, 2012).

Küreselleşme ile birlikte değişkenlik gösteren koşullar, bölgesel planlama konusunda bir değişikliğe neden olmuş, ulusal dinamiklerin bölgesel gelişmeye, ekonomik kalkınmaya entegre edilmesi düşüncesi ön plana çıkmıştır. Geri kalmış bölgelerin gelişiminin hızlanmasına engel teşkil eden altyapı sorununa yönelik kamu yatırımları finansmanının zamanında sağlanabilmesi için gerekli tedbirlerin alınacağı konusuna değinilmiştir (Ağırlioğlu, 2018).

2001–2005 yıllarını kapsayan bu plan döneminde, Avrupa Birliği ile uyum süreci önceki dönem uygulanan altıncı ve yedinci plan döneminde olduğu gibi önemli bir unsur olmaya devam etmekle birlikte Türkiye Cumhuriyeti mevzuatı ile Avrupa Birliği müktesebatına uyum çalışmalarına yer verilmiştir (Tiftikçigil, 2010).

2.4.1.9. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007–2013)

1963 yılından itibaren beşer yıllık olarak hazırlanan kalkınma planlarından farklı olarak yedi yıllık hazırlanan bu planın uygulanması aşamasında Devlet Planlama Teşkilatı, Kalkınma Bakanlığı olarak yeniden organize edilmiştir. Planın uygulanması 2011 yılından itibaren Kalkınma Bakanlığı tarafından yürütülmüştür (Ağırlioğlu, 2018).

Dokuzuncu kalkınma planı, beş temel hedef çerçevesinde düzenlenmiştir. Bu temel beş hedef arasında yer alan bölgesel gelişmenin sağlanması politikası için oluşturulan hedeflere bakıldığında; ulusal kalkınmaya destek olması amacı ile bölgelerin verimliliğini artırıcı faaliyetlerde bulunulması, ikinci olarak ise istihdam oranının yükseltilmesi ve rekabet ortamını sağlayarak rekabetin artırılması hedefleri görülmektedir (Tiftikçigil, 2010).

İzlenecek politikaların etkin, verimli ve uyumlu hale getirilmesine, yerel faktörlerin ve bölgenin sahip olduğu potansiyele bağlı gelişmenin meydana getirilmesine, mahallî seviyede kurumsal kapasitenin artırılmasına ve kırsal alanda kalkınmanın hızlandırılmasına yönelik politikaların uygulanması çalışmalarına dokuzuncu kalkınma planı çerçevesinde yer verileceği vurgulanmıştır (Zeybek, 2013).

2.4.1.10. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014–2018)

Onuncu beş yıllık kalkınma planı amaç ve ilkelerine bakıldığında, kalkınma hedeflerine ulaşabilmek amacıyla kalkınmanın süreklilik arz eden bir olgu haline getirilmesi hedeflenmektedir. Aynı zamanda refahın ulus geneline yayılması, bütün bölgelerde, o yörede yaşayan insanların ihtiyaçlarının karşılanması, yaşam olanaklarının artırılması gibi amaç ve ilkeler belirlenerek bu amaç ve ilkelerin bir bütünlük halini alması ve uygulanması için gerekli tedbirlerin alınacağı belirtilmiştir (Ağırlioğlu, 2018).

2.5. TÜRKİYE’DE BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARINDA MEYDANA GELEN DÖNÜŞÜM

Ekonomik ve sosyal alanda kalkınmayı ve büyümeyi sağlamak ülkelerin temel sorunlarından biridir. Bu temel sorunların giderilmesi tek başına bir anlam ifade etmezken,

ekonomik büyümenin ülkenin bütününe yayılması, yurt genelinde dengeli bir şekilde gerçekleşmesi ve meydana gelen sonuçların bütün topluma ulaşması önem arz etmektedir (Aydemir vd., 2011).

Türkiye sahip olduğu coğrafi konum ve coğrafi özellikler dolayısı ile doğal alanlarda, Osmanlı İmparatorluğu'nun ulusal olmayan dışa bağımlı politikaları nedeniyle siyasal alanda yaşanan olumsuzluklar ile 1923 yılında kurulan yeni bir ülkedir. Yaşanan bu coğrafi ve siyasal olumsuzluklara bağlı olarak ülkenin iki ucu arasında Doğu Anadolu aleyhine gelişen farklar meydana gelmiş ve Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar, meydana gelen bu olumsuz durumu yani bölgesel dengesizlikleri azaltmaya yönelik politikalar farklılaşarak gelmiştir (Dinler, 2012).

Türkiye'de bölgesel planlamaya yönelik çalışmalara bakıldığında dönemsel olarak farklılıkların ortaya çıktığı görülmektedir. 1950'li yılların sonuna doğru bölge planlama konusu kalkınma politikalarında ön plana çıkmış, 1970'lerde bu konuya ilişkin herhangi bir gelişme bulunmamakla birlikte 1990 yılından itibaren farklı bir görüş kapsamında canlılık kazanmaya başlamıştır (Erkut vd., 2010).

1923–1950 yıllarını kapsayan dönemde 17 Şubat 1923 tarihinde toplanan ve ulusal ekonominin gelişmesi çabalarına ilk örnek teşkil eden İzmir İktisat Kongresi çeşitli kesimleri temsilen 1135 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Bu kongrede girişimcilik faaliyetlerini amaç olarak kullanıp ulusal ekonominin geliştirilmesi hedeflenmiş fakat ülkede yer alan gelişmişlik farkları ile herhangi bir konuya değinilmemiştir (Dinler, 2012).

Siyasal ve ekonomik anlamda bir takım kaygıların yer aldığı 1923–1950 yıllarını kapsayan dönemde, merkeziyetçilik ön planda tutulmuş, hammadde ihtiyacını karşılamaya yönelik çalışmalar yapılmış, tarım ve ticaret temelli sermaye oluşturulmuştur (Erkut vd., 2010).

13 Ekim 1923 tarihinde Ankara'nın başkent olarak ilan edilmesi kararı siyasi bir karar olmakla birlikte, ekonomik bir tarafı da yoğun göç alan ve nüfus yığılmasının yaşandığı İstanbul'un önüne set çekerek göçün önüne geçmekti. Ekonomi alanında meydana gelen diğer bir gelişme ise 28 Mart 1927 yılında çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu olmuş, bu kanunda özel sektörün desteklenmesi vurgusu yapılmış fakat

yatırımların bölgeler arasında dengeli bir şekilde dağılımı konusunda herhangi bir kanun maddesi konulmamıştır (Dinler, 2012).

1933–1939 yılları ekonomik açıdan sanayi planlarının oluşturulduğu yıllardır. Bu sanayi planları döneminde kurulmuş olan birçok sanayi işletmesi günümüz demir-çelik ve tekstil sanayisinin temellerini oluşturmaktadır. 1934 yılında uygulamaya alınan birinci beş yıllık sanayi planı uygulanmış, ikincisi ikinci dünya savaşının etkisi ile uygulanamamıştır (Dinler, 2012).

Tarım sektöründe önemli bir düşüşün yaşandığı 1954 yılında, kamu yatırım yükü artmış, devlet politika değişikliği yaşanarak, bu değişikliğin sonucu olarak kamu iktisadi teşebbüsleri kurulmuştur. Yaşanan bu değişimler bölge planlamanın önemini artırmış ve daha sonraki dönemlerde bu konu gündeme gelmeye devam etmiştir. Bu bağlamda Türkiye’de bölge planlama konusunda ilk çalışmanın Doğu Marmara Planlama Projesi olduğu söylenebilir (Erkut vd., 2010).

1963 yılından günümüze kadar uzanan planlı kalkınma döneminin 1957–1965 yıllarını kapsayan döneminde Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuş, farklı bölgelerin özellikleri dikkate alınarak bölge planlama çalışmaları İmar ve İskân Bakanlığı tarafından yapılmıştır. Fakat siyasi ortamdan dolayı bu çalışmalar hayata geçirilememiştir. 1963-1983 yılları arasında uygulanan ilk dört kalkınma planına bakıldığında birinci beş yıllık kalkınma planı hariç, diğer üç planda bölgesel kalkınma konusunun yer almadığı görülmektedir. Beşinci beş yıllık kalkınma planında (1985-1989) kalkınmada öncelikli yöreler (KÖY), uygulaması sürdürülmüştür (Erkut vd., 2010).

1980 sonrası döneme bakıldığında, teşvik kapsamına alınan illere yönelik uygulamalara devam edilmiş, neo-liberal ekonomik görüşe yönelik bir eğilim meydana gelmiştir. Yaşanan küresel ekonomik gelişmelere bağlı olarak 24 Ocak 1980 Kararları alınmış, böylece yapısal anlamda bir dönüşüm ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu dönüşüm, dışa açılma ve uluslararası piyasalara uyum süreçlerinin oluşmasına katkıda bulunmuştur (Aydemir vd., 2011).

Likit, hizmet-mal, anapara ve sermaye piyasalarında yaşanan küreselleşme eksenindeki dönüşüm, kalkınma politikalarını da etkilemiştir. Yaşanan bu küresel değişimin getirdiği yenilikler geleneksel kalkınma politikalarında da bir takım

değişiklikler yapılmasını zorunlu kılmış, bu sebepten dolayı ülkeler bu değişim çerçevesinde politikalarında güncellemeler yapmışlardır. 1950–1960 yıllarında bölgesel kalkınmaya yönelik politikalar içerisinde bölgesel problemler ulusal sosyal-ekonomik yapılar içerisinde tartışılırken; bölgesel farklılıklar, bölgenin sahip olduğu farklı özellikler dikkate alınmamıştır. Küresel değişimler sonucu 1990 sonrası dönemde politikalarda değişikliğe gidilerek bölgelerin farklılıkları değerlendirilmeye başlanmıştır (Tiftikçigil, 2010).

Planlı dönem başlarından başlayarak günümüze kadar uzanan kalkınmaya yönelik politikalar, zamanın ve mekânın değişen şartları doğrultusunda bir dönüşüm yaşamıştır. Kalkınmaya yönelik politikalara örnek olarak (Zeybek, 2013).

- İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması
- Yerelleşmeyi Arttırıcı Kamu Yönetimi Reformları
- Kalkınma Ajanslarını Kurulması
- İl Koordinasyon ve İzleme Sistemi
- Yeni Teşvik Kanunu
- Cazibe Merkezi Projeleri
- Güneydoğu Anadolu Projesi Eylem Planı
- Üniversitelerin Yaygınlaştırılması
- Bölgesel Gelişme Yüksek Kurulu ve Bölgesel Gelişme Komitesi
- Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Koordinasyon Kurulu
- Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı
- İstanbul Uluslararası Finans Merkezi ve Eylem Planı
- Ulaşım Sektöründeki Yatırımlar
- Toplu Konut Faaliyetleri
- Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyon Projesi
- Kırsal Kalkınma

plan ve politikaları verilebilir.

Politikaların yeni bir hal alması ve bu politikaların uygulanabilmesi için daha geniş bir takım kalkınma politikası araçları tanımlanmaktadır. Bu bağlamda; kümelenme yaklaşımı, girişim sermayeleri, iş kuluçkaları, kredi garanti fonları, uygun koşullu kredi mekanizmaları, bölgesel yenilik sistemleri ve altyapı yatırımları yeni kalkınma araçları olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yine değişen politikalar kapsamında, yapılan yatırımların maliyetinin karşılanması sadece kamunun değil özel sektör ile birlikte kamu-özel sektör işbirliği aracılığıyla yerine getirilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır (Yaman ve Kara, 2010).

2.6. TEŞVİK KAVRAMI VE BÖLGESEL UYGULANAN TEŞVİK SİSTEMİ

Ülke genelinde ortaya çıkmış olan ekonomik olumsuzlukların azaltılması, gelişmişlik farklılıklarının ve gelir dağılımı dengesizliklerinin bölgesel olarak araştırılıp bu olumsuzlukları aşmaya yönelik politikaların hazırlanması, toplumsal yapının güçlü hale getirilmesi amacıyla uygulamaya alınan kamu müdahale araçlardan biri teşviklerdir. Teşviklerin uygulama alanı bulunduğu ülkede olası pozitif etkilerinin yanında negatif etkilerinin de olması teşvikleri tartışma konusu haline getirmektedir (Çatal, 2010).

2.6.1. Teşvik Kavramsal Çerçeve

Kelime kökenine bakıldığında Arapça'dan dilimize geçmiş olan teşvik kelimesi, anlamsal bakımdan, Türk Dil Kurumu tarafından isteklendirme, özendirme şeklinde tanımlanmıştır (TDKS, 2019).

Teşvik kavram olarak, kamunun işletmelere sağladığı kolaylıklar, bir takım ayrıcalıklar olarak düşünülebilir. Değinilen teşvik kavramının yerine, uygulama alanlarında; sübvansiyon, ekonomik gayeli parasal destek, üreticiye yapılan transfer harcamaları, primler, desteklemeler, krediler gibi kavramlarda kullanılabilir. Küresel akitlerde ve uygulamalarda teşvik kavramının yerini sübvansiyon, devlet yardımları gibi ifadeler alabilmektedir (Akçay, 2017).

Daha geniş bir perspektiften bakıldığında teşvik, herhangi bir şeye veya herhangi bir kişiye verilen yardım, destek ve iyileştirmeler olarak ifade edilmektedir. İktisadi

yönden teşvik kavramına bakıldığında, vergisel muafiyetler ve vergi istisnalarının da dâhil olduğu, tüm kamu yardımları ile devlet yatırımlarını da içine alan bir tanımlama yapılmaktadır. Belirli bazı sektörlerle veya yörelere tanınan vergi indirimleri, özel aşınma payı, vergi iadesi, düşük faizli kredi, fon ödemesi, vergi taksitlendirmesi ve doğrudan belli bölge veya sektörler için yapılan kamu alt yapı yatırımları teşvikin bu genel tanımına girmektedir (Güngör, 2017).

Kavramsal olarak teşvik, hangi amaçla kullanıldığına bakılarak değişik şekillerde açıklanabilmektedir. Örneğin, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ve Avrupa Birliği gibi üç büyük uluslararası kuruluş teşvikler ile ilgili çalışmalar yürütmektedir. Bu üç büyük kuruluş sübvansiyon kavramını genellikle teşvik kavramı yerine kullanmaktadır (Yavan, 2011).

Teşvik, görece geri kalmış bir takım yörelerin ya da belirlenmiş iktisadi faaliyetlerin diğer iktisadi faaliyetlere nispeten hızlı ve daha çok büyümesini gerçekleştirmek için, kamu ya da kamu kurum ve kuruluşları aracılığı ile verilen her türlü maddi veya gayri maddi yardım, destek ve özendirmeler olarak da tanımlanmaktadır. Teşvik, OECD tarafından ise şu şekilde tanımlanmıştır: *“Bir yatırımın maliyetini veya potansiyel kârını etkileyerek veya yatırımla ilgili risklerini değiştirerek yatırımın büyüklüğünü, bölgesini ve sektörünü etkilemek için hazırlanan hükümet önlemleridir”* (Çatal, 2010).

2.6.2. Teşviklerin Özellikleri, Amaçları, Gerekçeleri Ve Türleri

2.6.2.1. Teşviklerin Özellikleri

Teşvik kavramının özelliklerini bilmek, teşvik kavramının daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Bu bağlamda teşviklerin özelliklerinin kamu tarafından verilen, genel olarak özel sektör ile ilgili olan, bununla birlikte kamu girişimine devredilebilen, kamu açısından bir maliyet yüklemesi olan, dolaylı, doğrudan, açık, gizli türleri bulunan teşvikler olarak sıralanması mümkündür (Candan ve Yurdadoğ, 2017, s. 157).

Akçay (Akçay, 2017, s. 2) ise teşviklerin özelliklerini; belirli bir amaca yönelik olan, kamunun makroekonomik amaçlarına hizmet eden, kamu aracılığıyla çoğunlukla özel sektöre, zaman zaman kamu girişimlerine verilen yardımlar olarak sıralamıştır.

2.6.2.2. Teşviklerin Amaçları

Ülkelerin uygulamakta oldukları iktisadi politikalar farklılık gösterdiği gibi, uygulanan teşvikler de benimsenmiş iktisadi politikalara istinaden değişiklikler gösterebilmektedir. Bu bağlamda gelişmiş ülkeler, rekabeti artırmak ve mevcut potansiyeli dengede tutmak, bilgiye dayalı, bilimsel ve teknolojik gelişmeyi devam ettirmek, yerel sermayenin ülkede kalması için gerekli düzenlemeleri yapmak, bölgesel gelişmişlik farklarını ve bölgesel dengesizlikleri gidermek, üretimde etkinliği artırarak verimliliği sağlamak, sektör ile ilgili gelişmelere ayak uydurarak sektörün sorunlarına değinmek ve bu sektörleri desteklemek ve işsizliği düşük seviyelere indirmek gibi nedenlerle teşvik tedbirlerine başvurmaktadırlar. Gelişmekte olan ülkelere bakıldığında ise genel olarak; iktisadi kalkınmayı ve gelişmeyi sağlamak, sanayi alanında gelişme için gerekli tedbirleri almak, geri kalmış bölgeleri kaldırmak, küresel rekabet gücünü elde etmek, verimlilik artışı sağlamak, istihdamı geliştirmek ve artırmak, küresel teknolojik gelişmeleri takip ederek teknolojinin ülkeye girişini sağlamak, dış satımı (ihracat) arttırmak ve yabancı yatırımcıların ülkeye gelmesini sağlayarak sermaye imkânlarını artırmak için teşvik uygulama politikaları izlemektedirler (Yavan, 2011).

Teşvikler, yatırımların hangi sektörlerde öncelik kazanacağı ve yatırımların dengeli kalkınmayı sağlaması açısından entegrasyonunun sağlanmasını, ülke üretiminde özel sektör payının yükseltilmesini, uluslararası veya yerel düzeyde rekabet edebilme yeteneği yüksek kaliteli ürün veya hizmetlerin üretilmesini, dünya genelinde kullanılan teknoloji ve bilgi kaynaklarının ülkeye getirilerek ülke ekonomisinin kalkındırmasını, üretimde çeşitliliği, etkin ve verimli olmayı amaçlamaktadır (Gündüz, 2006, s. 156):

2.6.2.3. Teşviklerin Gereçekleri

Benimsenmiş ve uygulanmakta olan iktisadi modele ya da ülkenin gelişmişlik düzeyine bakılmaksızın hemen hemen dünyadaki tüm ekonomiler teşvik tedbirlerini bir ekonomi politikası olarak kullanmaktadır. Teşvik tedbirlerinin ana amaçlarına bakıldığında, bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmak, ekonomik kalkınmayı hızlandırmak, gelir eşitsizliğini ve işsizliği azaltmak ve geniş manada ülkenin genel huzur seviyesini arttırmaktır. Teşvik tedbirleriyle kaynakların dağılımındaki dengesizlik, devlet müdahalesiyle giderilerek, kaynakların dengeli dağılımının yanında

yatırımların fazlaştırılması yoluyla mevcut yetersizliğin giderilmesine çalışılmaktadır (Topal, 2016).

Teşviklerin gerekçelerine bakıldığında; coğrafi etkiler dolayısı ile meydana gelen düzensiz üretimi ve coğrafi nedenlerin etkisinde kalan tarım, demir-çelik gibi sektörleri destekleyerek bu alanlarda ayakta kalabilme kapasitesinin artırılması öncelikli sektörler gerekçesi, iktisadi anlamda türlerin sayısını artırmak ve uygulanan sanayi politikalarını sürekli güncel tutup kuruluşları destekleyerek büyümeyi gerçekleştirmek makro ekonomik gerekçe, küresel piyasalara ulaşımı kolay hale getirmek ve ihracat odaklı büyümeyi gerçekleştirmek ihracata yönelik gerekçe, sermayeyi sanayiye çekerek emek yoğun sektörlerde çalışan sayısını artırılması istihdama yönelik gerekçe, insan kaynağından gerekli ölçüde faydalanmak ve kalifiye iş gücü yaratmak için uygulanan politikalar eğitime yönelik gerekçe, görece az gelişmiş yerlerdeki iktisadi faaliyetleri desteklemek bölgesel kalkınmaya yönelik gerekçe, Ar-Ge çalışmalarını artmasını sağlamak ve bu girişimleri destekleyerek bilgi ve teknoloji transferini sağlayacak ortam oluşturmak yenilik ve teknolojinin geliştirilmesine yönelik gerekçe olarak adlandırılmaktadır (Yavan, 2011).

Gelişmişlik düzeyi açısından ülkelerin uyguladıkları teşvik politikalarının gerekçelerine bakıldığında; mevcut sermayeyi tabana yaymak, bölgesel gelişmeyi sağlamak ve bölgeler arası gelişmişlik farklarını ortadan kaldırmak, yapılacak yatırımlar ile yeni istihdam olanakları oluşturarak işsizliği azaltmak, rekabet gücü yüksek ve küresel ekonomilerde yer tutabilme özelliğine sahip mal ve hizmetleri üretmek, üretilen bu mal ve hizmetlerin ihracatını sağlayarak ülkeye döviz girdisi sağlamak, yabancı sermaye ile yapılacak işbirliği anlaşmaları aracılığıyla küresel firmaların ülkeye girişini sağlamak olarak sıralanabilir (Topal, 2016, s. 37).

2.6.3. Türkiye'de Teşvikin Tarihçesi Ve Yeni Teşvik Sistemi

2.6.3.1. Türkiye'de Teşvikin Tarihi Gelişimi

Teşviklere tarihi açıdan bakıldığında, teşviklerin gelişimi ve değişik teşvik politikalarının meydana gelmesi konusunda Türkiye'de altı önemli dönüşüm noktası bulunmaktadır (Yavan, 2011). Bu dönüşüm noktalarına bakıldığında; Türk teşvik

sisteminde 1913 yılında çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun önemli ilk gelişme olduğu söylenebilir. Cumhuriyet öncesi dönemde Osmanlı Hükümeti tarafından sanayi alanında yapılacak yatırımları teşvik etme hedefiyle çıkarılan bu kanun yerini 29 Ekim 1923 yılında ilan edilen Cumhuriyet sonrası 1927 yılında çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu'na bırakmıştır. 1942 yılında kaldırılana kadar uygulama alanı bulan Teşvik-i Sanayi Kanunu istenilen hedeflere ulaşmada başarı sağlayamamıştır. Planlı döneme geçilmeden önceki son dönemlerde (1950'li yıllarda) teşvikler bakımından radikal bir değişim bulunmamaktadır. 1954 yılında çıkarılan Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu 1950'li yıllarda teşvikler konusunda atılmış yegâne adım olarak görülmektedir (Yavan, 2011).

Planlı dönem ile birlikte, Türkiye'de yatırım teşvikleri açısından önemli gelişmeler meydana gelmiştir. 1967 yılında 933 sayılı ile kabul edilen yasa, günümüz teşvik sisteminin temellerini meydana getirmiştir. Türkiye'de ilk defa bölgesel bir nitelik kazanan teşvik kavramı, 1968 yılında uygulamaya konulan KÖY politikası ile daha da anlam kazanmaya başlamıştır. Türkiye'nin liberal ekonomi ortamında ve özel sektör liderliğinde iktisadi kalkınmanın elde edilmesini hedefleyen güncellenmiş, sanayiye yönelik bir plan benimsemesi 24 Ocak 1980 kararları ile yasa altına alınmış, bu yeni ekonomik strateji 1980'den itibaren ihracatın ve yatırımların teşvikinin stratejik bir politika olmasını sağlamıştır. Geri ödemesiz hibe olarak adlandırılan Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu (KKDF) uygulamasının başlatıldığı 1985 yılı, Türkiye'de uygulanan teşvik sisteminin önemli dönüşüm noktalarından biridir. İlgili yılda ortaya konan uygulama ile teşvikli yatırımlarda büyük artış meydana getirmiştir. 1996 yılında DTÖ'ye üyelik ve Gümrük Birliği'ne girilmesi ile birlikte, bu süreç bir diğer önemli dönüşüm noktasını oluşturmaktadır. Türkiye'nin DTÖ'de yer almaya başlaması ve AB ile Gümrük Birliği anlaşması yapması sebebiyle, kuruluşların yapısı gereği Türkiye'de uygulanan teşvik sisteminde gözle görülür değişiklikler yaşanmaya başlanmıştır; yatırım teşviklerinde seçilmiş sektörlerle yönelik uygulamalar terk edilerek, bölgesel gelişmişlik düzeyinin temel alındığı, tabiatın korunmasını, küçük ve orta ölçekli işletmelerin ve Ar-Ge'nin desteklenmesini temel alan uygulamalara geçilmiştir. 2009 yılında yeni bir teşvik sistemi benimsenmiş, ilgili sistem Türkiye'de yatırımların teşvik edilmesi bakımından son önemli dönüşüm noktasını oluşturmaktadır. Daha önceki dönemlerde sadece sektöre ya da sadece bölgesel uygulamalara yönelik politikalar bulunmakta iken

yeni teşvik sistemi ile sektör ve bölge kavramlarının iç içe olduğu teşvik sistemine geçilmiştir. Yeni teşvik modeli, illerin ekonomik-sosyal ve kültürel öğelerini önemseyen çeşitli teşvik araçlarının kullanıldığı yeni bir strateji olarak uygulamaya alınmıştır (Yavan, 2011).

2.6.3.2. Yeni Yatırım Teşvik Sistemi

Türkiye'nin uluslararası kuruluşlarla ilişkileri ve küresel değişimler teşvik politikalarında değişimi beraberinde getirmiştir. Yeni Yatırım Teşvik Sistemi'nin temelleri 2009 yılında atılmış, 19.06.2012 tarih ve 28328 sayı numaralı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ile teşvik çeşitleri, teşviklerin bölümlendirilmesi ve illerin hangi teşvik bölgelerinde yer aldığı ile ilgili olarak bir takım güncellemeler yapılmıştır. İlgili karara istinaden oluşturulan 4 ana gruba ayrılan teşvik çeşitleri; genel, bölgesel teşvik uygulamaları, büyük ölçekli, stratejik yatırım teşvikidir. Kanun kapsamında Türkiye'deki tüm şehirler sosyal-ekonomik gelişmişlik bağlamında altı farklı bölgeye ayrılmıştır (Aydın, 2015).

19.06.2012 tarih ve 28328 sayı numaralı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 2012/3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ile yeni teşvik sistemi detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Yeni yatırım teşvik sistemi kapsamında gümrük vergisi muafiyeti, katma değer vergisi istisnası, gelir vergisi stopaj desteği, sigorta primi desteği, yatırım yeri tahsis gibi bir takım destek unsurları belirlenmiştir (T.C. Resmi Gazete, 2012).

Yeni yatırım teşvik sisteminin destek unsurlarından faydalanılmasının ön koşulu yatırım teşvik belgesinin edinilmiş olmasıdır. Gerçek kişiler, kamu kurum ve kuruluşları, adi ortaklıklar, dernekler, vakıflar, iş ortaklıkları, sermaye şirketleri ve kooperatifler teşvik belgesini alabilmek için, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğüne elektronik ortamda başvuru yaparlar. Teşvik unsurlarından faydalanmak için belirtilen alanlarda yatırım yapılması ve yatırım teşvik belgesine sahip olunması gerekmektedir. Aksi takdirde destek unsurlarından faydalanabilmek söz konusu olmamaktadır (TUYSGM, 2019).

Teşvik belgesinin elde edilmesi ile birlikte, komple yeni, tevsi, modernizasyon, ürün çeşitlendirme ve uyum (entegrasyon) yatırım türlerinden faydalanılması söz konusudur. Bu yatırım türlerine bakılacak olursa (Gökmen & Kartaloğlu, 2012, s. 233):

Komple yeni yatırım

Mal ve hizmetlerin üretilmesi için yapılan harcamaları içeren, yatırımın yapılması planlanan alanda üretime yönelik tesis ya da altyapı bütünlüğünün yer almadığı yatırımlardır.

Tevsi

Üretim yapılan alanda, üretim hattında kullanılan makine teçhizatın yenilenmesi ya da modernize edilmesi, mevcut tesis ile alt yapı arasında ortaklık oluşturularak bir bütünlük sağlanması ve üretilen mal veya hizmetin kapasitesini en fazla yüzde yüze kadar artırma amacı taşıyan yatırımlardır.

Modernizasyon

Tesislerin üretim süreçlerinin ve bu süreçlerde kullanılan bölümlerde, teknik veya ekonomik açıdan ömrünü tamamlamış cihaz, alet, makine, teçhizat gibi üretim elemanlarının yenisi ile değiştirilmesi veya uygun parçaların eklenmesi, üretim hattında var olan eksik bölümlerin tamamlanması ve nihayetinde ürün modeli değişikliği ve kalite artırımına yönelik yatırımlardır.

Ürün Çeşitlendirmesi

Üretim hattında kullanılan makine ve teçhizata ek yatırım yapılarak, ürün farklılaştırmasına yönelik yatırımlardır.

Entegrasyon

Üretim sonucu meydana gelen mal veya hizmeti tamamlayıcı nitelikte, aynı il sınırları içerisinde, aynı işletme ve aynı tesiste gerçekleştirilecek yatırımlardır.

2.6.3.3. Yeni Teşvik Sisteminin Teşvik Unsurları

2.6.3.3.1. KDV İstisnası Ve İadesi

KDV (Katma Değer Vergisi) kanunu kapsamında, gerekli belgelere (yatırım teşvik belgesi) sahip yatırımcılar, yerli veya yabancı satıcılardan alacakları makine ve teçhizatları edinirken, en az 500.000,00 TL'lik sabit yatırıma sahip ve stratejik yatırım olarak değerlendirilen yatırımlarda katma değer vergisi iadesinden faydalanabilirler (T.C. Resmi Gazete, 2012).

2.6.3.3.2. Gümrük Vergisi Muafiyeti

Muafiyet, gerekli belgelere (yatırım teşvik belgesi) sahip yatırımcılar yabancı satıcılardan ve ülke dışından alacakları makine ve teçhizatları edinirken gümrük vergisi ödenmemesini kapsamaktadır (Invest, 2019).

2.6.3.3.3. Vergi İndirimi

Kuruluşların sabit yatırım açısından faydalanacağı gelir ve kurumlar vergisinden faydalanacakları tutarları ifade etmektedir (Invest, 2019).

2.6.3.3.4. Sosyal Sigortalar Prim Desteği (İşçi Payı)

Sadece altıncı bölge illerinde gerekli belgelere sahip yatırımcılar için uygulanan prim desteği on yıl süre ile geçerlidir ve ilave istihdam kapsamında devlet eliyle karşılanmaktadır (Yatırımtesvik, 2019).

2.6.3.3.5. Sosyal Sigortalar Prim Desteği (İşveren Payı)

İşveren priminin yatırımları ve istihdamın artırılması için kamu eliyle karşılanmasıdır (Invest, 2019).

2.6.3.3.6. Gelir Vergisi Stopajı İndirimi

Sadece altıncı bölge illerinde, gerekli belgelere sahip yatırımcılar için uygulanan gelir vergisinden stopaj desteği on yıl süre ile geçerlidir ve bir üst sınır bulunmamaktadır (Invest, 2019).

2.6.3.3.7. Faiz Oranı Desteği

Altıncı bölge illerinde, gerekli belgelere sahip yatırımcılar için uygulanan gelir faiz oranı desteği, asgari 1 yıl vadeye sahip yatırım kredilerine verilen finansmandır. Toplam yatırım sermayesinin yüzde yetmişine kadar edinilen kredilerde geri ödemenin bir kısmı beş yıl içerisinde kamu aracılığıyla karşılanmaktadır (Invest, 2019).

2.6.3.3.8. Arazi Tahsisi

Gerekli belgelere haiz yatırımcılar için Maliye Bakanlığı tarafından çıkarılan yönetmelik, usul ve esaslar kapsamında uygun arazilerin tahsis edilmesidir (Invest, 2019).

2.6.3.3.9. KDV İadesi

KDV iadesi stratejik yatırımlar ile ilgilidir. En az 500.000,00 Türk Lirası olan bina yapımı inşaatı kapsamındaki giderlerde katma değer vergisinin iadesi söz konusu olmaktadır (Invest, 2019).

2.6.3.4. Genel Teşvik Uygulamaları

Bölge ayrımı yapılmadan, belirlenmiş üretim durumu ve alt limit sabit yatırım tutarını karşılayan her projeye “Genel Yatırım Teşvik Uygulamaları” kapsamında destek verilmektedir (Invest, 2019).

2.6.3.5. Bölgesel Yatırım Teşvik Uygulamaları

Destek verilecek sektörler tüm bölgelerde, mevcut bölge potansiyeli ile yerel iktisadi ölçek büyüklükleri bağlamında tespit edilmekte olup, desteklerin büyüklüğü ve

sıklığı ile bölgelerin ekonomik düzeyleri açısından farklılıklar bulunmaktadır. Bölgelerin gelişmişlik düzeylerine göre yapılan bu bölge ayırımına bakıldığında, bütün sektörlerde en az yatırım miktarı birinci ve ikinci bölgelerde 1.000.000,00 Türk Lirası iken, diğer tüm bölgelerde 500.000,00 Türk Lirasıdır (Invest, 2019).

2.6.3.6. Büyük Ölçekli Yatırım Teşvik Uygulamaları

Türkiye'nin teknolojik rekabet gücünü, araştırma ve geliştirme kapasitesini artırması düşünülen on iki yatırım konusu büyük ölçekli yatırım teşvik uygulamaları kapsamında desteklenmektedir (Invest, 2019).

2.6.3.7. Stratejik Yatırım Teşvik Uygulamaları

Stratejik yatırım sonucu üretilecek ürünün, üretim kapasitesi ürün ithalatından fazla, asgari sabit yatırım tutarı 50.000,00 TL olan, rafineri ve petrokimya yatırımları hariç yatırım katma değerinin en az % 40 olduğu ve üretilmesi düşünülen ürünün toplam ithalat tutarının son bir sene itibariyle 50.000,00 Amerikan Doları olduğu yatırımlar stratejik yatırım teşvik uygulamaları kapsamında desteklenmektedir (Invest, 2019).

2.7. ALTINCI BÖLGE İLLERİNİN EKONOMİK YAPISI

3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararda belirtildiği üzere yeni yatırım teşvik sistemi kapsamında Türkiye 6 farklı yatırım bölgesine bölünmüştür. Altıncı bölge; Ağrı, Ardahan, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkâri, Iğdır, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Van illeri ile Bozcaada ve Gökçeada'dan oluşan 17 yatırım yerinden oluşmaktadır (Invest, 2019).

2.7.1. Ağrı İli Ekonomik Yapısı

Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü tarafından 2011 yılında yapılmış olan çalışma incelendiğinde Ağrı ili, illerin sosyal-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 79. sırada yer almaktadır (T.C.K.B., 2013).

2017 yılı itibari ile toplam nüfusu 536.285 kişi, toplam gayri safi yurtiçi hâsıla (GSYH) 6.864.248.000 TL'dir. GSYH içerisinde en büyük payı hizmetler sektörü oluşturmaktadır (TÜİK, 2019). Ağrı İlinin 31.12.2018 tarihi itibari ile toplam ihracatı 28.036.840 Amerika Birleşik Devletleri (ABD) dolarıdır (TİM, 2019).

2.7.2. Ardahan İli Ekonomik Yapısı

Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü tarafından 2011 yılında yapılmış olan çalışma incelendiğinde Ardahan ili, illerin sosyal-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 71. sırada yer almaktadır (T.C.K.B., 2013). 2017 yılı itibari ile toplam nüfusu 97.096 kişi, toplam GSYH 2.275.965.000 TL. GSYH içerisinde en büyük payı hizmetler sektörü oluşturmaktadır (TÜİK, 2019) Ardahan ilinin 31.12.2018 tarihi itibari ile toplam ihracatı 1.380.290 ABD dolarıdır (TİM, 2019).

2.7.3. Batman İli Ekonomik Yapısı

Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü tarafından 2011 yılında yapılmış olan çalışma incelendiğinde Batman ili, illerin sosyal-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 70. sırada yer almaktadır (T.C.K.B., 2013). 2017 yılı itibari ile toplam nüfusu 585.252 kişi, toplam GSYH 9.844.878.000 TL'dir. GSYH içerisinde en büyük payı hizmetler sektörü oluşturmaktadır (TÜİK, 2019). Batman ilinin 31.12.2018 tarihi itibari ile toplam ihracatı 28.490.690 ABD dolarıdır (TİM, 2019)

2.7.4. Bingöl İli Ekonomik Yapısı

Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü tarafından 2011 yılında yapılmış olan çalışma incelendiğinde Bingöl ili, illerin sosyal-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 72. sırada yer almaktadır (T.C.K.B., 2013). 2017 yılı itibari ile toplam nüfusu 273.354 kişi, toplam GSYH 5.213.336.000 TL'dir. GSYH içerisinde en büyük payı hizmetler sektörü oluşturmaktadır (TÜİK, 2019). Bingöl ilinin 31.12.2018 tarihi itibari ile toplam ihracatı 900.610 ABD dolarıdır (TİM, 2019)

2.7.5. Bitlis İli Ekonomik Yapısı

Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü tarafından 2011 yılında yapılmış olan çalışma incelendiğinde Bitlis ili, illerin sosyal-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 76. sırada yer almaktadır (T.C.K.B., 2013).

2017 yılı itibari ile toplam nüfusu 341.474 kişi, toplam GSYH 5.303.289.000 TL'dir. GSYH içerisinde en büyük payı hizmetler sektörü oluşturmaktadır (TÜİK, 2019). Bitlis ilinin 31.12.2018 tarihi itibari ile toplam ihracatı 6.026.590 ABD dolarıdır (TİM, 2019).

2.7.6. Diyarbakır İli Ekonomik Yapısı

Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü tarafından 2011 yılında yapılmış olan çalışma incelendiğinde Diyarbakır ili, illerin sosyal-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 67. sırada yer almaktadır (T.C.K.B., 2013). 2017 yılı itibari ile toplam nüfusu 1.699.901 kişi, toplam GSYH 30.781.062.000 TL'dir. GSYH içerisinde en büyük payı hizmetler sektörü oluşturmaktadır (TÜİK, 2019). Diyarbakır ilinin 31.12.2018 tarihi itibari ile toplam ihracatı 216.024.460 ABD dolarıdır (TİM, 2019).

2.7.7. Hakkâri İli Ekonomik Yapısı

Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü tarafından 2011 yılında yapılmış olan çalışma incelendiğinde Hakkâri ili, illerin sosyal-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 80. sırada yer almaktadır (T.C.K.B., 2013). 2017 yılı itibari ile toplam nüfusu 275.761 kişi, toplam GSYH 4.839.212.000 TL'dir. GSYH içerisinde en büyük payı hizmetler sektörü oluşturmaktadır (TÜİK, 2019). Hakkâri ilinin 31.12.2018 tarihi itibari ile toplam ihracatı 30.987.560 ABD dolarıdır (TİM, 2019).

2.7.8. Iğdır İli Ekonomik Yapısı

Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü tarafından 2011 yılında yapılmış olan çalışma incelendiğinde Iğdır ili, illerin sosyal-

ekonomik gelişmişlik sıralamasında 69. sırada yer almaktadır (T.C.K.B., 2013). 2017 yılı itibari ile toplam nüfusu 194.775 kişi, toplam GSYH 4.311.204.000 TL'dir. GSYH içerisinde en büyük payı hizmetler sektörü oluşturmaktadır (TÜİK, 2019). Iğdır ilinin 31.12.2018 tarihi itibari ile toplam ihracatı 82.251.940 ABD dolarıdır (TİM, 2019).

2.7.9. Kars İli Ekonomik Yapısı

Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü tarafından 2011 yılında yapılmış olan çalışma incelendiğinde Kars ili, illerin sosyal-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 68. sırada yer almaktadır (T.C.K.B., 2013). 2017 yılı itibari ile toplam nüfusu 287.654 kişi, toplam GSYH 5.854.108.000 TL'dir. GSYH içerisinde en büyük payı hizmetler sektörü oluşturmaktadır (TÜİK, 2019). Kars ilinin 31.12.2018 tarihi itibari ile toplam ihracatı 188.160 ABD dolarıdır (TİM, 2019).

2.7.10. Mardin İli Ekonomik Yapısı

Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü tarafından 2011 yılında yapılmış olan çalışma incelendiğinde Mardin ili, illerin sosyal-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 74. sırada yer almaktadır (T.C.K.B., 2013). 2017 yılı itibari ile toplam nüfusu 809.719 kişi, toplam GSYH 15.865.104.000 TL'dir. GSYH içerisinde en büyük payı hizmetler sektörü oluşturmaktadır (TÜİK, 2019) Mardin ilinin 31.12.2018 tarihi itibari ile toplam ihracatı 875.419.320 ABD dolarıdır (TİM, 2019).

2.7.11. Muş İli Ekonomik Yapısı

Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü tarafından 2011 yılında yapılmış olan çalışma incelendiğinde Muş ili, illerin sosyal-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 81. sırada yer almaktadır (T.C.K.B., 2013). 2017 yılı itibari ile toplam nüfusu 404.544 kişi, toplam GSYH 6.541.556.000 TL'dir. GSYH içerisinde en büyük payı hizmetler sektörü oluşturmaktadır (TÜİK, 2019). Muş ilinin 31.12.2018 tarihi itibari ile toplam ihracatı 50.083.40 ABD dolarıdır (TİM, 2019).

2.7.12. Siirt İli Ekonomik Yapısı

Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü tarafından 2011 yılında yapılmış olan çalışma incelendiğinde Siirt ili, illerin sosyal-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 77. sırada yer almaktadır (T.C.K.B., 2013). 2017 yılı itibari ile toplam nüfusu 324.394 kişi, toplam GSYH 5.372.742.000 TL'dir. GSYH içerisinde en büyük payı hizmetler sektörü oluşturmaktadır (TÜİK, 2019). Siirt ilinin 31.12.2018 tarihi itibari ile toplam ihracatı 19.970.950 ABD dolarıdır (TİM, 2019).

2.7.13. Şanlıurfa İli Ekonomik Yapısı

Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü tarafından 2011 yılında yapılmış olan çalışma incelendiğinde Şanlıurfa ili, illerin sosyal-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 73. sırada yer almaktadır (T.C.K.B., 2013). 2017 yılı itibari ile toplam nüfusu 1.985.753 kişi, toplam GSYH 27.847.279.000 TL'dir. GSYH içerisinde en büyük payı hizmetler sektörü oluşturmaktadır (TÜİK, 2019). Şanlıurfa ilinin 31.12.2018 tarihi itibari ile toplam ihracatı 146.80.700 ABD dolarıdır (TİM, 2019).

2.7.14. Şırnak İli Ekonomik Yapısı

Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü tarafından 2011 yılında yapılmış olan çalışma incelendiğinde Şırnak ili, illerin sosyal-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 78. sırada yer almaktadır (T.C.K.B., 2013). 2017 yılı itibari ile toplam nüfusu 503.236 kişi, toplam GSYH 9.316.657.000 TL'dir. GSYH içerisinde en büyük payı hizmetler sektörü oluşturmaktadır (TÜİK, 2019). Şırnak ilinin 31.12.2018 tarihi itibari ile toplam ihracatı 440.588.100 ABD dolarıdır (TİM, 2019).

2.7.15. Van İli Ekonomik Yapısı

Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü tarafından 2011 yılında yapılmış olan çalışma incelendiğinde Van ili, illerin sosyal-ekonomik gelişmişlik sıralamasında 75. sırada yer almaktadır (T.C.K.B., 2013). 2017 yılı itibari ile toplam nüfusu 1.106.891 kişi, toplam GSYH 15.538.170.000 TL'dir.

GSYH içerisinde en büyük payı hizmetler sektörü oluşturmaktadır (TÜİK, 2019). Van ilinin 31.12.2018 tarihi itibari ile toplam ihracatı 32.449.430 ABD dolarıdır (TİM, 2019).

Tablo 2.1. 2014–2017 Yılları Altıncı Bölge İllerinin Gayri Safi Yurt İçi Hasılası

GSYH (BİN TL)								
Yıllar/İller	Ağrı	Bingöl	Bitlis	Diyarbakır	Hakkâri	Kars	Mardin	
2014	4.669.731	3.404.742	4.073.177	20.751.651	3.202.470	3.713.481	10.420.739	
2015	5.295.361	3.915.008	4.464.907	23.534.372	3.565.017	4.492.609	12.097.121	
2016	6.060.146	4.486.954	4.821.119	26.305.464	4.124.741	4.887.743	13.279.195	
2017	6.864.248	5.213.336	5.303.289	30.781.062	4.839.212	5.854.108	15.865.104	
GSYH (BİN TL)								
Yıllar/İller	Muş	Siirt	Şanlıurfa	Van	Batman	Şırnak	Ardahan	Iğdır
2014	4.833.214	3.868.573	17.824.505	10.684.919	6.517.186	5.874.947	1.415.843	2.626.456
2015	5.312.100	4.171.344	21.037.001	11.507.236	7.068.369	6.809.836	1.771.003	3.112.499
2016	5.807.569	4.642.088	23.306.682	13.594.625	8.013.325	7.663.767	1.952.775	3.371.900
2017	6.541.556	5.372.742	27.847.279	15.538.170	9.844.878	9.316.657	2.275.965	4.311.204

Kaynak: TÜİK (2019)

Tablo 2.2. 2014–2017 Yılları Altıncı Bölge İllerinin İhracat Tutarları

Toplam ihracat (bin \$)															
Yıllar/İller	Ağrı	Bingöl	Bitlis	Diyarbakır	Hakkâri	Kars	Mardin	Muş	Siirt	Şanlıurfa	Van	Batman	Şırnak	Ardahan	Iğdır
2014	82.609	8.551	4.550	254.119	389.418	411	940.802	4.781	1.481	251.490	28.771	46.698	697.225	1.208	123.395
2015	87.645	3.559	3.534	186.820	185.794	0	882.828	868	12.112	272.258	20.342	32.104	500.002	1.054	132.002
2016	52.134	1.202	2.666	158.300	23.588	136	877.922	496	125.769	190.804	38.465	26.381	407.324	1.835	96.697
2017	43.092	1.688	3.989	197.796	71.881	361	910.870	7.128	27.980	153.530	44.438	34.770	468.026	2.055	103.870

Kaynak: TÜİK (2019)

2.8. ALTINCI BÖLGE İLLERİNE VERİLEN TEŞVİKLER

İllerin gelişmişlik farklarını ortadan kaldırmaya yönelik olan yatırım teşvik sistemi en az gelişmiş illerin bulunduğu altıncı bölgede yatırımcı ve girişimcilere en fazla hibenin sunulmasını beraberinde getirmiştir. Altıncı bölge illeri: Diyarbakır, Van, Mardin, Şanlıurfa, Batman, Siirt, Ağrı, Muş, Kars, Bitlis, Şırnak, Iğdır, Hakkâri, Ardahan ve Bingöl olmak üzere toplam 15 ili kapsamaktadır. Altıncı bölge illeri olarak belirlenen bu illerde yapılacak en az 500.000,00 TL'lik yeni veya ek yatırımlara Ticaret Bakanlığınca Yatırım Teşvik Belgesi verilmektedir (ENKİ, 2019).

Yatırım teşvik sistemi kapsamında bölgelere, katma değer vergisi istisna ve iadesi, gümrük vergisi muafiyeti, sosyal sigortalar prim desteği (işveren payı), vergi indirimi, arazi tahsisi gibi teşvik unsurları uygulanmaktadır. Sayılan bu teşvik unsurlarına ilaveten altıncı bölgede yapılacak yatırımlarda; sosyal sigortalar prim desteği, faiz oranı desteği (3., 4., ve 5. Bölgeler dahil), gelir vergisi stopaj indirimi gibi teşvik unsurları da uygulanmaktadır (Invest, 2019).

2.9. TEŞVİKLERİN ETKİNLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bir politika aracı olarak yatırıma yönelik uygulanan teşvikler, özel sektör girişimcisinin yatırım yapmasını sağlamak, ilgili bölgeye sermaye akışını artırmak, refahı tüm bölgeye yaymak ve bu bölgeleri cazip hale getirmek için hükümetler tarafından uygulanmaktadır. Yatırım yapılmasını sağlamak amacıyla başlatılan yatırım teşvik uygulamaları her ülkenin şartlarına göre farklılıklar göstermektedir. Türkiye bağlamında bakıldığında, teşvik politikalarının endüstrileşme ile aynı doğrultuda evirildiği görülmektedir. Görece geri kalmış bölgelerin problemlerine bakıldığında, geri kalmış bölgeyi oluşturan illere gerekli sermaye akışının olmadığı durumu görülmektedir. Mevcut olumsuz durumun ortadan kaldırılması, bu illere gereğince yatırımın gerçekleşmesini amaçlayan yatırım teşvikleri uygulanmaya devam etmektedir. Bölgesel dengesizliklerin azaltılması ve teşviklerin oluşturacağı istihdam Türkiye'de uygulanan teşvik politikalarının iki önemli amacı olarak karşımıza çıkmaktadır (Kıran, 2008).

İktisadi anlamda politika araçlarından olan teşvik politikasına bakıldığında diğer ekonomik olgulardan ayrı düşünülmesi söz konusu değildir. Politikaların amaçlarına

ulaşabilmesi bağlamında, uygulanan diğer politika araçları ile ilişkilendirilmiş olması gerekir. Oluşturulan teşvik sisteminin başarisından söz etmek, teşvik araçlarının belirlenmesi, teşvik edilecek alanın saptanması, teşvikin oransal değeri ile teşvikin verilme zamanı ve süresiyle yakından ilgilidir. Uygulama alanı bulan teşvik politikalarının sonucu olarak ortaya çıkan etkiler iyi incelenmeli ve etkinlik seviyesi istenilen düzeyde olmayan teşvik araçlarının yenilenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Teşvik politikasının uygulama sonuçları ile ilgili yapılacak verimlik ya da etkinlik çalışmaları, uygulanan teşvik politikasının istenilen seviyede ve etkin kullanılmasına olanak sağlayacaktır (Tatar Candan & Yurdadoğ, 2017).

Teşvik politikalarının etkinliği, sistem içerisinde iletişim ağının yaratılıp yaratılmadığı ve amaçlara ulaşılıp ulaşılamadığı ile yakından ilgilidir. Teşvik politikasının uygulanmasından önce ve sonra etkinliğin derecesiyle ilgili bir noktadan söz edebilmek etkinliğin yerelde gözetilmesi ile de alakalıdır. Uluslararası alanda etkinliğin sağlanması uygulanan politikaların küresel düzeyde nasıl uygulandığının iyi incelenip uyarlanmasına bağlıdır. Yerel ve ulusal düzeyde teşvik politikalarının etkinliğinin sağlanması kaynakların dağılımını sorununu önleyebilecektir. Sosyal, kültürel, ekonomik ve birçok alanda elde edilen fayda ile bu faydaların elde edilmesi için katlanılan maliyet iyi analiz edilmelidir. Teşvik politikalarının istenilen etkinliğe ulaşması, ulusal ve uluslararası düzeyde refahın sağlanması açısından önem arz etmektedir (Topal, 2016).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALTINCI BÖLGE İLLERİNE VERİLEN YATIRIM TEŞVİKLERİNİN ETKİNLİĞİNİN VERİ ZARFLAMA ANALİZİ YÖNTEMİYLE ÖLÇÜLMESİ

Üçüncü bölümde tezde kullanılacak olan VZA araştırma yöntemi hakkında bilgi verilecektir. Bu kapsamda öncelikle verimlilik ve etkinlik kavramları açıklanacak ve VZA’da kullanılan yöntemlere de kısaca değinilecektir. Bu bölümde altıncı bölge illerine verilen yatırım teşviklerinin etkinliğinin ölçülmesi için VZA tekniği kullanılacak ve edinilen bulgular değerlendirilecektir. Yine bu bölümde çalışmanın ana temasını oluşturan analiz sonuçları açıklanacaktır. Bu kapsamda öncelikle analizle ilgili veri ve yöntem hakkında bilgi verilecektir. Daha sonra ise çıktı odaklı BCC modeline göre elde edilen, 2004–2018 yılları arasındaki analiz sonuçları ayrı ayrı değerlendirilecektir.

Bir VZA modeli olan çıktı odaklı BCC modeli ölçeğe göre değişken getiri varsayımı altında benzer yapıdaki ve benzer ölçeğe sahip birimlerin incelenmesini ve aynı zamanda bu birimler arasında bir karşılaştırma yapılabilmesine olanak sağlamaktadır (Bakırcı vd., 2014). Bu yönüyle çalışmanın analiz kısmında BCC modeli tercih edilmiştir. Çalışmada ağırlıklı olarak çıktı odaklı BCC modeli sonuçları açıklanacaktır.

3.1. VERİ ZARFLAMA ANALİZİ VE SONUÇLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1.1. VZA’ya Yönelik Kavramsal Çerçeve

3.1.1.1. Etkinlik ve Verimlilik Kavramları

3.1.1.1.1. Verimlilik Kavramı

Çoğu zaman birbiri yerine kullanılan verimlilik ve etkinlik kavramları aslında farklı anlamlar içermektedirler. Verimlilik, üretim sürecinde üretime eklenecek

kaynakların değerlendirilmesinin en iyi halde yapılarak üretilmesidir. Verimlilik, üretim aşamalarına eklenen girdiler ile bu proseste ortaya çıkan verilerin birbirlerine oranı olarak ifade edilmektedir (Polat, 2014).

Herhangi bir şey üreten (mal veya hizmet) üreticilerin üretim miktarı, üretim aşamasında kullandığı girdilerin toplamı o üretimdeki verimlilik hakkında bize bilgi vermektedir. Bu bağlamda verimliliği; belirli girdilerle maksimum çıktıya ulaşılması veya sabit miktardaki çıktının minimum girdiyle elde edilmesi olarak ifade etmek doğru olacaktır. Özetle verimlilik kavramı, çeşitli mal ve hizmetlerin üretimine dâhil edilen üretim kaynaklarının etkin bir şekilde kullanılması olarak ifade edilebilir (Sarı, 2015).

Genel olarak verimlilik kavramı niceliksel ve kıymet olarak 2 farklı biçimde ölçülebilir. Niceliksel ölçme tekniği açısından verimlilik; girdi ile çıktı arasında meydana gelen ilişkiyi ifade ederken, değer kıstaslarına göre verimlilik ise üretime katılan değer yeteneği olarak açıklanabilir (Öncel & Şimşek, 2011).

3.1.1.1.2. Etkinlik Kavramı

Üretim sonucunda elde edilecek çıktının, belirlenmiş hedeflere ulaşmasında kullanılan girdi miktarının en alt seviyelerde kullanılması ile elde edilmesini etkinlik olarak tanımlamak mümkündür. Çıktı düzeyin sabit, girdi miktarının düşük tutulduğu yönetime "girdi odaklı yöntem", girdi miktarının sabit tutularak çıktı düzeyinin artırılması yöntemine ise "çıktı odaklı yöntem" denilmektedir (Öncel vd., 2011). Bu çalışmada çıktı düzeyinin artırılması hedeflendiğinden dolayı çıktı odaklı yöntem kullanılmıştır.

Etkinlik girdilerin ve çıktıların geçerli olan değerlerinin cari en uygun (optimal) değerine oranıdır. Etkinlik kavramı geniş bir anlam içermekle birlikte etkinlik ölçümü açısından da çeşitlilik göstermektedir. Etkinlik ölçüm teknikleri içerisinde en yaygın kullanılan yöntemler; "parametrelî", "parametrelî olmayan" yöntemler ile "oran analizi" yöntemidir (Eroğlu, 2007). Çalışmada parametrelî olmayan analiz yöntemlerinden VZA yöntemi kullanılmıştır.

Kamuya ait belirlenmiş amaç ve hedeflere ulaşma açısından en yüksek seviyede çıktı elde edebilmek ve bu çıktılara minimum maliyetler ile ulaşmak olan etkinlik hedeflenen amaçlar ile elde edilen çıktılar arasındaki etkileşim ile ilgilendir. Özetle

çıktılar ile amaçların karşılaştırılması etkinliğin ölçülmesinde belirleyici rol oynar. Etkinlik aşağıdaki gibi formüle edilebilir (Özçelik & Kandemir, 2017).

$$\text{Etkinlik} = \text{Gerçekleşen Çıktı} / \text{Beklenen Çıktı}$$

3.1.1.2. Veri Zarflama Analizi

VZA'nın prensipleri doğrusal programlamaya dayanan, özellikle karar vericiler tarafından kullanılan, girdilerin çıktıya dönüşürken meydana gelen etkinlik derecesi hakkında yorum yapılmasına olanak sağlayan ve mevcut kaynakların daha etkin kullanılmasının sağlanması için fikirler sunan etkinlik ölçme tekniği olarak ifade edilebilir. VZA birden fazla girdi ve çıktının bulunduğu fakat mevcut girdi ve çıktıların sadece bir toplam girdi ve çıktı olarak ifade edilmesinin mümkün olmadığı hallerde etkinliği ölçmek amacıyla kullanılmaktadır (Öncel vd., 2011).

Etkinlik analizi olarak da bilinen ve kaynaklarda VZA şeklinde geçen göreceli etkinlik ölçümü, aynı veya benzer girdileri kullanarak aynı veya benzer çıktıları üretim yöntemi ile meydana koyan karar verme birimlerinin, bir kıyaslama yaparak ortaya çıkarılan mal veya hizmete dair etkinliği ölçmek için tasarlanmış bir yöntem olarak tanımlanabilir (Sarı, 2015).

Benzerlik gösteren karar verme birimlerinin etkinliklerini karşılaştırılması amacıyla VZA son yıllarda yaygın olarak kullanılmaktadır. VZA, ilk olarak Farrell tarafından ortaya atılan sınır analizi ile literatürde yer almaya başlamakla birlikte Charnes, Cooper ve Rhodes tarafından daha da ileri aşamaya getirilmiştir. VZA'nın alışılmış performans izleme ve değerlendirme yaklaşımlarından ayıran iki önemli farkı vardır (Deveci Kocakoç, 2003):

- Analizde tek girdi ve tek girdi yerine birçok sayıda girdi ve çıktı kullanılabilmesi
- Analizcinin ağırlıklarını belirlemeden girdi ve çıktıları analiz edebilmesidir.

VZA'da etkinliğin tanımına bakıldığında, karar verme biriminin etkinlik değeri, çıktılar ve girdilerin ağırlıklı toplamalarının birbirine oranı olarak karşımıza çıkmaktadır. VZA'da etkinlik türlerine bakıldığında; girdilerin en üst verimlilik seviyesinde kullanılıp en yüksek çıktıyı elde etme başarısı teknik etkinlik olarak adlandırılır. Girdiler ile çıktılar arasındaki oransal verinin büyük olmasına dayanan ve uygun ölçüğe bağlı üretimde başarının sağlanmasını hedefleyen etkinliğe ölçek etkinliği, bu her iki

etkinliğin matematiksel olarak birbiriyle çarpımı sonucu ortaya çıkan etkinlik ise toplam etkinlik olarak üç türü vardır (Sarı, 2015).

3.1.1.2.1. Veri Zarflama Analizinin Amacı Güçlü ve Zayıf Yönleri

VZA'da karar vericilerin etkinlikleri ile ilgili olarak yapılan değerlendirme temel amacı oluşturmaktadır (Polat, 2014).

VZA'nın uygulamadaki amaçlarını şu şekilde sıralamak mümkündür (Eroğlu, 2007):

- Girdi ve çıktılarda etkinsizliğe neden olan olguların kaynağını ve miktarını saptamak,
- Birimlerin sınıflandırılması için etkinliği kullanabilmek,
- Analiz edilen birimlerin yönetsel durumunun belirlenmesi,
- Program ile yönetsel etkinsizliğin sebebini belirlemek ve birimlerin kontrol edemediği alanları değerlendirerek etkinsizlik kaynağının yönetsel mi yoksa program mı olduğunu saptamak,
- Kaynakların daha etkin kullanılması için yeni bir plan ve programın veya yenileme yapılmasına yardımcı olmak amacıyla karar vericilere yön göstermek,
- Etkin birimlerin saptanarak politikalar ile girdi ve çıktılarının ilişkilerinin belirlenmesi
- Standartlar ve gerçekleşen performans ile girdi çıktı ilişkilerinin incelenmesi,
- Yeniden gözden geçirme olarak önceki sonuçlar ile mevcut sonuçların karşılaştırılıp değerlendirilmesi.

3.1.1.2.2. Veri Zarflama Analizinin Güçlü Yönleri

VZA'nın güçlü yönlerine bakıldığında; girdi ve çıktılar farklı birimlere ait olsa da üretim bağlamında benzerlik gösteren firma veya şirketlerin karşılaştırılması için kullanılır ve üretim süreci ile ilgili tanımlamaların yapılmasına olanak sağlar. Yapılan analiz sonucunda kullanılabilir bir bilgi ağının ve veri tabanının meydana gelmesi etkinlik ölçümünü kolaylaştırarak karar verme birimlerinin politika üretmesine yardımcı olur (Oruç, 2008).

VZA, aynı kategoride yer alan birimlerden performans ölçümü ile saptanan görece geri kalmış birimlerin performansını artırmak için nasıl yollar izleneceği hakkında bilgi vermektedir. Etkinlik analizi, diğer yöntemlere göre gözlemlerin en iyi şekilde yapıldığı ve sınırların belirlendiği fonksiyonlara göre yapıldığından dolayı hedeflere ve amaçlara ulaşma bağlamında performans açısından en iyi birimler kullanılmaktadır (Eroğlu, 2007).

3.1.1.2.3. Veri Zarflama Analizinin Zayıf Yönleri

VZA'nın test ettiği alanlar genel olarak fiziksel girdi ve çıktı ölçüleri olduğu için teknik girdi ve çıktının verimliliği hakkında yeterli bilgi sunmaz. Herhangi bir üretim aktörü (girdi, çıktı, fiyat, ürün) hakkında bir tanımlama yapılarak analizin gerçekleştirilmesi sonuçları zayıflatabilmektedir. Üretim sürecinin bütün fonksiyonları ile ilgili olarak doğru anlaşılması karar vericilerin sağlıklı bir karar vermesi açısından önem arz eder ve hayati bir öneme sahip herhangi bir girdi veya çıktının doğru yansıtılamaması yanlış kararlar verilmesine sebebiyet verebilir. VZA'da verimlilik odaklı yapılan analiz, diğer ölçüm hatalarının gözden kaçmasına sebep olabilir (Eroğlu, 2007).

VZA'da etkinliği ölçmek açısından yeterli olsa da “mutlak etkinlik” ile ilgili herhangi bir ipucu vermeyebilir. Büyük ölçekli sorunların veri zarflama analiz ile çözümü ve gerekli hesaplamaların yapılması zaman alabilir. Yalnızca analize alınan birimler hakkında bilgi verdiği için işletme ve ya herhangi bir organizasyonun tamamı hakkında bilgi vermez. İstatistik testlerin uygulanması aşamasında zorluklar yaşanabilir. VZA hassas bir ölçüm tekniği olmakla birlikte ölçümde yaşanacak hatalara karşı son derece duyarlıdır (Oruç, 2008).

3.1.1.2.4. Veri Zarflama Analizinin Uygulama Süreci

VZA'nın uygulanması aşamalarına bakıldığında temelde üç adım bulunmaktadır (Okursoy & Tezsürücü, 2014). Bu adımlar:

- Karar verme birimlerinin seçimi
- Uygun girdi ve çıktının belirlenmesi

- Veri zarflama modelleri kullanılarak karar verme birimlerinin etkinliğinin ölçülmesi

Karar verme birimlerinin seçilmesi

VZA ile yapılan çalışmalarda, benzer özelliklerde girdiler ile benzer özelliklerdeki çıktılar üreten birçok karar verme birimi bulunmaktadır. Bu karar verme biçimlerinin etkinliklerinin ölçülmesi için seçimi VZA'nın uygulama aşamalarından ilkidir. Seçilen birimlerin aynı yapıda olması, benzer özellikler taşıyor olması analiz sonucunda ulaşılan verilerin anlamlı olabilmesine de etki edecektir. Çalışmanın hangi alanda ve hangi amaçla yapıldığı konusuyla, hangi çeşitte karar verme biriminin seçilecek olması arasında bir bağ bulunmalıdır. Analiz sonucunda elde edilecek verilerin anlamlı olabilmesi yeterli ve uygun sayıda karar verme biriminin seçilmesi ile yakından ilgilidir (Sarı, 2015).

Uygun girdi ve çıktının belirlenmesi

VZA kapsamında yapılacak uygulamalarda elde edilecek sonuçların etkili bir şekilde yorumlanması, konunun iyi anlaşılması ve kabul edilebilirliğini artıracaktır. Bu bağlamda analizde kullanılacak girdilerin ve çıktılarının seçimi son derece önemlidir (Sarı, 2015).

VZA'da analiz edilmesi planlanan karar verme birimlerinin karşılaştırılması amacı yer almaktadır. Analiz için belirlenecek girdi ve çıktıları doğru seçimi, karar verme birimlerinin analizi açısından önem arz etmektedir. Belirlenmiş ve benzer karar verme birimleri için ayrı girdiler ve çıktılar kullanılacağı ve elde edilecek etkinlik değerleri açısından farklılık olacağı için neden sonuç ilişkisi bağlamında girdi ve çıktılar oluşturulmalıdır (Polat, 2014).

Veri zarflama modelleri kullanılarak karar verme birimlerinin etkinliğinin ölçülmesi

VZA'nın üç ana adımından sonuncusu, çalışmanın amacına uygun olarak belirlenmiş veri zarflama modelini kullanarak etkinlik hesaplamalarının yapılması ulaşılan sonuçların ise yorumlanmasıdır. Etkinlik ekseninde karşılaştırılması girdi ve çıktılar incelenerek potansiyel olarak iyileştirmeye sahip olup olmadığı tespit edilir yapılan karar verme birimlerinin kaynakları ne derece verimli kullandığı belirlenir. Gerçekleştirilecek bu süreçler sonunda elde edilen veriler ışığında çözüm önerileri sunulabilir (Okursoy vd, 2014).

3.1.1.2.5. Veri Zarflama Analizinin Matematiksel Yapısı ve Kullanılan Analiz Modelleri

VZA'nın temeli doğrusal programlaya dayanmaktadır. Bu sebepten dolayı VZA doğrusal programlama modelinin tüm özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır. Doğrusal programlamada olduğu gibi VZA modelleri de bir takım kısıtlar altında amaç fonksiyonunun en yükseği ya da en azı şeklindedir (Sarı, 2015). VZA yönteminin programlanma şekli kesirlidir. Değindiği üzere, bir karar verme biriminin etkinliğinin ölçümü, çıktıların ağırlıklı toplamının girdilerin ağırlıklı toplamına oranı şeklinde formüle edilmiştir (Polat, 2014). VZA'da birden fazla girdi ve birden fazla çıktı ağırlıklandırılarak bir araya getirilmektedir. Bu ağırlıklı girdiler ve ağırlıklı çıktılar belirlendikten sonra ikisi arasındaki oransal değer etkinlik değerini ortaya koymaktadır. Bu formülleri aşağıdaki gibi yazmak mümkündür (Bakırcı vd., 2014).

Karar verme birimlerine ait girdilerin ağırlıklandırılmış toplam girdisine aşağıdaki formül 3.1 yoluyla ulaşılabilir:

$$\sum_{j=1}^J v_i x_i \quad (3.1)$$

Formüle 3.1'e bakıldığında v_i , x_i girdisi için belirlenen ağırlıktır. Yine aynı şekilde ağırlıklı çıktı toplamına formül 3.2 yoluyla ulaşılabilir:

$$\sum_{j=1}^J u_j y_j \quad (3.2)$$

Formül 3.2'ye bakıldığında u_j , y_j çıktısı için bir ağırlık olarak ifade edilir.

Ağırlıklı çıktıların ağırlıklı girdilere oranı bize etkinlik değerini vermektedir. Formül 3.1 ve formül 3.2 bir arada kullanılarak:

$$Etkinlik (\theta) = \frac{\sum_{j=1}^J u_j y_j}{\sum_{i=1}^I v_i x_i} \quad (3.3)$$

denklemini elde edilir.

VZA girdileri ve çıktıları bir veri olarak tanımlar ve bu girdilerle çıktılar için karar biriminin belirlenen performansını diğer birimlerin performansında ayırır. Yani VZA seçilmiş karar birimin performansını diğer birimlerin performansına göre en yüksek (maksimum) seviyeye çıkaracak ağırlıkları belirlemektedir (Polat, 2014).

VZA, kesirli doğrusal programlama şeklinde modellenir. Analizde kullanılacak karar verme birimleri, girdi ve çıktılar yer almalıdır. Bir problemin analiz edildiği ve n sayısı kadar karar verme biriminin; m sayısı kadar girdiye ve aynı zamanda s sayısı kadar çıktıya sahip olduğu varsayımı altında (Bakırcı , Esleman Shiraz, & Sattary, 2014):

- $0 \geq X_{ij}$ değişkeni : j karar birimi tarafından kullanılan, i girdi miktarını
- $0 \geq Y_{ij}$ değişkeni j karar birimi tarafından üretilen, r çıktı miktarını gösterdiği zaman, karar problemi için ortaya çıkan değişkenler k karar biriminin i girdi ve r çıktısı için ağırlıklardan oluşmaktadır. Ortaya çıkan bu ağırlıklar girdinin ağırlığı (V_{ik}), çıktının ağırlığı ise (U_{rk}) olarak gösterilmektedir. Modelin amaç fonksiyonunun kesirli olduğu ve aynı zamanda k karar verme birimi için bu oranın yani ağırlıklandırılmış çıktılar ile ağırlıklandırılmış girdiler arasındaki oranın maksimum yapılması verimliliği de maksimum seviyeye getirecektir. Bu bilgiler ışığında aşağıdaki formül elde edilebilir.

$$Max h_k = \frac{\sum_{r=1}^s u_{rk} y_{rk}}{\sum_{i=1}^m v_{ik} x_{ik}} \quad (3.4)$$

Burada karar birimi sayısı j kabul edilerek ve j sayısında karar birimlerinin etkinlik değeri ≤ 1 kısıtı altında;

$$\frac{\sum_{r=1}^s u_{rk} y_{rk}}{\sum_{i=1}^m v_{ik} x_{ik}} \leq 1 \quad (3.5)$$

VZA'de aynı mantığa dayanan birçok analiz modeli bulunmaktadır. Genel olarak kullanılan temel iki yöntem vardır. Bunlar; Charnes Cooper Rhodes (CCR) modeli ve BCC modelidir (Öncel vd., 2011).

Kullanılan bu modellerden CCR modeli ölçeğe göre sabit getiri hipotezi ile bir başka ifade ile karar verme birimlerinin en iyi ölçekte faaliyette buldukları hipotezini temel alarak görece etkinlik toplamlarının hesaplanmasında kullanım alanı bulmaktadır. Ölçek aşısından değişen getiri hâlinin de olması durumu 1984 yılında BCC modelinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Konvekslik kısıdının eklenmesi ile karar verme birimi için hesaplanan ölçeğe göre getiri türlerini meydana getirmiştir. Karar verme birimleri için hesaplanan ağırlıkların toplamı:

- Birden büyükse ölçüğe göre azalan getiriye
- Birden küçükse ölçüğe göre artan getiriye
- Bire eşitse ölçüğe göre sabit getiriye göre faaliyet göstermektedir (Özden, 2008).

Charnes Cooper Rhodes modeli, 1978 yılında ortaya konulan bir modeldir. Ağırlıklı girdiler ile ağırlık çıktıları arasındaki nispi oranın en yüksek seviyeye çıkarılmasını amaçlayan bu model, doğrusal programlama yöntemi kullanılarak oluşturulmuştur (Polat, 2014). Charnes Cooper Rhodes modeli girdi ve çıktı yönlü olarak iki şekilde açıklanabilir (Sarı, 2015):

Girdi yönlü CCR modelinde θ etkinlik skoru olmak üzere,

$\theta = 1$ ise ve atıl varlıkları gösterir.

$\theta = 0$ ise karar verme biriminin etkinliğini gösterir.

$\theta < 1$ ise bu karar verme biriminin etkin olmadığını gösterir.

Çıktı yönlü CCR modelinde ise;

$\theta = 1$ ise ve atıl varlıkların değeri 0 ise bu karar verme birimi etkindir.

$\theta > 1$ ise bu karar verme birimi etkin değildir.

Bir başka yapısal programlama modeli olan BCC modeli ilk olarak 1984 yılında önerilmiştir. Banker, Charnes ve Cooper modeli, Charnes Cooper Rhodes tarafından 1978 yılında ortaya atılan sabit ölçek varsayımının aksine, ölçüğe göre değişen getiri varsayımına dayanmaktadır (Polat, 2014).

Ölçüğe göre değişen getiri varsayımıyla karar verme birimlerinin etkinliğini ölçen bu yöntem girdi ve çıktı yönlü olarak modellenmiştir. Bu girdi ve çıktı yönlü model aşağıdaki gibi ifade edilebilir (Sarı, 2015):

θ etkinlik skoru olmak üzere,

Girdi yönlü BCC modelinde

$\theta = 1$ ise ve atıl varlıkların değeri 0 ise bu karar verme birimi etkindir.

$\Theta < 1$ ise bu karar verme birimi etkin değildir.

Çıktı yönlü BCC modelinde ise

$\Theta = 1$ ise ve atıl varlıkların değeri 0 ise bu karar verme birimi etkindir.

$\Theta > 1$ ise bu karar verme birimi etkin değildir.

Etkinliğe ulaşmış olan karar verme birimleri, etkinliğe ulaşamamış karar verme birimlerine misal olarak kullanılabilir. Başka bir ifade ile etkin olan karar verme birimlerinin girdi ve çıktı seviyeleri etkin olmayan karar verme birimlerinin hedef noktası olmaktadır. Amaçlanan mevcut girdi ve çıktılar nasıl bir eksiltme ya da azaltma yapılacağı durumu potansiyel iyileştirme olarak kabul edilir. Bu potansiyel iyileştirme durumunu yüzde olarak aşağıdaki gibi formüle etmek mümkündür (Özden, 2008).

$$PI (\%) = \frac{\text{Hedef} - \text{Gerçekleşen}}{\text{Gerçekleşen}} \times 100 \quad (3.6)$$

3.2. ALTINCI BÖLGE İLLERİ İÇİN VERİ ZARFLAMA ANALİZİ UYGULAMA SONUÇLARI

3.2.1. Karar Verme Birimlerinin Seçimi

Çalışmanın karar verme birimleri altıncı bölge illerinden oluşmaktadır. Altıncı bölge illerinin tamamı Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinden oluşmaktadır. Altıncı bölgeyi oluşturan iller Ağrı, Ardahan, Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkâri, Iğdır, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Van illerinden oluşmaktadır (T.C.K.B., 2013). Çalışmanın karar verme birimleri bu illerden oluşmaktadır.

3.2.2. Uygun Girdi Ve Çıktının Belirlenmesi

VZA'nın etkinlik ölçümü bir verinin bulunmasını temel almaktadır. Analiz sonuçlarının güvenilir ve doğru sonuçlar vermesi belirlenmiş girdi ve çıktılarının doğru olması ile yakından ilgilidir (Okursoy vd., 2014).

Analizin uygulamasında belge adedi ve yatırımlar girdi olarak kabul edilmiş, uygulanan bu teşvik politikaları ile elde edilen istihdam ise analizin çıktı kısmı olarak

kabul edilmiştir. Analizde kullanılan istihdam çıktısı, teşvik belgesi karşılığı meydana gelen yatırımlardan aracılığıyla ortaya çıkan istihdama karşılık gelmektedir (Tablo 3.1).

Tablo 3.1. Analizde Kullanılan Girdi ve Çıktılar

Değişken Adı	Girdi/Çıktı
Toplam Yatırım (Bin TL)	Girdi
Toplam Belge Sayısı (Adet)	Girdi
Toplam İstihdam (Bin Kişi)	Çıktı

Yatırım teşvik belgesi; yatırım konusunun, yapısal ederini içeren, yatırım konusunun ilgili kanunlarda belirlenmiş şartlara haiz bir şekilde meydana getirilmesi hasebiyle, ilgili kanunda belirtilen amaçlar doğrultusunda desteklerden faydalanılmasını sağlayan ve yetkili kurumlar tarafından düzenlenmiş belgedir. T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü tarafından güncel olarak arz edilen raporlardan elde edilen verilerden 2014–2018 döneminde farklı sektörlerde elde edilmiş olan teşvik belgesi sayısı bu çalışmada girdi olarak kabul edilmiştir (TUYS, 2019).

Sabit yatırım tutarı yatırıma konu işlere ait harcamalardan meydana gelmektedir. Bu harcamalara örnek olarak; arazi harcamaları, bina imalatı işlerine ait harcamalar, yatırıma konu işe ait mal, makine, teçhizat ve benzer harcamaları verilebilmektedir. T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü tarafından güncel olarak arz edilen raporlardan elde edilen verilerden 2014–2018 döneminde farklı sektörlerde elde edilmiş olan ve farklı sektörlerde toplam yabancı ve yerli sermayeden oluşan yatırımlar toplamı bu çalışmada girdi olarak kabul edilmiştir (TUYS, 2019).

Kamu tarafından uygulanan politikalar arasında yatırım teşvikleri bulunmaktadır. Bu teşvik politikaları ile iller arasında bulunan gelişmişlik farklılıklarını kaldırılması ana amaç olmakla beraber başka amaçlar da yer almaktadır. İstihdamın oluşturulması da bu amaçlar arasında yer alır. Politikalar sonucu ortaya çıkan değerle yani bir başka ifadeyle üretim ile istihdam ya da işsizlik arasında yakın bir ilişki söz konusudur. Devlet politikasına bakıldığında etkinliğin artırılması farklı yollarla uygulamaya konulmaktadır. İstihdamın artırılması için teşvikler kullanılmaktadır (Yavuz, 2010).

Kamu tarafından kalkınmaya yönelik politika araçlarında bir kanıt olarak kullanılan ve çalışma alanı bulunabilmesi nedeniyle yatırım teşvik belgesi sayısının ve toplam sabit yatırım tutarının bu çalışmada girdi kabul edilmiştir.

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü tarafından güncel olarak arz edilen raporlardan, 2014–2018 döneminde farklı sektörlerde toplam belge adedi ve farklı sektörlerde toplam yabancı ve yerli sermayeden oluşan yatırımlar toplamından yaratılan istihdam ise bu çalışmada çıktı olarak kabul edilmiştir.

3.2.3. Veri Zarflama Modelleri Kullanılarak Karar Verme Birimlerinin Etkinliğinin Ölçülmesi

Veri zarflama analiz yöntemi kullanılırken ve elde edilen bulgular ışığında karar verme birimlerinin etkinliği hakkında çıkarımda bulunulurken iki farklı model olan CCR ve BCC modelleri kullanılmaktadır. CCR modeli sadece teknik etkinlik açısından veri üretirken BCC modeli ise teknik ve ölçek etkinliğini ayrı ayrı hesaplanması açısından veri üretmektedir (Okursoy vd., 2014).

BCC modeli, ölçek açısından değişken getiri hipotezi ile homojen yapıdaki karar verme birimlerinin bir değerlendirmeye alınarak kendi içerisinde birbirleriyle karşılaştırma yapılabilmesine imkân vermesi yönüyle CCR modelinden ayrılmaktadır (Bakırcı vd., 2014). Elde bulunan girdiler ile en yüksek çıktının elde edilmesi ve karar verme birimlerinin birbirleriyle karşılaştırılmasını amaçlayan bu çalışmada çıktı odaklı BCC modeli kullanılmıştır.

VZA'nın araştırma evrenini oluşturan benzer yapıdaki karar verme birimlerinin arasından elde edilen bulgulara bakılarak kaynakları en verimli kullanan birimler belirlenir ve kaynakları etkin olarak kullanmada başarısız olan diğer karar verme birimlerine referansa olarak gösterilir (Polat, 2014). Bu çalışmada kaynakları etkin kullanan ve diğer illere referans gösterilen iller ve kaç kez referans oldukları Tablo 3.2'de gösterilmiştir.

Tablo.3.2. 2014-2018 Yılları BCC Modeline Göre Referans Olan İller ve Sayıları

İller	2014	2015	2016	2017	2018	2014-2018
Ardahan				4	11	2
Batman	9	10	10	4	13	11
Bingöl	8					
Hakkâri	6	6	5			

İğdır		4				10
Kars			9			
Siirt		2				
Şanlıurfa	1			2		
Van				6		
Muş				2		

3.2.3.1. 2014 Yılına Ait Analiz Sonuçları

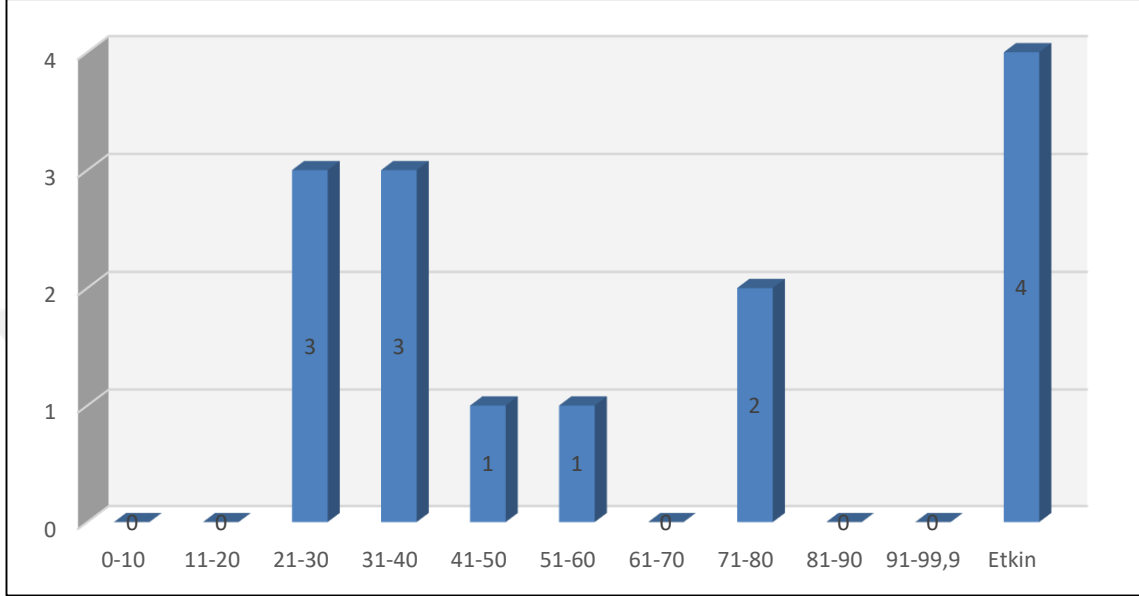
2014 yılında yapılan analizde Ardahan'ın istihdam verisi 0 olduğu için analize dâhil edilmemiştir yani 14 il çalışmaya dâhil edilmiştir. Tablo 3.3'de 2014 yılında çıktı odaklı BCC modeline göre elde edilen etkinlik skorları gösterilmiştir. Tabloya bakıldığında BCC modeline göre etkin il sayısı 4 olmaktadır. Batman, Bingöl, Hakkâri, Şanlıurfa illeri etkin iller olurken; Ağrı, Bitlis, Diyarbakır, İğdır, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Şırnak, Van illeri etkin olmayan illerdir. Tabloda yer alan ölçek etkinliğine bakıldığında ise; 2 il sabit ölçek etkinliğine sahipken, 5 il ölçeğe göre artan getiri ile ve 7 il de azalan getiri ile çalışmaktadır.

Tablo 3.3. 2014 Yılı Çıktı Odaklı BCC Modeli Etkinlik Skorları

İller	Etkinlik Değerleri (%)	Ölçek
Ağrı	33,40	Azalan
Batman	100,00	Sabit
Bingöl	100,00	Sabit
Bitlis	31,70	Artan
Diyarbakır	76,00	Artan
Hakkâri	100,00	Azalan
İğdır	58,80	Azalan
Kars	37,60	Azalan
Mardin	71,90	Artan
Muş	23,70	Azalan
Siirt	22,70	Artan

Şırnak	44,00	Azalan
Şanlıurfa	100,00	Artan
Van	27,30	Azalan

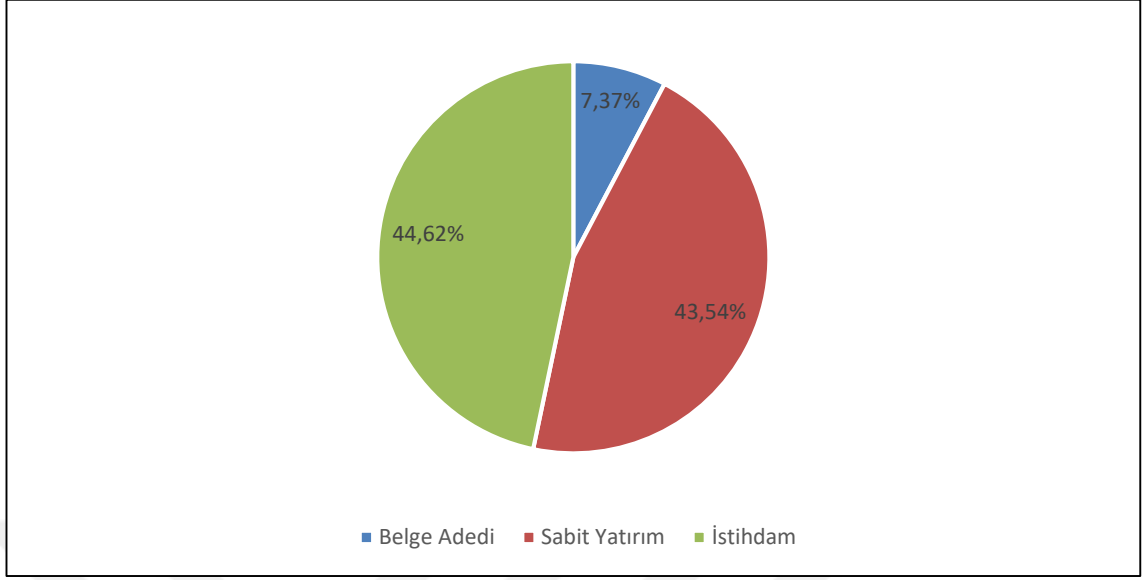
Şekil 3.1. 2014 Yılı İllerin Skor Dağılımı

Şekil 3.1 2014 yılında etkinlik oranları açısından illerin dağılımını göstermektedir. İlgili şekle göre; 4 il %100 etkinliğe sahiptir. 3 il %21-30 arası, 3 il %31-40 arası, 1 il %41-50 arası, 1 il %51-60 arası, 2 il %71-80 arası, değer almıştır.

VZA kullanılırken potansiyel iyileştirme olgusunun da göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Potansiyel iyileştirme, mevcut girdi ve mevcut çıktılardaki yapılması gereken değişiklikler konusunda öneri niteliğinde bilgiler sunmaktadır.

Şekil 3.2. 2014 Yılı Toplam Potansiyel İyileştirme

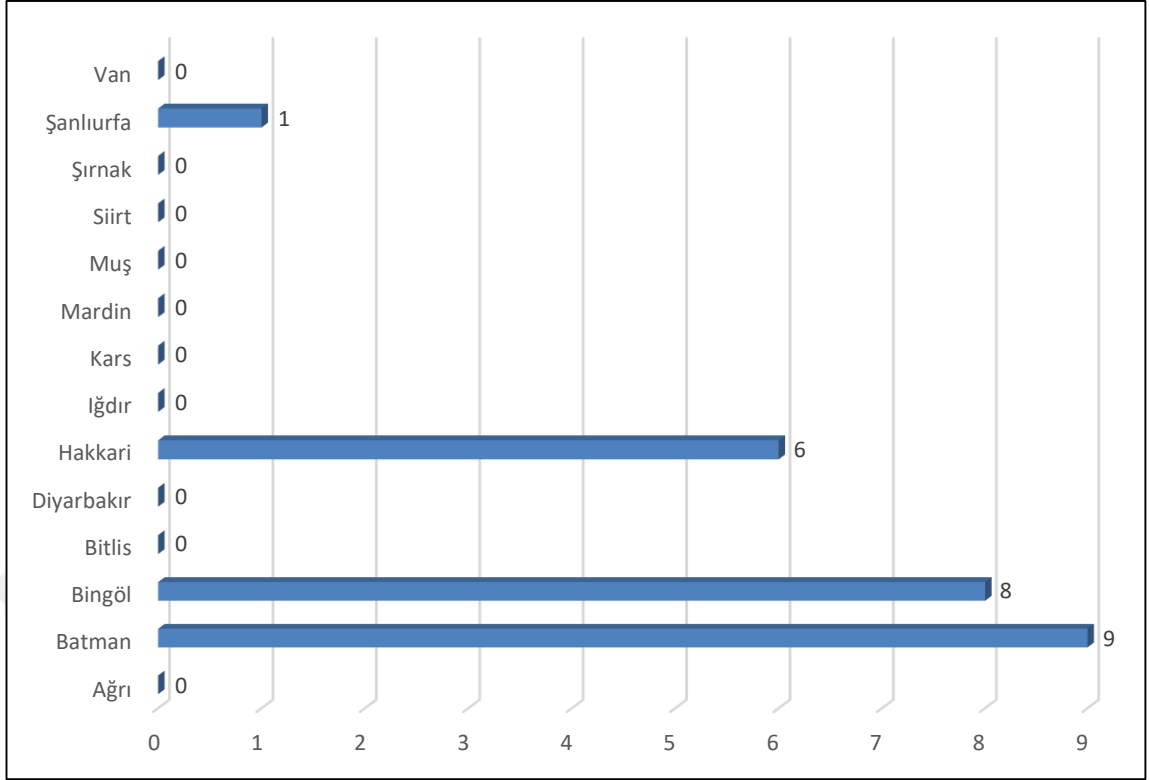
Şekil 3.2 potansiyel iyileştirme ile ilgilidir ve bölge illerinin tamamını kapsamaktadır. Şekle bakıldığında; belge adedinin %7,37 oranında azaltılması, sabit yatırım tutarının ise %43,53 oranında azaltılması gerekmekte, bu sayede istihdamın ise %44,62 oranında artması öngörülmektedir.

VZA’da homojen yapıdaki bir grupta mevcut kaynak kullanımı açısından en etkin birimler belirlenerek analiz edilen diğer birimlerin etkinlikleri de buna göre hesaplanır (Polat, 2014).

2014 yılında ait analiz verilerine bakıldığında sabit yatırım tutarının ve belge adedinin çıktı düzeyinden (istihdam) fazla olduğu görülmektedir. Bu durum kaynakların fazla olduğu ya da etkin kullanılmadığı anlamına gelmektedir.

Etkinlik analizinde etkin olan iller ve analiz yapılırken etkin olan bu illerin kaç kere referans olarak kullanıldığı şekil 3.3’de gösterilmiştir. Etkin iller arasında yer alan Batman ili 9 defa, Bingöl ili 8 defa, Şanlıurfa ili 1 defa, Hakkâri ili 6 defa referans olarak gösterilmiştir.

Şekil 3.3. 2014 Yılı Referans Sıklığı

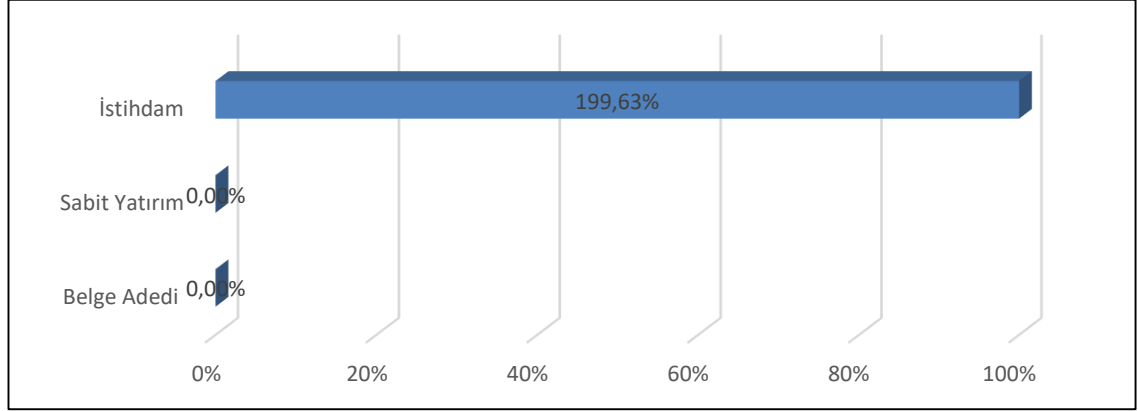

3.2.3.2. 2014 Yılında Etkin Olmayan İllerin Etkin Olabilmesi İçin Girdi Ve Çıktılardaki Değişim Oranları

2014 yılında yapılan analiz sonuçlarına göre etkin olmayan illerin etkin olabilmesi için mevcut girdi ve çıktılarda yapılması gereken değişikliklerin ve bu değişiklik oranlarını tespit edebilmek amacıyla, VZA yöntemi kullanılarak elde edilen verilerde etkin olan illerin referans olarak alınmıştır. Karşılaştırma mevcut girdi ve çıktılarda nasıl bir değişim gerektiği konusunda yorum yapılmasını sağlamaktadır.

3.2.3.2.1. Ağrı İli Potansiyel İyileştirme Durumu

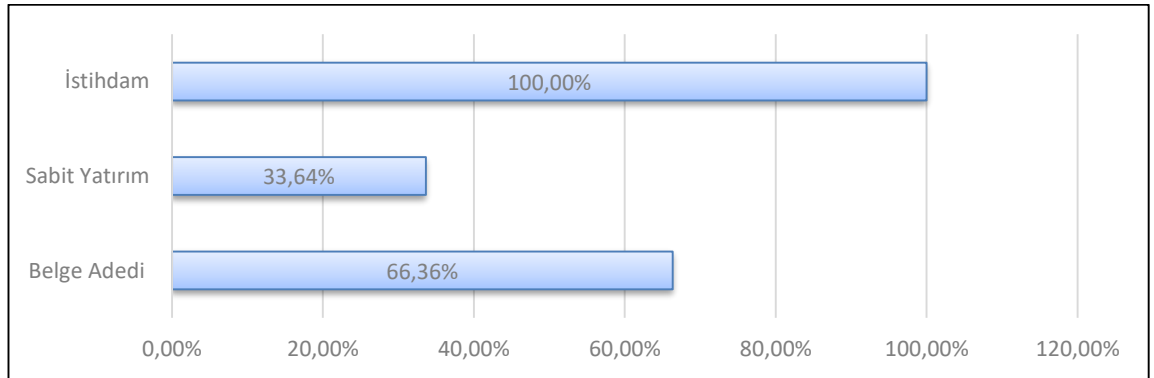
2014 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Ağrı ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.379); Bingöl (0.008); Hakkâri (0.614) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Ağrı ilinde belge adedinin ve yatırımların aynı olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %199,63 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.4. Ağrı İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği**Tablo 3.4. Ağrı İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri**

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	24	24	%0,00
Sabit Yatırım	72	72.00	%0.00
İstihdam	555	1663	%199,63

Tablo 3.4'de 2014 yılında Ağrı iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2014 yılında Ağrı ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin ve yatırımların aynı olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %199,63 artışla 1.663 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

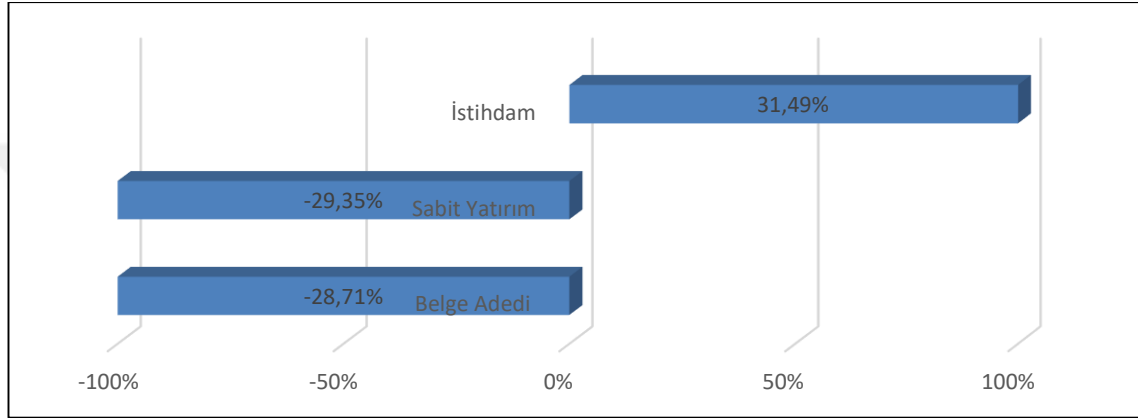
Şekil 3.5'de Ağrı ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. Ağrı ilinin etkinliğine tüm girdi ve çıktılar katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı verirken sabit yatırım girdisi %34'lük oranla, belge adedi %66'luk oranıyla vermiştir.

Şekil 3.5. Ağrı İli 2014 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.2.2. Diyarbakır İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2014 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Diyarbakır ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Şanlıurfa (1.000) ilinin referans alınması ile yapılan analize göre; Diyarbakır ilinde belge adedinde %29,35, yatırımlarda %29,35 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %31,49 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.6. Diyarbakır İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

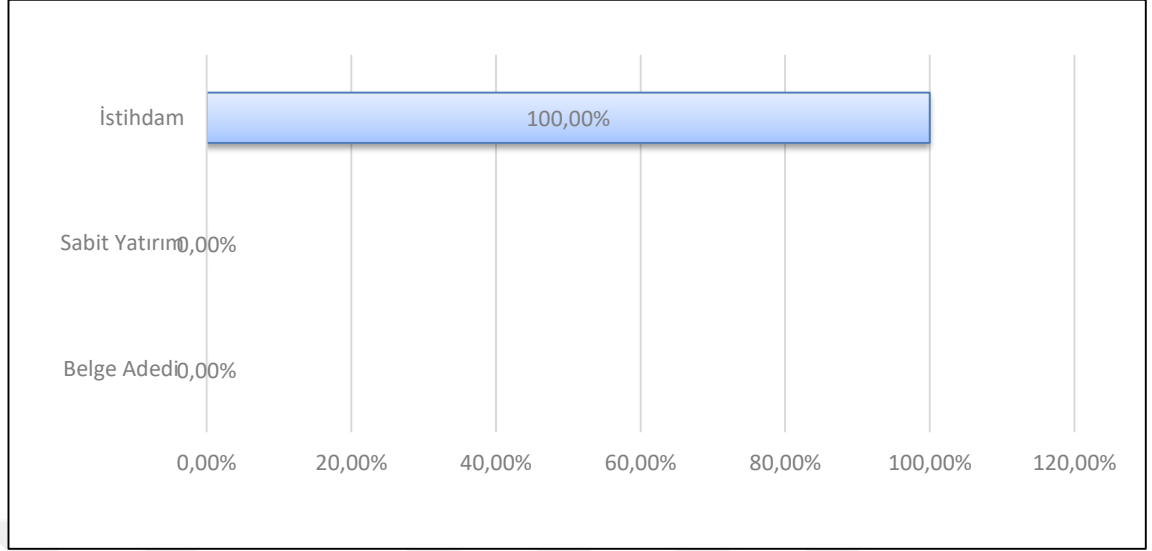
Tablo 3.5’de 2014 yılında Diyarbakır iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2014 yılında Diyarbakır ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinde %28,71 yatırımda %29,35 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %31,49 artışla 4977 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.5. Diyarbakır İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	101	72	%-28,71
Sabit Yatırım	368	260	%-29,35
İstihdam	3.785	4.977	%31,49

Şekil 3.7’de Diyarbakır ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. İstihdam Diyarbakır ilinin etkinliğine katkı sağlarken, sabit yatırımın ve belge adedinin etkinliğe katkısı olmamıştır.

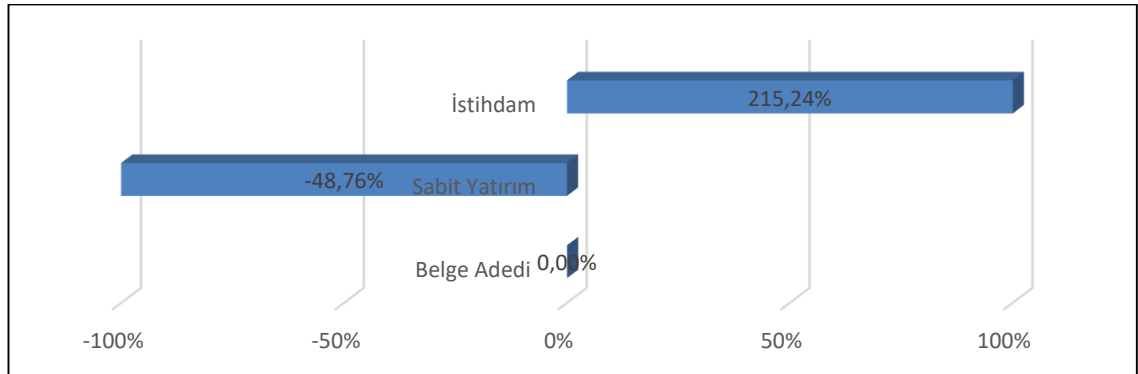
Şekil 3.7. Diyarbakır İli 2014 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.2.3. Bitlis İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2014 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Bitlis ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.288); Bingöl (0.712) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Bitlis ilinde belge adedinin aynı kalması, yatırımın %48,76 azalması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %215,24 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.8. Bitlis İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

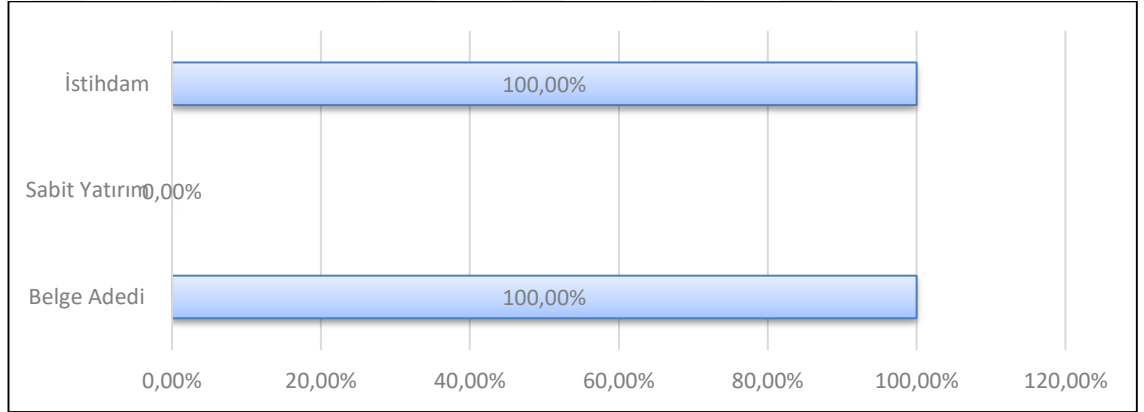

Tablo 3.6'da 2014 yılında Bitlis iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2014 yılında Bitlis ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı, yatırımın %48,76 azalması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %215,24 artışla 1983 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.6. Bitlis İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

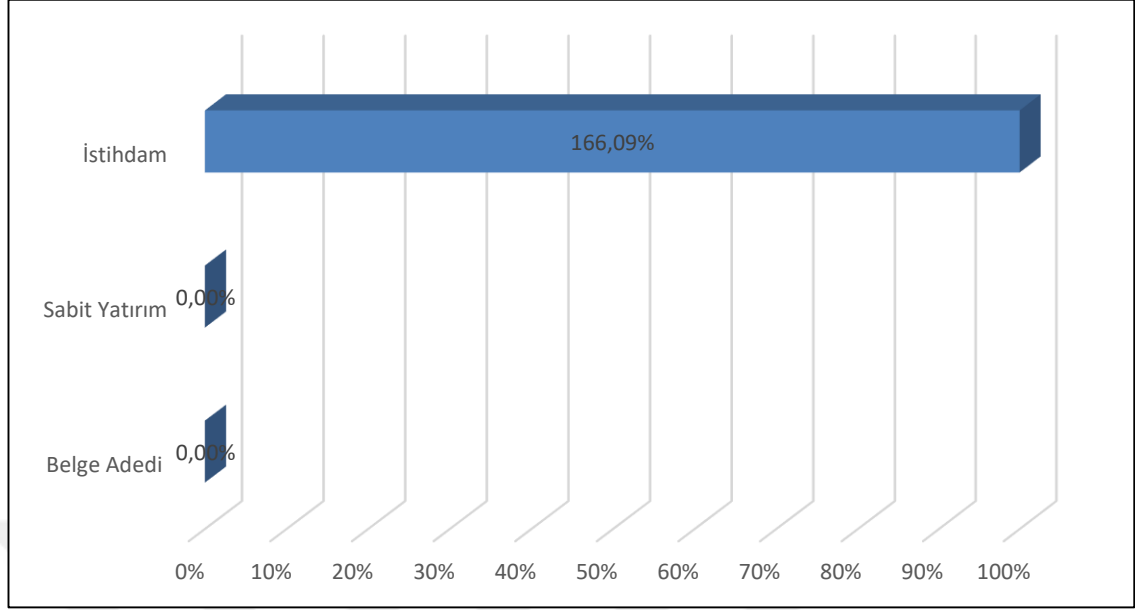
Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	23	23	0,00
Sabit Yatırım	226	115	%-48,76
İstihdam	629	1983	%215,24

Şekil 3.9’da Bitlis ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. Sabit yatırım ve belge adedi Bitlis ilinin etkinliğine katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı ve belge adedi %100 oranıyla vermiştir. Sabit yatırım girdisinin ise etkinliğe katkısı olmamıştır.

Şekil 3.9. Bitlis İli 2014 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.2.4. Kars İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2014 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Kars ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.160); Bingöl (0.282); Hakkâri (0.557) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Kars ilinde belge adedinin ve yatırımların aynı olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %166,09 oranında artması öngörülmektedir.

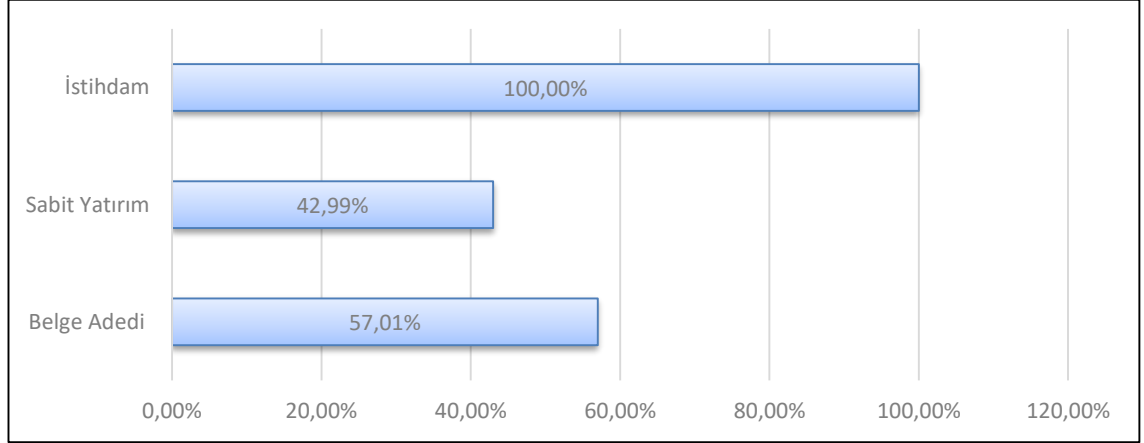
Şekil 3.10. Kars İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

Tablo 3.7’de 2014 yılında Kars iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2014 yılında Kars ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin ve yatırımların aynı olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %166,09 artışla 995 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.7. Kars İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

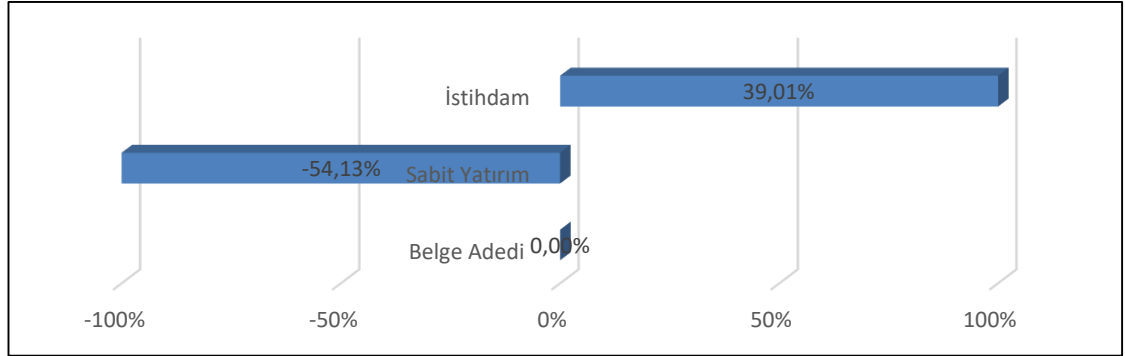
Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	13	13	%0,00
Sabit Yatırım	58	58	%0,00
İstihdam	374	995	%166,09

Şekil 3.11’de Kars ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. Kars ilinin etkinliğine tüm girdi ve çıktılar katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı verirken sabit yatırım girdisi %42,99’luk oranla, belge adedi %57,01 oranıyla vermiştir.

Şekil 3.11. Kars İli 2014 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.2.5. Mardin İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2014 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Mardin ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.750); Bingöl (0.250) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Mardin ilinde belge adedinin aynı kalması, yatırımın %54,13 azalması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %39,01 oranında artması öngörülmektedir.

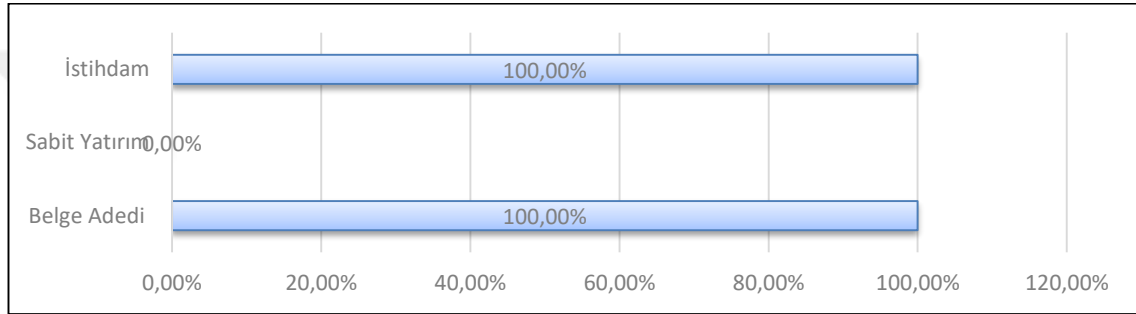
Şekil 3.12. Mardin İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği**Tablo 3.8. Mardin İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri**

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	47	47	%0,00
Sabit Yatırım	339	155	%-54,13
İstihdam	2530	3517	%39,01

Tablo 3.8’de 2014 yılında Mardin iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2014 yılında Mardin ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı kalması, yatırımın %54,13 azalması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %39,01 artışla 3517 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Şekil 3.13’de Mardin ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. Mardin ilinin etkinliğine istihdam ve belge adedi etkinliğe katkı sağlarken sabit yatırımın etkinliğe katkısı olmamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı ve belge adedi %100 oranıyla vermiştir.

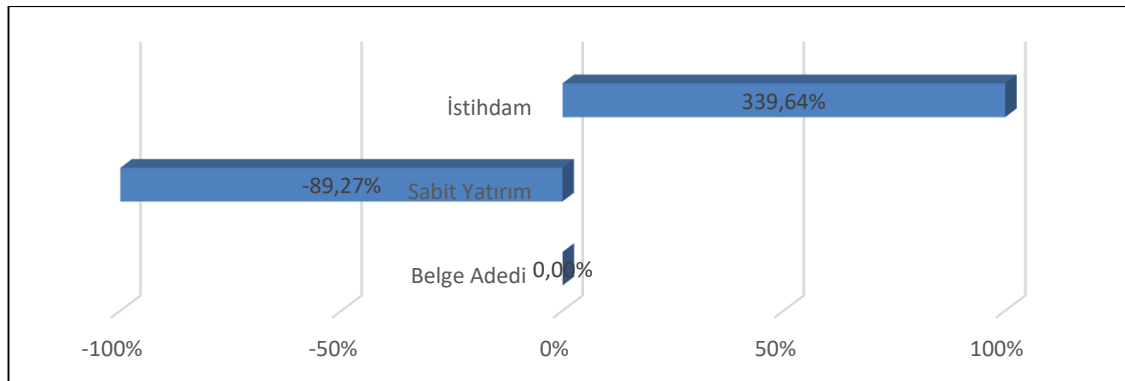
Şekil 3.13. Mardin İli 2014 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.2.6. Siirt İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2014 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Siirt ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.038); Bingöl (0.962) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Siirt ilinde belge adedinin aynı kalması, yatırımlarda %89,27 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %339,64 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.14. Siirt İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

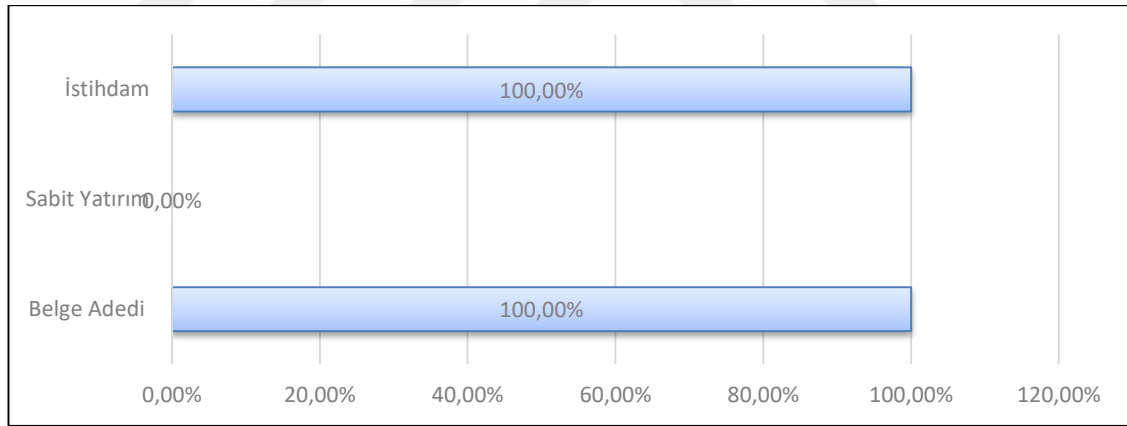
Tablo 3.9’da 2014 yılında Siirt iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2014 yılında Siirt ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı kalması, yatırımlarda %89,27 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %339,64 artışla 1.152 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.9. Siirt İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	10	10	%0,00
Sabit Yatırım	879	260	%-89,27
İstihdam	262	1.152	%339,64

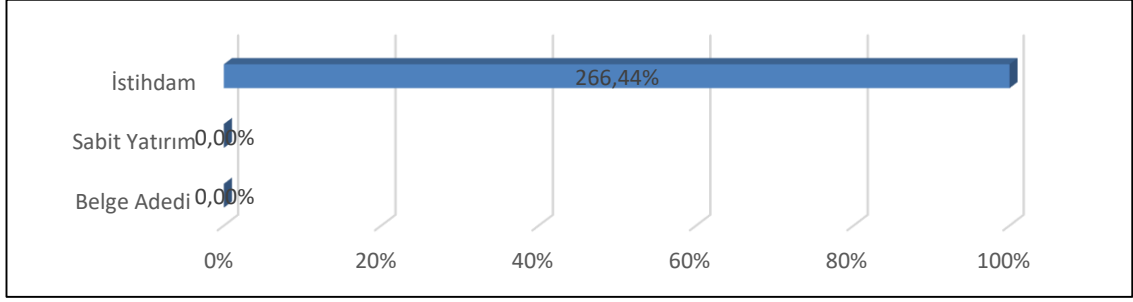
Şekil 3.15’de Siirt ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. İstihdam ve belge adedi Siirt ilinin etkinliğine katkı sağlarken, sabit yatırımın etkinliğe katkısı olmamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı ve belge adedi %100 oranıyla vermiştir.

Şekil 3.15. Siirt İli 2014 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.2.7. Van İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2014 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Van ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.241); Bingöl (0.666); Hakkâri (0.092) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Van ilinde belge adedinin ve yatırımların aynı olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %266,44 oranında artması öngörülmektedir.

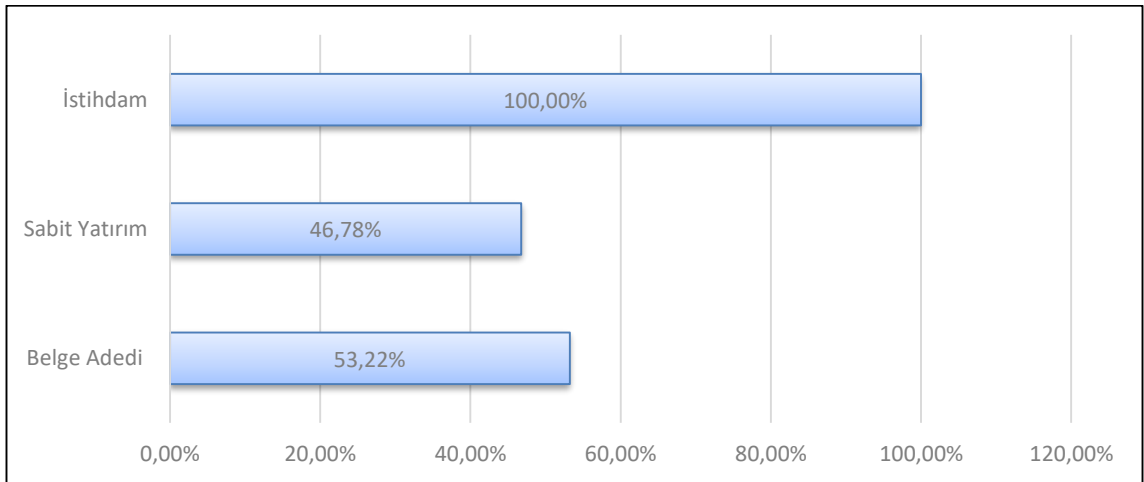
Şekil 3.16. Van İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

Tablo 3.10’da 2014 yılında Van iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2014 yılında Van ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin ve yatırımların aynı olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %266,44 artışla 1.733 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.10. Van İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	20	20	%0,00
Sabit Yatırım	104	104	%0,00
İstihdam	473	1.733	%266,44

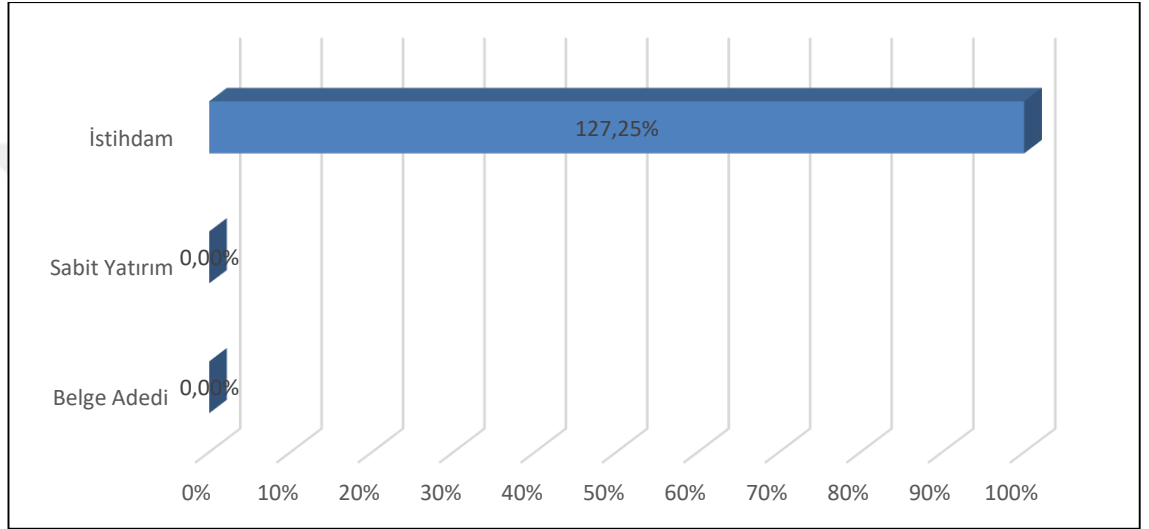
Şekil 3.17’de Van ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. Van ilinin etkinliğine tüm girdi ve çıktılar katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı verirken sabit yatırım girdisi %46,78’lik oranla, belge adedi %53,22 oranıyla vermiştir.

Şekil 3.17. Van İli 2014 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.2.8. Şırnak İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2014 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Şırnak ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.232); Bingöl (0.423); Hakkâri (0.345) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Şırnak ilinde belge adedinin ve yatırımların aynı olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %127,25 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.18. Şırnak İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

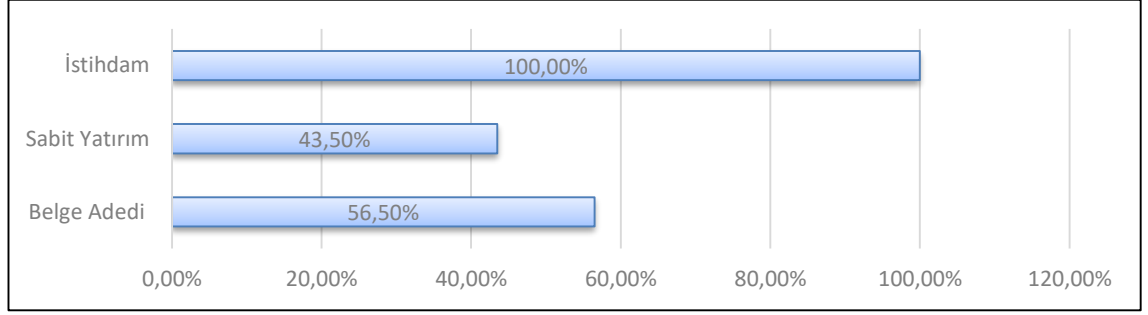

Tablo 3.11’de 2014 yılında Şırnak iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2014 yılında Şırnak ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin ve yatırımların aynı olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %127,25 artışla 1.448 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

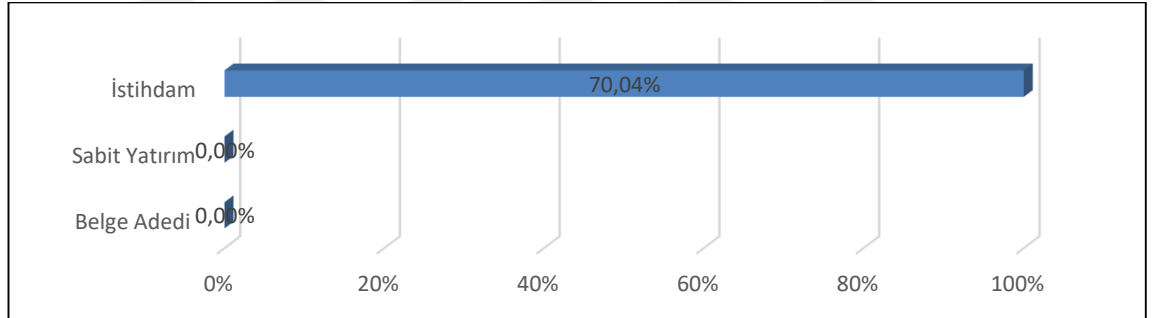
Tablo 3.11. Şırnak İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	18	18	%0,00
Sabit Yatırım	82	82	%0,00
İstihdam	637	1.448	%127,25

Şekil 3.19’da Şırnak ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. Şırnak ilinin etkinliğine tüm girdi ve çıktılar katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı verirken sabit yatırım girdisi %43,50’lik oranla, belge adedi %56,50’lik oranıyla vermiştir.

Şekil 3.19. Şırnak İli 2014 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı**3.2.3.2.9. Iğdır İli Potansiyel İyileştirme Durumu**

2014 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Iğdır ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.076); Bingöl (0.096); Hakkâri (0.828) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Iğdır ilinde belge adedinin ve yatırımların aynı olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %70,04 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.20. Iğdır İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

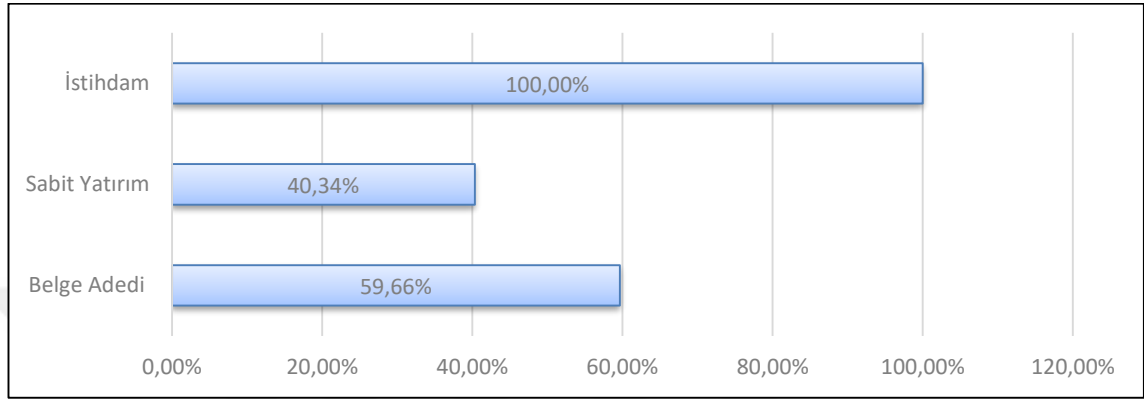
Tablo 3.12’de 2014 yılında Iğdır iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2014 yılında Iğdır ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin ve yatırımların aynı olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %70,04 artışla 442 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.12. Iğdır İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	7	7	%0,00
Sabit Yatırım	28	28	%0,00
İstihdam	260	442	%70,04

Şekil 3.21’de Iğdır ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. Iğdır ilinin etkinliğine tüm girdi ve çıktılar katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı verirken sabit yatırım girdisi %40,34’lük oranla, belge adedi %59,66 oranıyla vermiştir.

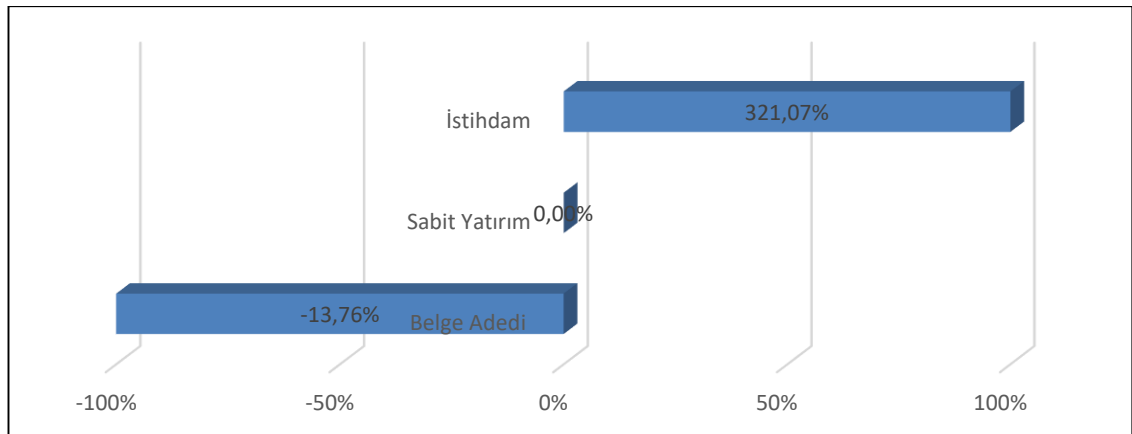
Şekil 3.21. Iğdır İli 2014 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.2.10. Muş İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2014 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Muş ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.159); Hakkâri (0.841) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Muş ilinde belge adedinin %13,76 azalması yatırımların aynı olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %321,07 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.22. Muş İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

Tablo 3.13’de 2014 yılında Muş iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2014 yılında Muş ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması

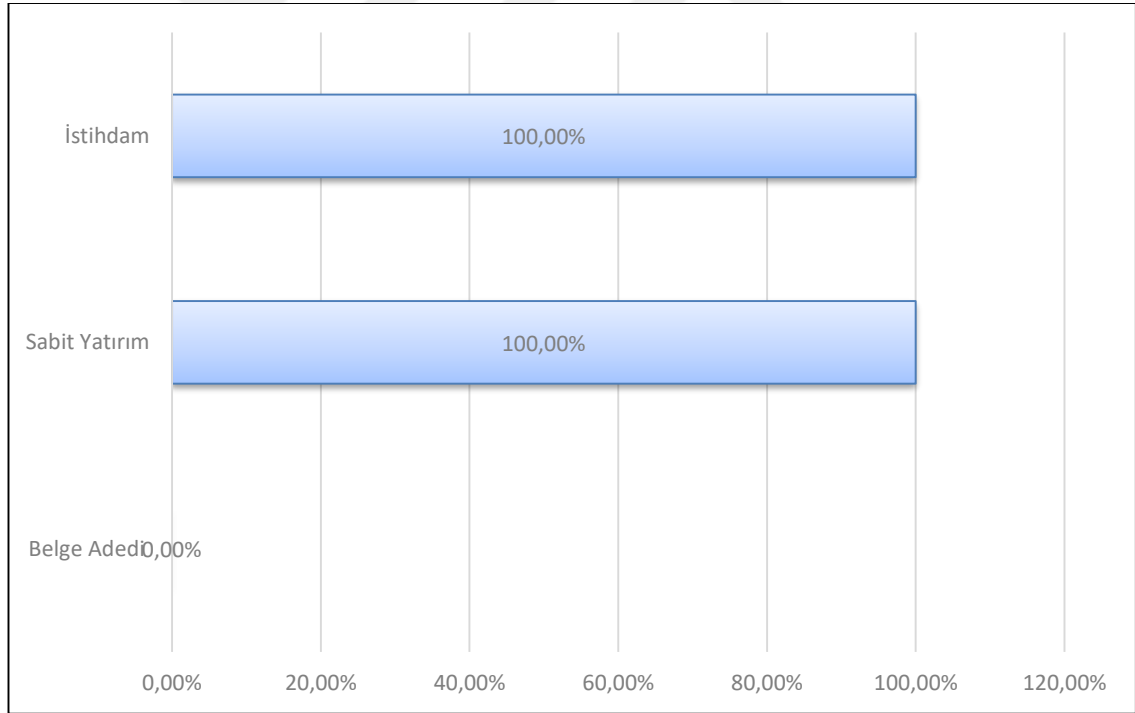
için belge adedinin %13,76 azalması yatırımların aynı olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %321,07 artışla 703 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.13. Muş İli 2014 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	13	11	%-13,76
Sabit Yatırım	34	34	%0,00
İstihdam	167	703	%321,07

Şekil 3.23’de Muş ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. Sabit yatırım ve istihdam Muş ilinin etkinliğine katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı ve belge adedi %100’lük oranla verirken sabit yatırım girdisinin etkinliğe etkisi olmamıştır.

Şekil 3.23. Muş İli 2014 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.3. 2015 Yılına Ait Analiz Sonuçları

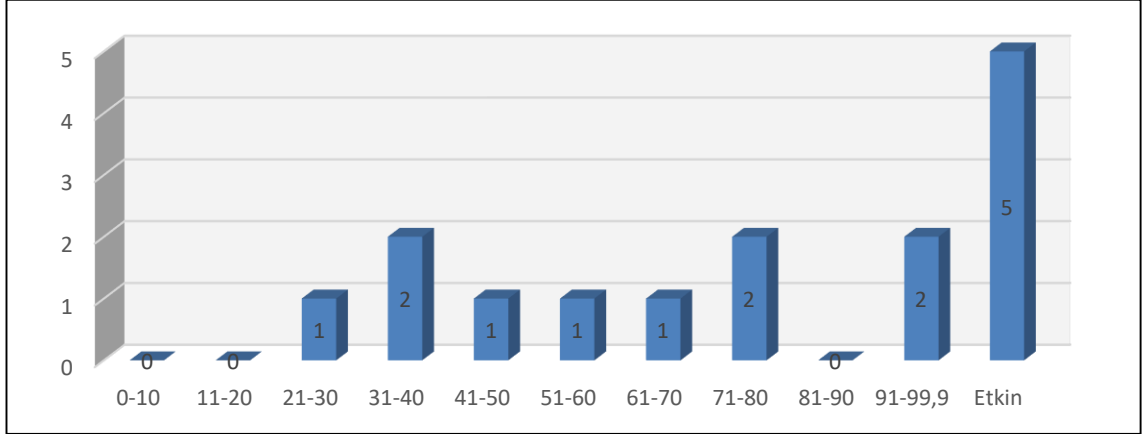
2015 yılında yapılan analizde altıncı bölgede yer alan 15 il çalışmaya dâhil edilmiştir. Tablo 3.14’de 2015 yılında çıktı odaklı BCC modeline göre elde edilen etkinlik skorları gösterilmiştir. Tabloya bakıldığında BCC modeline göre etkin il sayısı

5 olmaktadır. Ardahan, Batman, Hakkâri, Iğdır, Siirt illeri etkin iller olurken; Ağrı, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Kars, Mardin, Muş, Şırnak, Şanlıurfa illeri etkin olmayan illerdir. Tabloda yer alan ölçek etkinliğine bakıldığında ise; 1 il sabit ölçek etkinliğine sahipken, 2 il ölçeğe göre artan getiri ile ve 12 il de azalan getiri ile çalışmaktadır.

Tablo 3.14. 2015 Yılı çıktı odaklı BCC modeli Skorları Tablosu

İller	Etkinlik değerleri (%)	Ölçek
Ağrı	37,30	Azalan
Ardahan	100,00	Azalan
Batman	100,00	Sabit
Bingöl	65,00	Azalan
Bitlis	96,30	Azalan
Diyarbakır	73,70	Artan
Hakkâri	100,00	Azalan
Iğdır	100,00	Azalan
Kars	28,80	Azalan
Mardin	72,60	Azalan
Muş	58,50	Azalan
Siirt	100,00	Azalan
Şırnak	46,60	Azalan
Şanlıurfa	95,70	Artan
Van	35,80	Azalan

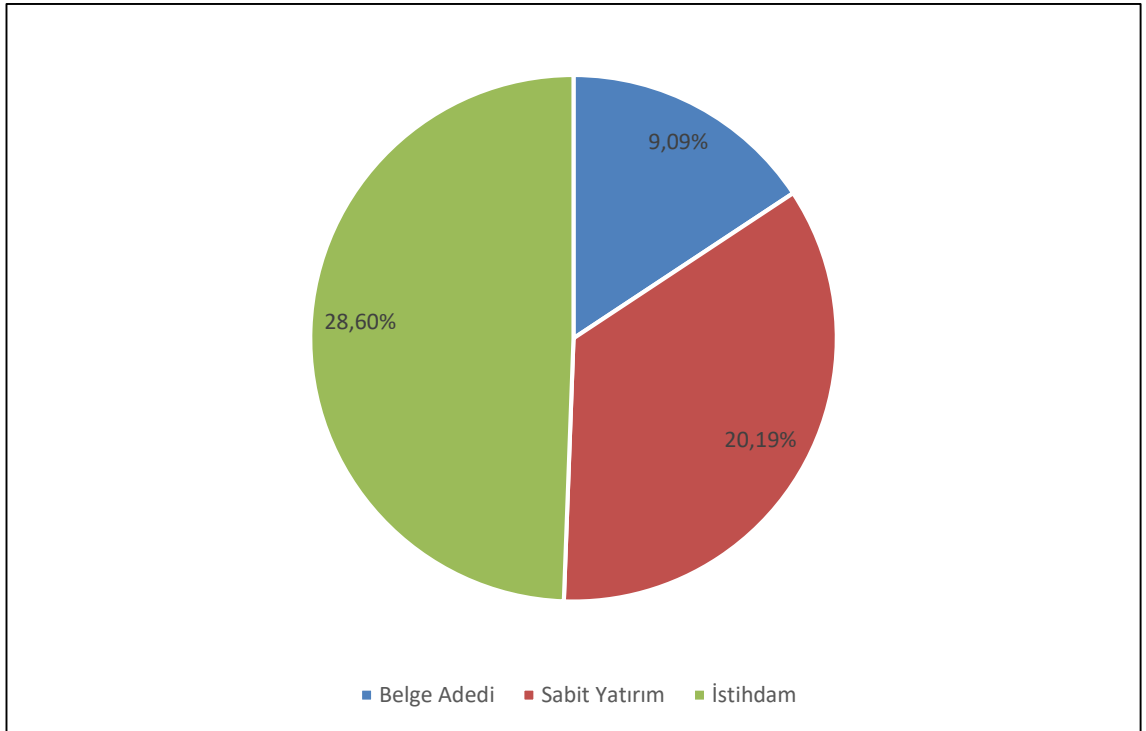
Şekil 3.24. 2015 Yılı İllerin Skor Dağılımı

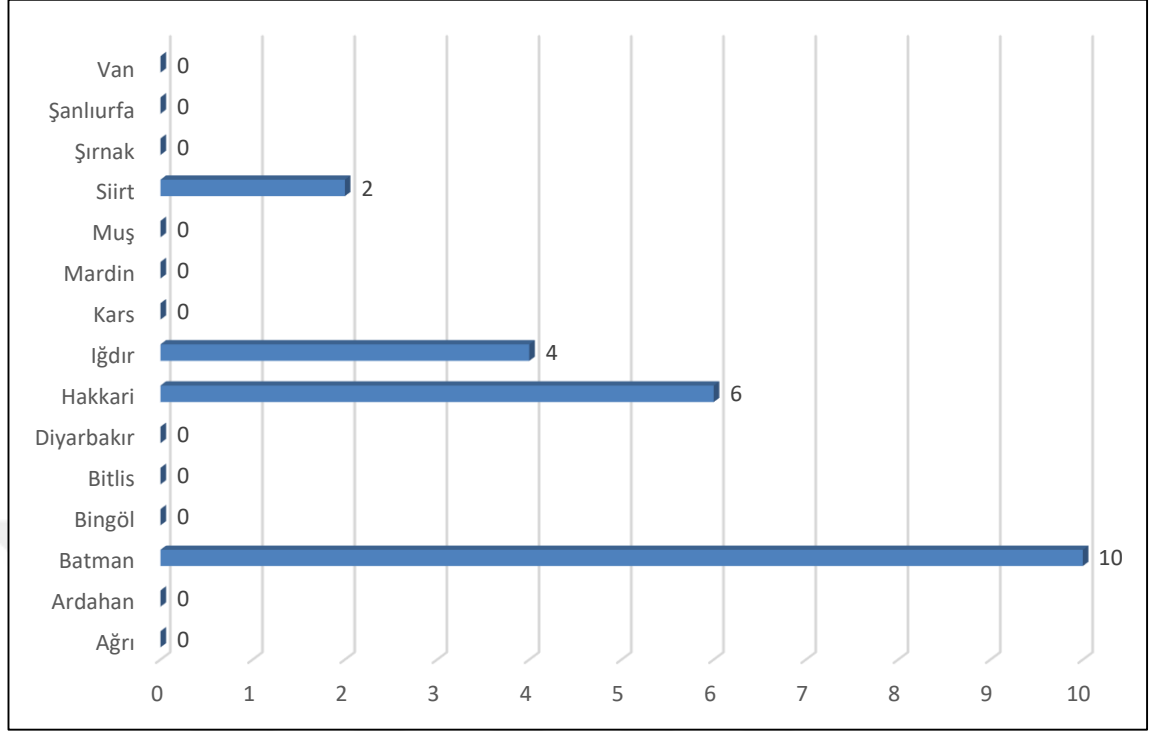

Şekil 3.24 2015 yılında etkinlik oranları açısından illerin dağılımını göstermektedir. İlgili şekle göre; 5 il %100 etkinliğe sahiptir. 1 il %21-30 arası, 2 il %31-40 arası, 1 il %41-50 arası, 1 il %51-60 arası, 1 il %61-70 arası, 2 il %71-80 arası, 2 il %91-99,9 arası, değer almıştır.

Şekil 3.25 potansiyel iyileştirme ile ilgilidir ve bölge illerinin tamamını kapsamaktadır. Şekle bakıldığında; belge adedinin %9,09 oranında azaltılması, sabit yatırım tutarının ise %20,19 oranında azaltılması gerekmekte, bu sayede istihdamın ise %28,60 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.25. 2015 Yılı Toplam Potansiyel İyileştirme

Şekil 3.26. 2015 Yılı Referans Sıklığı

Etkinlik analizinde etkin olan iller ve analiz yapılırken etkin olan bu illerin kaç kere referans olarak kullanıldığı yukarıdaki şekil 3.26'da gösterilmiştir. Etkin iller arasında yer alan Batman ili 10 defa, Hakkâri ili 6 defa, Iğdır ili 4 defa, Siirt ili 2 defa referans olarak gösterilmiştir.

3.2.3.4. 2015 Yılında Etkin Olmayan İllerin Etkin Olabilmesi İçin Girdi Ve Çıktılardaki Değişim Oranları

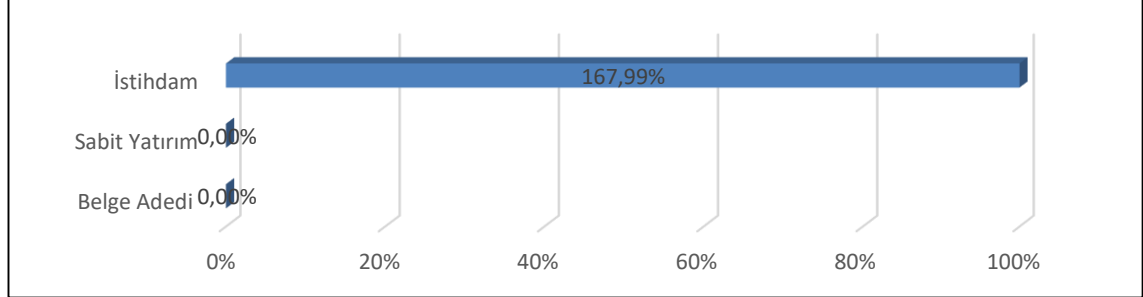
2015 yılında yapılan analiz sonuçlarına göre etkin olmayan illerin etkin olabilmesi için mevcut girdi ve çıktılarda yapılması gereken değişikliklerin ve bu değişiklik oranlarını tespit edebilmek amacıyla, VZA yöntemi kullanılarak elde edilen verilerde etkin olan illerin referans olarak alınmıştır. Karşılaştırma mevcut girdi ve çıktılarda nasıl bir değişim gerektiği konusunda yorum yapılmasını sağlamaktadır.

3.2.3.4.1. Ağrı İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2015 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Ağrı ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.069); Iğdır (0.486); Siirt (0.446) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Ağrı ilinde belge

adedinin ve yatırımların aynı olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %167,99 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.27. Ağrı İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

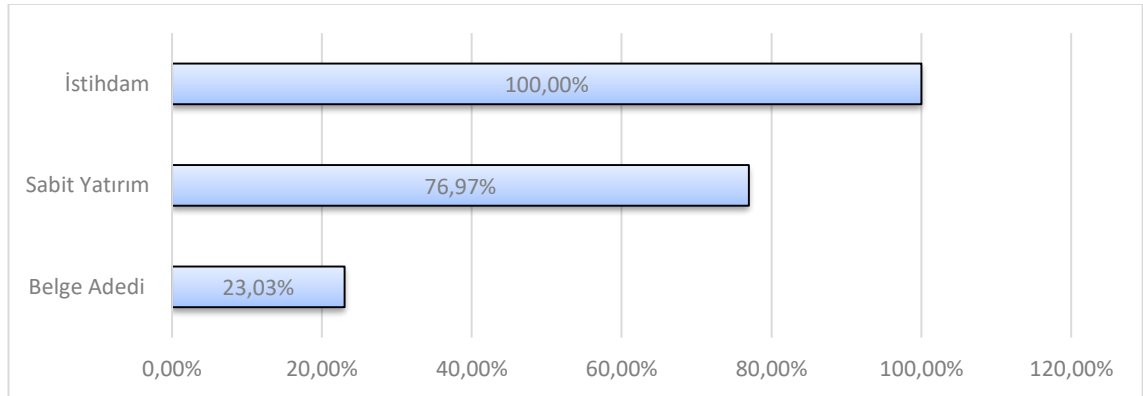
Tablo 3.15’de 2015 yılında Ağrı iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2015 yılında Ağrı ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı, yatırımların aynı olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %168 artışla 622 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.15. Ağrı İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	13	213	%0,00
Sabit Yatırım	37	37.00	%0,00
İstihdam	232	622	%168

Şekil 3.28’de Ağrı ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. Ağrı ilinin etkinliğine tüm girdi ve çıktılar katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı verirken sabit yatırım girdisi %76,97’lik oranla, belge adedi %23,03 oranıyla vermiştir.

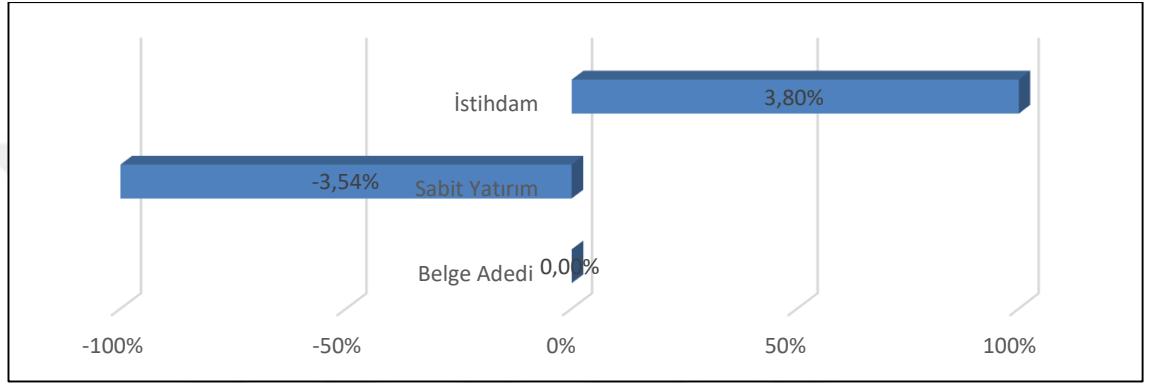
Şekil 3.28. Ağrı İli 2015 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.4.2. Bitlis İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2015 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Bitlis ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.212); Hakkâri (0.788) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Bitlis ilinde belge adedinin aynı kalması, yatırımda %3,54 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %3,80 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.29. Bitlis İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

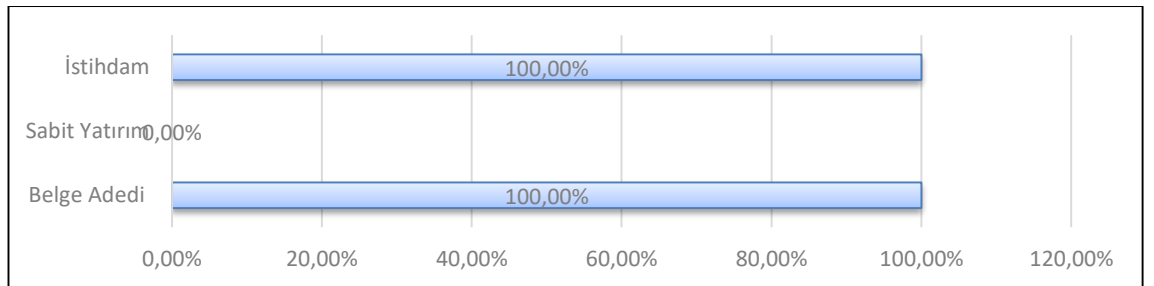

Tablo 3.16’da 2015 yılında Bitlis iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2015 yılında Bitlis ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı kalması, yatırımda %3,54 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %3,80 artışla 1.601 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.16. Bitlis İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	23	23	%0,00
Sabit Yatırım	113	109	%-3,54
İstihdam	1.542	1.601	%3,80

Şekil 3.30. Bitlis İli 2015 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

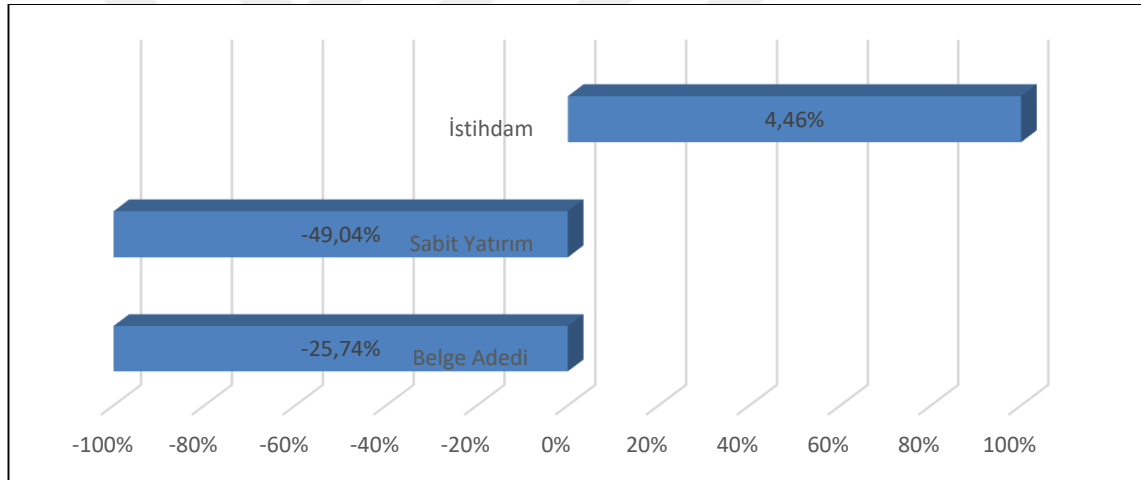

Şekil 3.30’da Bitlis ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. İstihdam ve belge adedi Bitlis ilinin etkinliğine katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı verirken, belge adedi %100 oranıyla vermiştir. Sabit yatırım girdisinin etkinliğe etkisi olmamıştır.

3.2.3.4.3. Şanlıurfa İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2015 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Şanlıurfa ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman(1.000) ilinin referans alınması ile yapılan analize göre; Şanlıurfa ilinde belge adedinin %25,74 azalması, yatırımda %49,04 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %4,46 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.31. Şanlıurfa İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

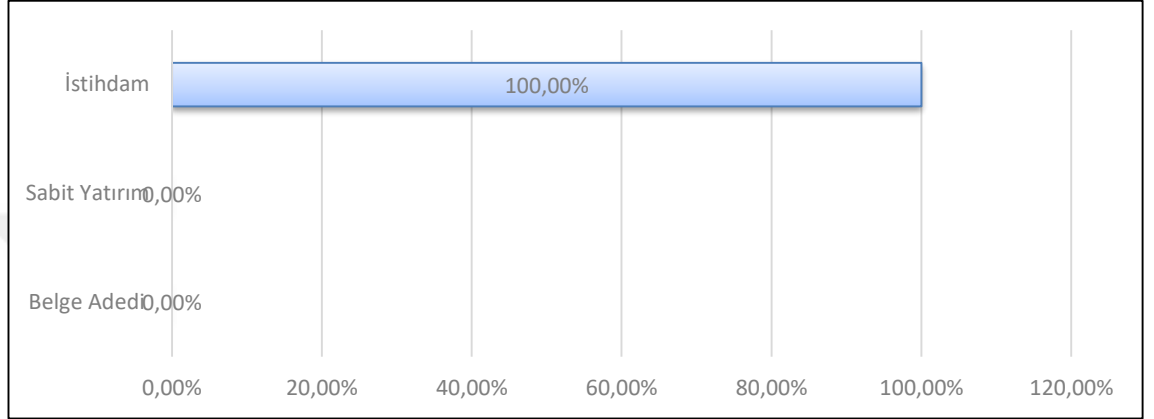
Tablo 3.17’de 2015 yılında Şanlıurfa iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2015 yılında Şanlıurfa ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin %25,74 azalması, yatırımda %49,04 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %4,46 artışla 5.577 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.17. Şanlıurfa İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	101	75	%-25,74
Sabit Yatırım	469	239	%-49,04
İstihdam	5.339	5.577	%4,46

Şekil 3.32’de Şanlıurfa ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktılarının oranları verilmiştir. İstihdam Şanlıurfa ilinin etkinliğine katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı verirken sabit yatırım girdisi ve belge adedinin etkinliğe katkısı olmamıştır.

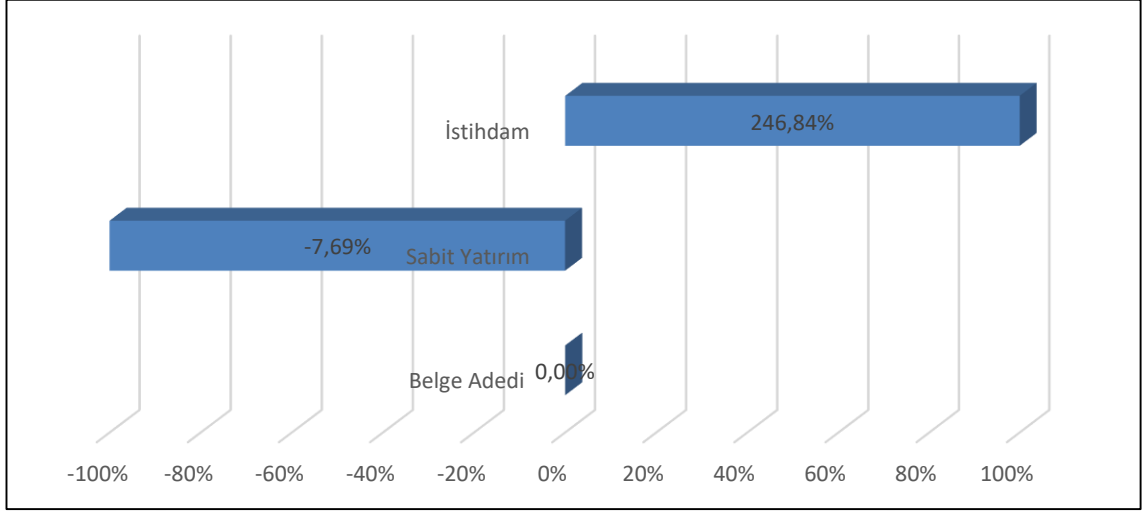
Şekil 3.32. Şanlıurfa İli 2015 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.4.4. Kars İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2015 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Kars ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.061); Hakkâri (0.939) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Kars ilinde belge adedinin aynı kalması yatırımında %7,69 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %246,84 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.33. Kars İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

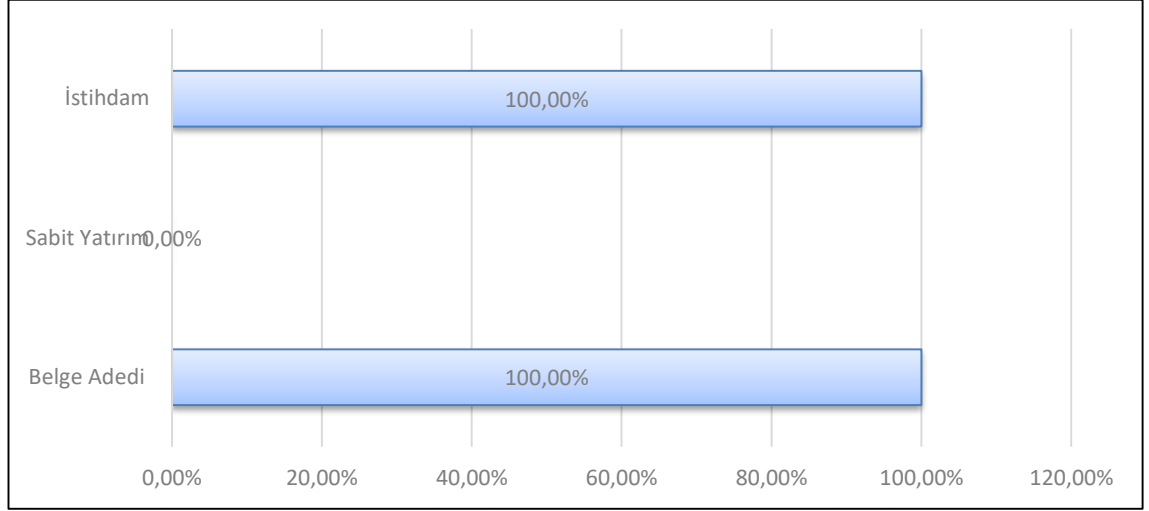

Tablo 3.18’de 2015 yılında Kars iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2015 yılında Kars ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı kalması, yatırımda %7,69 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %246,84 artışla 836 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

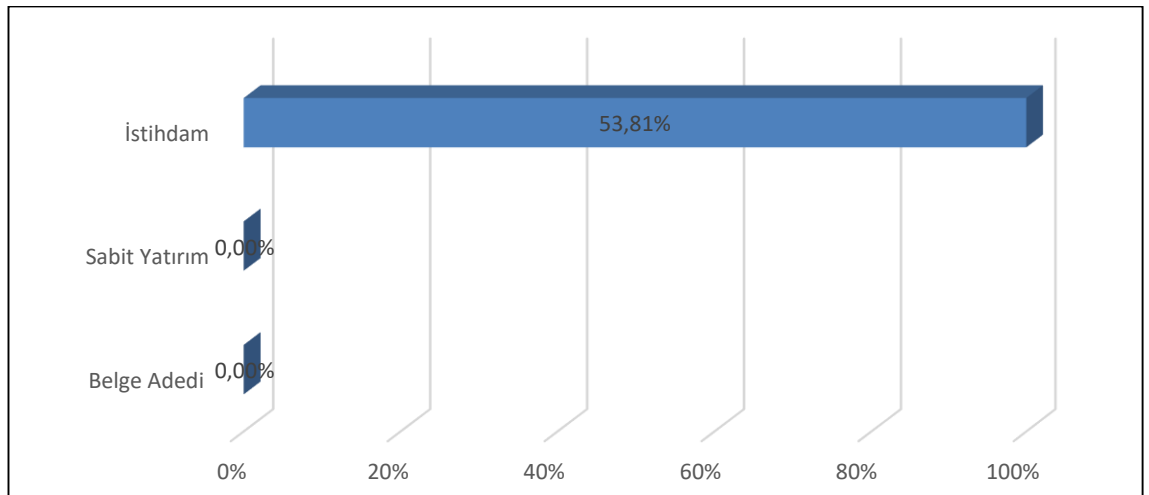
Tablo 3.18. Kars İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	13	13	%0,00
Sabit Yatırım	91	84	%-7,69
İstihdam	241	836	%246,84

Şekil 3.34’de Kars ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktılarının oranları verilmiştir. İstihdam ve belge adedi Kars ilinin etkinliğine katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı ve belge adedi verirken %100 oranıyla vermiştir. Sabit yatırım girdisinin etkinliğe etkisi olmamıştır

Şekil 3.34. Kars İli 2015 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı**3.2.3.4.5. Bingöl İli Potansiyel İyileştirme Durumu**

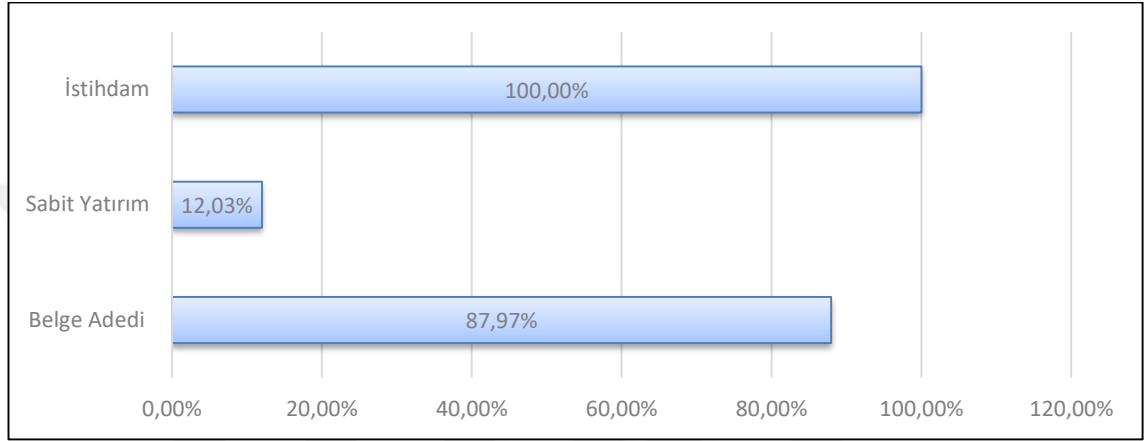
2015 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Bingöl ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.129); Hakkâri (0.621); Iğdır (0.250) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Bingöl ilinde belge adedinin ve yatırımların aynı kalması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %53,81 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.35. Bingöl İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

Tablo 3.19’da 2015 yılında Bingöl iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2015 yılında Bingöl ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı, yatırımların aynı olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %53,81 artışla 1.120 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.19. Bingöl İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

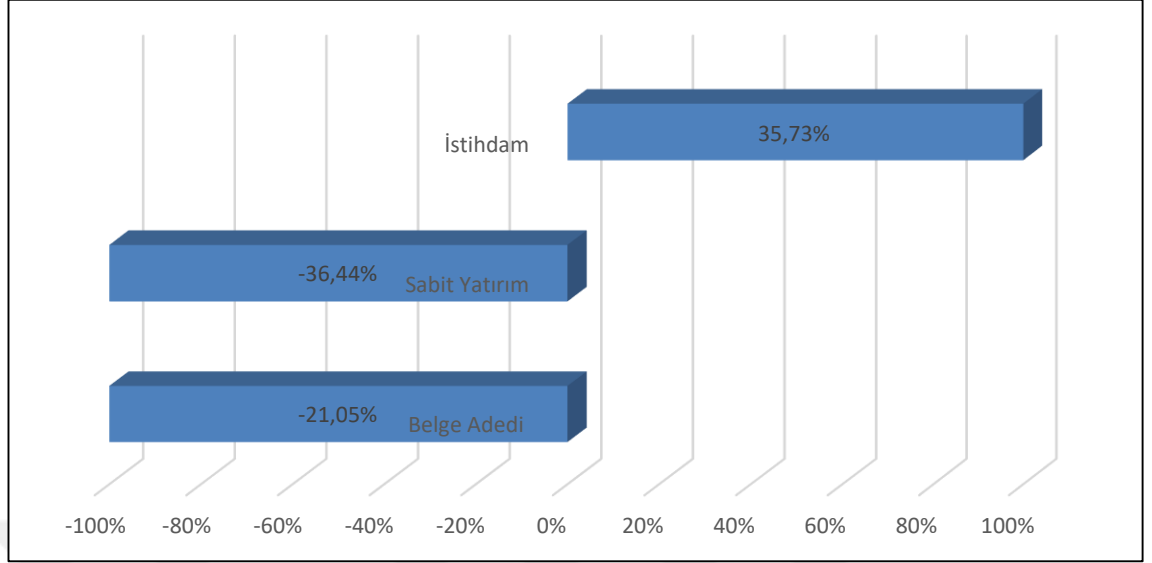
Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	17	17	%0,00
Sabit Yatırım	83	83	%0,00
İstihdam	728	1.120	%53,81

Şekil 3.36. Bingöl İli 2015 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

Şekil 3.36’da Bingöl ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktılarının oranları verilmiştir. Bingöl ilinin etkinliğine tüm girdi ve çıktılar katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı verirken sabit yatırım girdisi %12,03’lük oranla, belge adedi %87,97 oranıyla vermiştir.

3.2.3.4.6. Diyarbakır İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2015 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Diyarbakır ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (1.000) ilinin referans alınması ile yapılan analize göre; Diyarbakır ilinde belge adedinin %21,05 azalması yatırımın %36,44 azalması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %35,73 oranında artması öngörülmektedir.

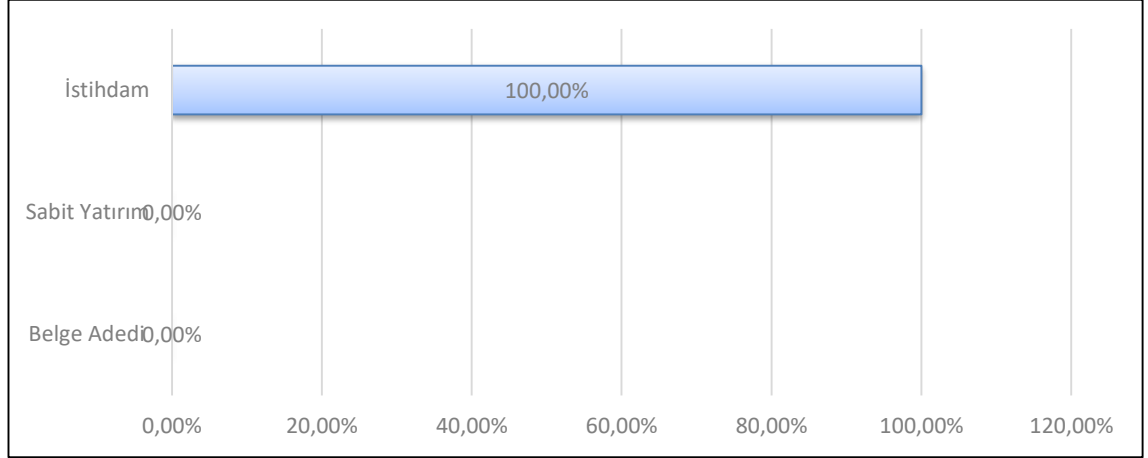
Şekil 3.37. Diyarbakır İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

Tablo 3.20’de 2015 yılında Diyarbakır iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2015 yılında Diyarbakır ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin %21,05 azalması yatırımda %36,44 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %35,73 artışla 5.577 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.20. Diyarbakır İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

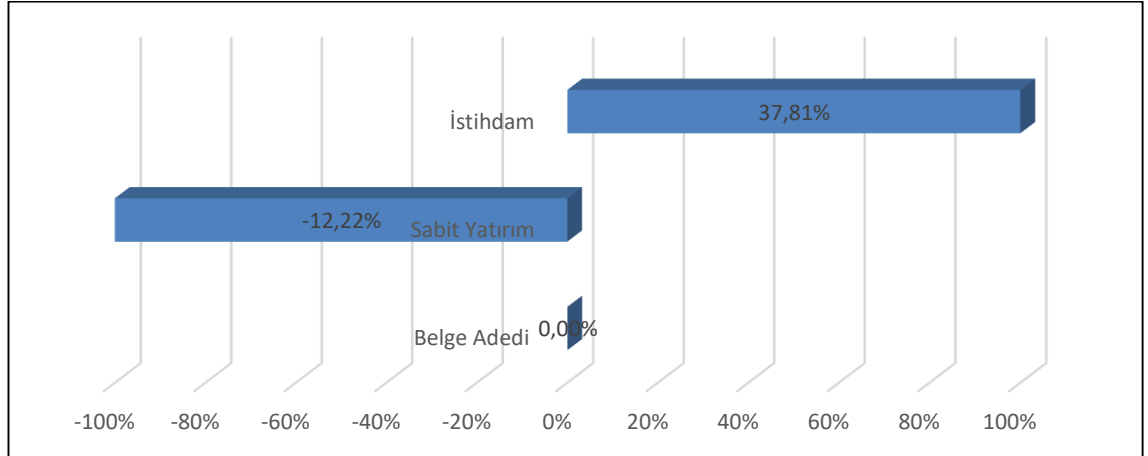
Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	95	75	%-21,05
Sabit Yatırım	376	209	%-36,44
İstihdam	4.109	5.577	%35,73

Şekil 3.38’de Diyarbakır ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktuların oranları verilmiştir. Diyarbakır ilinin etkinliğine istihdam katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı verirken sabit yatırım girdisi ve belge adedinin etkinliğe katkısı olmamıştır.

Şekil 3.38. Diyarbakır İli 2015 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.4.7. Mardin İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2015 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Mardin ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.727); Hakkâri (0.273) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Mardin ilinde belge adedinin aynı kalması, yatırımda %12,22 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %37,81 oranında artması öngörülmektedir.

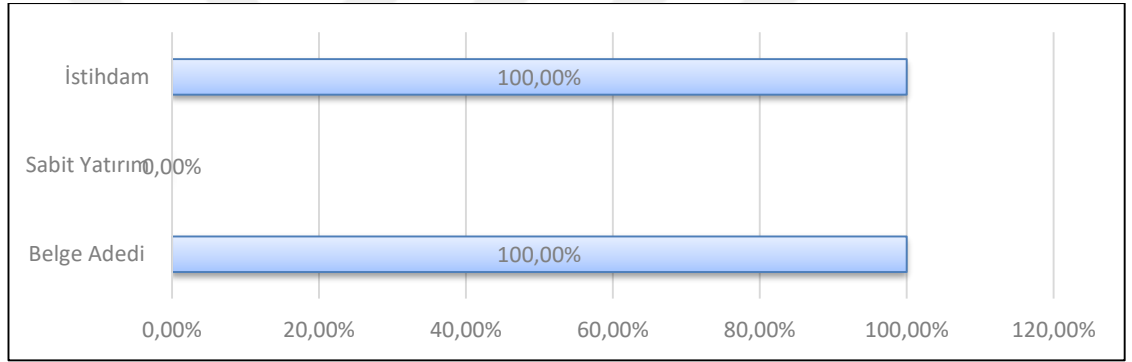
Şekil 3.39. Mardin İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

Tablo 3.21’de 2015 yılında Mardin iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2015 yılında Mardin ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı kalması yatırımda %12,22 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %37,81 artışla 4.201 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.21. Mardin İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

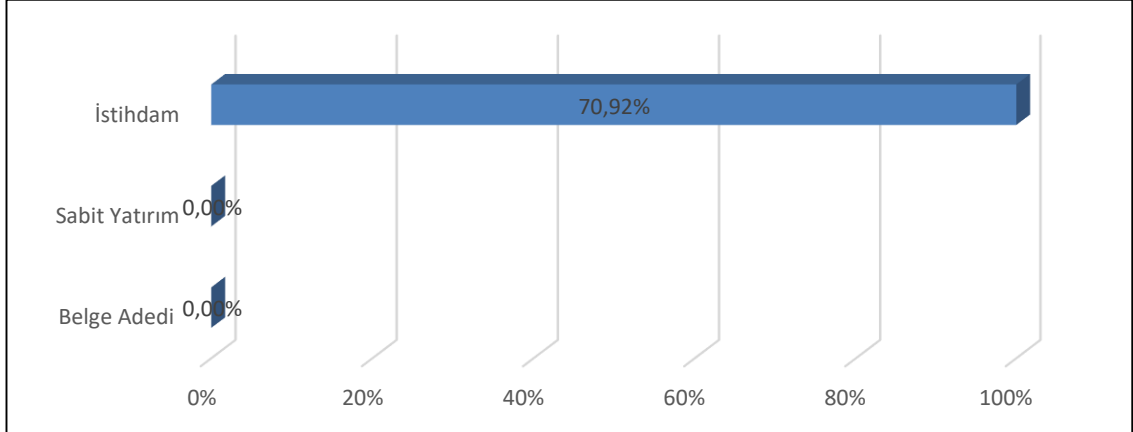
Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	57	57	%0,00
Sabit Yatırım	221	194	%-12,22
İstihdam	3.048	4.201	%37,81

Şekil 3.40’da Mardin ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. İstihdam ve belge adedi Mardin ilinin etkinliğine katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı ve belge adedi verirken, sabit yatırım girdisinin etkinliğe katkısı olmamıştır.

Şekil 3.40. Mardin İli 2015 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.4.8. Muş İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2015 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Muş ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.093); Hakkâri (0.839); Iğdır (0.068) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Muş ilinde belge adedinin ve yatırımların aynı olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %70,92 oranında artması öngörülmektedir.

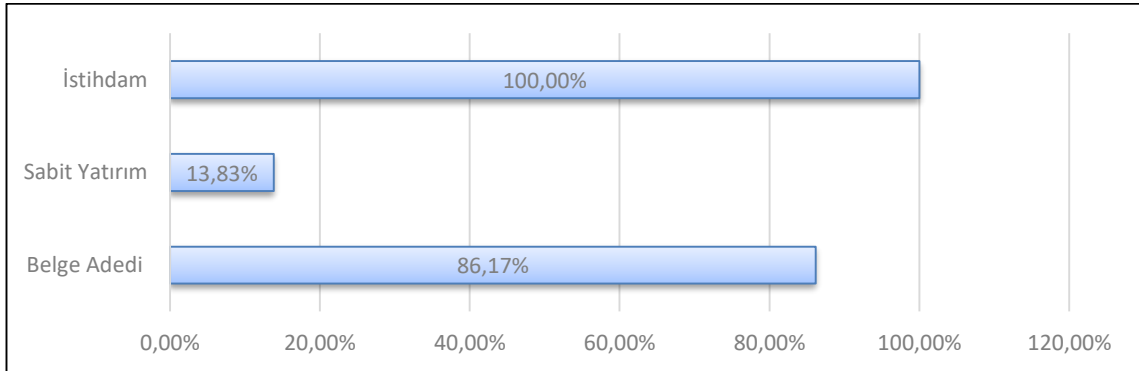
Şekil 3.41. Muş İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

Tablo 3.20’de 2015 yılında Muş iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2015 yılında Muş ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin ve yatırımların aynı olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %70,92 artışla 983 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.22. Muş İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	15	15	%0,00
Sabit Yatırım	86	86	%0,00
İstihdam	575	983	%70,92

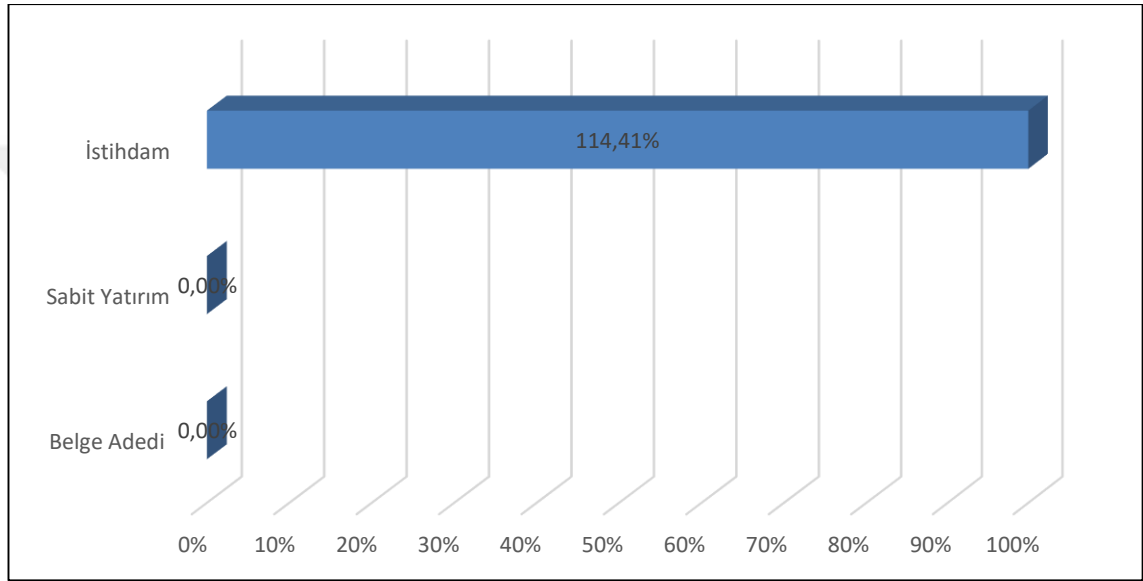
Şekil 3.42’de Muş ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. Muş ilinin etkinliğine tüm girdi ve çıktılar katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı verirken sabit yatırım girdisi %13,83’lük oranla, belge adedi %86,17 oranıyla vermiştir.

Şekil 3.42. Muş İli 2015 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.4.9. Şırnak İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2015 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Şırnak ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.154); Iğdır (0.676); Siirt (0.170) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Şırnak ilinde belge adedinin aynı, yatırımların aynı olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %114,41 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.43. Şırnak İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

Tablo 3.23’de 2015 yılında Şırnak iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2015 yılında Şırnak ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı, yatırımların aynı olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %114,41 artışla 1.094 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

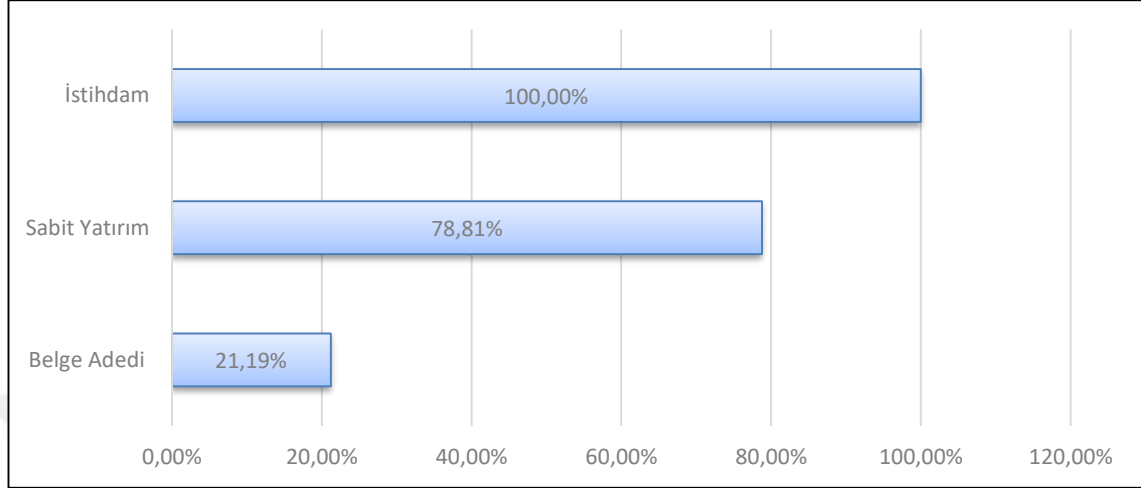
Tablo 3.23. Şırnak İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	18	18	%0,00
Sabit Yatırım	57	57	%0,00
İstihdam	510	1.094	%114,41

Şekil 3.44’de Şırnak ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. Şırnak ilinin etkinliğine tüm girdi ve çıktılar katkı sağlamıştır. Etkinliğe en

fazla katkıyı istihdam çıktısı verirken sabit yatırım girdisi %78,81'lik oranla, belge adedi %21,19 oranıyla vermiştir.

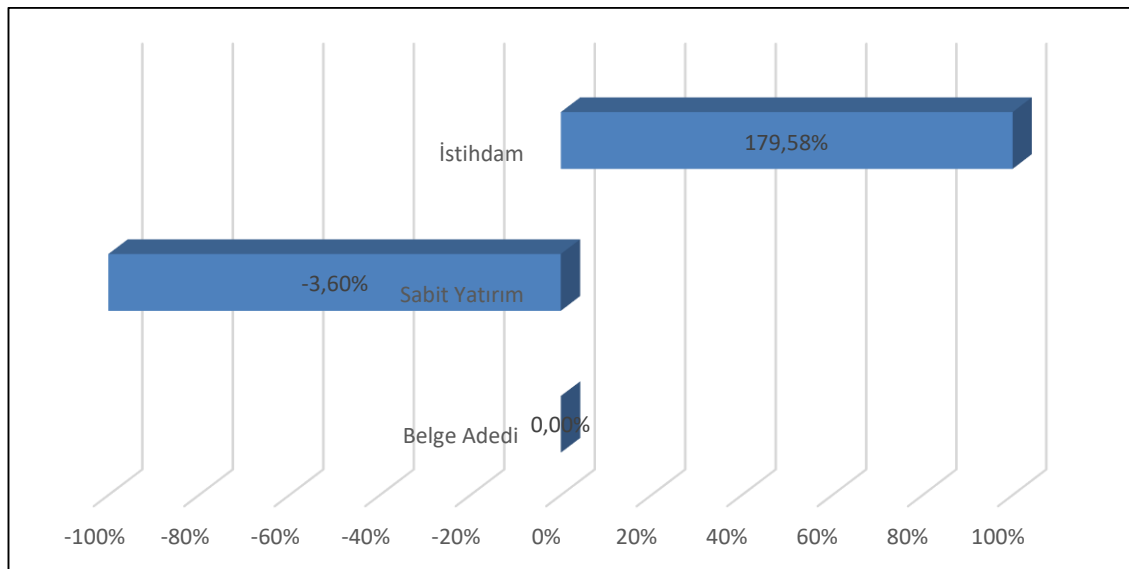
Şekil 3.44. Şırnak İli 2015 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.4.10. Van İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2015 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Van ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.364); Hakkâri (0.636) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Van ilinde belge adedinin aynı kalması, yatırımda %3,60 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %179,58 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.45. Van İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

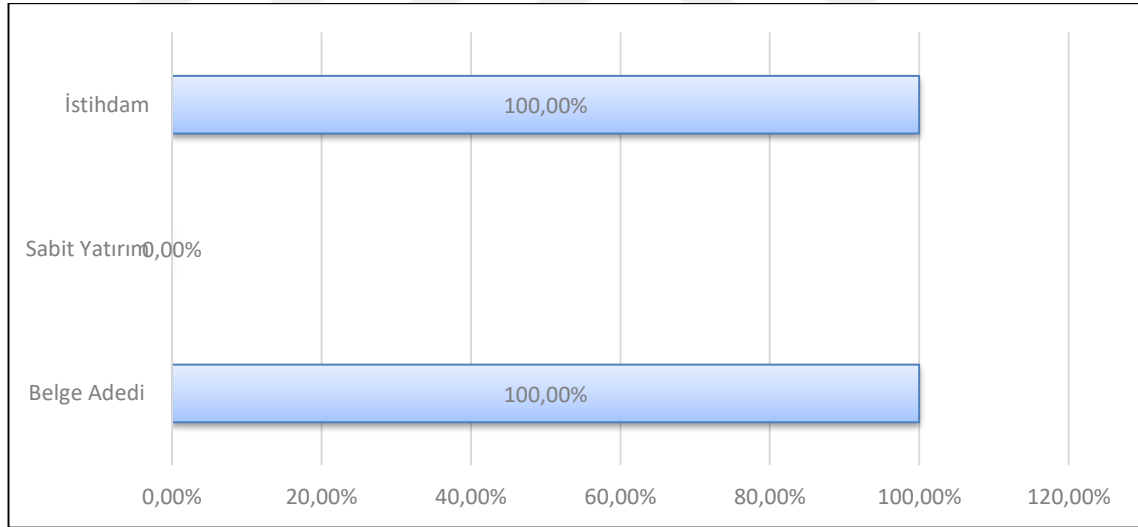
Tablo 3.24’de 2015 yılında Van iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2015 yılında Van ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı kalması yatırımında %3,60 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %179,58 artışla 2.365 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.24. Van İli 2015 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	33	33	%0,00
Sabit Yatırım	139	134	%-3,60
İstihdam	846	2.365	%179,58

Şekil 3.46’da Van ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. İstihdam ve belge adedi Van ilinin etkinliğine katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı ve belge adedi verirken, sabit yatırım girdisinin etkinliğe katkısı olmamıştır.

Şekil 3.46. Van İli 2015 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.5. 2016 Yılına Ait Analiz Sonuçları

2016 yılında yapılan analizde altıncı bölgede yer alan 15 il çalışmaya dâhil edilmiştir.

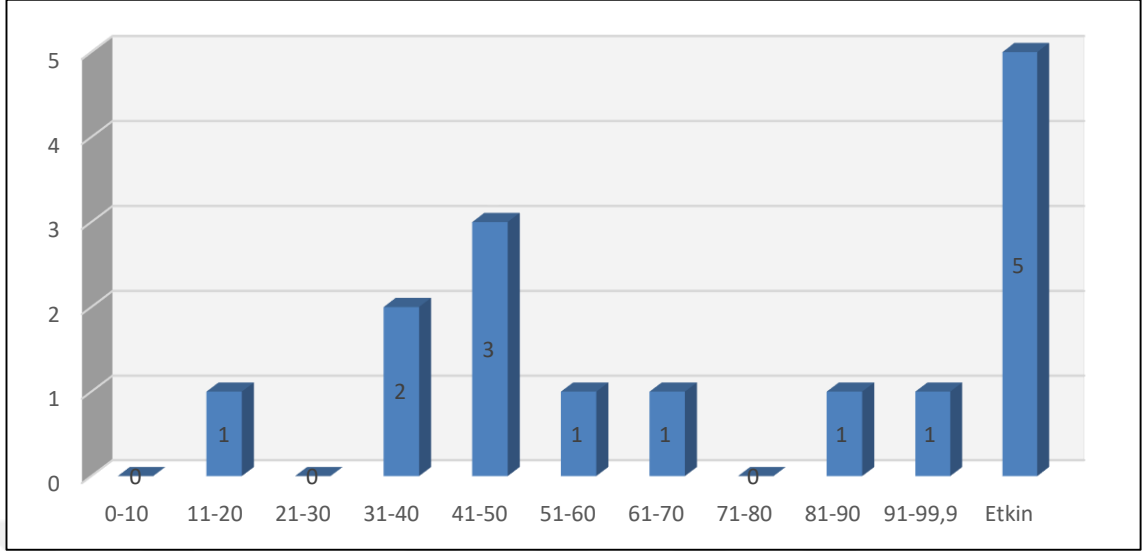
Tablo 3.25. 2016 Yılı Çıktı Odaklı BCC Modeli Skorları Tablosu

İller	Etkinlik değerleri (%)	Ölçek
-------	------------------------	-------

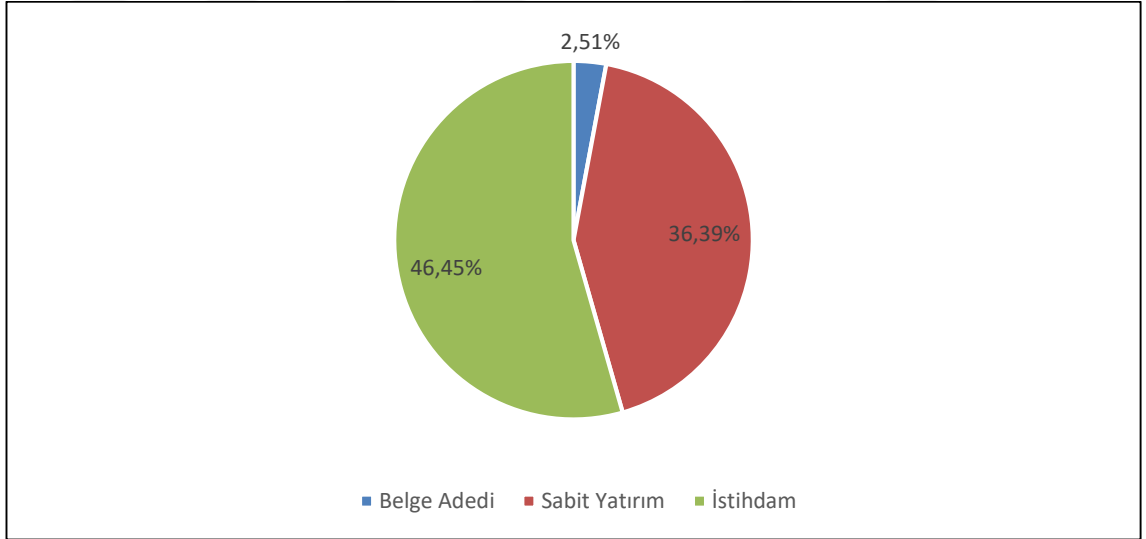
Ağrı	35,50	Artan
Ardahan	100,00	Azalan
Batman	100,00	Sabit
Bingöl	17,80	Artan
Bitlis	86,40	Azalan
Diyarbakır	57,10	Artan
Hakkâri	100,00	Azalan
Iğdır	37,60	Azalan
Kars	100,00	Sabit
Mardin	100,00	Azalan
Muş	46,50	Azalan
Siirt	46,00	Azalan
Şırnak	90,70	Azalan
Şanlıurfa	64,90	Artan
Van	41,90	Artan

Tablo 3.25’de 2016 yılında çıktı odaklı BCC modeline göre elde edilen etkinlik skorları gösterilmiştir. Tabloya bakıldığında BCC modeline göre etkin il sayısı 5 olmaktadır. Ardahan, Batman, Hakkâri, Kars, Mardin, illeri etkin iller olurken; Ağrı, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Iğdır, Muş, Siirt, Şırnak, Şanlıurfa, illeri etkin olmayan illerdir. Tabloda yer alan ölçek etkinliğine bakıldığında ise; 2 il sabit ölçek etkinliğine sahipken, 5 il ölçeğe göre artan getiri ile ve 8 il de azalan getiri ile çalışmaktadır.

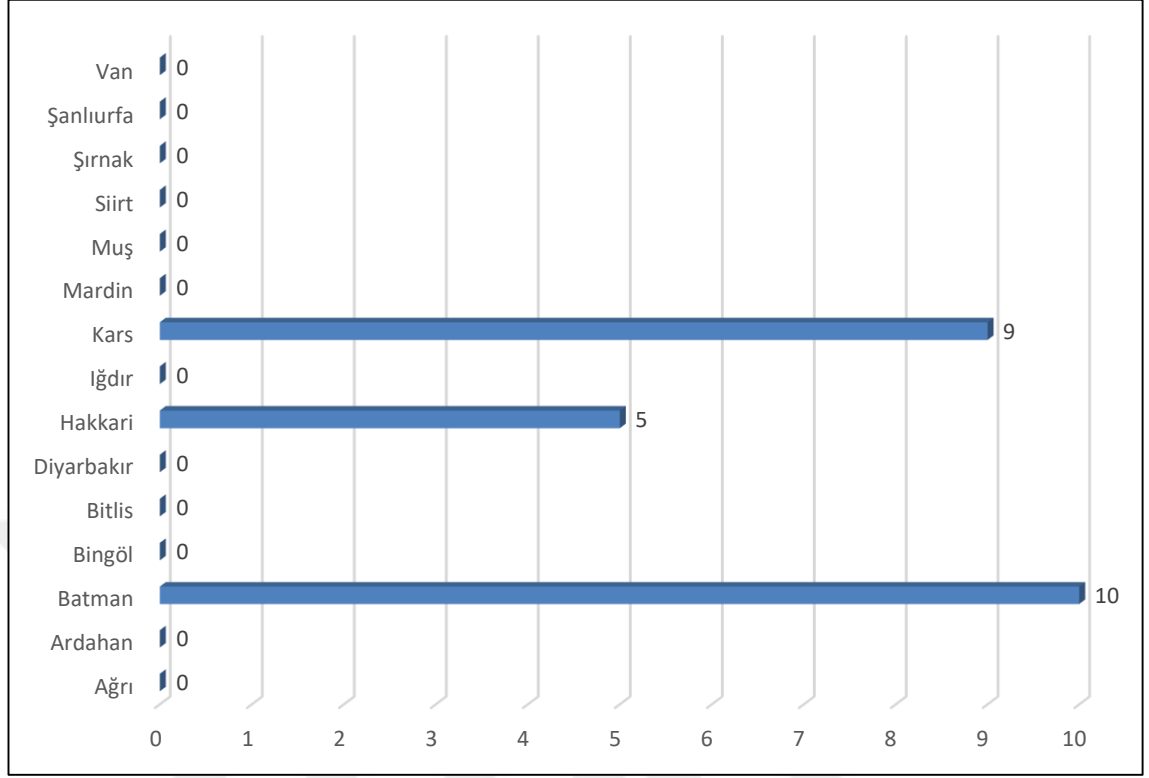
Şekil 3.47 2016 yılında etkinlik oranları açısından illerin dağılımını göstermektedir. İlgili şekle göre; 5 il %100 etkinliğe sahiptir. 1 il %11-20 arası, 2 il %31-40 arası, 3 il %41-50 arası, 1 il %51-60 arası, 1 il %61-70 arası, 1 il %81-90 arası, 1 il %91-99,9 arası, değer almıştır.

Şekil 3.47. 2016 Yılı İllerin Skor Dağılımı

Şekil 3.48 potansiyel iyileştirme ile ilgilidir ve bölge illerinin tamamını kapsamaktadır. Şekle bakıldığında; belge adedinin %2,51 oranında azaltılması, sabit yatırım tutarının ise %36,39 oranında azaltılması gerekmekte, bu sayede istihdamın ise %46,45 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.48. 2016 Yılı Toplam Potansiyel İyileştirme

Etkinlik analizinde etkin olan iller ve analiz yapılırken etkin olan bu illerin kaç kere referans olarak kullanıldığı şekil 3.47’de gösterilmiştir. Etkin iller arasında yer alan Batman ili 10 defa, Kars ili 9 defa, Hakkâri ili 5 defa referans olarak gösterilmiştir.

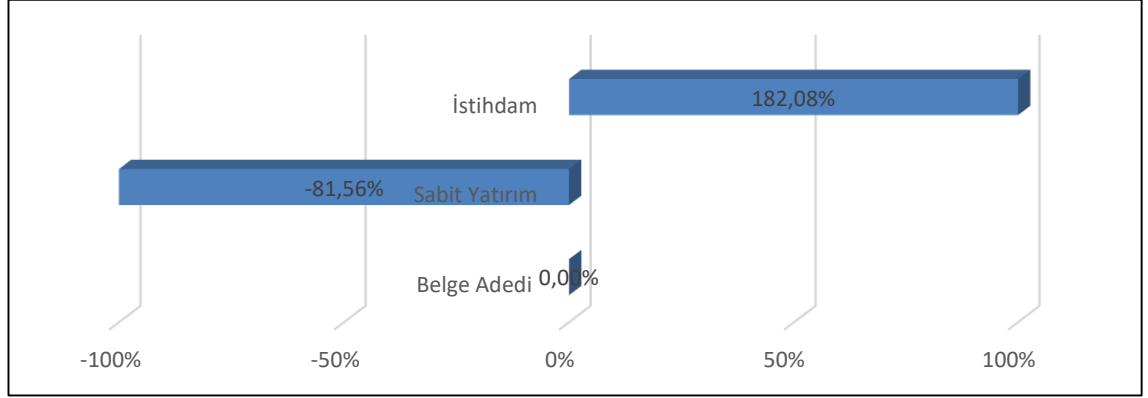
Şekil 3.49. 2016 Yılı Referans Sıklığı

3.2.3.6. 2016 Yılında Etkin Olmayan İllerin Etkin Olabilmesi İçin Girdi Ve Çıktılardaki Değişim Oranları

2016 yılında yapılan analiz sonuçlarına göre etkin olmayan illerin etkin olabilmesi için mevcut girdi ve çıktılarda yapılması gereken değişikliklerin ve bu değişiklik oranlarını tespit edebilmek amacıyla, VZA yöntemi kullanılarak elde edilen verilerde etkin olan illerin referans olarak alınmıştır. Karşılaştırma mevcut girdi ve çıktılarda nasıl bir değişim gerektiği konusunda yorum yapılmasını sağlamaktadır.

3.2.3.6.1. Ağrı İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2016 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Ağrı ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.039); Kars (0.961) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Ağrı ilinde belge adedinin aynı kalması yatırımında %81,56 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %182,08 oranında artması öngörülmektedir.

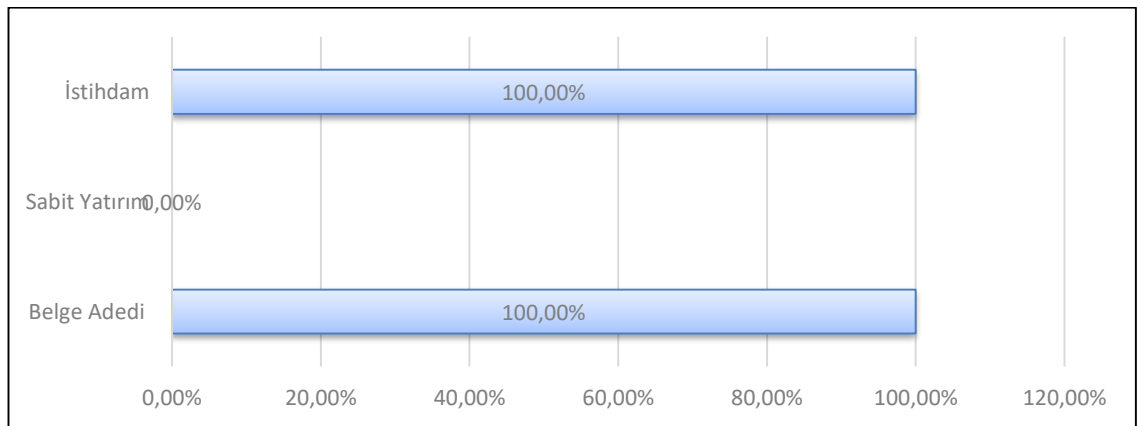
Şekil 3.50. Ağrı İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

Tablo 3.26’da 2016 yılında Ağrı iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2016 yılında Ağrı ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı kalması yatırımda %81,56 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %182,08 artışla 1.563 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.26. Ağrı İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	8	8	%0,00
Sabit Yatırım	343	63	%-81,56
İstihdam	554	1.563	%182,08

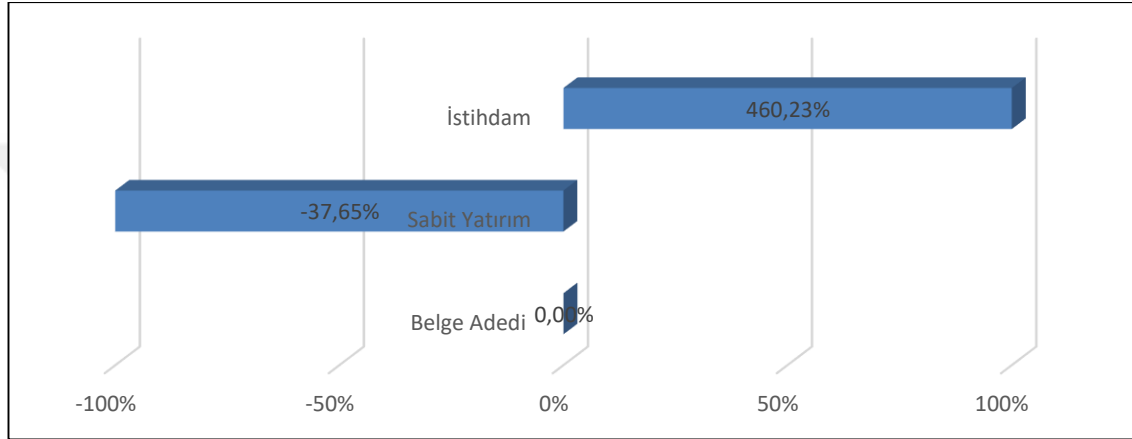
Şekil 3.51’de Ağrı ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. İstihdam ve belge adedi Ağrı ilinin etkinliğine katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı ve belge adedi verirken sabit yatırımın etkinliğe katkısı olmamıştır.

Şekil 3.51. Ağrı İli 2016 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.6.2. Bingöl İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2016 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Bingöl ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.092); Kars (0.908) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Bingöl ilinde belge adedinin aynı kalması, yatırımda %37,65 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %460,23 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.52. Bingöl İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

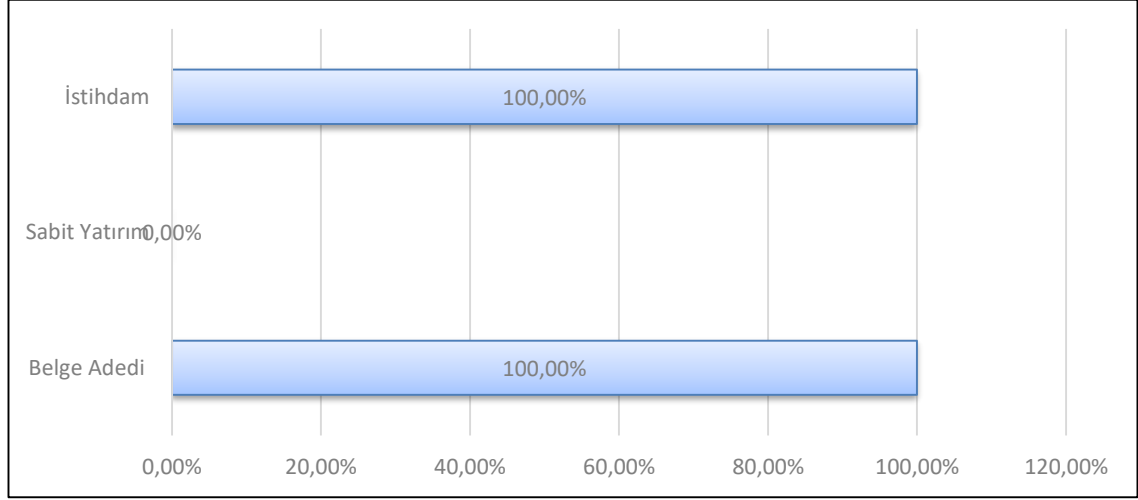

Tablo 3.27’de 2016 yılında Bingöl iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2016 yılında Bingöl ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı kalması, yatırımda %37,65 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %460,23 artışla 1.854 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.27. Bingöl İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

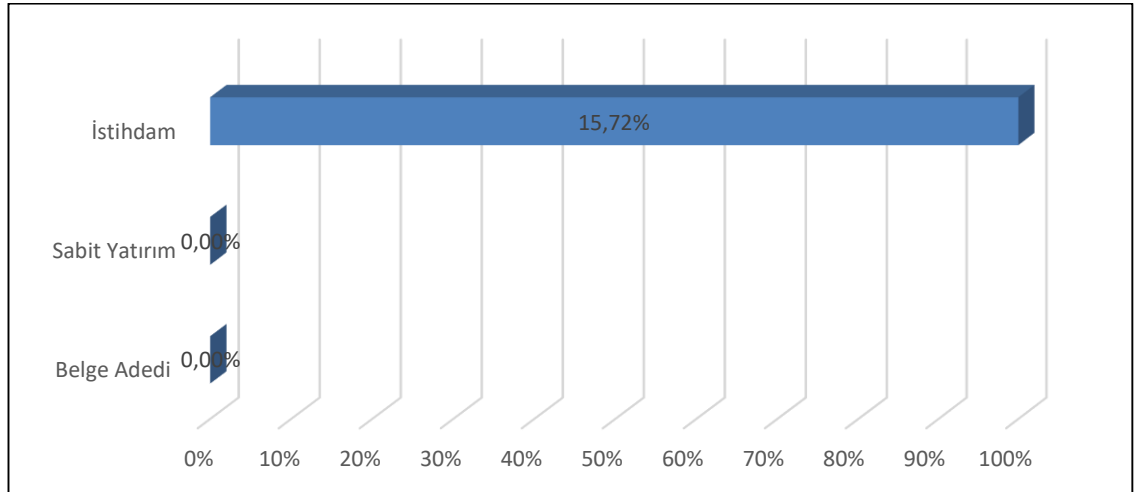
Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	12	12	%0,00
Sabit Yatırım	117	72	%-37,65
İstihdam	331	1.854	%460,23

Şekil 3.55’de Bingöl ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktılarının oranları verilmiştir. İstihdam ve belge adedi Bingöl ilinin etkinliğine katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı ve belge adedi %100 oranıyla verirken sabit yatırımın etkinliğe katkısı olmamıştır.

Şekil 3.53. Bingöl İli 2016 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.6.3. Bitlis İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2016 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Bitlis ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.198); Hakkâri (0.659); Kars (0.143) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Bitlis ilinde belge adedinin ve yatırımların aynı olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %15,72 oranında artması öngörülmektedir.

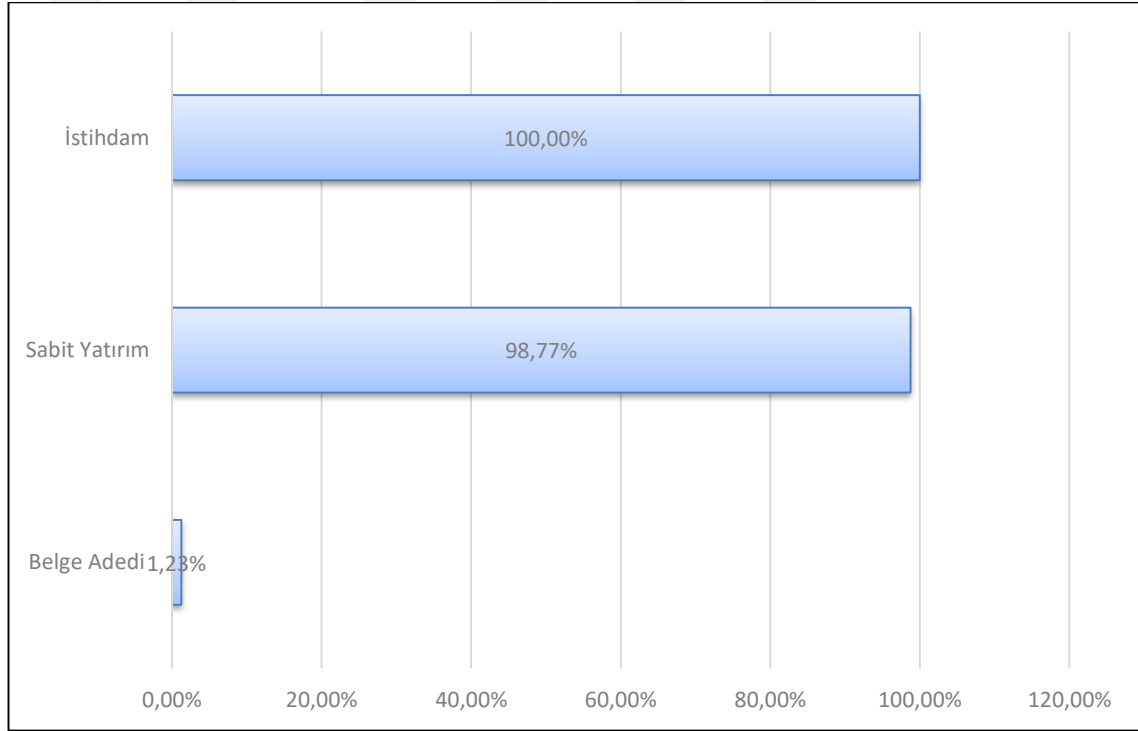
Şekil 3.54. Bitlis İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

Tablo 3.28’de 2016 yılında Bitlis iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2016 yılında Bitlis ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı, yatırımların aynı olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %15,72 artışla 1.659 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.28. Bitlis İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	22	22	%0,00
Sabit Yatırım	66	66	%0,00
İstihdam	1.434	1.659	%15,72

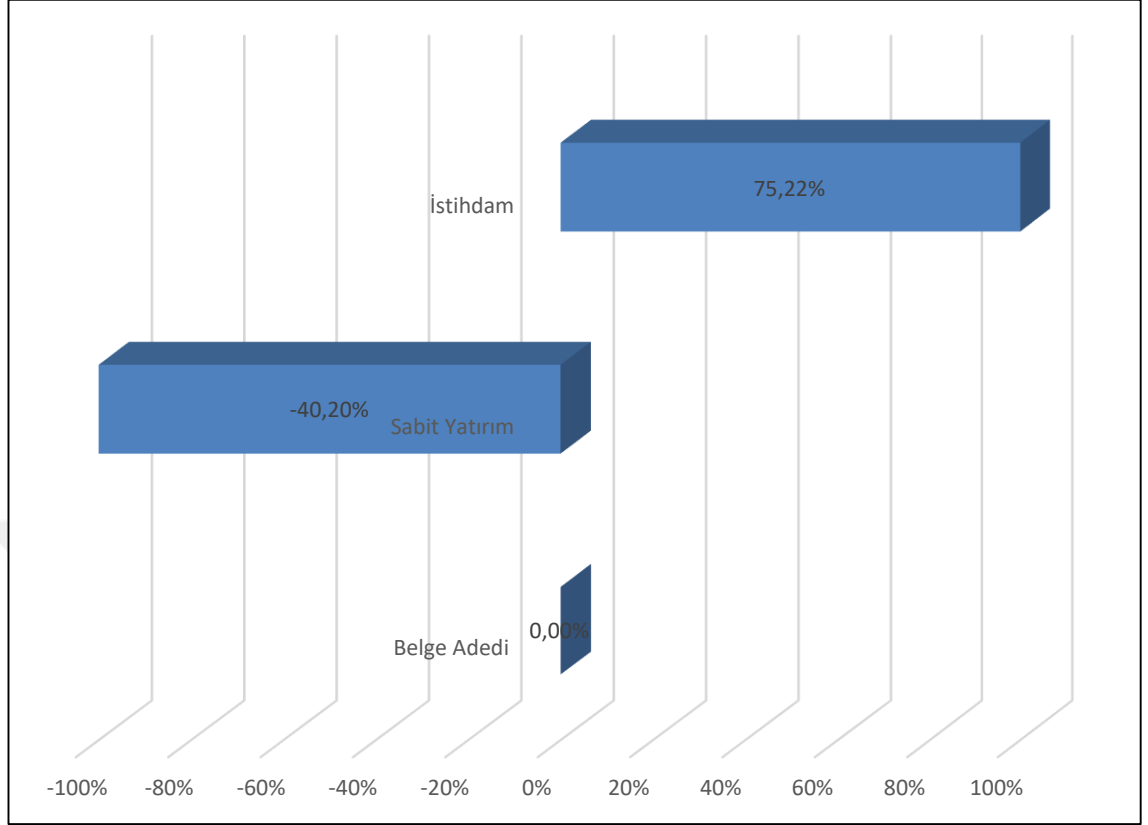
Şekil 3.55’de Bitlis ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. Bitlis ilinin etkinliğine tüm girdi ve çıktılar katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı verirken sabit yatırım girdisi %98,77’lik oranla, belge adedi %1,23 oranıyla vermiştir.

Şekil 3.55. Bitlis İli 2016 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.6.4. Diyarbakır İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2016 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Diyarbakır ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.908); Kars (0.092) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Diyarbakır ilinde belge adedinin aynı kalması, yatırımda %40,20 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %75,22 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.56. Diyarbakır İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

Tablo 3.29’da 2016 yılında Diyarbakır iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2016 yılında Diyarbakır ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı kalması, yatırımda %40,20 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %75,22 artışla 6.375 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

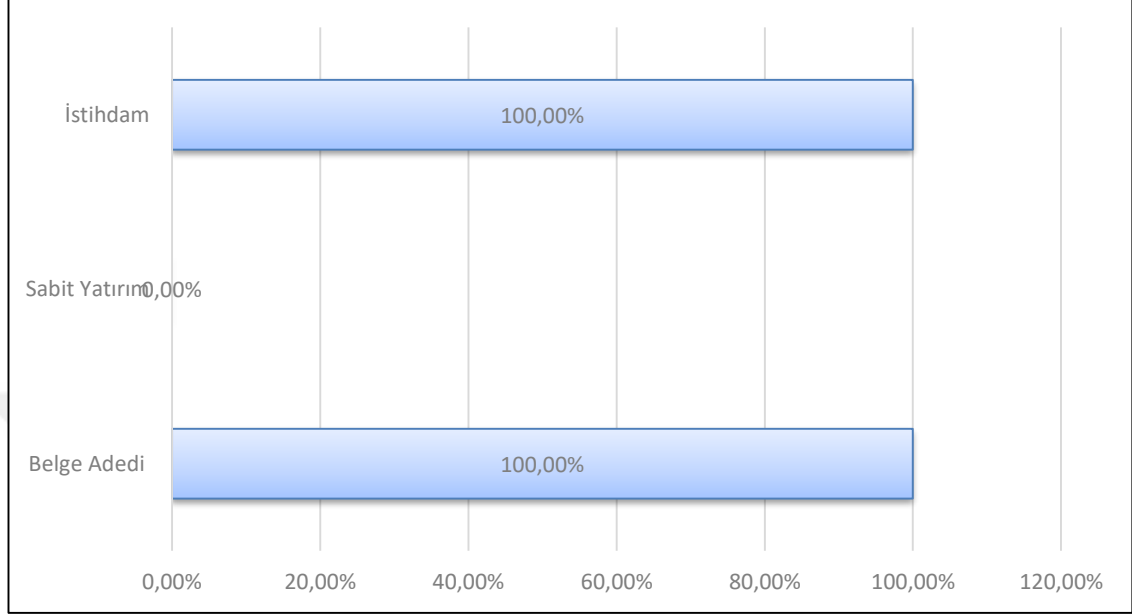
Tablo 3.29. Diyarbakır İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	74	74	%0,00
Sabit Yatırım	373	223	%-40,20
İstihdam	3.638	6.375	%75,22

Şekil 3.57’de Diyarbakır ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktuların oranları verilmiştir. İstihdam ve belge adedi Diyarbakır ilinin etkinliğine katkı

sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı ve belge adedi %100 oranıyla verirken, sabit yatırım girdisinin etkinliğe katkısı olmamıştır.

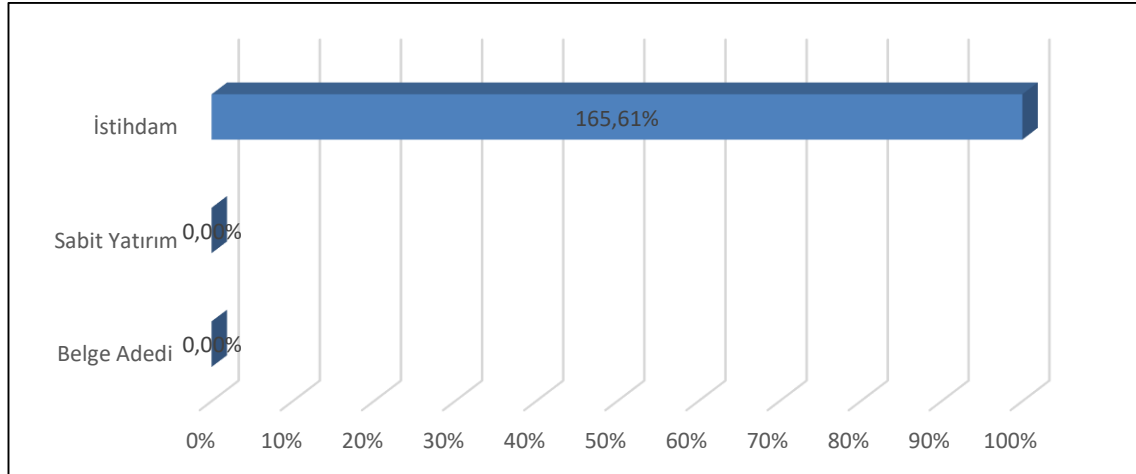
Şekil 3.57. Diyarbakır İli 2016 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.6.5. Iğdır İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2016 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Iğdır ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.102); Hakkâri (0.071); Kars (0.826) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Iğdır ilinde belge adedinin aynı ve yatırımların aynı olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %165,61 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.58. Iğdır İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

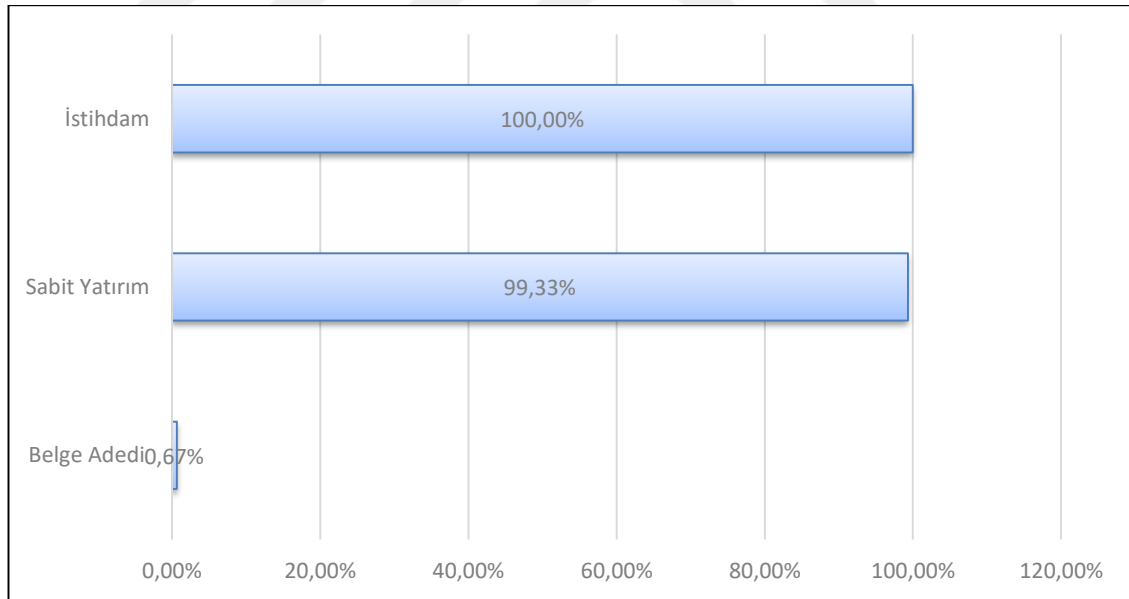
Tablo 3.30’da 2016 yılında Iğdır iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2016 yılında Iğdır ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı, yatırımların aynı olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %166 artışla 1.827 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.30. Iğdır İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	13	13	%0,00
Sabit Yatırım	72	72	%0,00
İstihdam	688	1.827	%165,61

Şekil 3.59’da Iğdır ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. Iğdır ilinin etkinliğine tüm girdi ve çıktılar katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı verirken sabit yatırım girdisi %99,33’lük oranla, belge adedi %0,67 oranıyla vermiştir.

Şekil 3.59. Iğdır İli 2016 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

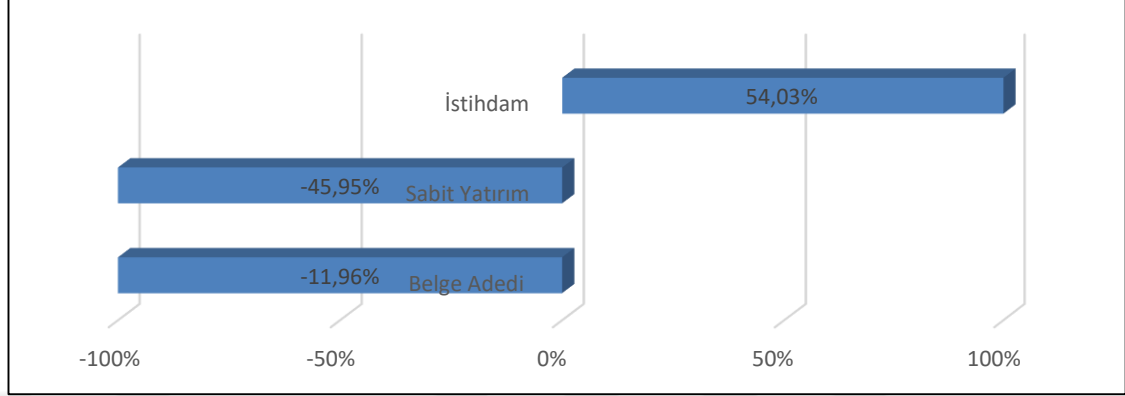

3.2.3.6.6. Şanlıurfa İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2016 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Şanlıurfa ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman(1.000) ilinin referans alınması ile yapılan analize göre; Şanlıurfa ilinde belge adedinin %11,96

azalması yatırımda %45,95 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %54,03 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.60. Şanlıurfa İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

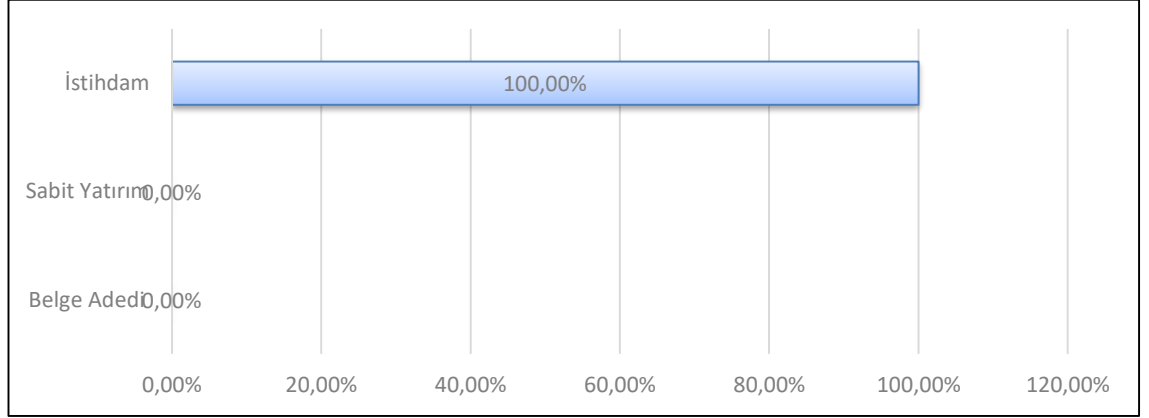

Tablo 3.31’de 2016 yılında Şanlıurfa iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2016 yılında Şanlıurfa ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin %11,96 azalması, yatırımda %45,95 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %54,03 artışla 6.885 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.31. Şanlıurfa İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	92	81	%-11,96
Sabit Yatırım	444	240	%-45,95
İstihdam	4.470	6.885	%54,03

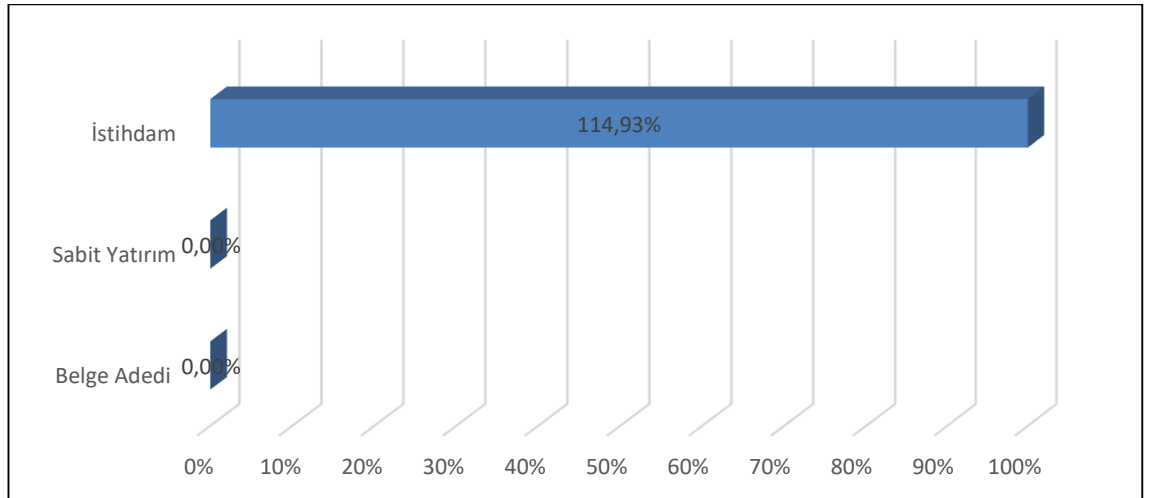
Şekil 3.61’de Şanlıurfa ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. İstihdam Şanlıurfa ilinin etkinliğine katkı sağlamıştır. Sabit yatırım girdisi ve belge adedinin etkinliğe katkısı olmamıştır.

Şekil 3.61. Şanlıurfa İli 2016 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.6.7. Muş İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2016 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Muş ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.149); Hakkâri (0.560); Kars (0.291) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Muş ilinde belge adedinin ve yatırımların aynı olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise % 114,93 oranında artması öngörülmektedir.

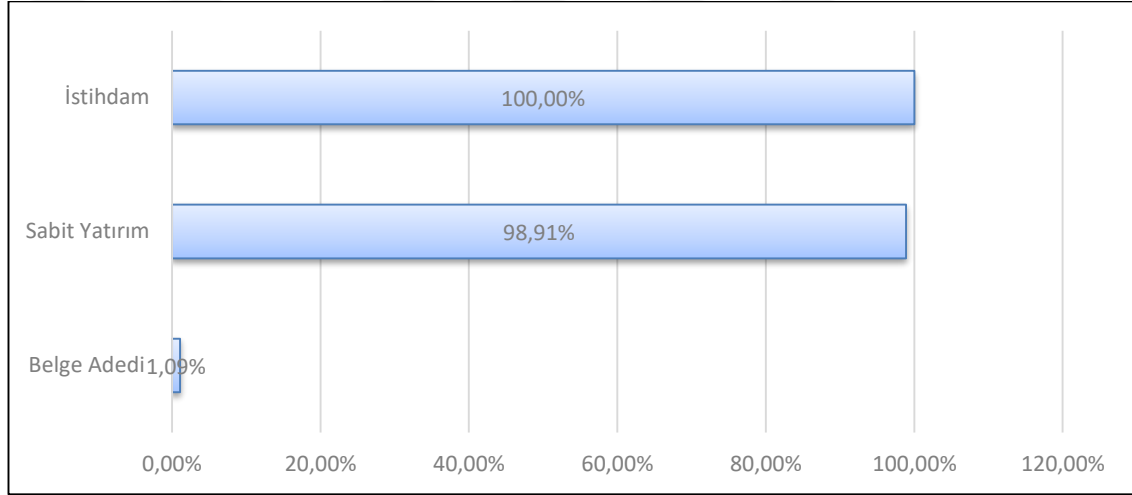
Tablo 3.32’de 2016 yılında Muş iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2016 yılında Muş ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı, yatırımların aynı olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise % 114,93 artışla 1.507 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Şekil 3.62. Muş İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

Tablo 3.32. Muş İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

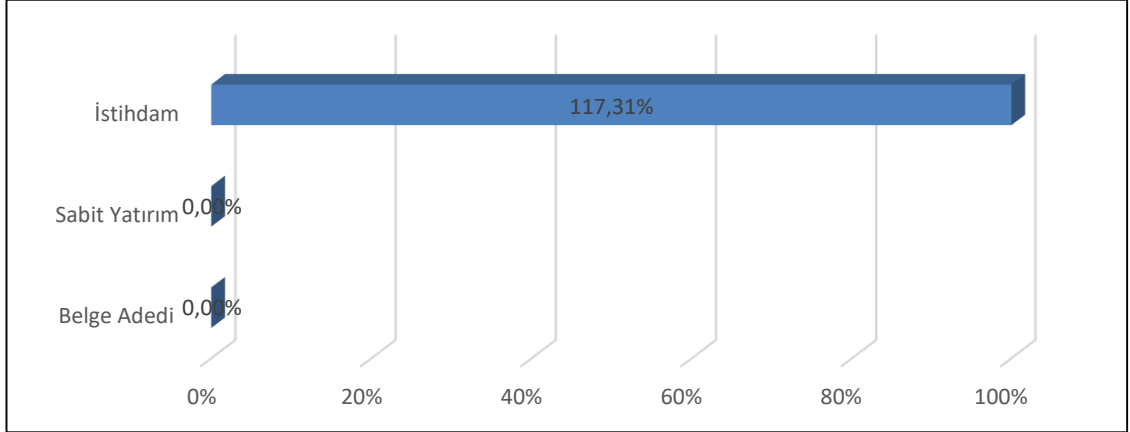
Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	18	18	%0,00
Sabit Yatırım	61	61	%0,00
İstihdam	701	1.507	%114,93

Şekil 3.63’de Muş ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. Muş ilinin etkinliğine tüm girdi ve çıktılar katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı verirken sabit yatırım girdisi %98,91’lik oranla, belge adedi %1,09 oranıyla vermiştir.

Şekil 3.63. Muş İli 2016 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.6.8. Siirt İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2016 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Siirt ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.125); Hakkâri (0.500); Kars (0.375) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Siirt ilinde belge adedinin ve yatırımların aynı olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %117,31 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.64. Siirt İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

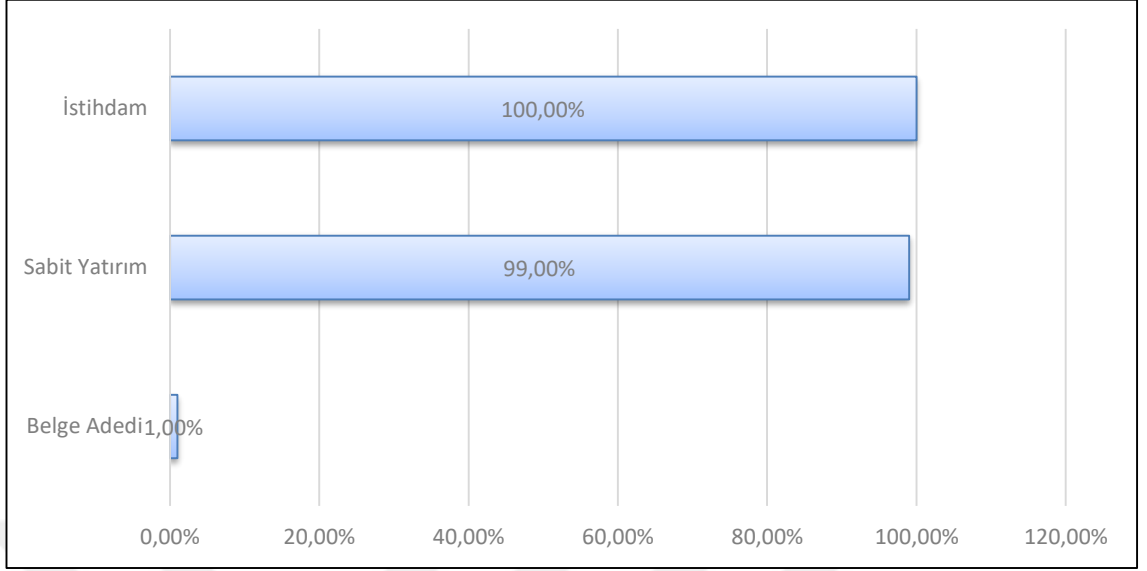
Tablo 3.33’de 2016 yılında Siirt iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2016 yılında Siirt ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin ve yatırımların aynı olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %117 artışla 1445 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.33. Siirt İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	16	16	%0,00
Sabit Yatırım	59	59	%0,00
İstihdam	665	1.445	%117,31

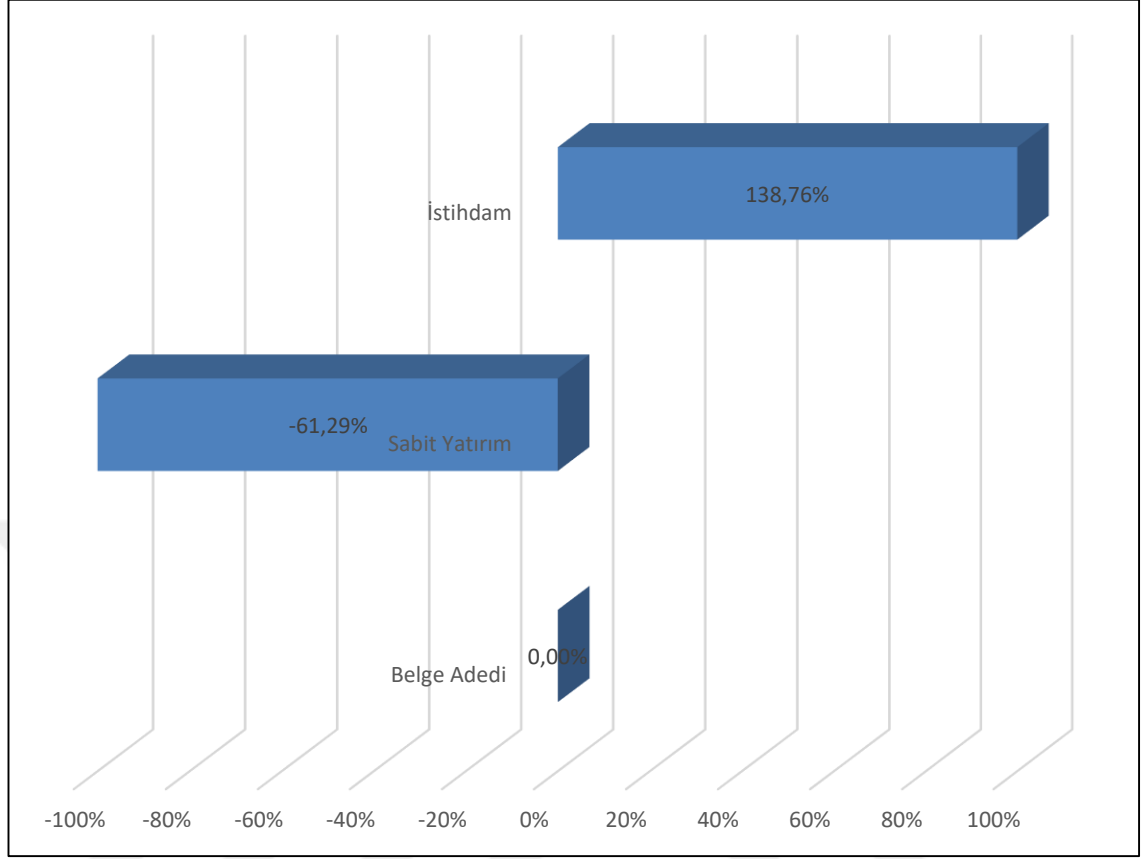
Şekil 3.65’de Siirt ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. Siirt ilinin etkinliğine tüm girdi ve çıktılar katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı verirken sabit yatırım girdisi %99’luk oranla, belge adedi %1 oranıyla vermiştir.

Şekil 3.65. Siirt İli 2016 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.6.9. Van İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2016 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Van ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.224); Kars (0.776) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Van ilinde belge adedinin aynı, yatırımda %61,29 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %138,76 oranında artması öngörülmektedir.

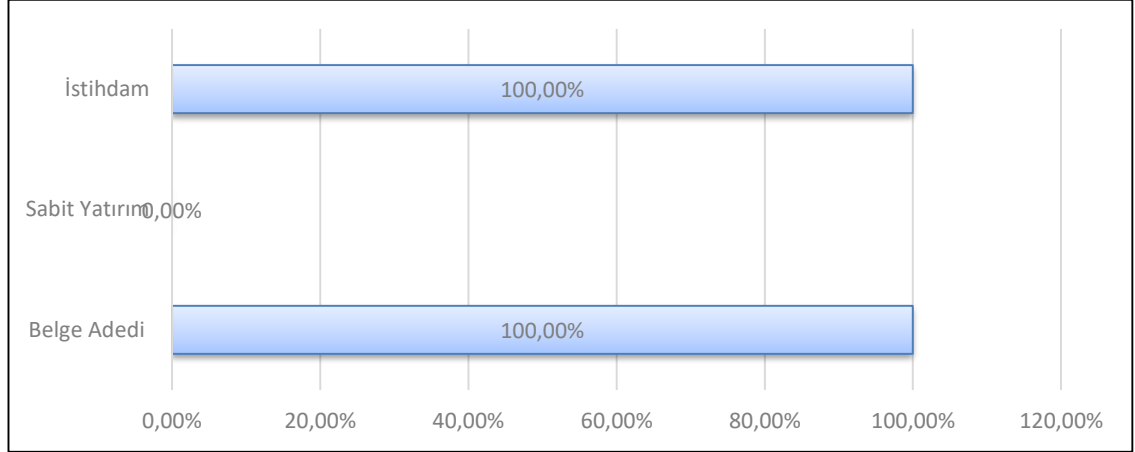
Şekil 3.66. Van İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

Tablo 3.34’de 2016 yılında Van iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2016 yılında Van ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı kalması, yatırımda %61,29 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %138,76 artışla 2.583 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.34. Van İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

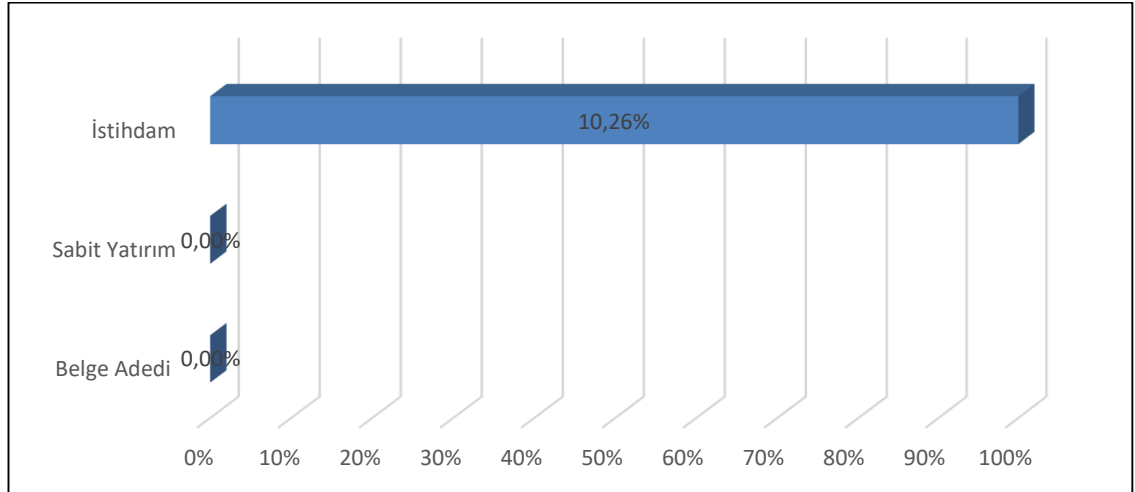
Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	22	22	%0,00
Sabit Yatırım	251	97	%-61,29
İstihdam	1.082	2.583	%536,32

Şekil 3.69’da Van ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. İstihdam ve belge adedi Ağrı ilinin etkinliğine katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı ve belge adedi %100 oranıyla verirken sabit yatırım girdisinin etkinliğe katkısı olmamıştır.

Şekil 3.67. Van İli 2016 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.6.10. Şırnak İli Potansiyel İyileştirme Durumu

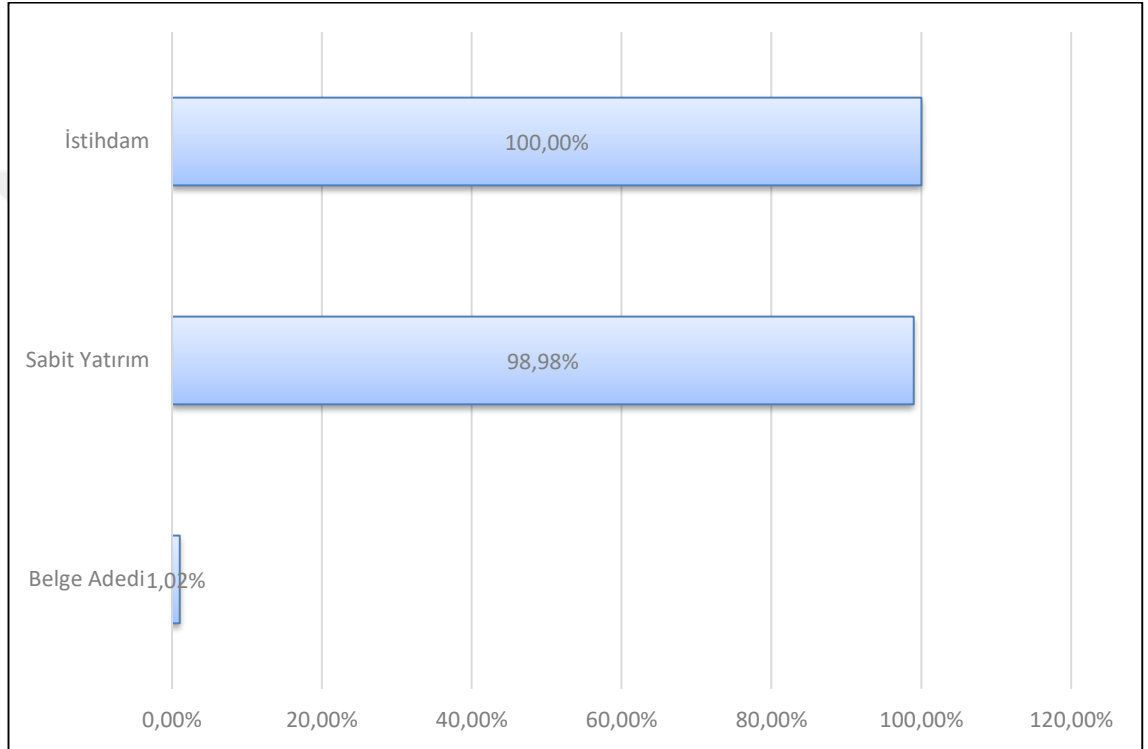
2016 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Şırnak ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.039); Hakkâri (0.679); Kars (0.282) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Şırnak ilinde belge adedinin ve yatırımların aynı olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %10,26 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.68. Şırnak İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

Tablo 3.35’de 2016 yılında Şırnak iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2016 yılında Şırnak ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı, yatırımların aynı olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %10,26 artışla 756 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.35. Şırnak İli 2016 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	10	10	%0,00
Sabit Yatırım	36	36	%0,00
İstihdam	686	756	%10,26

Şekil 3.69. Şırnak İli 2016 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

Şekil 3.69’da Şırnak ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. Şırnak ilinin etkinliğine tüm girdi ve çıktılar katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı verirken sabit yatırım girdisi %98,98’lik oranla, belge adedi %1,02 oranıyla vermiştir.

3.2.3.7. 2017 Yılına Ait Analiz Sonuçları

2017 yılında yapılan analizde altıncı bölgede yer alan 15 il çalışmaya dâhil edilmiştir.

Tablo 3.36. 2017 Yılı Çıktı Odaklı BCC Modeli Skorları Tablosu

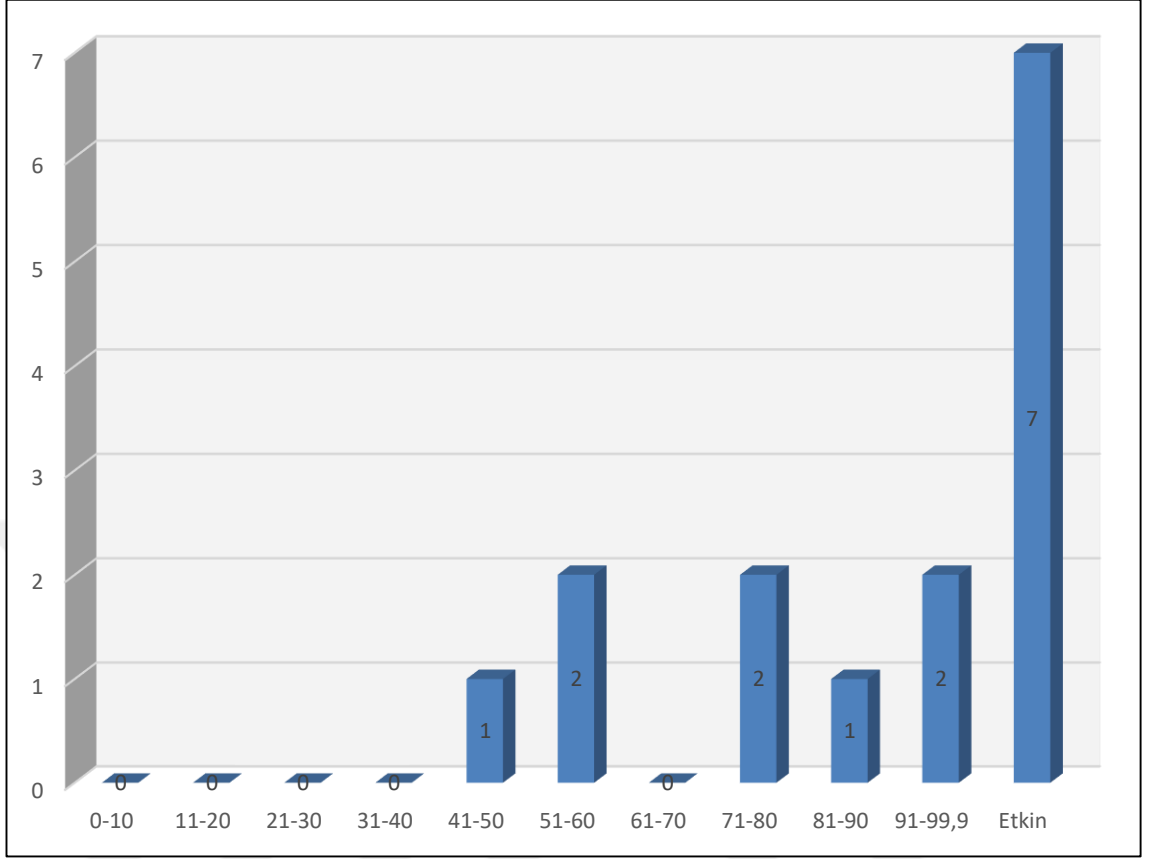
İller	Etkinlik değerleri (%)	Ölçek
-------	------------------------	-------

Ağrı	89,30	Azalan
Ardahan	100,00	Azalan
Batman	100,00	Azalan
Bingöl	59,40	Azalan
Bitlis	56,70	Azalan
Diyarbakır	98,90	Artan
Hakkâri	100,00	Azalan
Iğdır	100,00	Azalan
Kars	40,50	Azalan
Mardin	71,90	Artan
Muş	100,00	Azalan
Siirt	98,00	Azalan
Şırnak	75,50	Azalan
Şanlıurfa	100,00	Artan
Van	100,00	Azalan

Tablo 3.36'da 2017 yılında çıktı odaklı BCC modeline göre elde edilen etkinlik skorları gösterilmiştir. Tabloya bakıldığında BCC modeline göre etkin il sayısı 7 olmaktadır. Ardahan, Batman, Hakkâri, Iğdır, Muş, Şanlıurfa illeri etkin iller olurken; Ağrı, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Kars, Mardin, Siirt, Şırnak illeri etkin olmayan illerdir. Tabloda yer alan ölçek etkinliğine bakıldığında ise; 3 il ölçeğe göre artan getiri ile 12 il de azalan getiri ile çalışmaktadır.

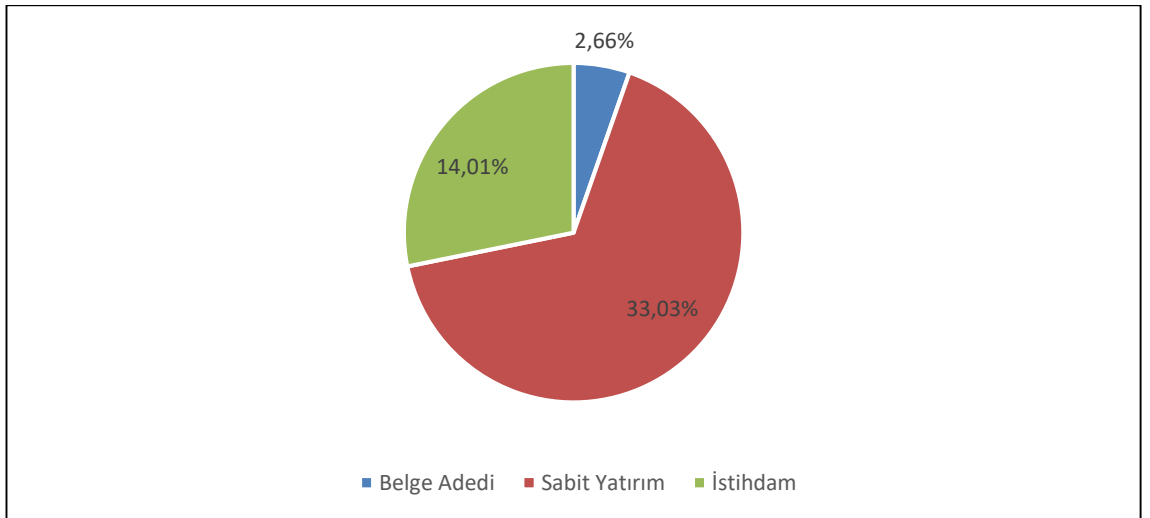
Şekil 3.70 2017 yılında etkinlik oranları açısından illerin dağılımını göstermektedir. İlgili şekle göre; 7 il %100 etkinliğe sahiptir. 1 il %41-50 arası, 2 il %51-60 arası, 2 il %71-80 arası, 1 il %81-90 arası, 2 il %91-99,9 arası, değer almıştır.

Şekil 3.70. 2017 Yılı İllerin Skor Dağılımı

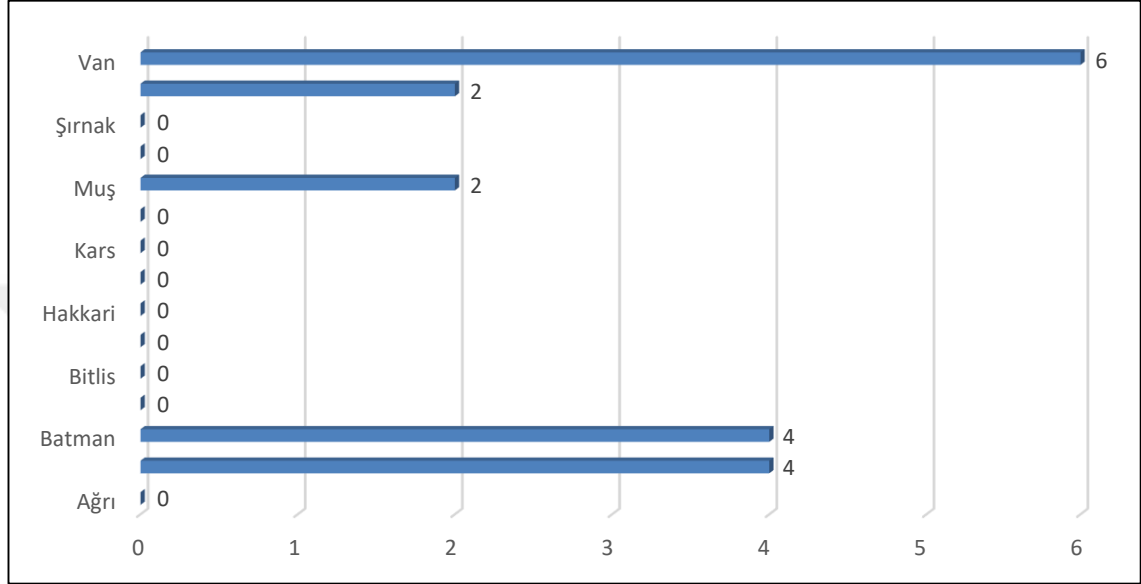
Şekil 3.71 potansiyel iyileştirme ile ilgilidir ve bölge illerinin tamamını kapsamaktadır. Şekle bakıldığında; belge adedinin %2,66 oranında azaltılması, sabit yatırım tutarının ise %33,03 oranında azaltılması gerekmekte, bu sayede istihdamın ise %14,01 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.71. 2017 Yılı Toplam Potansiyel İyileştirme

Etkinlik analizinde etkin olan iller ve analiz yapılırken etkin olan bu illerin kaç kere referans olarak kullanıldığı şekil 3.72’de gösterilmiştir. Etkin iller arasında yer alan Van ili 6 defa, Batman ili 4 defa, Ardahan ili 4 defa, Muş ili 2 defa, Şanlıurfa ili 2 defa, referans olarak gösterilmiştir.

Şekil 3.72. 2017 Yılı Referans Sıklığı

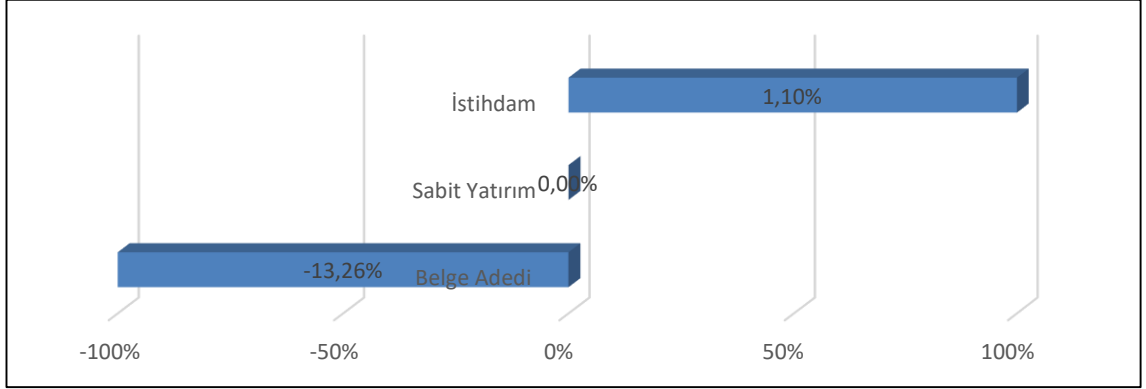

3.2.3.8. 2017 Yılında Etkin Olmayan İllerin Etkin Olabilmesi İçin Girdi Ve Çıktılardaki Değişim Oranları

2017 yılında yapılan analiz sonuçlarına göre etkin olmayan illerin etkin olabilmesi için mevcut girdi ve çıktılarda yapılması gereken değişikliklerin ve bu değişiklik oranlarını tespit edebilmek amacıyla, VZA yöntemi kullanılarak elde edilen verilerde etkin olan iller referans olarak alınmıştır. Karşılaştırma mevcut girdi ve çıktılarda nasıl bir değişim gerektiği konusunda yorum yapılmasını sağlamaktadır.

3.2.3.8.1. Diyarbakır İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2017 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Diyarbakır ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.655); Şanlıurfa (0.345) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Diyarbakır ilinde belge adedinin %13,26 azalması yatırımların aynı olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %1,10 oranında artması öngörülmektedir.

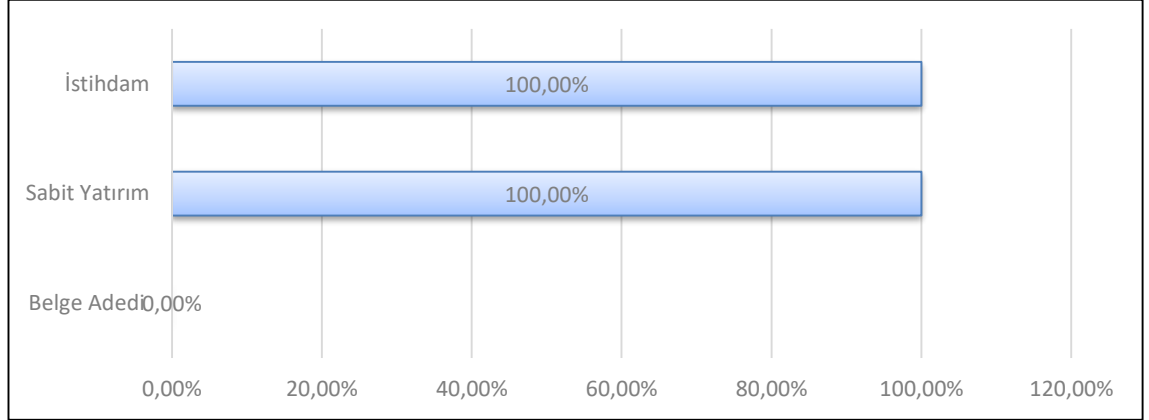
Şekil 3.73. Diyarbakır İli 2017 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

Tablo 3.37’de 2017 yılında Diyarbakır iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2017 yılında Diyarbakır ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin %13,26 azalması yatırımların aynı olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %1,01 artışla 7.734 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.37. Diyarbakır İli 2017 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

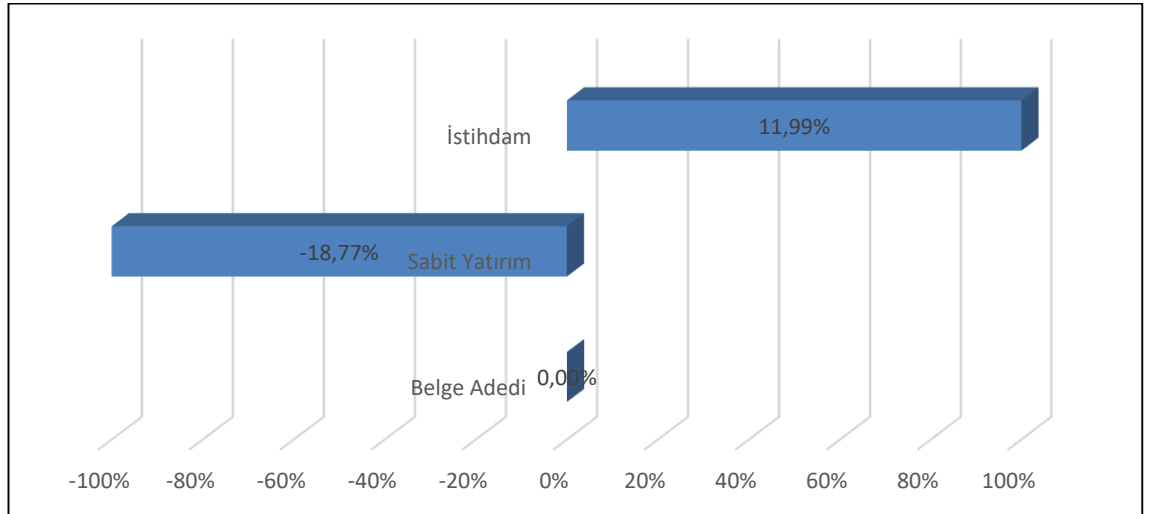
Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	169	146	%-13,26
Sabit Yatırım	977	977	%0,00
İstihdam	7.650	7.734	%1,01

Şekil 3.74’de Diyarbakır ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. Sabit yatırım ve istihdam Diyarbakır ilinin etkinliğine katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı ve sabit yatırım girdisi %100’lük oranla verirken belge adedi etkinliğe katkısı olmamıştır.

Şekil 3.74. Diyarbakır İli 2017 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.8.2. Ağrı İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2017 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Ağrı ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Ardahan (0.516); Van (0.484) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Ağrı ilinde belge adedinin aynı kalması, yatırımda %18,77 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %11,99 oranında artması öngörülmektedir.

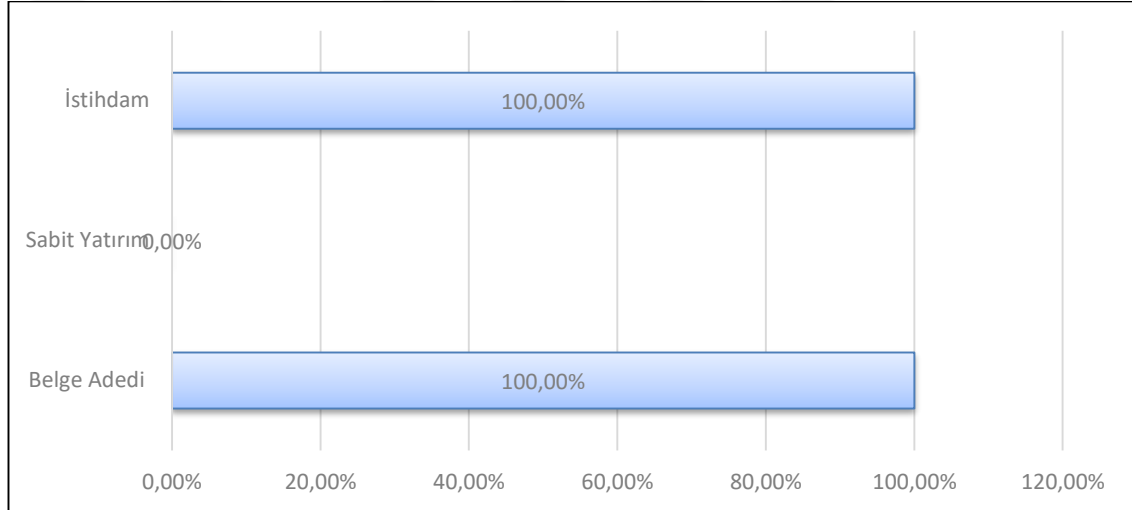
Şekil 3.75. Ağrı İli 2017 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

Tablo 3.38’de 2017 yılında Ağrı iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2017 yılında Ağrı ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı kalması, yatırımda %18,77 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %11,99 artışla 2.034 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.38. Ağrı İli 2017 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

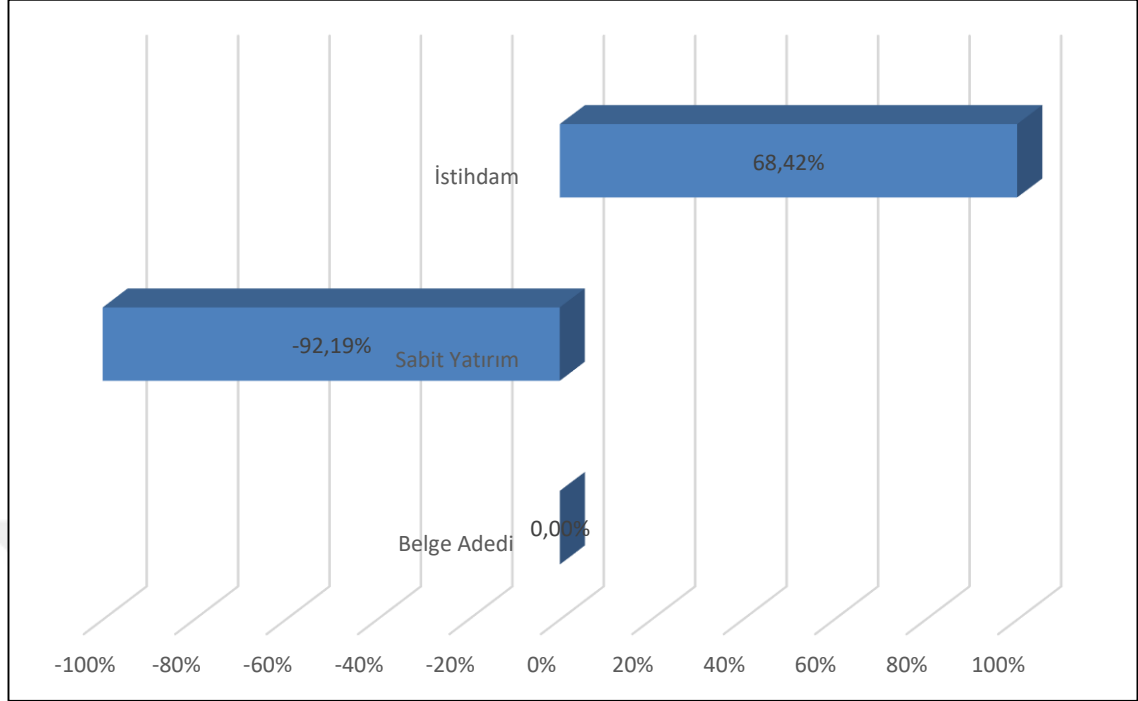
Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	23	23	%0,00
Sabit Yatırım	267	216	%-18,77
İstihdam	1.816	2.034	%11,99

Şekil 3.76’da Ağrı ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktılarının oranları verilmiştir. İstihdam ve belge adedi Ağrı ilinin etkinliğine katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı ve belge adedi %100 oranıyla verirken sabit yatırım girdisinin etkinliğe katkısı olmamıştır.

Şekil 3.76. Ağrı İli 2017 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.8.3. Bingöl İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2017 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Bingöl ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Ardahan (0.645); Van (0.355) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Bingöl ilinde belge adedinin aynı kalması, yatırımda %92,19 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %68,42 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.77. Bingöl İli 2017 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

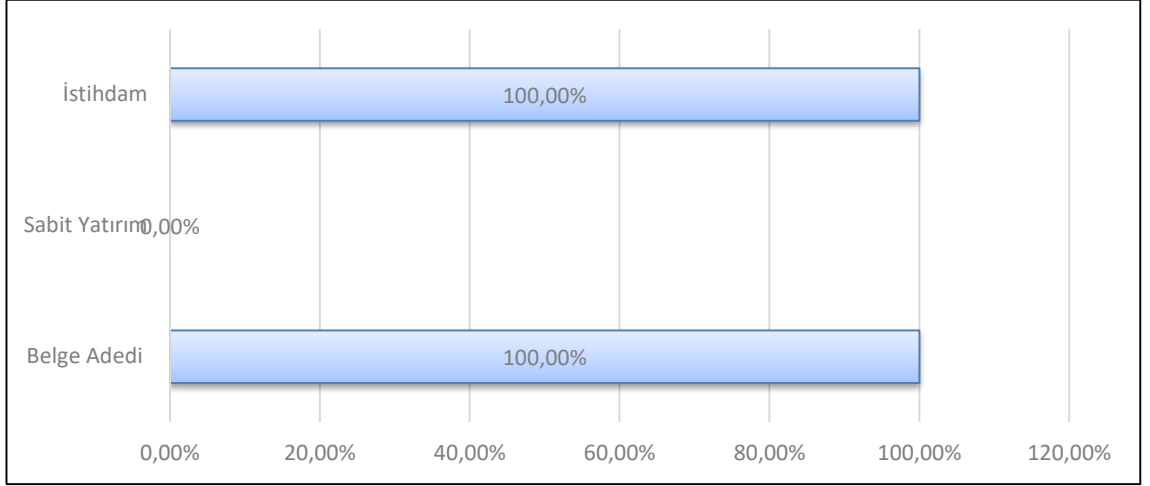
Tablo 3.39’da 2017 yılında Bingöl iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2017 yılında Bingöl ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı kalması yatırımında %92,19 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %68,24 artışla 1.504 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.39. Bingöl İli 2017 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	19	19	%0,00
Sabit Yatırım	2.199	171	%-92,19
İstihdam	893	1.504	%862,93

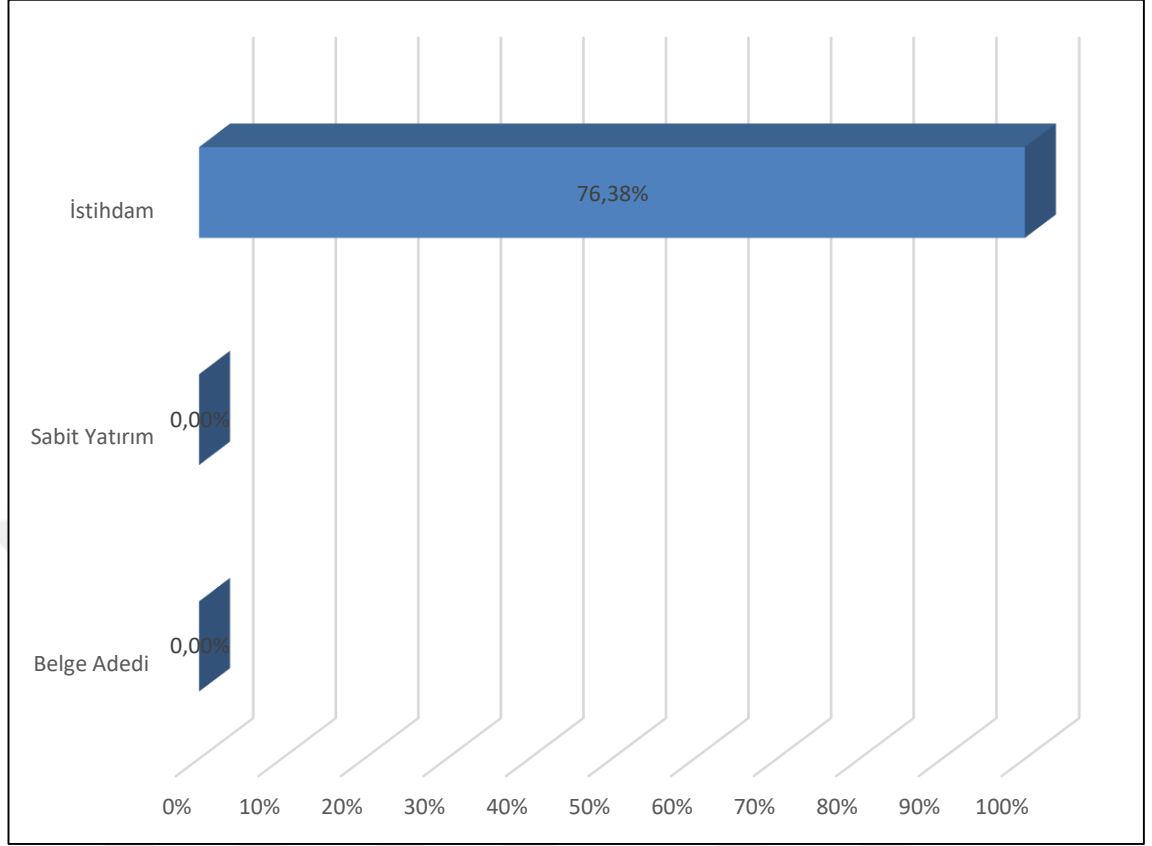
Şekil 3.78’de Bingöl ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktılarının oranları verilmiştir. İstihdam ve belge adedi Bingöl ilinin etkinliğine katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı ve belge adedi %100 oranla verirken sabit yatırım girdisinin etkinliğe katkısı olmamıştır.

Şekil 3.78. Bingöl İli 2017 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.8.4. Bitlis İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2017 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Bitlis ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.077); Muş (0.313); Van (0.610) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Bitlis ilinde belge adedinin ve yatırımların aynı olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %76,38 oranında artması öngörülmektedir.

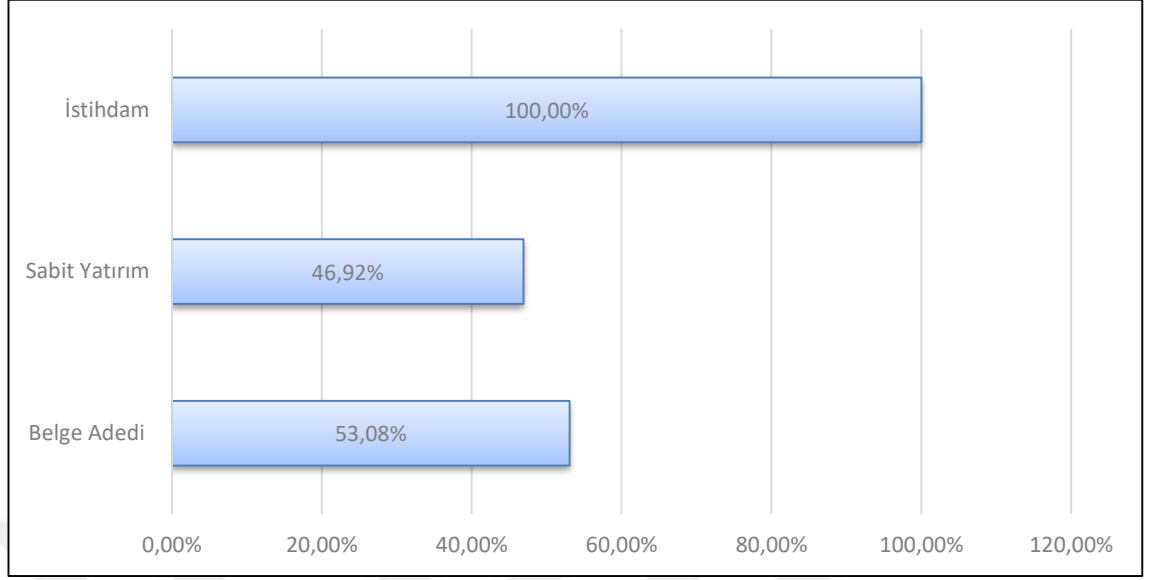
Şekil 3.79. Bitlis İli 2017 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

Tablo 3.40’da 2017 yılında Bitlis iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2017 yılında Bitlis ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin ve yatırımların aynı olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %76,38 artışla 3.439 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

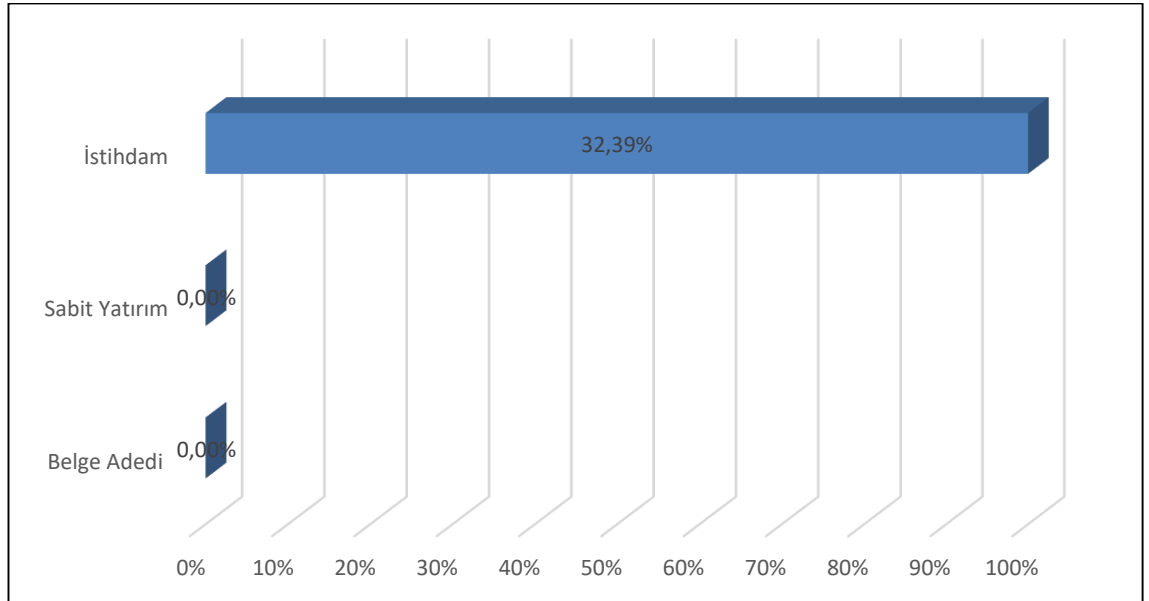
Tablo 3.40. Bitlis İli 2017 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	37	37	%0,00
Sabit Yatırım	299	299	%0,00
İstihdam	1.950	3.439	%76,38

Şekil 3.80’de Bitlis ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. Bitlis ilinin etkinliğine tüm girdi ve çıktılar katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı verirken sabit yatırım girdisi %46,92’lik oranla, belge adedi %53,08 oranıyla vermiştir.

Şekil 3.80. Bitlis İli 2017 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı**3.2.3.8.5. Şırnak İli Potansiyel İyileştirme Durumu**

2017 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Şırnak ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.145); Muş (0.652); Van (0.203) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Şırnak ilinde belge adedinin ve yatırımların aynı olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %32,39 oranında artması öngörülmektedir.

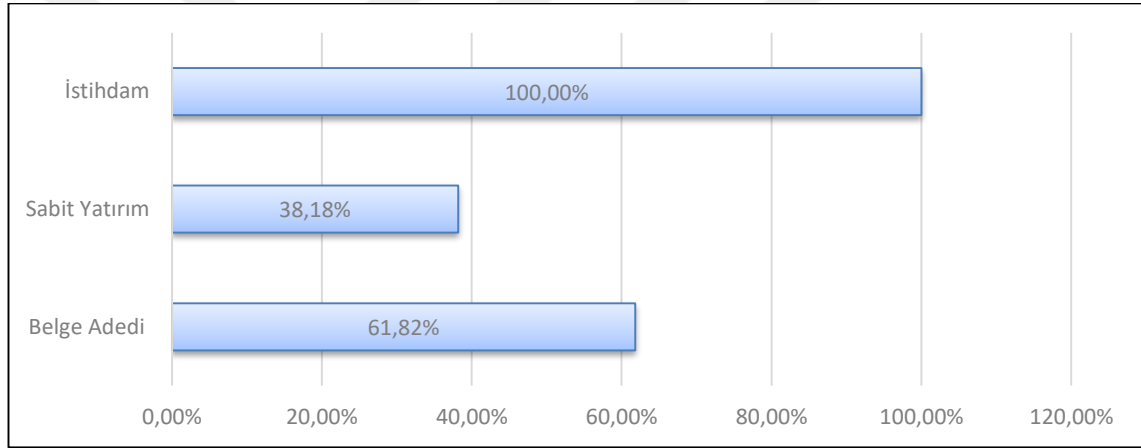
Şekil 3.81. Şırnak İli 2017 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

Tablo 3.41’de 2017 yılında Şırnak iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2017 yılında Şırnak ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı, yatırımların aynı olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %32,39 artışla 2.615 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.41. Şırnak İli 2017 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	34	34	%0,00
Sabit Yatırım	192	192	%0,00
İstihdam	1.975	2.615	%32,39

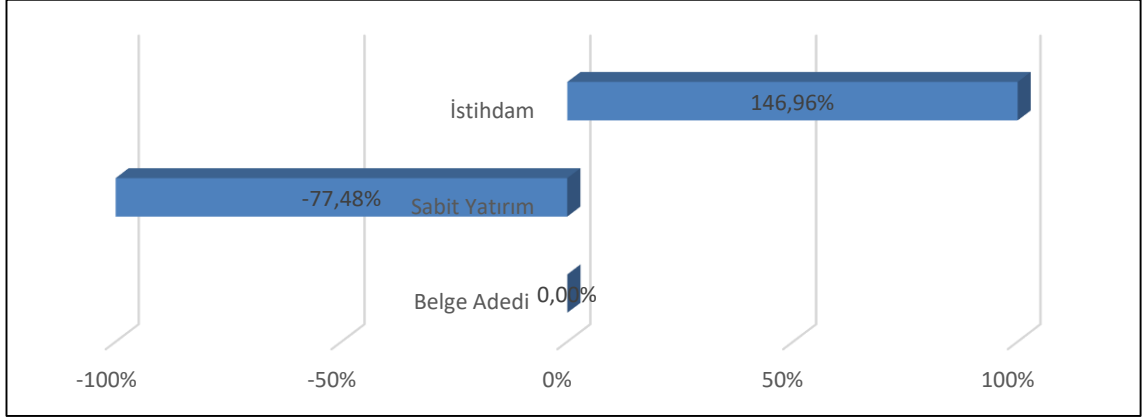
Şekil 3.82. Şırnak İli 2017 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

Şekil 3.82’de Şırnak ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. Şırnak ilinin etkinliğine tüm girdi ve çıktılar katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı verirken sabit yatırım girdisi %38,18’lik oranla, belge adedi %61,82 oranıyla vermiştir.

3.2.3.8.6. Kars İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2017 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Kars ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Ardahan (0.645); Van (0.355) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Kars ilinde belge adedinin aynı kalması, yatırımda %77,48 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %146,96 oranında artması öngörülmektedir.

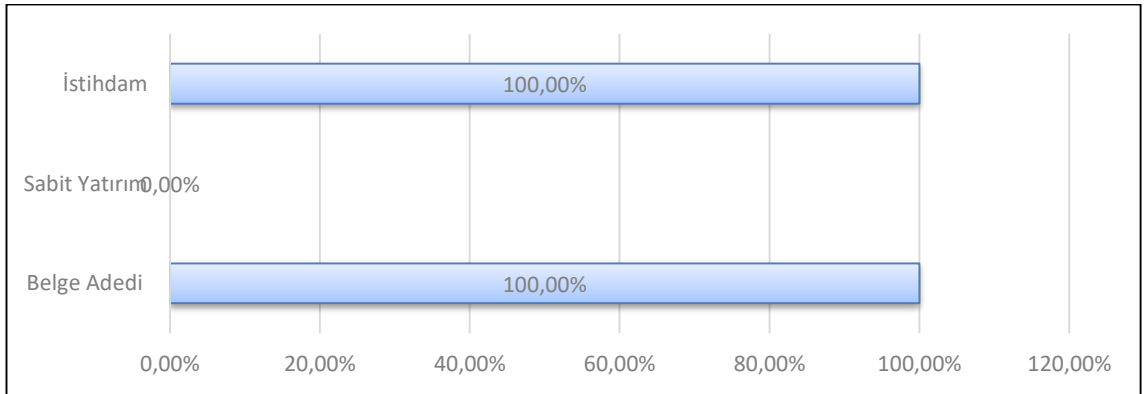
Şekil 3.83. Kars İli 2017 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

Tablo 3.42’de 2017 yılında Kars iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2017 yılında Kars ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı kalması, yatırımda %77,48 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %146,96 artışla 1504 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.42. Kars İli 2017 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	19	19	%0,00
Sabit Yatırım	763	171	%77,48
İstihdam	609	1.504	%146,96

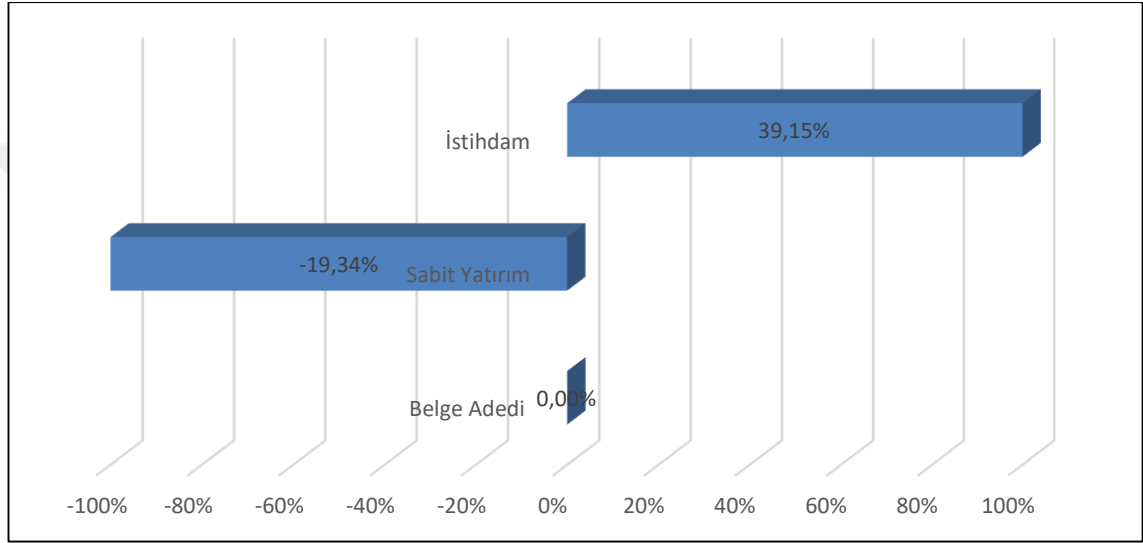
Şekil 3.86’da Kars ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktılarının oranları verilmiştir. İstihdam ve belge adedi Kars ilinin etkinliğine katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı ve belge adedi %100 oranla verirken sabit yatırım girdisinin etkinliğe katkısı olmamıştır.

Şekil 3.84. Kars İli 2017 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.8.7. Mardin İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2017 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Mardin ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.988); Şanlıurfa (0.012) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Mardin ilinde belge adedinin aynı kalması, yatırımda %19,34 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %39,15 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.85. Mardin İli 2017 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

Tablo 3.43’de 2017 yılında Mardin iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2017 yılında Mardin ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı kalması, yatırımda %19,34 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %39,15 artışla 7.294 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

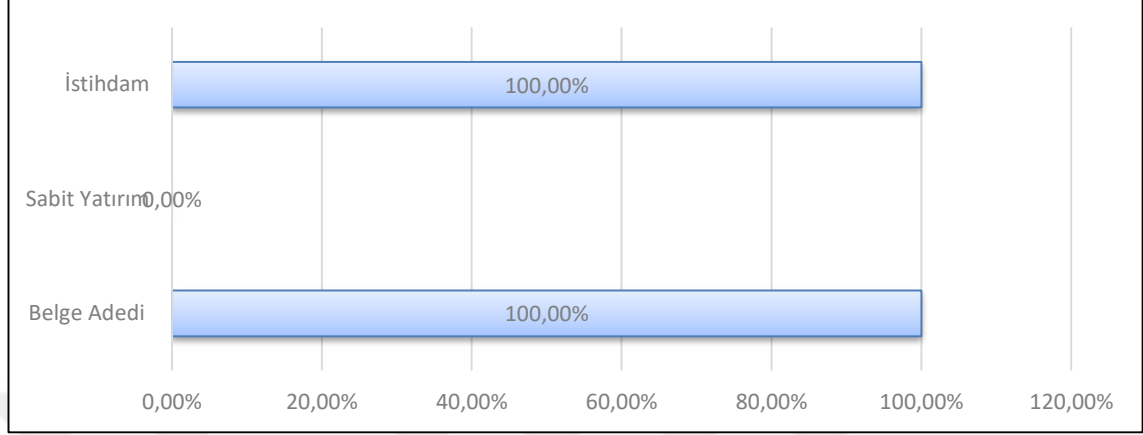
Tablo 3.43. Mardin İli 2017 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	92	92	%0,00
Sabit Yatırım	569	459	%-19,34
İstihdam	5.242	7.294	%39,15

Şekil 3.86’da Mardin ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. İstihdam ve belge adedi Mardin ilinin etkinliğine katkı sağlamıştır. Etkinliğe

en fazla katkıyı istihdam çıktısı ve belge adedi %100 oranıyla verirken sabit yatırım girdisinin etkinliğe katkısı olmamıştır.

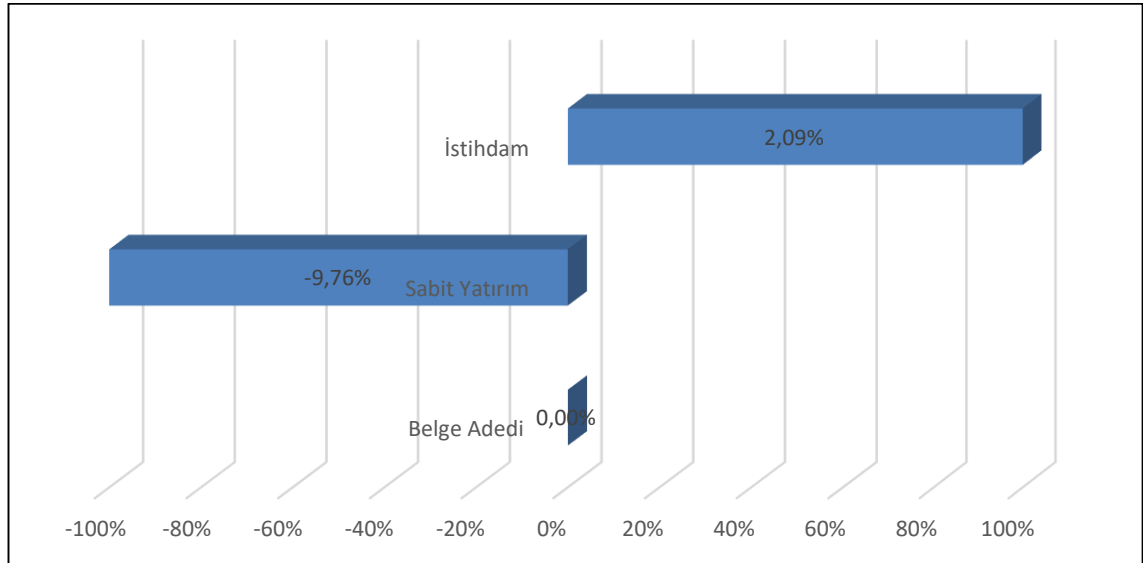
Şekil 3.86. Mardin İli 2017 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.8.8. Siirt İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2017 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Siirt ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Ardahan (0.742); Van (0.258) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Siirt ilinde belge adedinin aynı kalması yatırımında %9,76 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %2,09 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.87. Siirt İli 2017 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

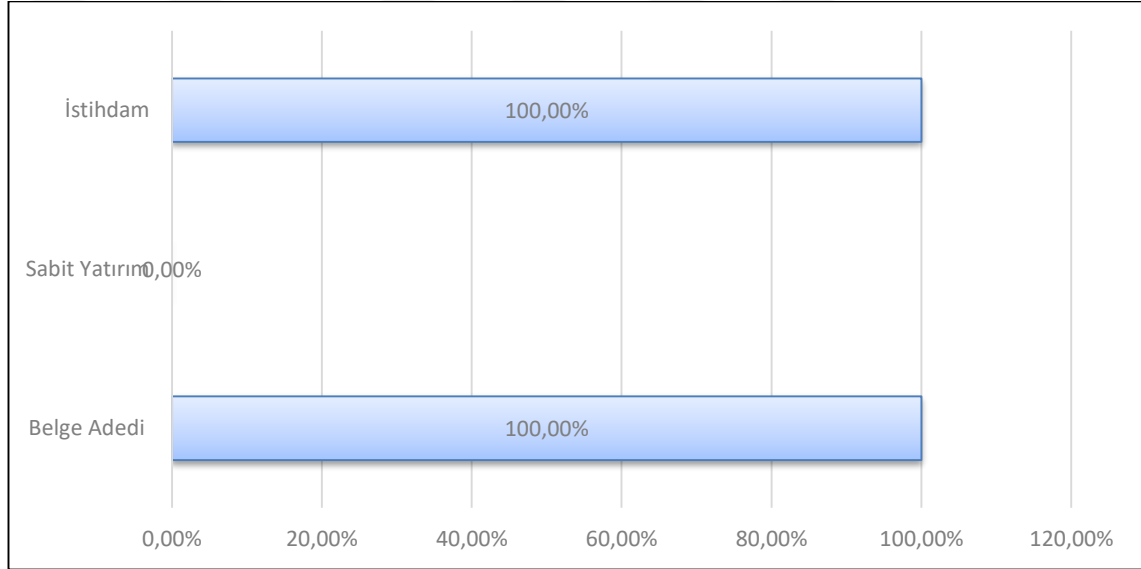

Tablo 3.44’de 2017 yılında Siirt iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2017 yılında Siirt ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı kalması yatırımında %9,76 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %2,09 artışla 1.107 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.44. Siirt İli 2017 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	16	16	%0,00
Sabit Yatırım	153	138	%-9,76
İstihdam	1.084	1.107	%2,09

Şekil 3.88. Siirt İli 2017 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

Şekil 3.88’de Siirt ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. İstihdam ve belge adedi Siirt ilinin etkinliğine katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı ve belge adedi %100 oranla verirken sabit yatırım girdisinin etkinliğe katkısı olmamıştır.

3.2.3.9. 2018 Yılına Ait Analiz Sonuçları

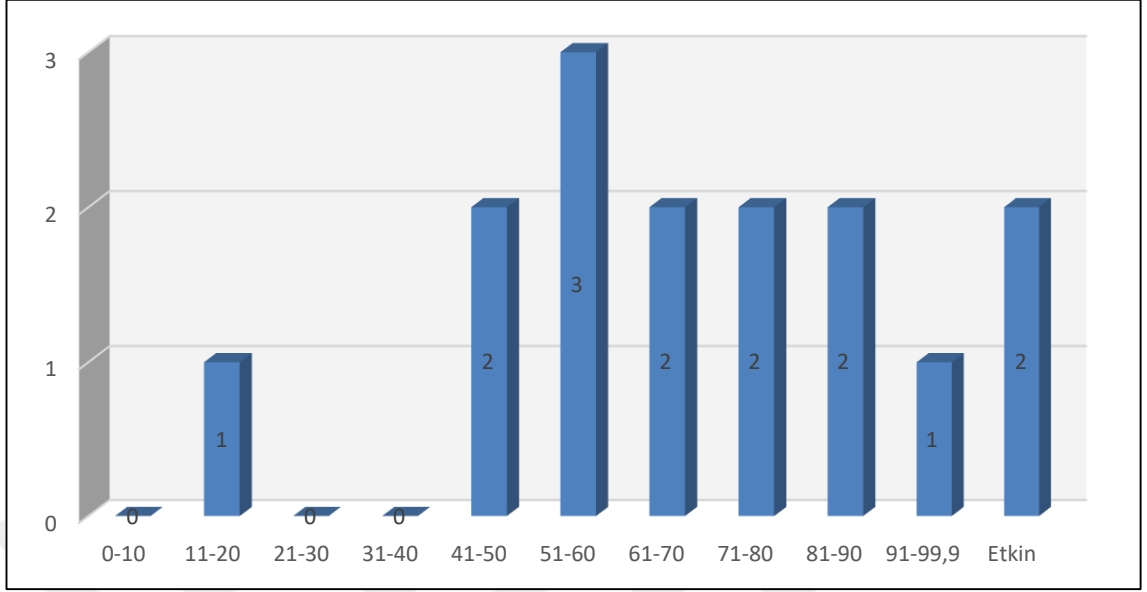
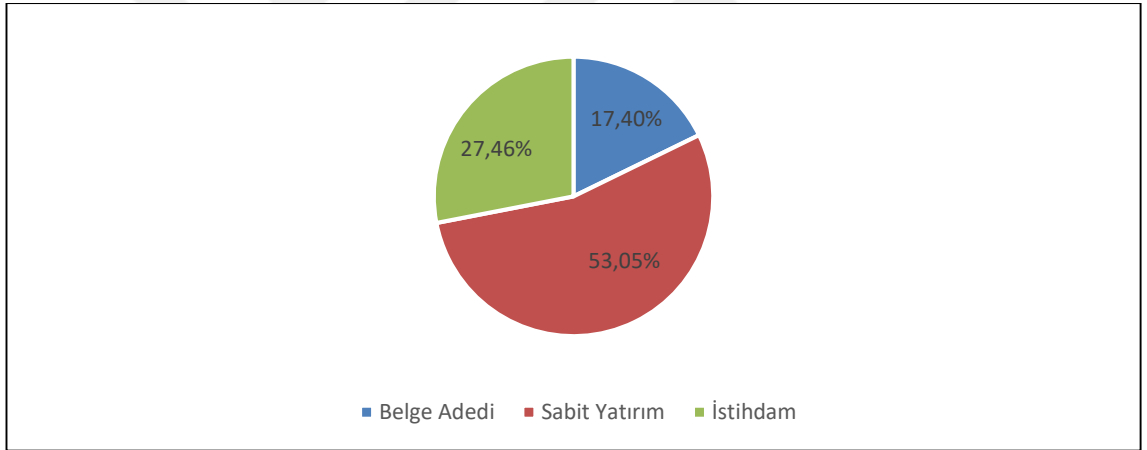
2018 yılında yapılan analizde altıncı bölgede yer alan 15 il çalışmaya dâhil edilmiştir.

Tablo 3.45. 2018 Yılı Çıktı Odaklı BCC Modeli Skorları Tablosu

İller	Etkinlik değerleri (%)	Ölçek
Ağrı	84.10	Artan
Ardahan	100.00	Artan
Batman	100.00	Artan
Bingöl	43.00	Artan
Bitlis	43.60	Artan
Diyarbakır	79.70	Artan
Hakkâri	53.80	Artan
Iğdır	97.20	Artan
Kars	10.30	Artan
Mardin	89.50	Artan
Muş	52.00	Artan
Siirt	62.70	Artan
Şırnak	59.80	Artan
Şanlıurfa	77.40	Artan
Van	69.40	Artan

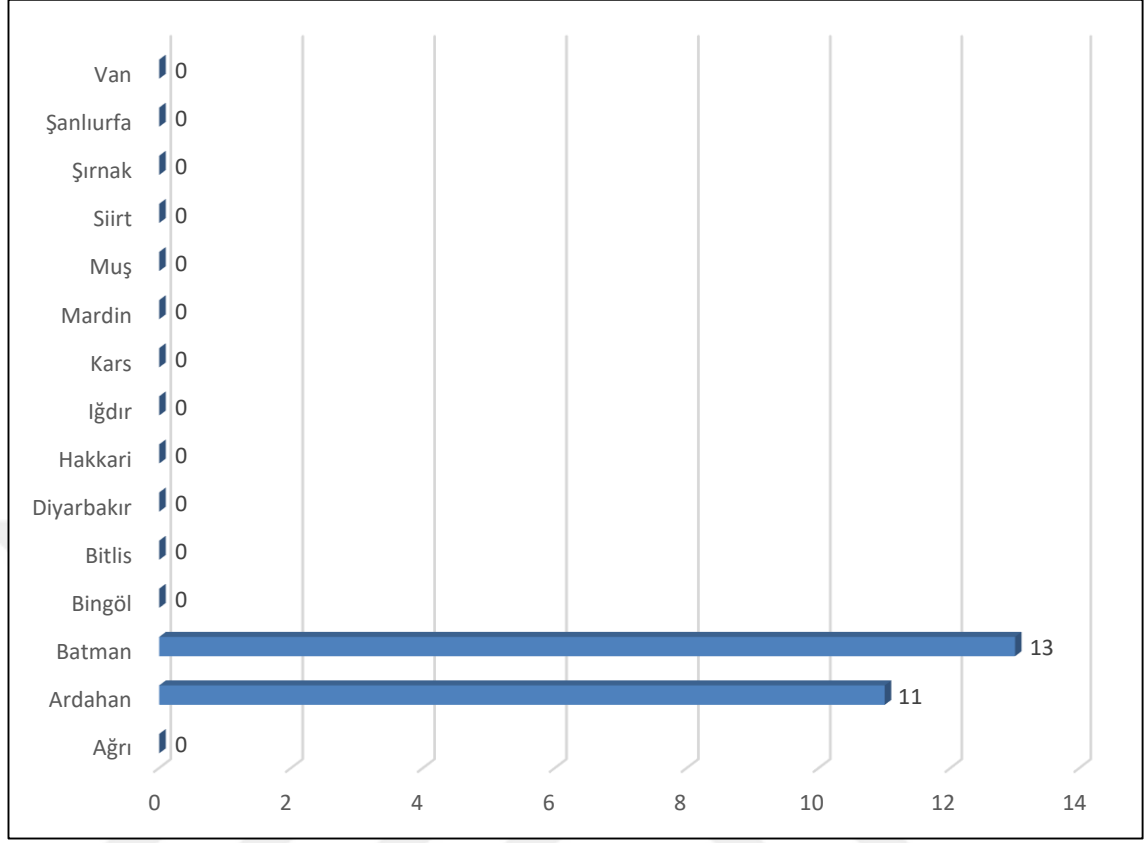
Tablo 3.45’de 2018 yılında çıktı odaklı BCC modeline göre elde edilen etkinlik skorları gösterilmiştir. Tabloya bakıldığında BCC modeline göre etkin il sayısı 2 olmaktadır. Ardahan, Batman, illeri etkin iller olurken; Ağrı, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkâri, Iğdır, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Şırnak, Şanlıurfa, illeri etkin olmayan illerdir. Tabloda yer alan ölçek etkinliğine bakıldığında ise; 15 il ölçeğe göre artan getiri ile çalışmaktadır.

Şekil 3.89 2018 yılında etkinlik oranları açısından illerin dağılımını göstermektedir. İlgili şekle göre; 2 il %100 etkinliğe sahiptir. 1 il %11-20 arası, 2 il %41-50 arası, 3 il %51-60 arası, 2 il %61-70 arası, 2 il %71-80 arası, 2 il %81-90 arası, 1 il %91-99,9 arası, değer almıştır.

Şekil 3.89. 2018 Yılı İllerin Skor Dağılımı**Şekil 3.90. 2018 Yılı Toplam Potansiyel İyileştirme**

Şekil 3.90 potansiyel iyileştirme ile ilgilidir ve bölge illerinin tamamını kapsamaktadır. Şekle bakıldığında; belge adedinin %1739,95 oranında azaltılması, sabit yatırım tutarının ise %5305,25 oranında azaltılması gerekmekte, bu sayede istihdamın ise %2746,28 oranında artması öngörülmektedir.

Etkinlik analizinde etkin olan iller ve analiz yapılırken etkin olan bu illerin kaç kere referans olarak kullanıldığı şekil 3.91’de gösterilmiştir. Etkin iller arasında yer alan Batman ili 13 defa, Ardahan ili 11 defa referans olarak gösterilmiştir.

Şekil 3.91. 2018 Yılı Referans Sıklığı

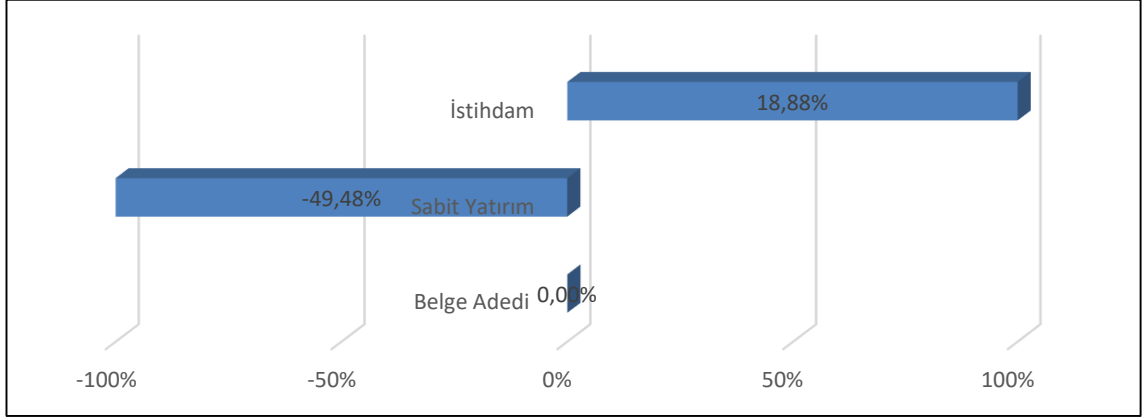
3.2.3.10. 2018 Yılında Etkin Olmayan İllerin Etkin Olabilmesi İçin Girdi Ve Çıktılardaki Değişim Oranları

2018 yılında yapılan analiz sonuçlarına göre etkin olmayan illerin etkin olabilmesi için mevcut girdi ve çıktılarda yapılması gereken değişikliklerin ve bu değişiklik oranlarını tespit edebilmek amacıyla, VZA yöntemi kullanılarak elde edilen verilerde etkin olan illerin referans olarak alınmıştır. Karşılaştırma mevcut girdi ve çıktılarda nasıl bir değişim gerektiği konusunda yorum yapılmasını sağlamaktadır.

3.2.3.10.1. Ağrı İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2018 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Ağrı ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Ardahan (0.879); Batman (0.121) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Ağrı ilinde belge adedinin aynı kalması yatırımında %49,48 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %18,88 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.92. Ağrı İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

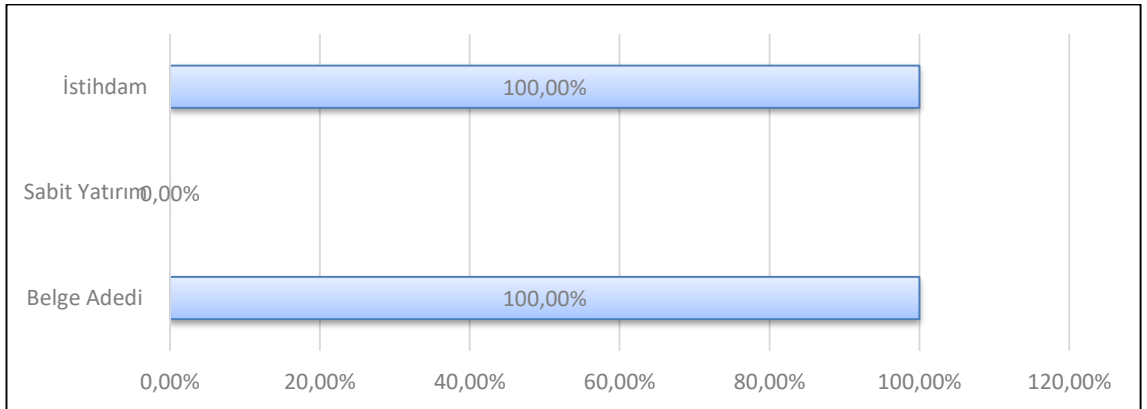
Tablo 3.46’da 2018 yılında Ağrı iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2018 yılında Ağrı ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı, yatırımın %49,48 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %18,88 artışla 1.611 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.46. Ağrı İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	16	16	%0,00
Sabit Yatırım	143	72	%-49,48
İstihdam	1.355	1.611	%18,88

Şekil 3.93’de Ağrı ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktılarının oranları verilmiştir. Belge adedi ve istihdam Ağrı ilinin etkinliğine katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı ve belge adedi %100 oranla verirken sabit yatırımın etkinliğe katkısı olmamıştır.

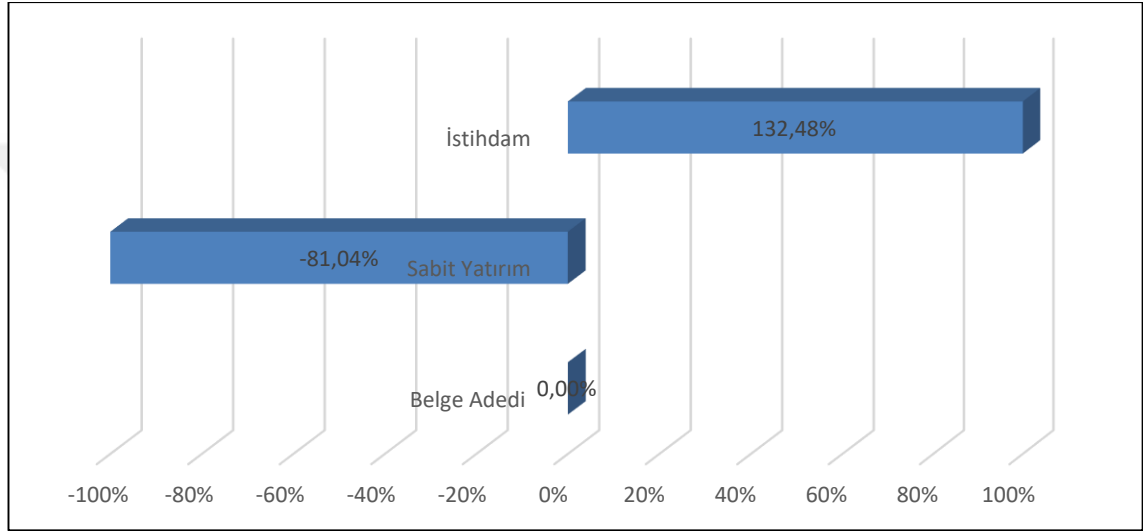
Şekil 3.93. Ağrı İli 2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.10.2. Bingöl İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2018 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Bingöl ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Ardahan (0.887); Batman (0.113) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Bingöl ilinde belge adedinin aynı kalması yatırımında %81,04 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %132,48 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.94 Bingöl İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

Tablo 3.47’de 2018 yılında Bingöl iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2018 yılında Bingöl ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı, kalması yatırımında %81,04 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %132,48 artışla 1.513 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

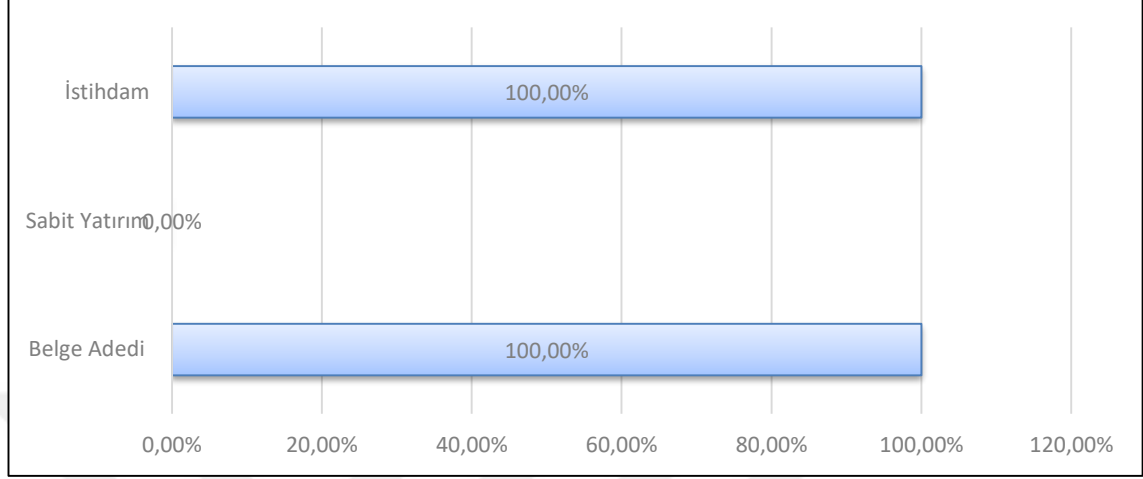
Tablo 3.47. Bingöl İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	15	15	%0,00
Sabit Yatırım	356	67	%-81,04
İstihdam	651	1.513	%132,48

Şekil 3.95’de Bingöl ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktılarının oranları verilmiştir. İstihdam ve belge adedi Bingöl ilinin etkinliğine katkı sağlamıştır. Etkinliğe

en fazla katkıyı istihdam çıktısı ve belge adedi %100 oranla verirken sabit yatırımın etkinliğe etkisi olmamıştır.

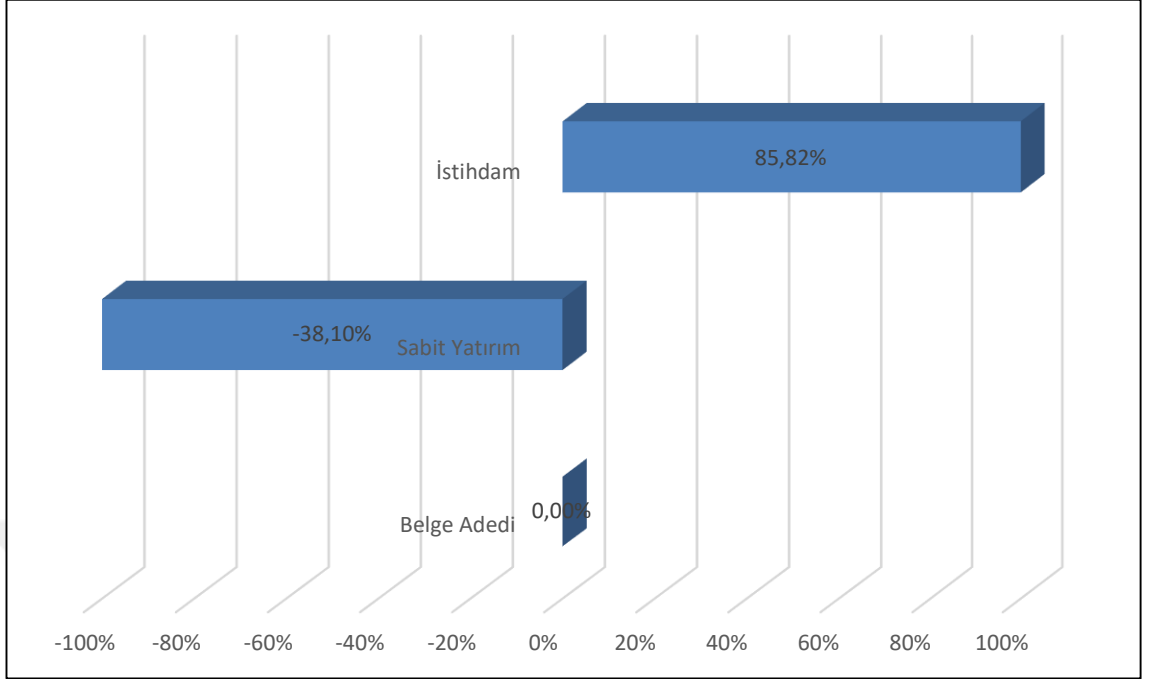
Şekil 3.95. Bingöl İli 2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.10.3. Hakkâri İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2018 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Hakkâri ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Ardahan (0.935); Batman (0.065) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Hakkâri ilinde belge adedinin aynı kalması, yatırımda %38,10 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %85,82 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.96. Hakkâri İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

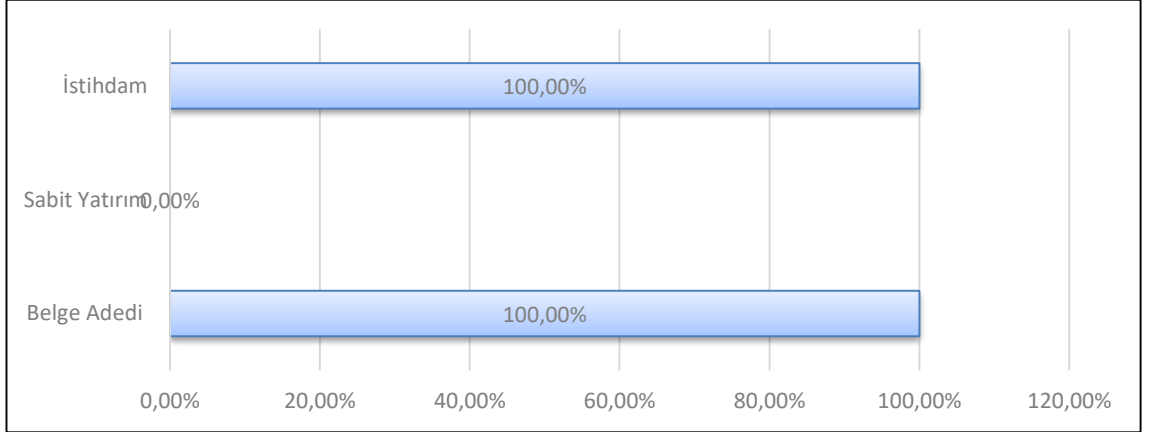

Tablo 3.48. Hakkâri İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	9	9	%0,00
Sabit Yatırım	63	39	%-38,10
İstihdam	500	929	%85,82

Tablo 3.48’de 2018 yılında Hakkâri iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2018 yılında Hakkâri ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı kalması yatırımda %38,10 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %85,82 artışla 929 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

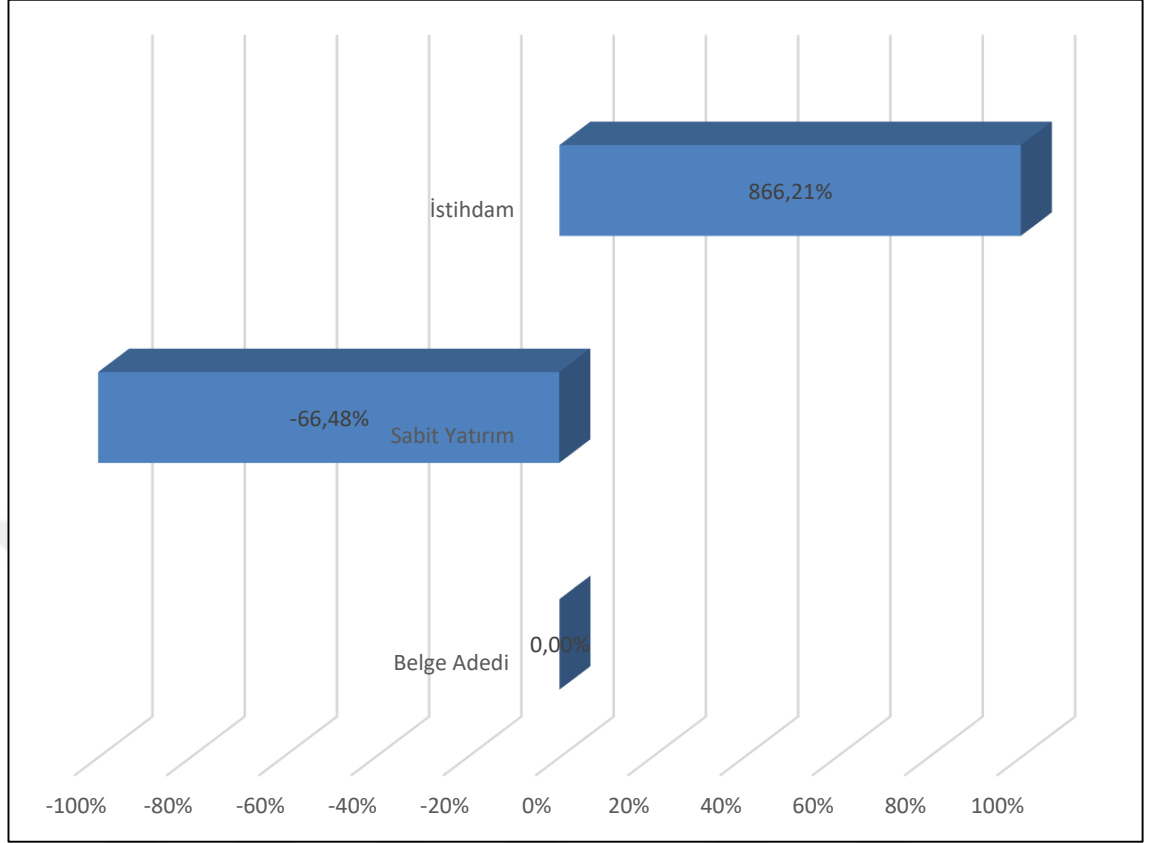
Şekil 3.97. Hakkâri İli 2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

Şekil 3.97’de Hakkâri ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktılarının oranları verilmiştir. İstihdam ve belge adedi Hakkâri ilinin etkinliğine sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı ve belge adedi %100 oranla veririrken sabit yatırım girdisinin etkinliğe katkısı olmamıştır.

3.2.3.10.4. Kars İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2018 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Kars ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Ardahan (0.952); Batman (0.048) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Kars ilinde belge adedinin aynı kalması, yatırımda %66,48 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %866,21 oranında artması öngörülmektedir.

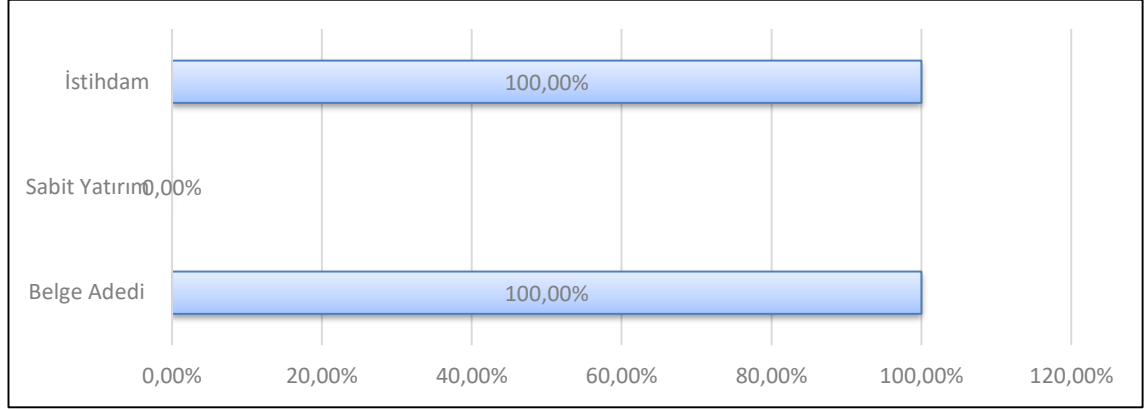
Şekil 3.98. Kars İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

Tablo 3.49’da 2018 yılında Kars iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2018 yılında Kars ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı kalması yatırımda %66,48 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %866,21 artışla 734 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.49. Kars İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

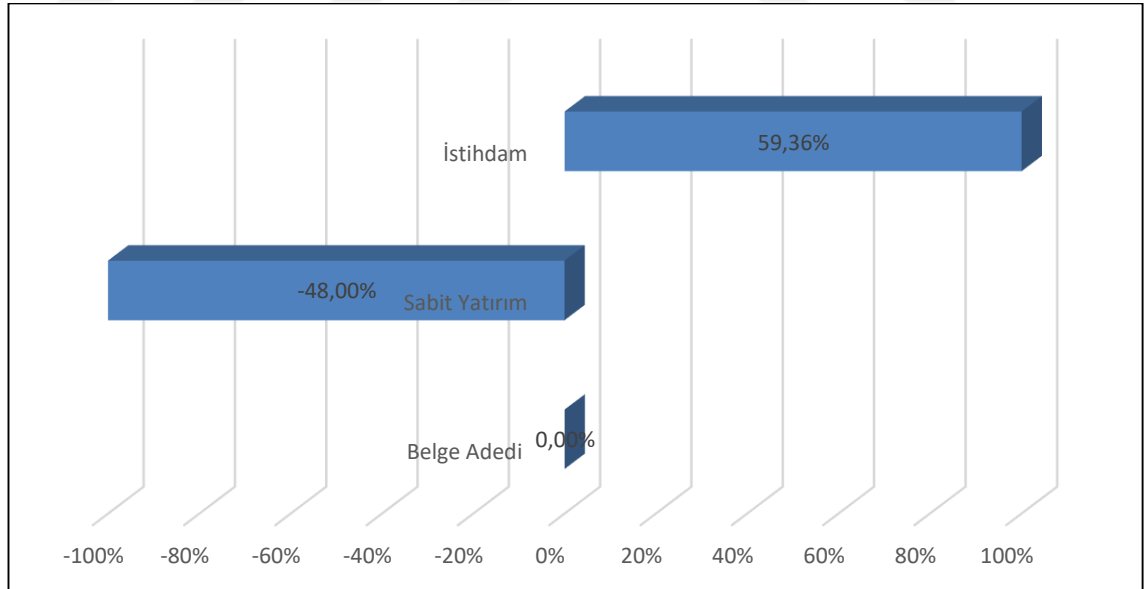
Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	7	7	%0,00
Sabit Yatırım	88	29	%-66,48
İstihdam	76	734	%866,21

Şekil 3.99’da Kars ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. İstihdam ve belge adedi Kars ilinin etkinliğine katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı ve belge adedi %100 oranla verirken sabit yatırımın etkinliğe katkısı olmamıştır.

Şekil 3.99. Kars İli 2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.10.5. Siirt İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2018 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Siirt ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Ardahan (0.935); Batman (0.065) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Siirt ilinde belge adedinin aynı kalması, yatırımda %48 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %59,36 oranında artması öngörülmektedir.

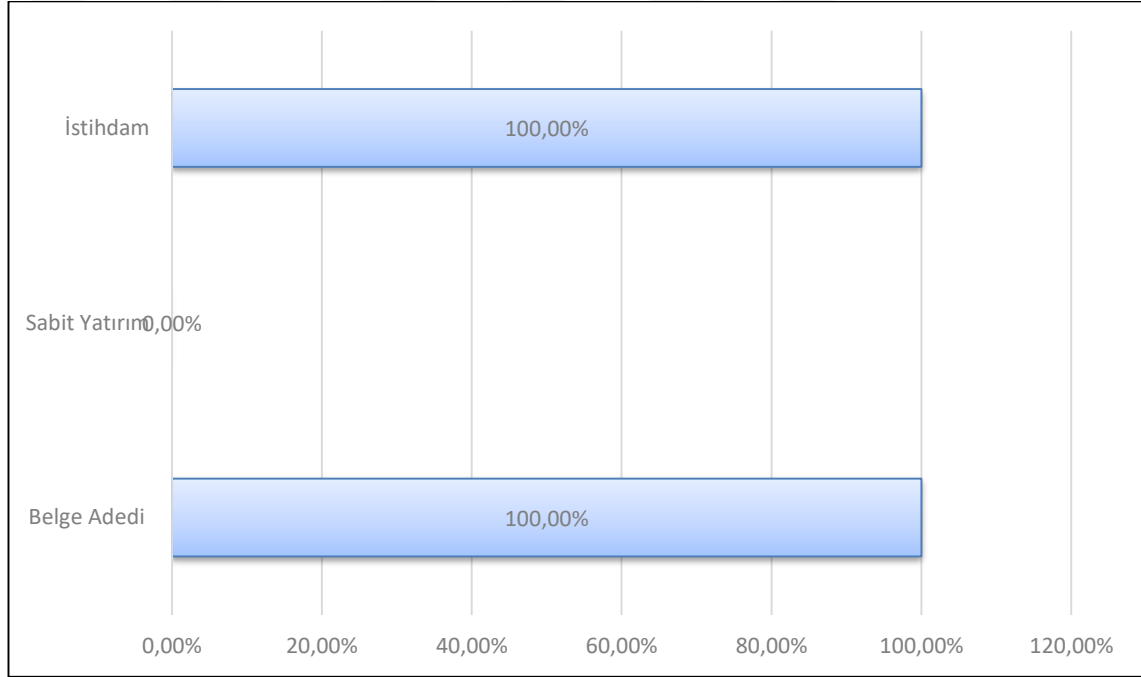
Şekil 3.100. Siirt İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

Tablo 3.50’de 2018 yılında Siirt iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2018 yılında Siirt ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı kalması yatırımda %48 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %59,36 artışla 929 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.50. Siirt İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	9	9	%0,00
Sabit Yatırım	75	39	%-48
İstihdam	583	929	%59,36

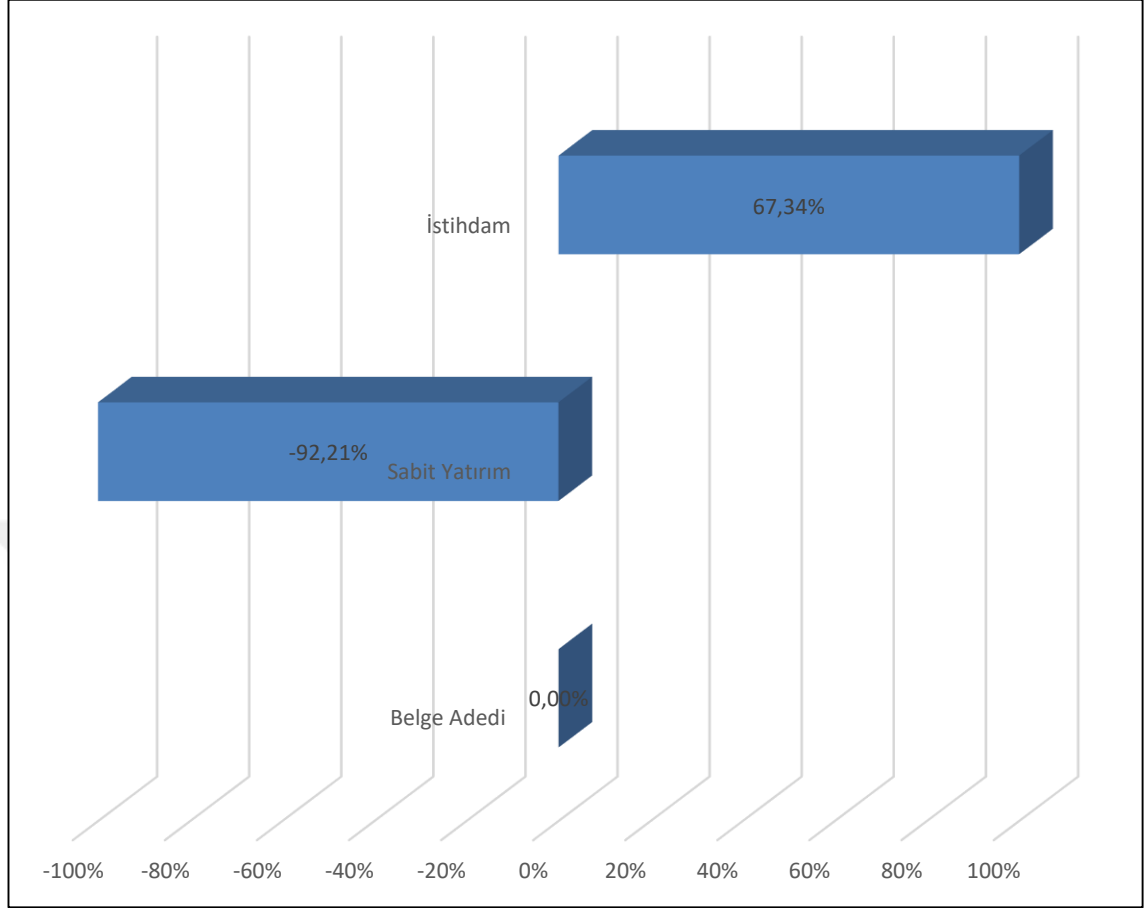
Şekil 3.101’de Siirt ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. İstihdam ve belge adedi Siirt ilinin etkinliğine katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı ve belge adedi %100 oranla verirken sabit yatırım girdisinin etkinliğe katkısı olmamıştır.

Şekil 3.101. Siirt İli 2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.10.6. Şırnak İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2018 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Şırnak ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Ardahan (0.742); Batman (0.258) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Şırnak ilinde belge adedinin aynı kalması, yatırımda %92,21 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %67,34 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.102. Şırnak İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

Tablo 3.51’de 2018 yılında Şırnak iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2018 yılında Şırnak ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı kalması, yatırımda %92,21 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %67,34 artışla 3.266 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

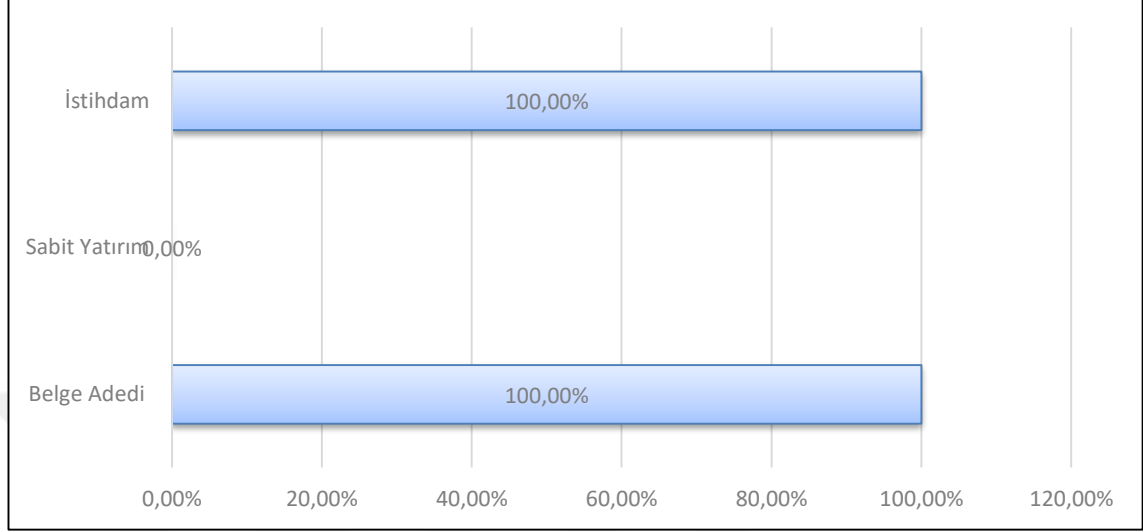
Tablo 3.51. Şırnak İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	33	33	%0,00
Sabit Yatırım	1.963	153	%-92,21
İstihdam	1.952	3.266	%67,34

Şekil 3.103’de Şırnak ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. İstihdam ve belge adedi Şırnak ilinin etkinliğine katkı sağlamıştır. Etkinliğe

en fazla katkıyı istihdam çıktısı ve belge adedi %100 oranla verirken sabit yatırımın etkinliğe katkısı olmamıştır.

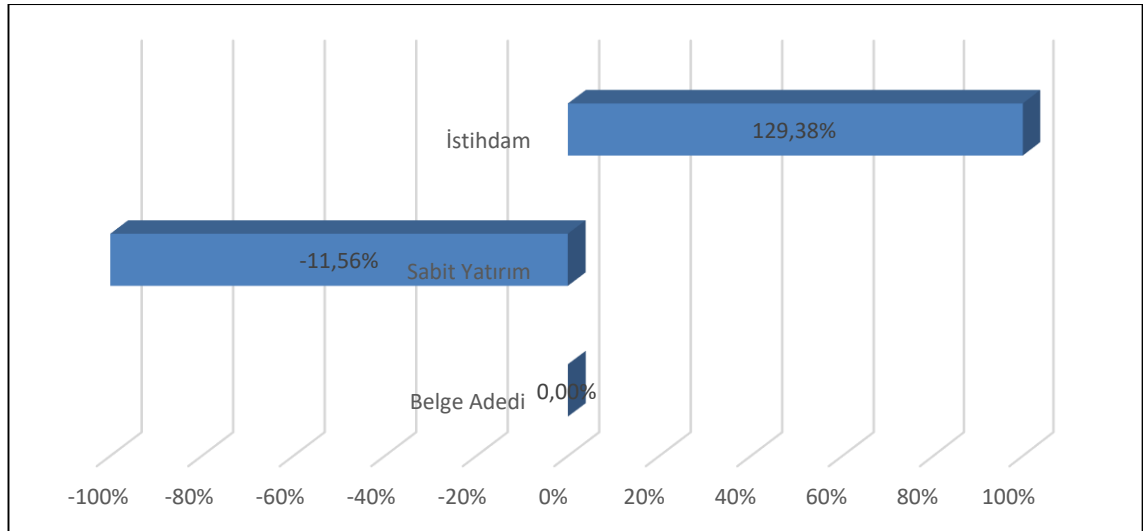
Şekil 3.103. Şırnak İli 2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.10.7. Bitlis İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2018 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Bitlis ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Ardahan (0.742); Batman (0.258) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Bitlis ilinde belge adedinin aynı kalması yatırımında %11,56 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %129,38 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.104. Bitlis İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

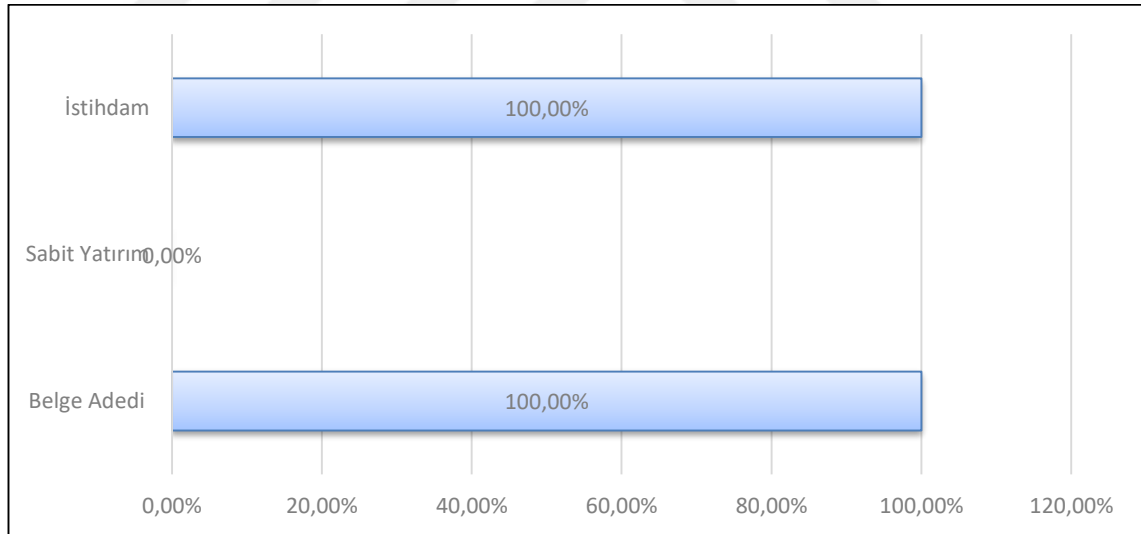
Tablo 3.52’de 2018 yılında Bitlis iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2018 yılında Bitlis ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı kalması, yatırımda %11,56 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %129,38 artışla 3.266 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.52. Bitlis İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	33	33	%0,00
Sabit Yatırım	173	153	%-11,56
İstihdam	1.424	3.266	%129,38

Şekil 3.105’de Bitlis ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. İstihdam ve belge adedi Bitlis ilinin etkinliğine tüm girdi ve çıktılar katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı ve belge adedi %100 oranla verirken sabit yatırım girdisinin etkinliğe katkısı olmamıştır.

Şekil 3.105. Bitlis İli 2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

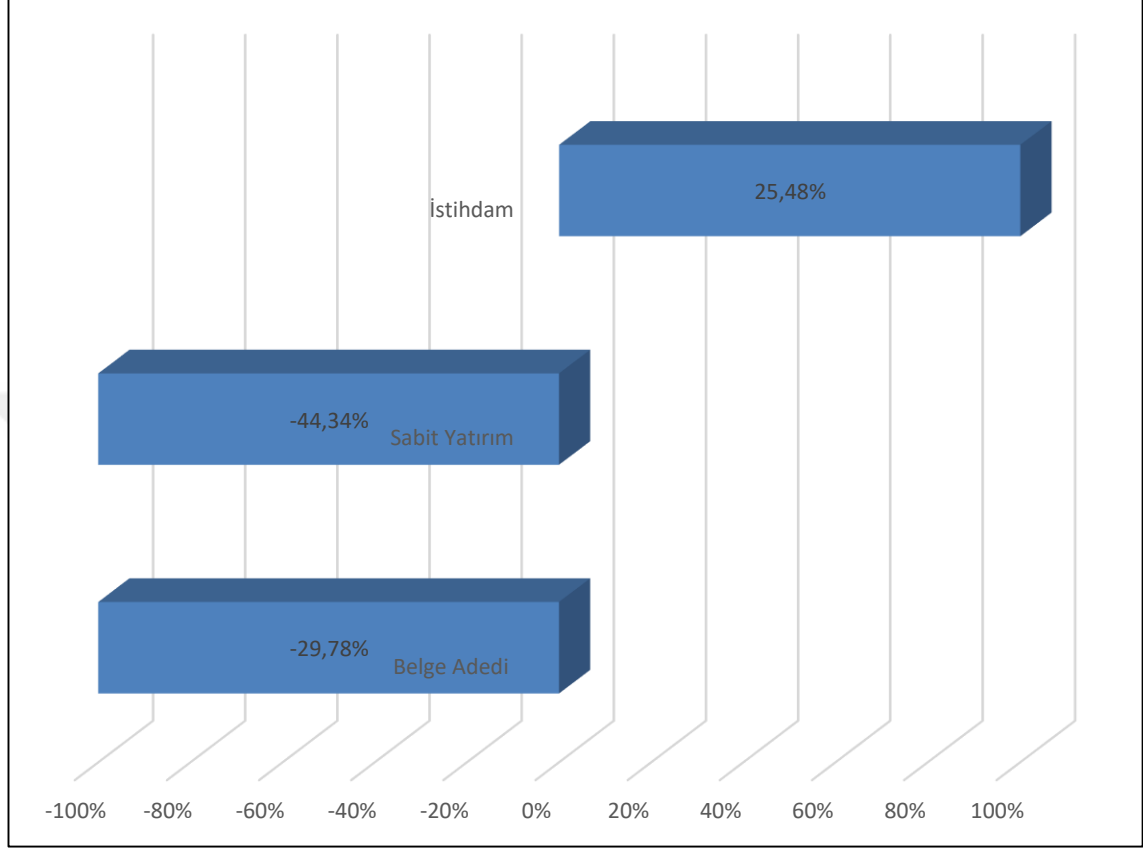

3.2.3.10.8. Diyarbakır İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2018 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Diyarbakır ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman(1.000) ilinin referans alınması ile yapılan analize göre; Diyarbakır ilinde belge adedinin

%29,78 azalması yatırımda %44,34 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %25,48 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.106. Diyarbakır İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

Tablo 3.53’de 2018 yılında Diyarbakır iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2018 yılında Diyarbakır ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin %29,78 azalması yatırımda %44,34 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %25,48 artışla 12.226 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

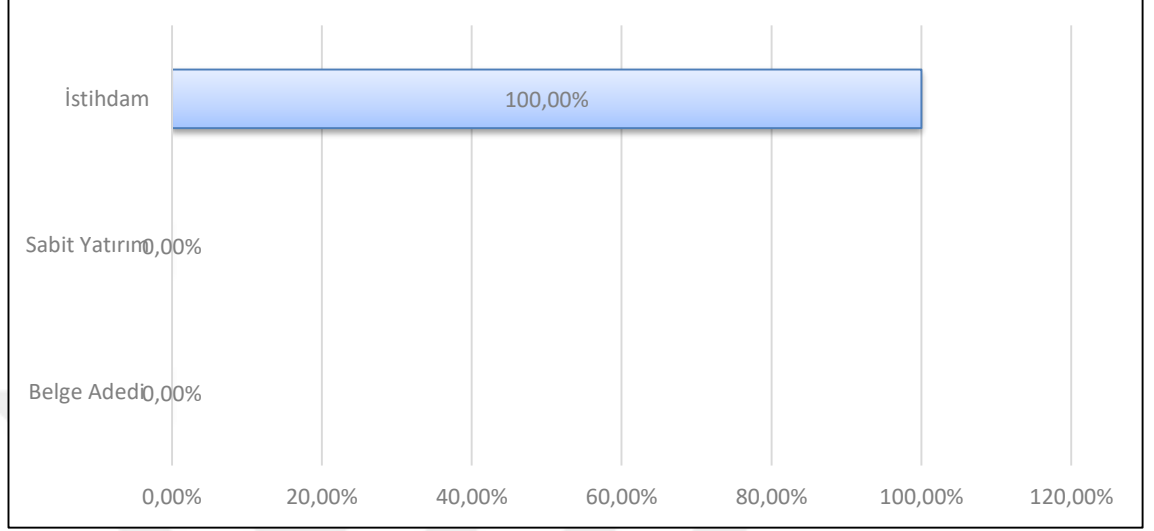
Tablo 3.53. Diyarbakır İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	178	125	%-29,78
Sabit Yatırım	1.060	590	%-44,34
İstihdam	9.734	12.226	%25,48

Şekil 3.107’de Diyarbakır ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktılarının oranları verilmiştir. İstihdam Diyarbakır ilinin etkinliğine katkı sağlamıştır. Etkinliğe en

fazla katkıyı istihdam çıktısı verirken sabit yatırım girdisi ve belge adedinin etkinliğe katkısı olmamıştır.

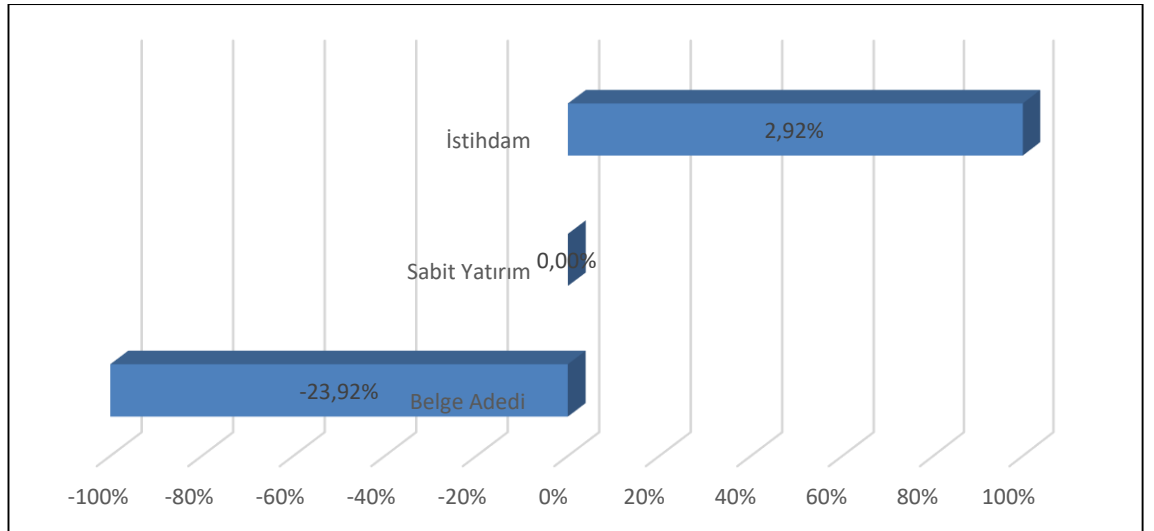
Şekil 3.107. Diyarbakır İli 2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.10.9. Iğdır İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2018 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Iğdır ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Ardahan (0.941); Batman (0.059) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Iğdır ilinde belge adedinin %23,92 azalması yatırımların aynı olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %2,92 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.108. Iğdır İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

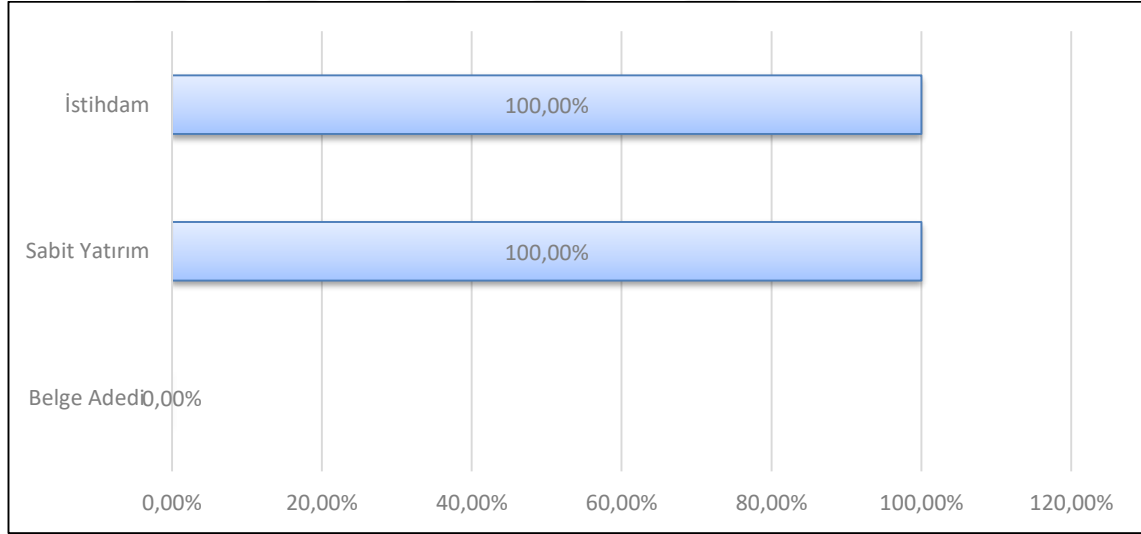
Tablo 3.54’de 2018 yılında Iğdır iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2018 yılında Iğdır ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin %23,92 azalması yatırımların aynı olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %2,92 artışla 868 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.54. Iğdır İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	11	8	%-23,92
Sabit Yatırım	36	36	%0,00
İstihdam	843	868	%2,92

Şekil 3.109’da Iğdır ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. Sabit yatırım ve İstihdam Iğdır ilinin etkinliğine sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı ve sabit yatırım girdisi %100’lük oranla verirken, belge adedinin etkinliğe katkısı olmamıştır.

Şekil 3.109. Iğdır İli 2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

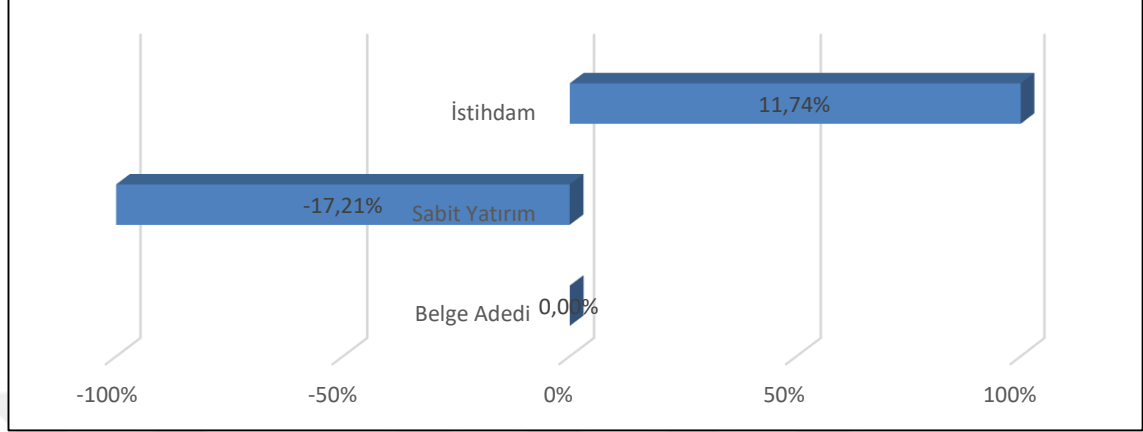

3.2.3.10.10. Mardin İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2018 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Mardin ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Ardahan (0.226); Batman (0.774) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Mardin ilinde belge

adedinin aynı kalması, yatırımda %17,21 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %11,74 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.110. Mardin İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

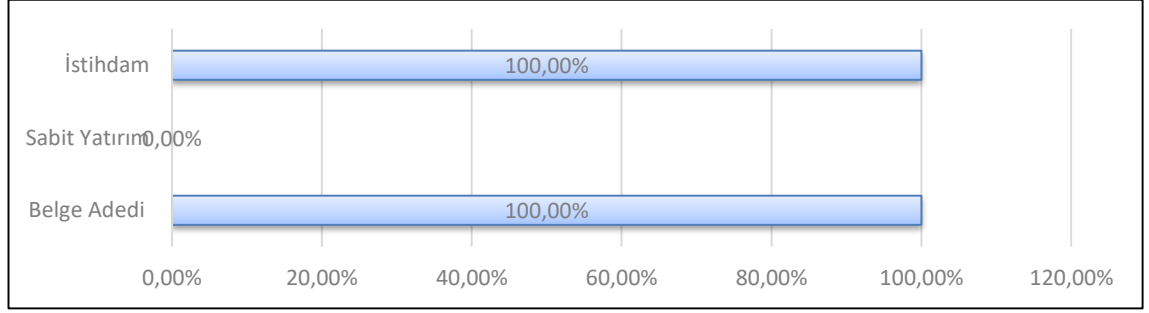

Tablo 3.56’da 2018 yılında Mardin iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2018 yılında Mardin ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı kalması yatırımda %17,21 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %11,74 artışla 9.499 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

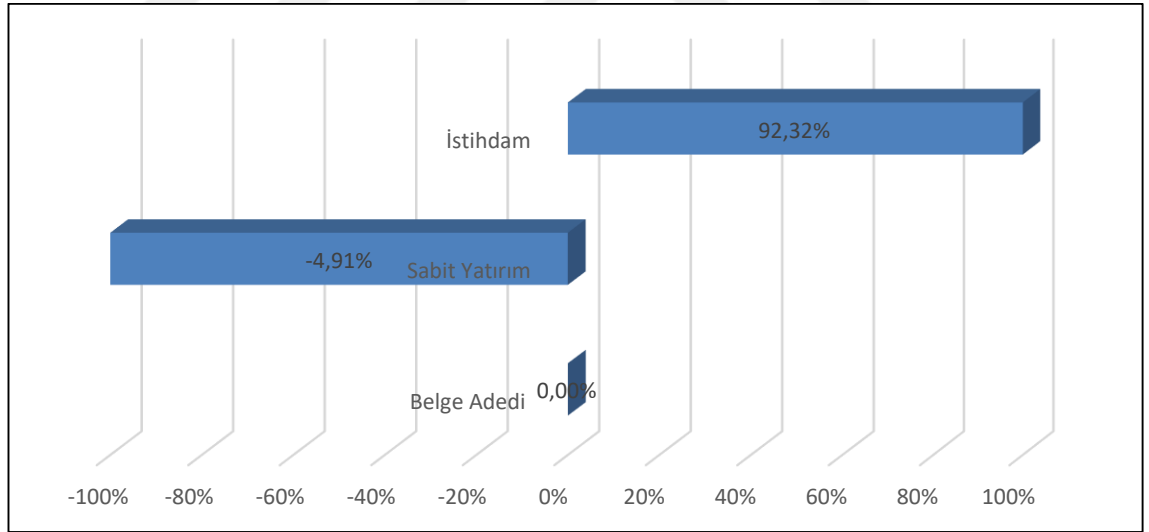
Tablo 3.55. Mardin İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	97	97	%0,00
Sabit Yatırım	552	457	%-17,21
İstihdam	8.501	9.499	%11,74

Şekil 3.111’de Mardin ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. İstihdam ve belge adedi Mardin ilinin etkinliğine katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı ve belge adedi %100 oranıyla vermiştir. Sabit yatırımın etkinliğe katkısı olmamıştır.

Şekil 3.111. Mardin İli 2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı**3.2.3.10.11. Muş İli Potansiyel İyileştirme Durumu**

2018 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Muş ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Ardahan (0.911); Batman (0.089) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Muş ilinde belge adedinin aynı kalması yatırımında %4,91 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %92,32 oranında artması öngörülmektedir

Şekil 3.112. Muş İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

Tablo 3.56’da 2018 yılında Muş iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2018 yılında Muş ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı kalması yatırımında %4,91 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %92,32 artışla 1.221 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

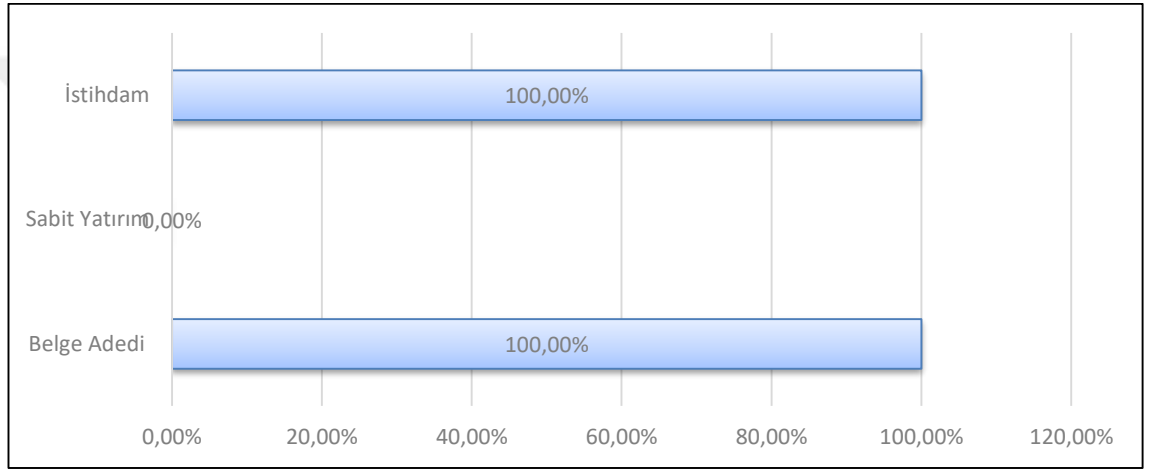
Tablo 3.56. Muş İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
-------------	-------	-------	------------------------

Belge Adedi	12	12	%0,00
Sabit Yatırım	56	53	%-4,91
İstihdam	635	1.221	%92,32

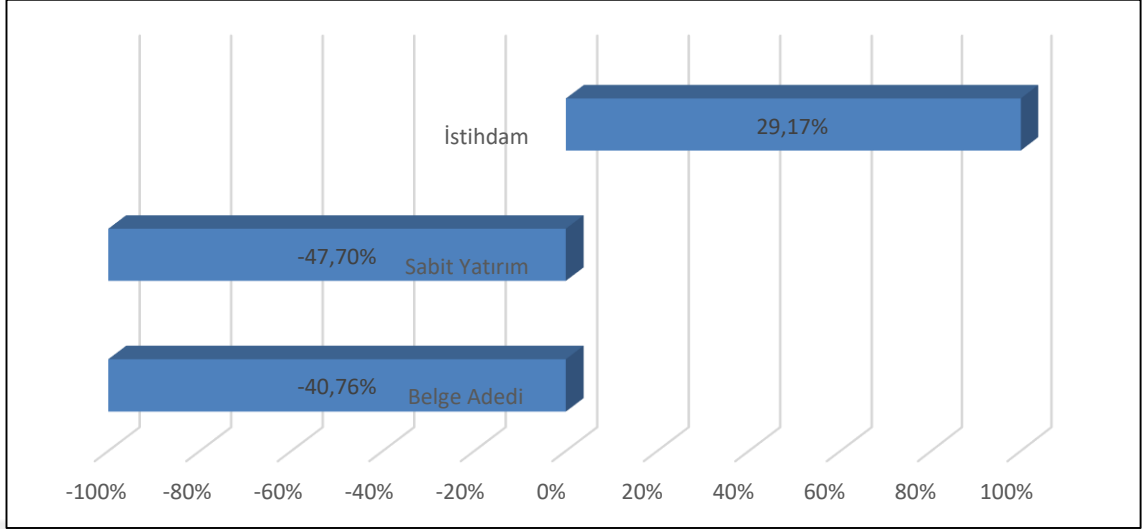
Şekil 3.113’de Muş ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. İstihdam ve belge adedi Muş ilinin etkinliğine katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı ve belge adedi %100 oranla vermiştir. Sabit yatırımın etkinliğe katkısı olmamıştır.

Şekil 3.113. Muş İli 2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.10.12. Şanlıurfa İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2018 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Şanlıurfa ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman(1.000) ilinin referans alınması ile yapılan analize göre; Şanlıurfa ilinde belge adedinin %40,76 azalması yatırımın %47,70 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %29,17 oranında artması öngörülmektedir.

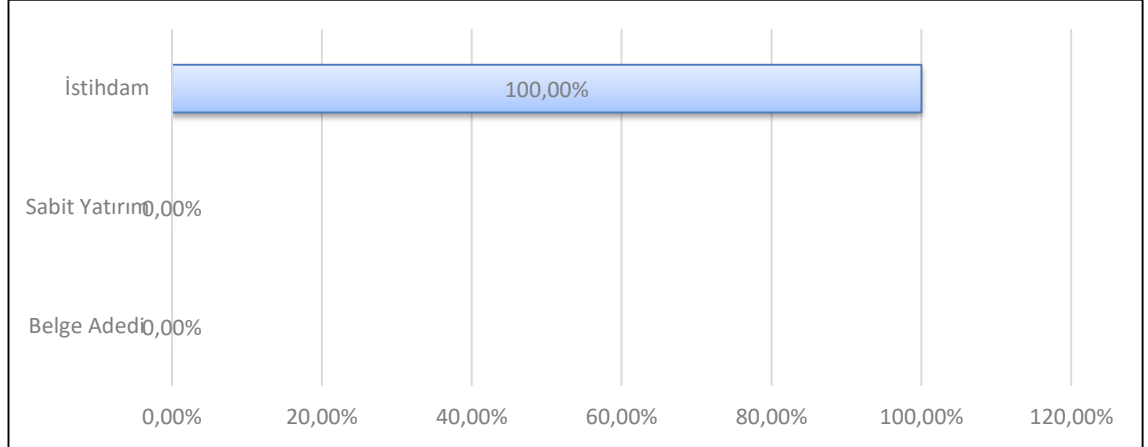
Şekil 3.114. Şanlıurfa İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

Tablo 3.57’de 2018 yılında Şanlıurfa iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2018 yılında Şanlıurfa ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin %40,76 azalması yatırımda %47,70 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %29,17 artışla 12.226 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.57. Şanlıurfa İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	211	125	%-40,76
Sabit Yatırım	1128	590	%-47,70
İstihdam	9465	12.226	%29,17

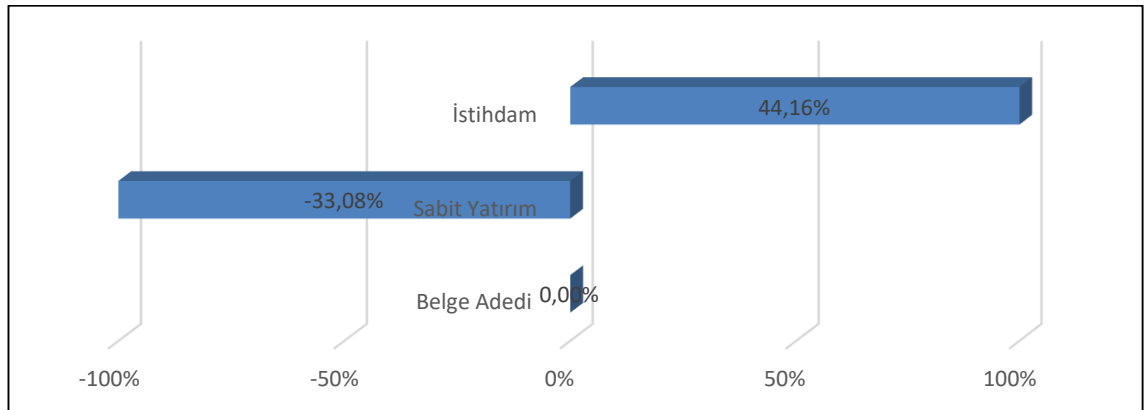
Şekil 3.115’de Şanlıurfa ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. İstihdam Şanlıurfa ilinin etkinliğine katkı sağlarken Sabit yatırım ve belge adedinin etkinliğe katkısı olmamıştır.

Şekil 3.115. Şanlıurfa İli 2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.10.13. Van İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2018 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Van ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Ardahan (0.548); Batman (0.452) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Van ilinde belge adedinin aynı kalması, yatırımda %33,08 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %44,16 oranında artması öngörülmektedir.

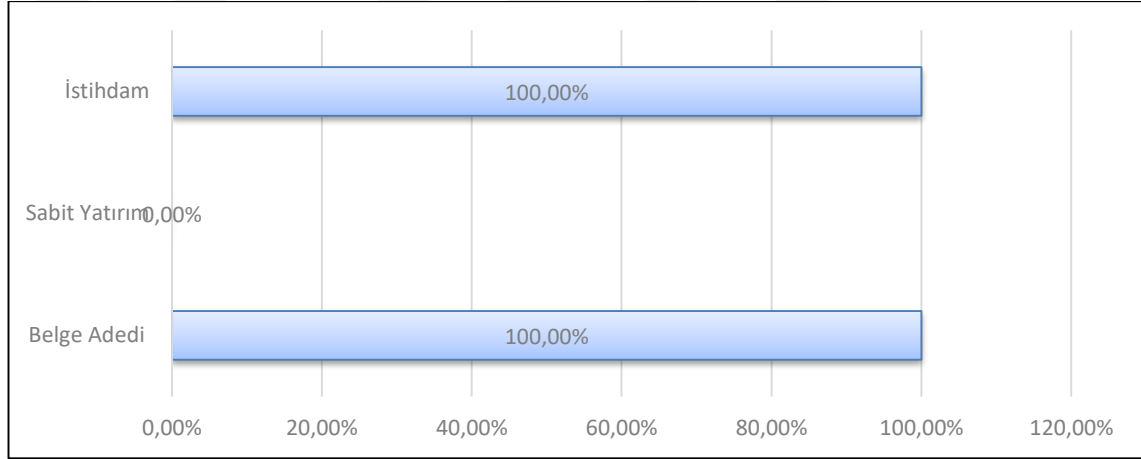
Tablo 3.58’de 2018 yılında Van iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2018 yılında Van ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı kalması, yatırımda %33,08 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %44,16 artışla 5.604 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Şekil 3.116. Van İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Grafiği

Tablo 3.58. Van İli 2018 Yılı Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	57	57	%0,00
Sabit Yatırım	399	267	%-33,08
İstihdam	3.887	5.604	%44,16

Şekil 3.117’de Van ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. İstihdam ve belge adedi Van ilinin etkinliğine katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı ve belge adedi %100 oranıyla vermiştir. Sabit yatırımın ise etkinliğe katkısı olmamıştır.

Şekil 3.117. Van İli 2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.11. 2014-2018 Dönemine Ait Analiz Sonuçları

2014–2018 dönemi için yapılan analizde altıncı bölgede yer alan tüm iller çalışmaya dâhil edilmiştir.

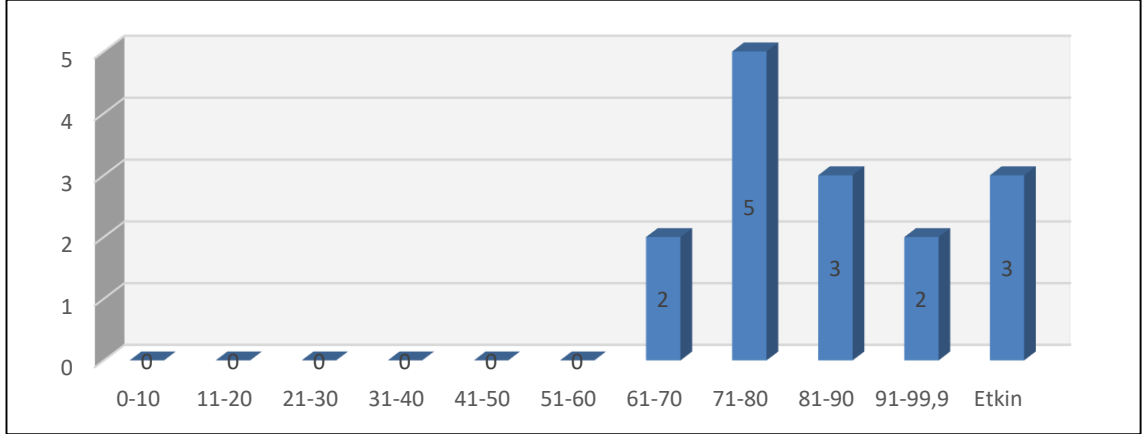
Tablo 3.59. 2014–2018 Dönemi Çıktı Odaklı BCC Modeli Skorları Tablosu

İller	Etkinlik değerleri (%)	Ölçek
Ağrı	81,10	Azalan
Ardahan	100,00	Azalan
Batman	100,00	Sabit
Bingöl	82,20	Azalan

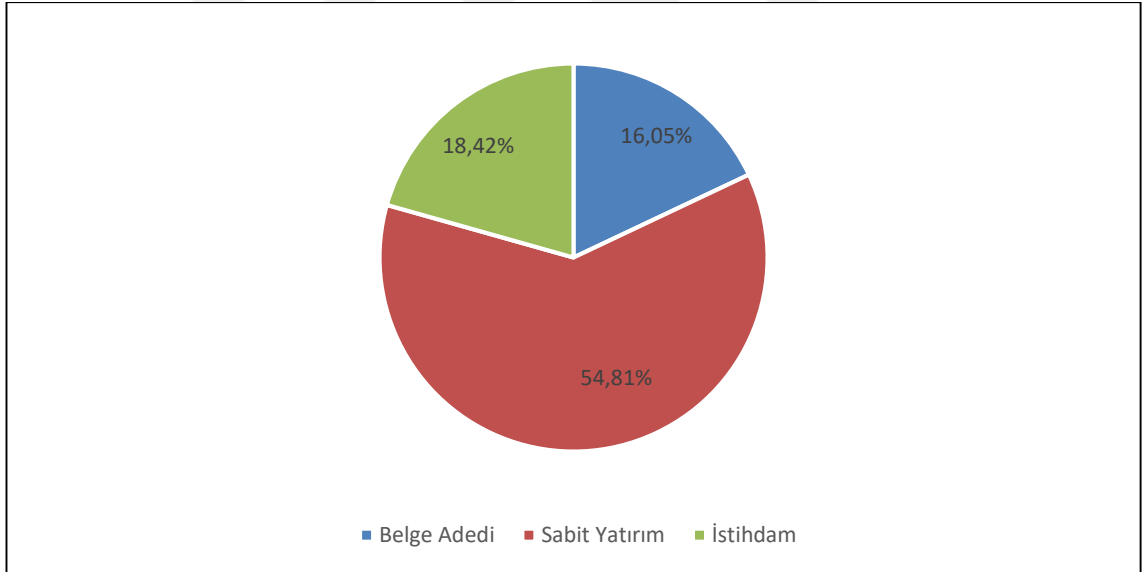
Bitlis	67,40	Azalan
Diyarbakır	79,70	Artan
Hakkâri	99,80	Azalan
Iğdır	100,00	Azalan
Kars	83,40	Azalan
Mardin	78,70	Azalan
Muş	65,10	Azalan
Siirt	79,90	Azalan
Şırnak	70,80	Azalan
Şanlıurfa	90,50	Artan
Van	78,70	Azalan

Tablo 3.59’da 2014-2018 yılları döneminde çıktı odaklı BCC modeline göre elde edilen etkinlik skorları gösterilmiştir. Tabloya bakıldığında BCC modeline göre etkin il sayısı 3 olmaktadır. Ardahan, Batman, Iğdır illeri etkin iller olurken; Ağrı, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkâri, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Şırnak, Şanlıurfa illeri etkin olmayan illerdir. Tabloda yer alan ölçek etkinliğine bakıldığında ise; 1 il sabit ölçek etkinliğine sahipken, 2 il ölçeğe göre artan getiri ile ve 12 il de azalan getiri ile çalışmaktadır.

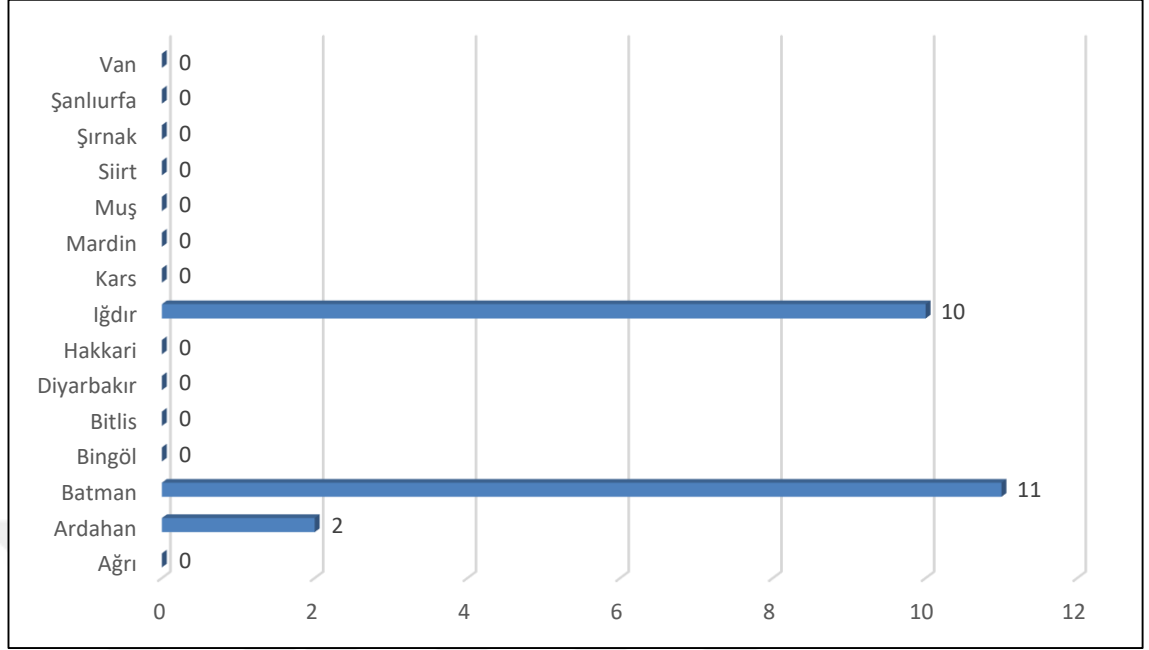
Şekil 3.118 2014-2018 döneminde etkinlik oranları açısından illerin dağılımını göstermektedir. İlgili şekle göre; 3 il %100 etkinliğe sahiptir. 2 il %61-70 arası, 5 il %71-80 arası, 3 il %81-90 arası, 2 il %91-99,9 arası, değer almıştır.

Şekil 3.118. 2014-2018 Dönemi İllerin Skor Dağılımı

Şekil 3.119 potansiyel iyileştirme ile ilgilidir ve bölge illerinin tamamını kapsamaktadır. Şekle bakıldığında; belge adedinin %16,05 oranında azaltılması, sabit yatırım tutarının ise %54,81 oranında azaltılması gerekmekte, bu sayede istihdamın ise %18,42 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.119. 2018 Yılı Toplam Potansiyel İyileştirme

Etkinlik analizinde etkin olan iller ve analiz yapılırken etkin olan bu illerin kaç kere referans olarak kullanıldığı şekil 3.122’de gösterilmiştir. Etkin iller arasında yer alan Batman ili 11 defa, Iğdır ili 10 defa, Ardahan ili 2 defa referans olarak gösterilmiştir.

Şekil 3.120. 2014-2018 Dönemi Yılı Referans Sıklığı

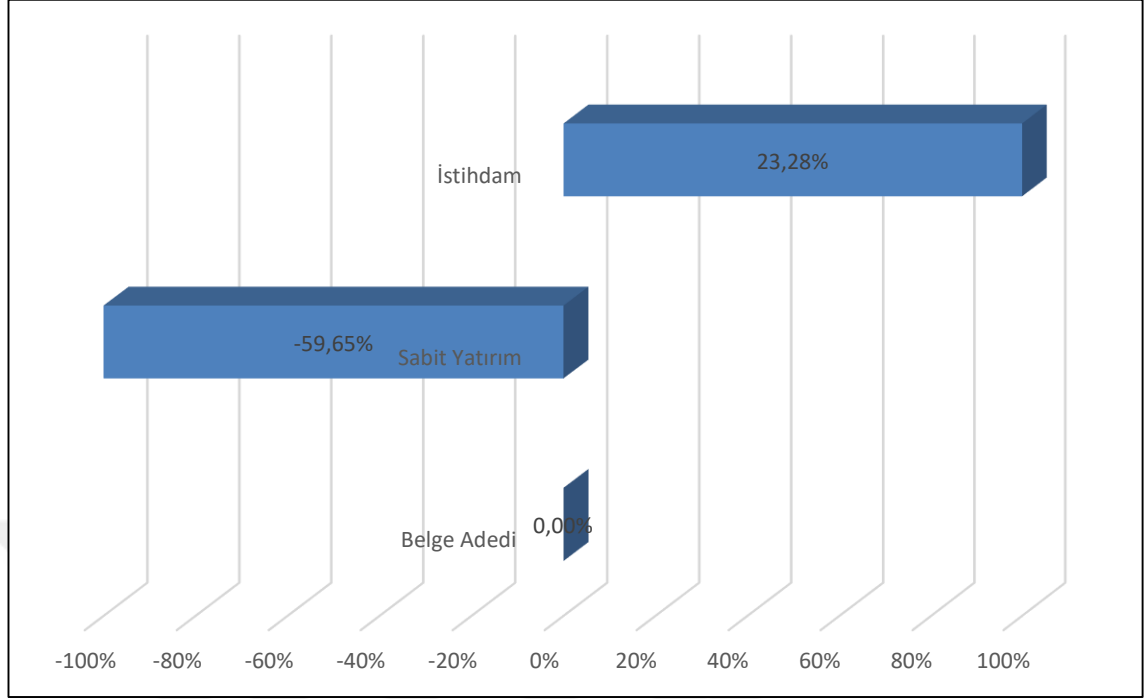
3.2.3.12. 2014-2018 Döneminde Etkin Olmayan İllerin Etkin Olabilmesi İçin Girdi Ve Çıktılardaki Değişim Oranları

2014-2018 döneminde yapılan analiz sonuçlarına göre etkin olmayan illerin etkin olabilmesi için mevcut girdi ve çıktılarda yapılması gereken değişikliklerin ve bu değişiklik oranlarını tespit edebilmek amacıyla, VZA yöntemi kullanılarak elde edilen verilerde etkin olan illerin referans olarak alınmıştır. Karşılaştırma mevcut girdi ve çıktılarda nasıl bir değişim gerektiği konusunda yorum yapılmasını sağlamaktadır.

3.2.3.12.1. Ağrı İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2014-2018 dönemi verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Ağrı ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.094); Iğdır (0.906) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Ağrı ilinde belge adedinin aynı kalması, yatırımda %59,65 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %23,28 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.121. Ağrı İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Grafiği

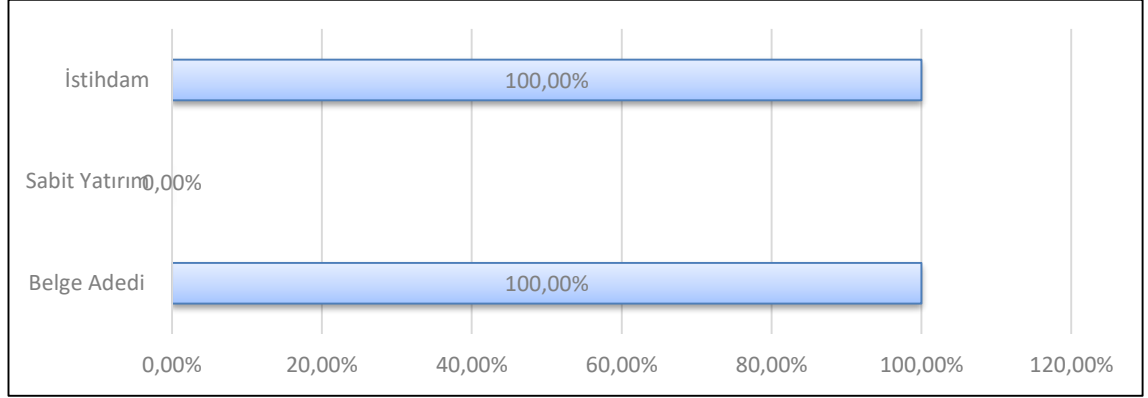

Tablo 3.60'da 2014-2018 döneminde Ağrı iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2014-2018 döneminde Ağrı ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı kalması, yatırımda %59,65 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %23,28 artışla 5.562 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.60. Ağrı İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Verileri

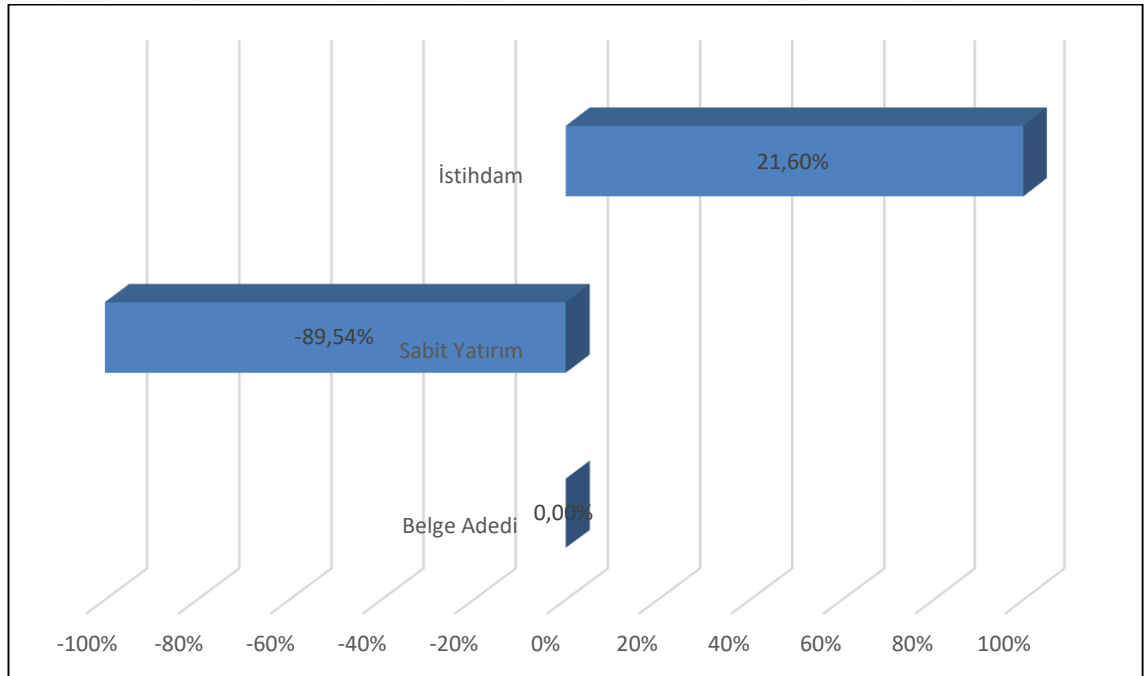
Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	84	84	%0,00
Sabit Yatırım	862	347	%-59,65
İstihdam	4.512	5.562	%23,28

Şekil 3.122'de Ağrı ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. Sabit yatırım ve belge adedi Ağrı ilinin etkinliğine tüm girdi ve çıktılar katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı verirken sabit yatırım girdisi %000'lık oranla, belge adedi %100 oranıyla vermiştir.

Şekil 3.122. Ağrı İli 2014-2018 Dönemi Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.12.2. Bingöl İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2014-2018 yılı verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Bingöl ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.060); Iğdır (0.940) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Bingöl ilinde belge adedinin aynı kalması yatırımda %89,54 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %21,60 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.123 Bingöl İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Grafiği

Tablo 3.61’de 2014-2018 döneminde Bingöl iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2014-2018 döneminde Bingöl ilinde

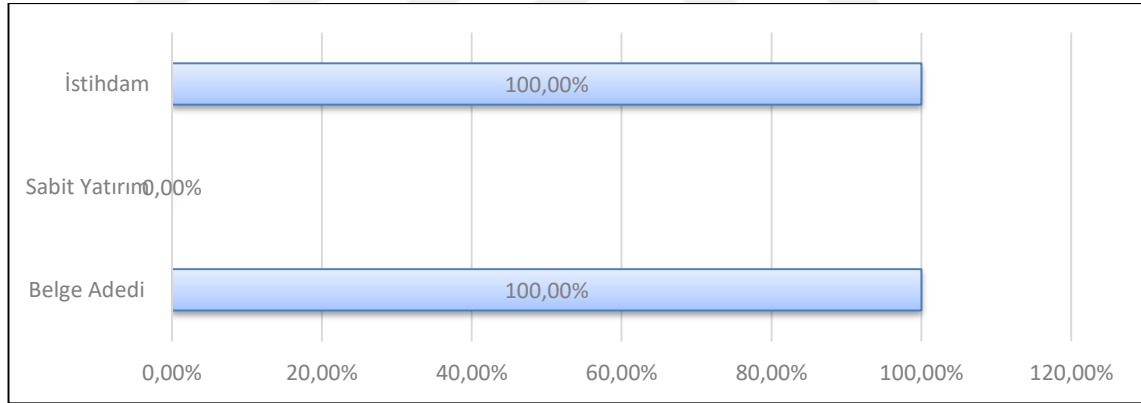
etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı kalması yatırımında %89,54 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %21,60 artışla 4.410 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.61. Bingöl İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	71	71	%0,00
Sabit Yatırım	2846	297	%-89,54
İstihdam	3627	4.410	%21,60

Şekil 3.124’de Bingöl ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. İstihdam ve belge adedi Bingöl ilinin etkinliğine katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı ve belge adedi %100 oranla verirken sabit yatırımın etkinliğe katkısı olmamıştır.

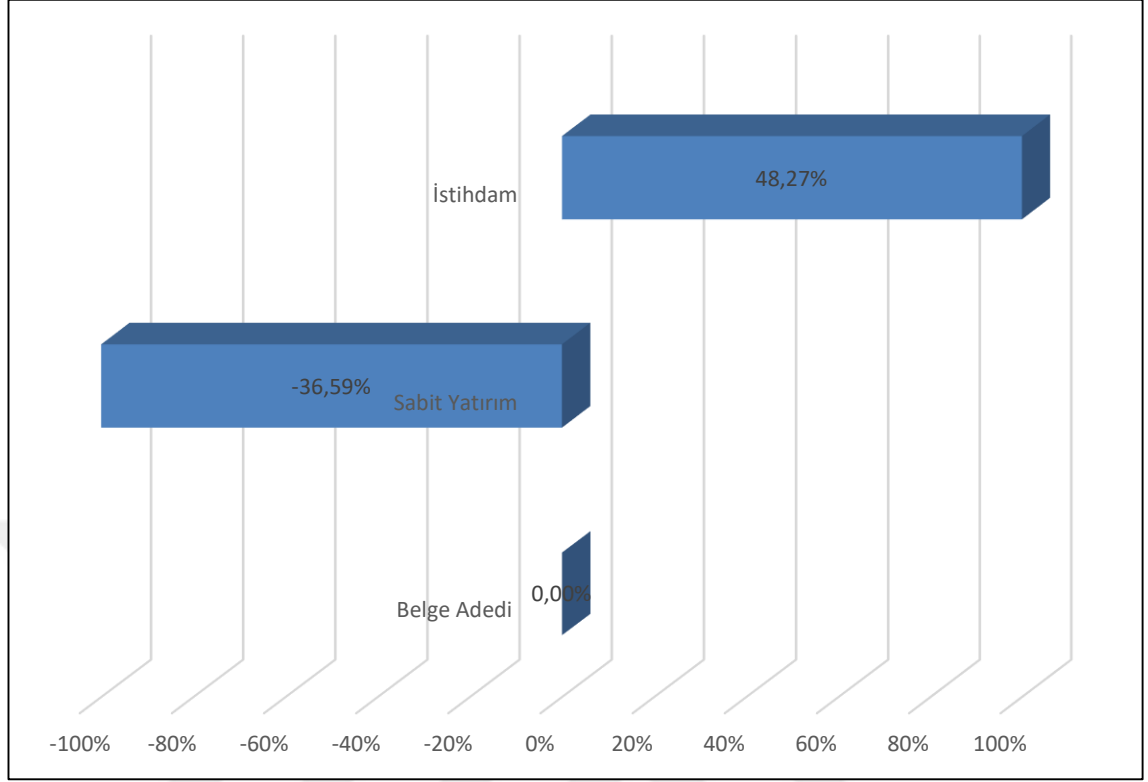
Şekil 3.124. Bingöl İli 2014-2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.12.3. Bitlis İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2014-2018 dönemi verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Bitlis ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.235); Iğdır (0.765) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Bitlis ilinde belge adedinin aynı kalması, yatırımında %037 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %048 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.125 Bitlis İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Grafiği

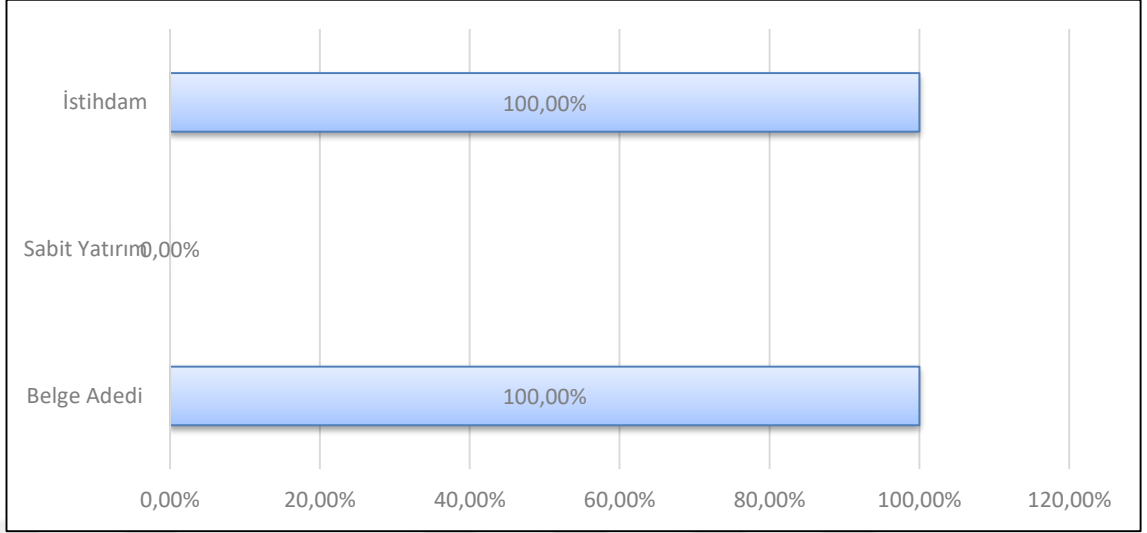
Tablo 3.62’de 2014-2018 döneminde Bitlis iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2014-2018 döneminde Bitlis ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı kalması, yatırımda %36,59 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %48,27 artışla 10.348 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.62. Bitlis İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	138	138	%0,00
Sabit Yatırım	877	556	%-36,59
İstihdam	6979	10.348	%48,27

Şekil 3.126’da Bitlis ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. İstihdam ve belge adedi Bitlis ilinin etkinliğine katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı ve belge adedi %100 oranıyla verirken sabit yatırımın etkinliğe katkısı olmamıştır.

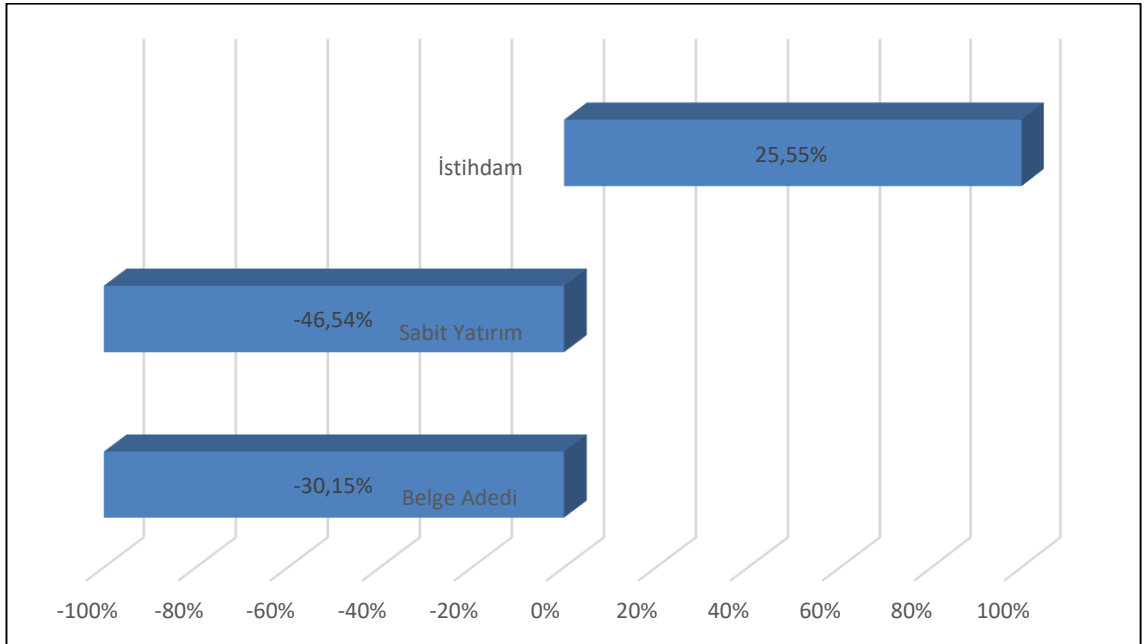
Şekil 3.126. Bitlis İli 2014-2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.12.4. Diyarbakır İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2014-2018 dönemi verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Diyarbakır ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman(1.000) ilinin referans alınması ile yapılan analize göre; Diyarbakır ilinde belge adedinin %30,15 azalması yatırımında %46,54 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %25,55 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.127 Diyarbakır İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Grafiği

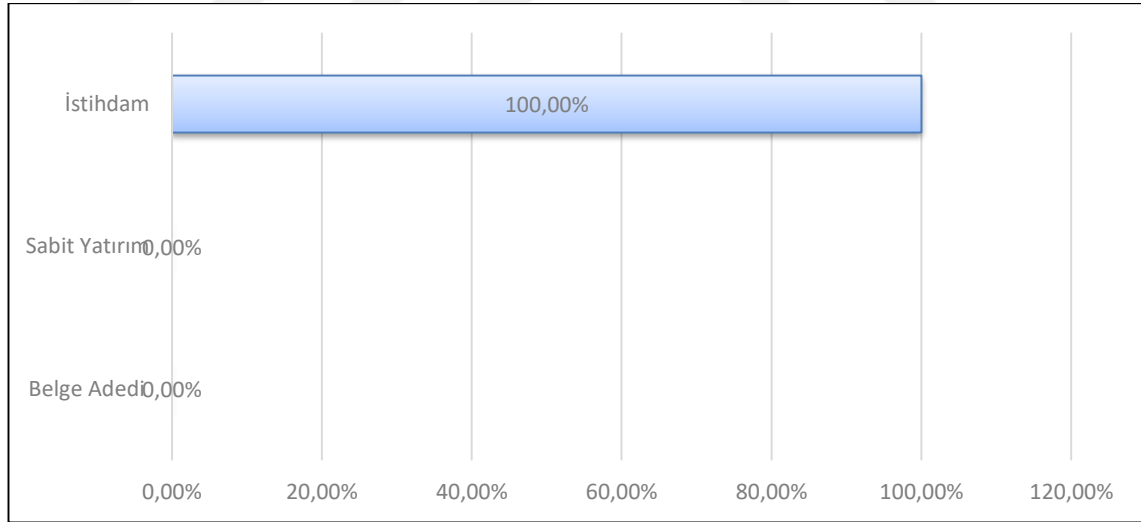
Tablo 3.63’de 2014-2018 döneminde Diyarbakır iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2014-2018 döneminde Diyarbakır ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin %30,15 azalması yatırımında %46,54 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %25,55 artışla 36314 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.63. Diyarbakır İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	617	431	%-30,15
Sabit Yatırım	3154	1.686	%-46,54
İstihdam	28.925	36.314	%25,55

Şekil 128’de Diyarbakır ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. İstihdam Diyarbakır ilinin etkinliğine katkı sağlarken, sabit yatırım girdisi ve belge adedinin etkinliğe katkısı olmamıştır.

Şekil 3.128. Diyarbakır İli 2014-2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

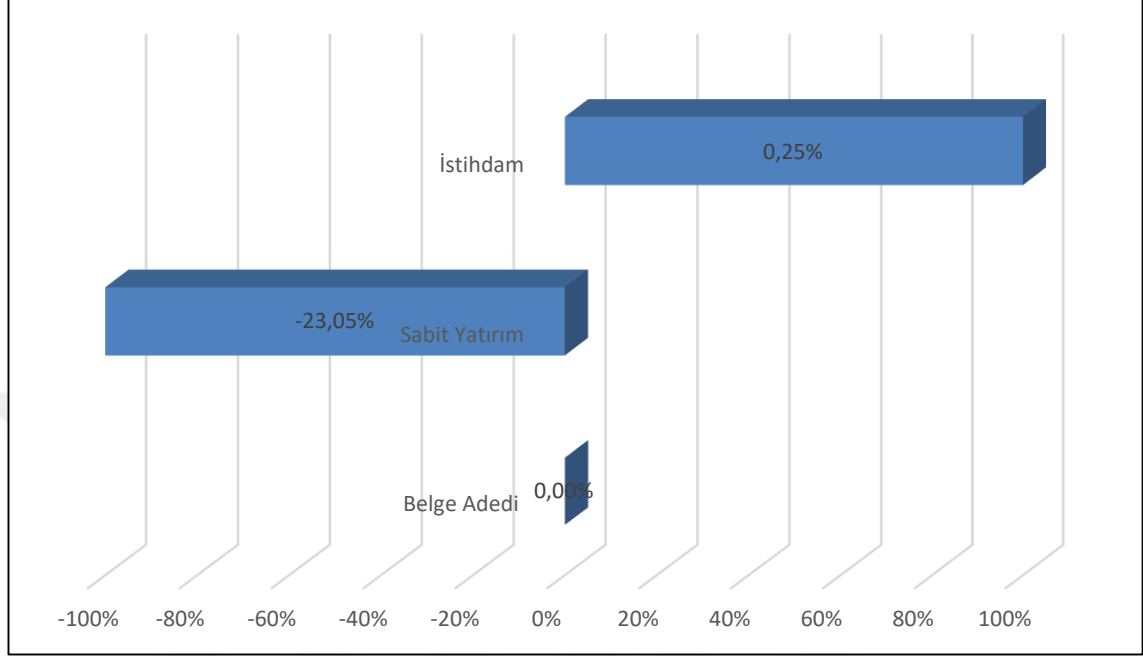

3.2.3.12.5. Hakkâri İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2014-2018 dönemi verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Hakkâri ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Ardahan (0.438); Iğdır (0.562) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Hakkâri ilinde

belge adedinin aynı kalması, yatırımda %23,05 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %0,25 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.129 Hakkâri İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Grafiği

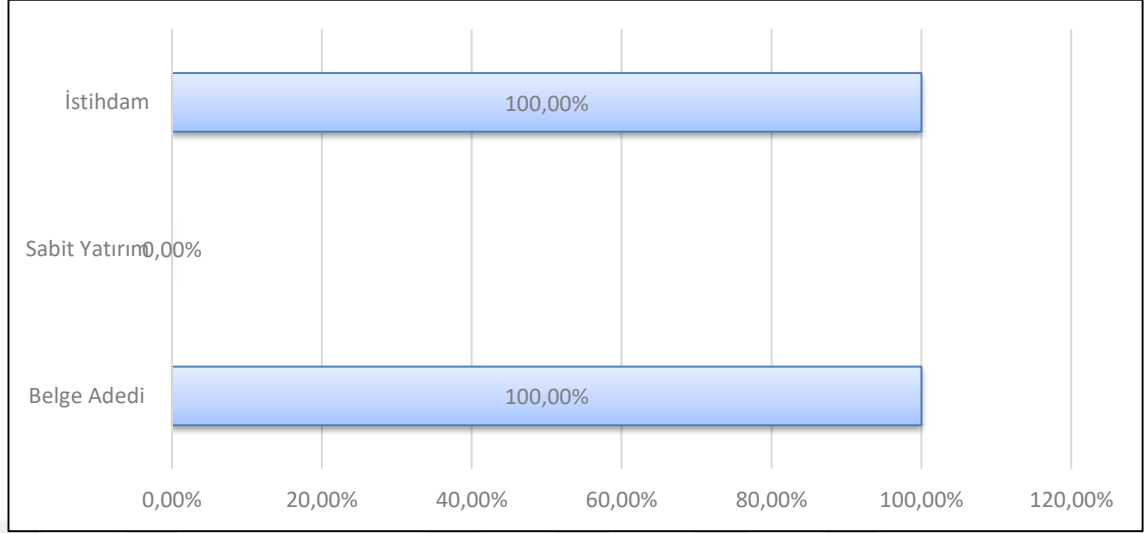

Tablo 3.64’de 2014-2018 döneminde Hakkâri iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2014-2018 döneminde Hakkâri ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı kalması, yatırımda %23,05 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %0,25 artışla 1.431 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.64. Hakkâri İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Verileri

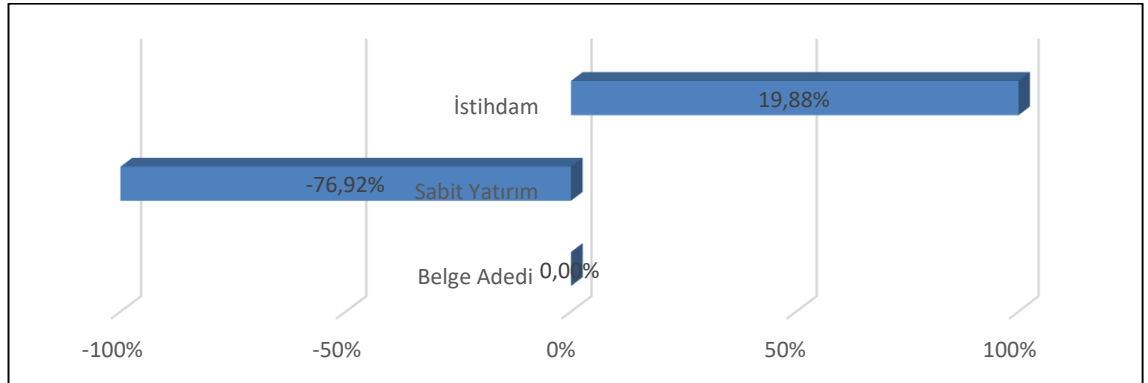
Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	41	41	%0,00
Sabit Yatırım	196	450	%-2305
İstihdam	1427	1430	%0,025

Şekil 3.130’da Hakkâri ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. İstihdam ve belge adedi Hakkâri ilinin etkinliğine sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı ve belge adedi %100 oranla verirken sabit yatırım girdisinin etkinliğe katkısı olmamıştır.

Şekil 3.130. Hakkâri İli 2014-2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.12.6. Kars İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2014-2018 dönemi verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Kars ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.023); Iğdır (0.977) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Kars ilinde belge adedinin aynı kalması yatırımında %76,92 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %19,88 oranında artması öngörülmektedir.

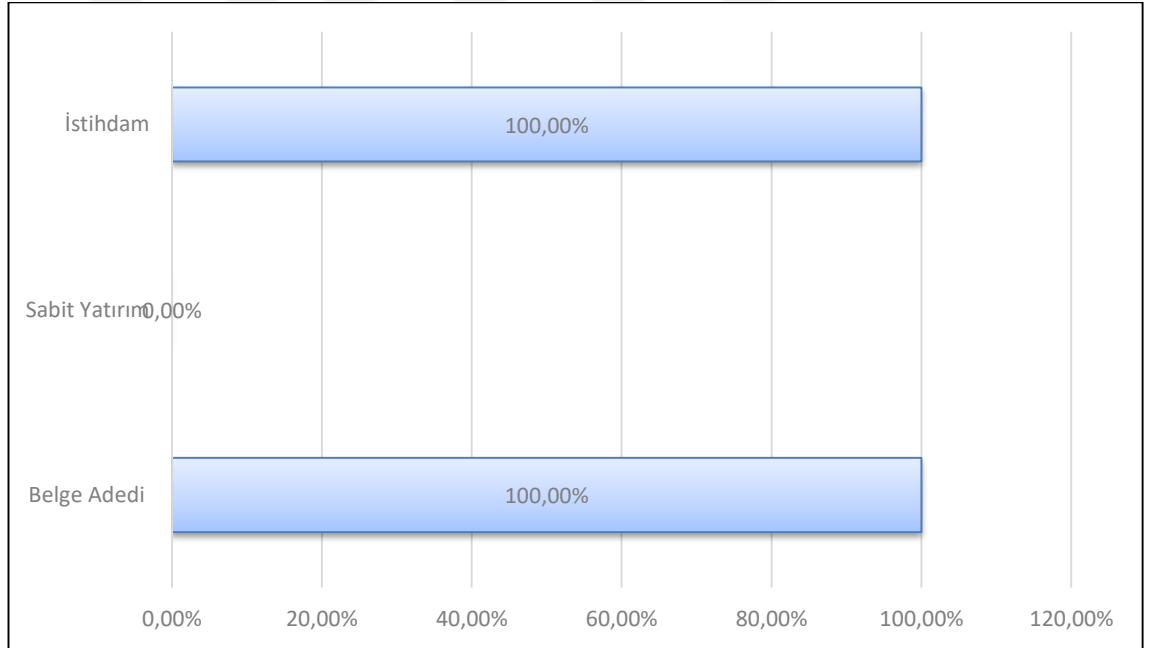
Şekil 3.131. Kars İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Grafiği

Tablo 3.65'de 2014-2018 döneminde Kars iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2014-2018 yılında Kars ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı kalması yatırımında %76,92 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %19,88 artışla 3.170 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.65. Kars İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	57	57	%0,00
Sabit Yatırım	1.056	243	%-76,92
İstihdam	2.644	3.170	%19,88

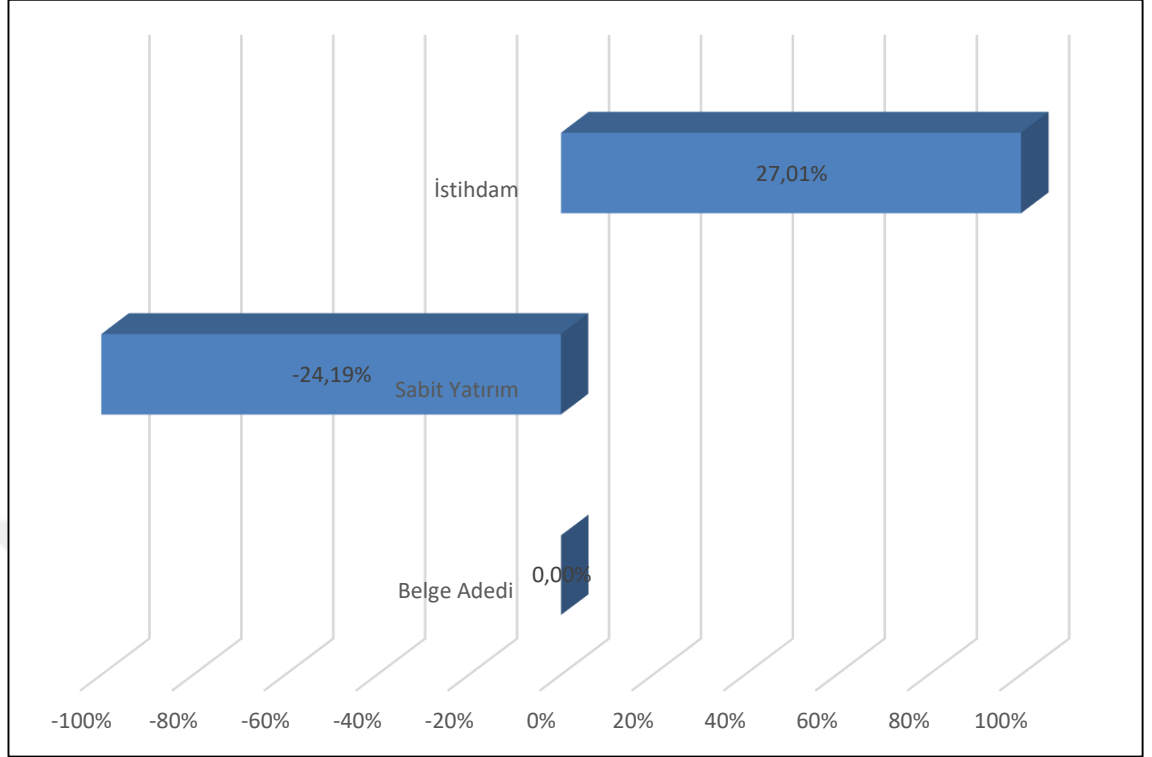
Şekil 3.132’de Kars ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktılarının oranları verilmiştir. İstihdam ve belge adedi Kars ilinin etkinliğine sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı ve belge adedi %100 oranla vermiştir. Sabit yatırım girdisinin etkinliğe katkısı olmamıştır.

Şekil 3.132. Kars İli 2014-2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.12.7. Mardin İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2014-2018 dönemi verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Mardin ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.789); Iğdır (0.211) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Mardin ilinde belge adedinin aynı kalması, yatırımda %24,19 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %27,01 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.133. Mardin İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Grafiği

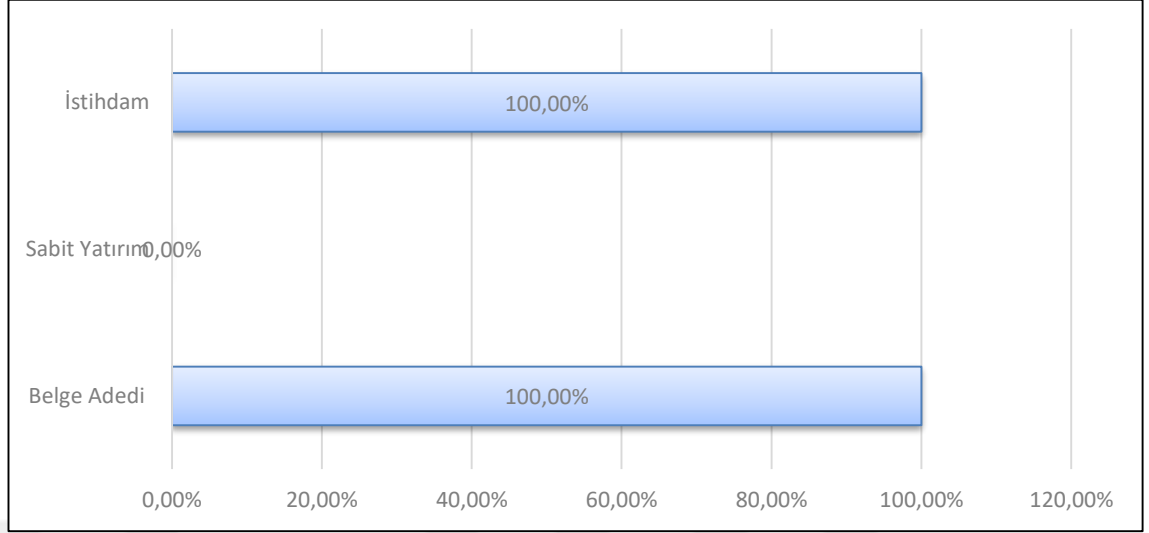
Tablo 3.66’da 2014-2018 döneminde Mardin iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2014-2018 döneminde Mardin ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı kalması yatırımın %24,19 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %27,01 artışla 29.136 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.66. Mardin İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	350	350	%0,00
Sabit Yatırım	1.812	1.373	%24,19
İstihdam	22.940	29.136	%27,01

Şekil 3.134’de Mardin ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktılarının oranları verilmiştir. İstihdam ve belge adedi Mardin ilinin etkinliğine katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı ve belge adedi %100 oranıyla verirken sabit yatırımın etkinliğe katkısı olmamıştır.

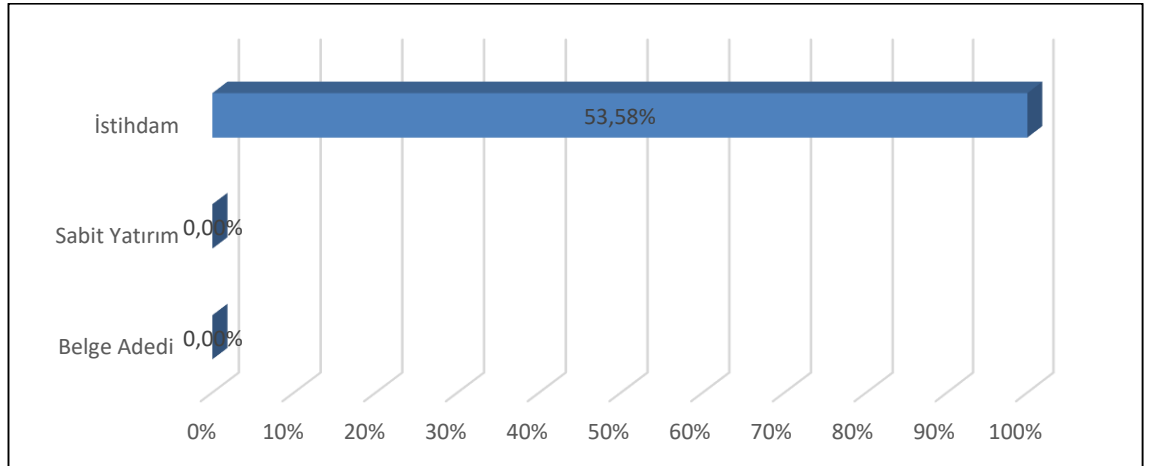
Şekil 3.134. Mardin İli 2014-2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.12.8. Muş İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2014-2018 dönemi verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Muş ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Ardahan (0.206); Batman (0.087); Iğdır (0.707) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Muş ilinde belge adedinin ve yatırımların aynı kalması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %53,58 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.135. Muş İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Grafiği

Tablo 3.67'de 2014-2018 döneminde Muş iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2014-2018 döneminde Muş ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı, yatırımların aynı olması

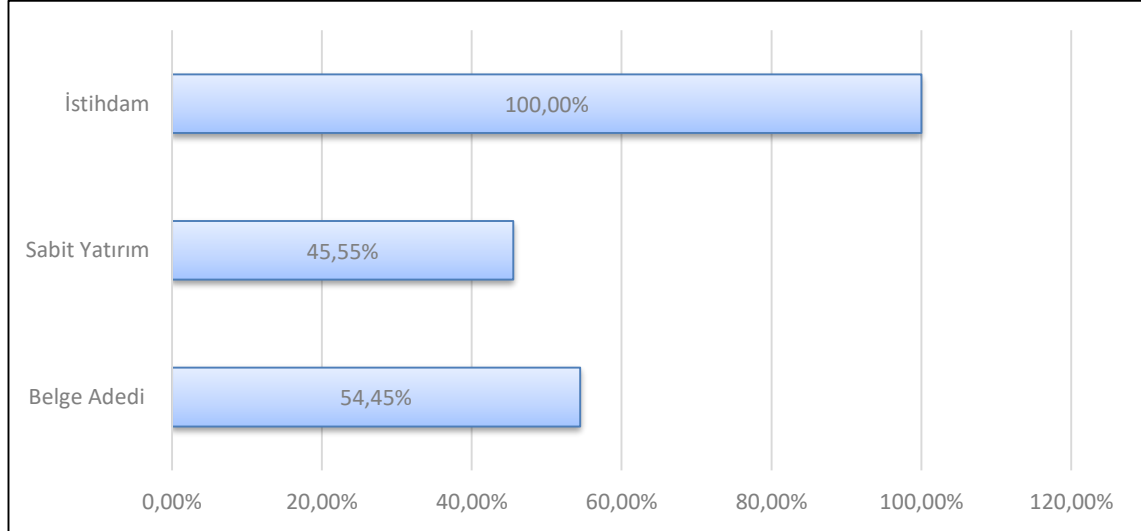
gerekmekte olup böylece istihdamın ise %53,58 artışla 4.879 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.67. Mardin İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	78	78	%0,00
Sabit Yatırım	310	310	%0,00
İstihdam	3.177	4.879	%53,58

Şekil 3.136'da Muş ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. Muş ilinin etkinliğine tüm girdi ve çıktılar katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı verirken sabit yatırım girdisi %45,55'lik oranla, belge adedi %54,45 oranıyla vermiştir.

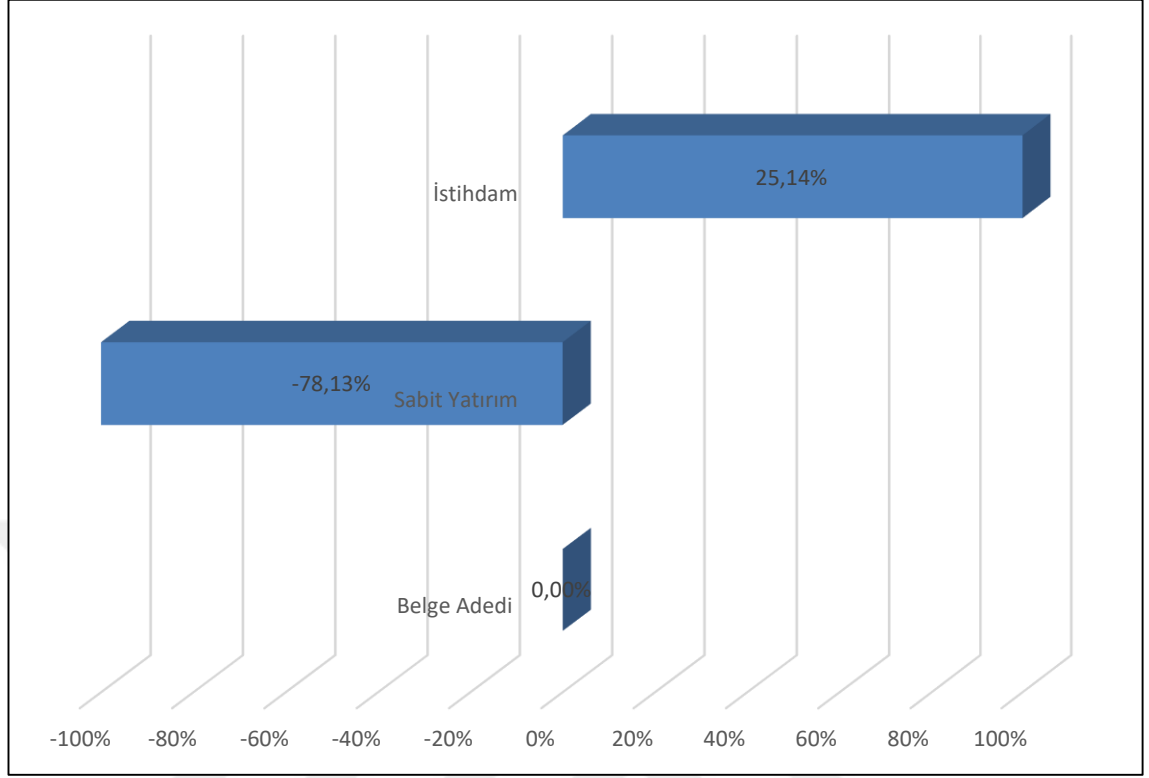
Şekil 3.136. Muş İli 2014-2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.12.9. Siirt İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2014-2018 dönemi verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Siirt ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.034); Iğdır (0.966) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Siirt ilinde belge adedinin aynı olması, yatırımda %78,13 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %25,14 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.137. Siirt İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Grafiği

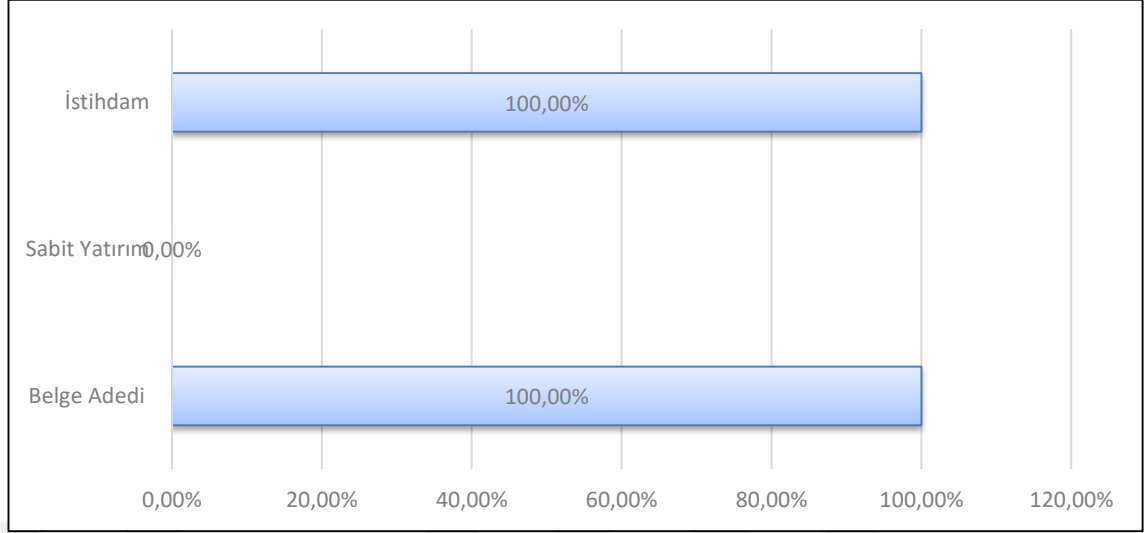

Tablo 3.68’de 2014-2018 döneminde Siirt iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2014-2018 döneminde Siirt ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı kalması, yatırımda %78,13 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %25,14 artışla 3.524 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.68. Siirt İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Verileri

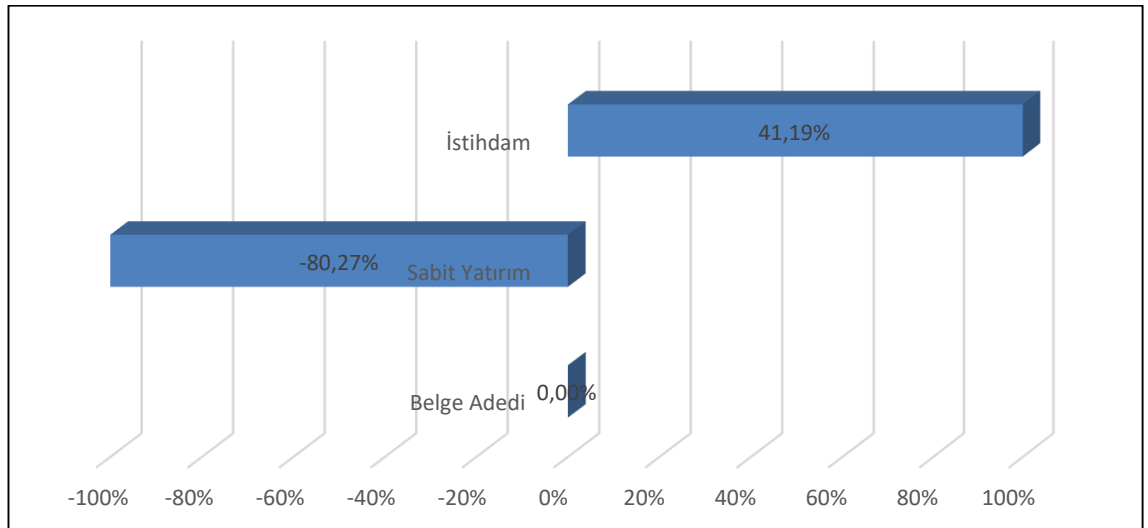
Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	61	61	%0,00
Sabit Yatırım	1.185	259	%-78,13
İstihdam	2.816	3.524	%25,14

Şekil 3.138’de Siirt ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. İstihdam ve belge adedi Siirt ilinin etkinliğine katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı ve belge adedi %100 oranıyla vermiştir. Sabit yatırım girdisinin etkinliğe katkısı olmamıştır.

Şekil 3.138. Siirt İli 2014-2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

3.2.3.12.10. Şırnak İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2014-2018 dönemi verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Şırnak ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.170); Iğdır (0.830) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Şırnak ilinde belge adedinin aynı kalması, yatırımda %80,27 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %41,19 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.139. Şırnak İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Grafiği

Tablo 3.69'da 2014-2018 döneminde Şırnak iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2014-2018 döneminde Şırnak ilinde

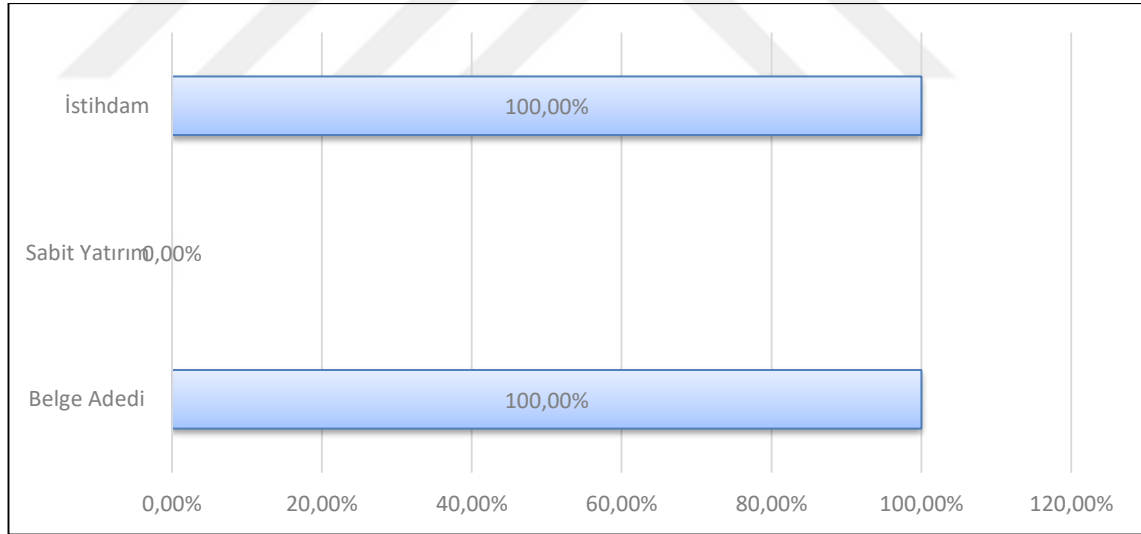
etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı kalması, yatırımda %80,72 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %41,19 artışla 8.132 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.69. Şırnak İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	113	113	%0,00
Sabit Yatırım	2.330	459	%-80,72
İstihdam	5.760	8.132	%41,19

Şekil 3.140'da Şırnak ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. İstihdam ve belge adedi Şırnak ilinin etkinliğine katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı ve belge adedi %100 oranıyla vermiştir. Sabit yatırım girdisinin etkinliğe katkısı olmamıştır.

Şekil 3.140. Şırnak İli 2014-2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

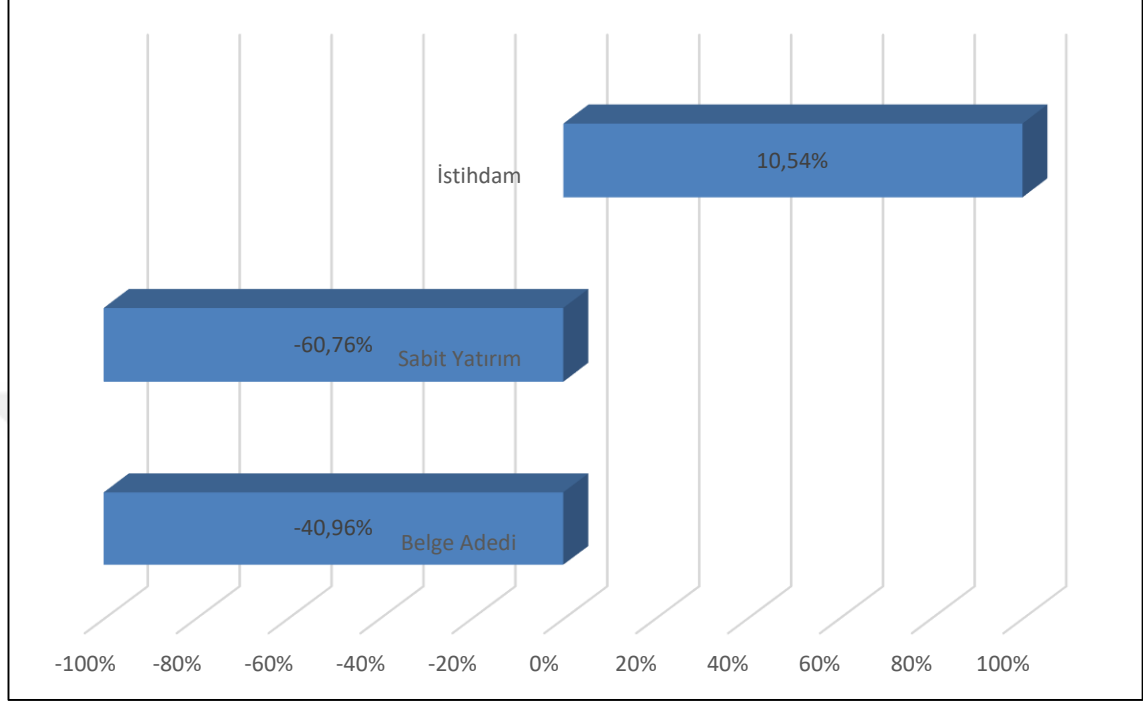

3.2.3.12.11. Şanlıurfa İli Potansiyel İyileştirme Durumu

2014-2018 dönemi verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Şanlıurfa ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman(1.000) ilinin referans alınması ile yapılan analize göre; Şanlıurfa ilinde belge adedinin %40,96

azalması yatırımında %60,76 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %10,54 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.141. Şanlıurfa İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Grafiği

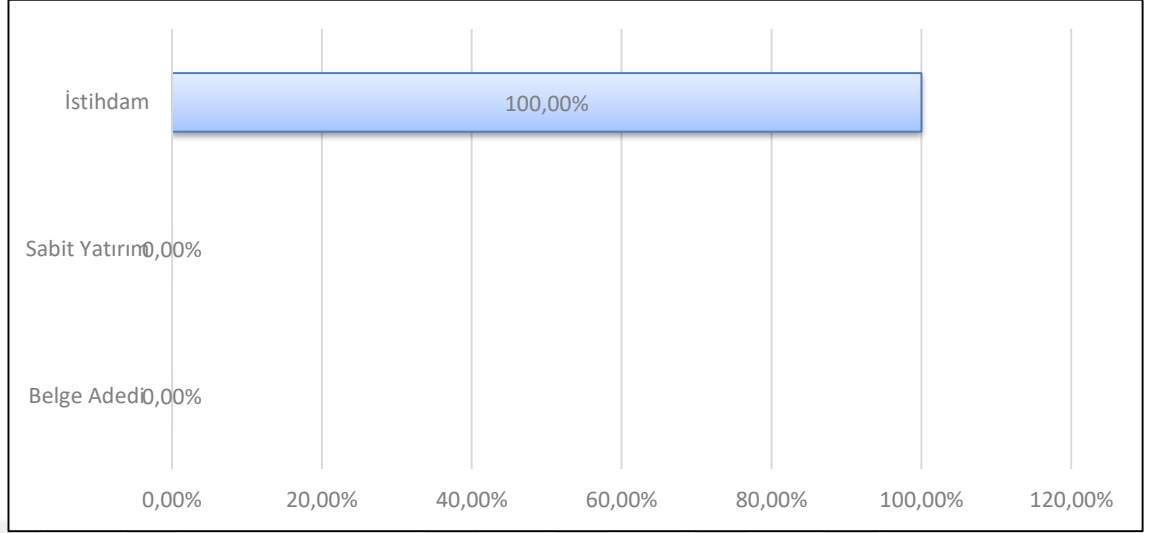

Tablo 3.70’de 2014-2018 döneminde Şanlıurfa iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2014-2018 döneminde Şanlıurfa ilinde etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin %40,96 azalması yatırımında %60,76 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %10,54 artışla 36314 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

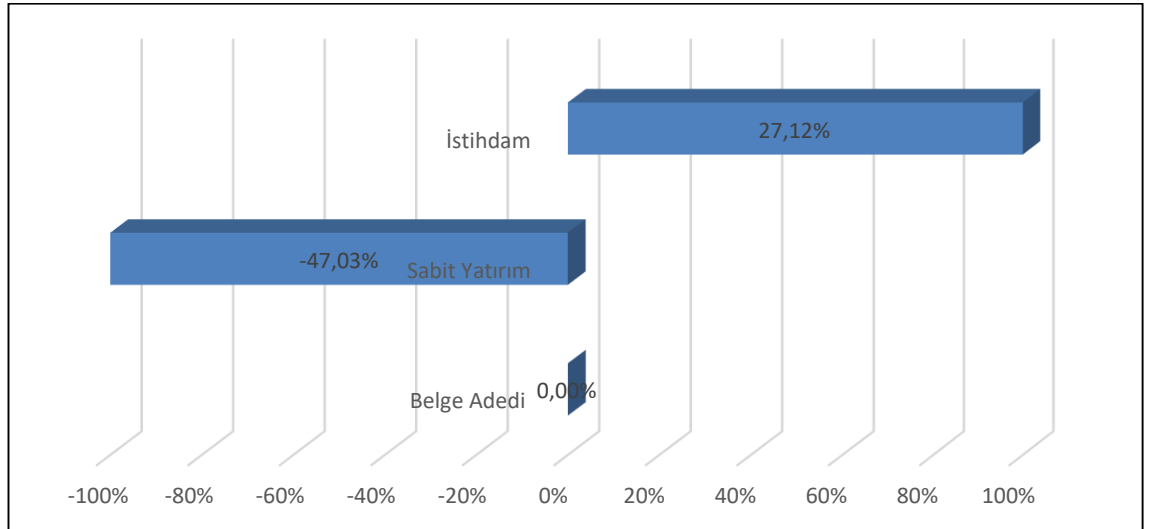
Tablo 3.70. Şanlıurfa İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	730	431	%-40,96
Sabit Yatırım	4.297	1.686	%-60,76
İstihdam	32.850	36.314	%10,54

Şekil 3.142’de Şanlıurfa ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. İstihdam Şanlıurfa ilinin etkinliğine katkı sağlamıştır. Sabit yatırım girdisi ve belge adedinin etkinliğe katkısı olmamıştır.

Şekil 3.142. Şanlıurfa İli 2014-2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı**3.2.3.12.12. Van İli Potansiyel İyileştirme Durumu**

2014-2018 dönemi verileri kullanılarak yapılan veri zarflama analiz sonuçlarına göre Van ili etkin olmayan iller arasında yer almaktadır. Etkin olan Batman (0.321); Iğdır (0.679) illerinin referans alınması ile yapılan analize göre; Van ilinde belge adedinin aynı kalması, yatırımda %47,03 azalma olması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %27,12 oranında artması öngörülmektedir.

Şekil 3.143. Van İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Grafiği

Tablo 3.71'de 2014-2018 döneminde Van iline ait veriler ve etkinliğin sağlanabilmesi için hedef değerler yer almaktadır. 2014-2018 döneminde Van ilinde

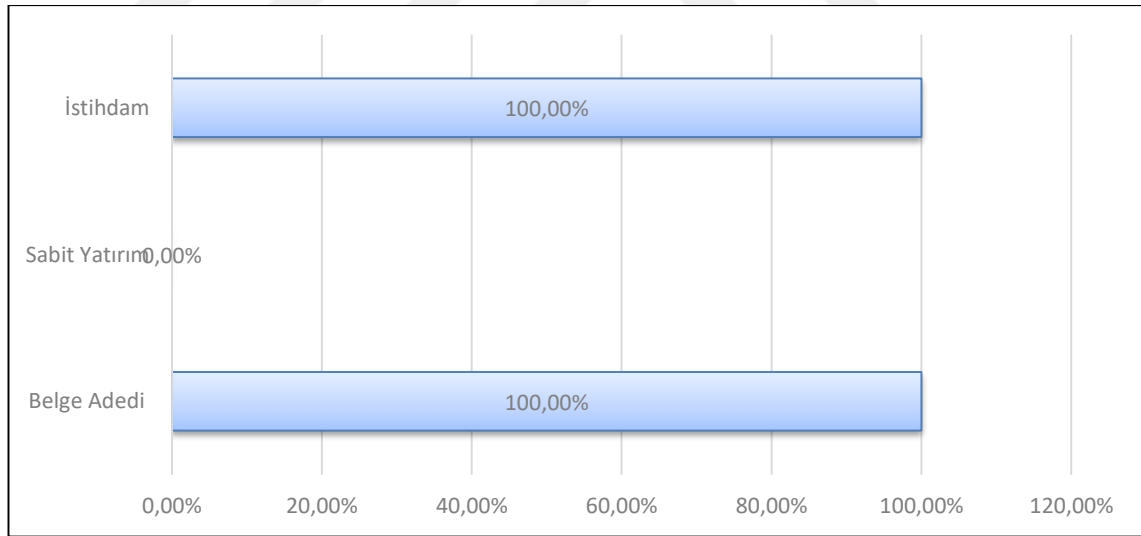
etkinlik değerlerine ulaşılması için belge adedinin aynı kalması, yatırımda %47,03 azalma olması gerekmekte olup böylece istihdamın ise %27,12 artışla 13.272 sayısına ulaşması öngörülmektedir.

Tablo 3.71. Van İli 2014-2018 Dönemi Potansiyel İyileştirme Verileri

Girdi/Çıktı	Değer	Hedef	Potansiyel İyileştirme
Belge Adedi	171	171	%0,00
Sabit Yatırım	1.290	683	%-47,03
İstihdam	10.441	13.272	%27,12

Şekil 3.144'da Van ilinin etkinliğine katkı sağlayan girdi ve çıktıların oranları verilmiştir. İstihdam ve belge adedi Van ilinin etkinliğine katkı sağlamıştır. Etkinliğe en fazla katkıyı istihdam çıktısı ve belge adedi %100 oranıyla vermiştir. Sabit yatırım girdisinin etkinliğe katkısı olmamıştır.

Şekil 3.144. Van İli 2014-2018 Yılı Etkinlik Girdi-Çıktı Katkısı

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmadan elde edilen bulgulara bakıldığında, altıncı bölge illerindeki teşvik belgesi ve sabit yatırıma istinaden meydana gelen istihdamın istenilen seviyede olmadığı bir başka ifade ile bütün illerin etkin olduğu tam etkinliğe ulaşamadığını söylemek mümkündür.

Özkök (2009) çalışmasında tespit edildiği gibi yatırım teşvikleri ile istihdam arasında pozitif yönlü bir ilişkiden bahsetmiştir. Bu çalışmada teşvik belgeleri ve yatırımların sağlanmasından sonra ortaya çıkan bir istihdamın olması bu görüşü destekler niteliktedir. Fakat teşvikler sonucu meydana gelen istihdam miktarı araştırma dönemini kapsayan yıllarda her ilde istenilen düzeye ulaşamamıştır.

Yavan (2011) teşvikler aracılığı ile yapılan yatırımların bölgesel ekonomik etkinliğin artmasında, sosyal refah seviyesinin yükselmesinde yakından ilgili olduğunu vurgulamıştır. Yatırım teşviklerinin uygulandığı altıncı bölge illerinde istenilen düzeyde olmasa da ortaya çıkan istihdam artışı bölge illerinde işsizliğin azalmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla azalan işsizliğin başka bir deyişle istihdam artışının ekonomik ve sosyal etkilerinden söz edilebilir.

Polat (2014) tarafından tespit edilen bölgesel temelde tüm bölgelerde kamu yatırımlarının tam etkin olmadığı yönündeki çalışma sonucunu destekler nitelikte, altıncı bölge illeri özelinde her ilde istenilen tam etkinlik sağlanamamıştır.

Bondonio ve Greenbaum (2006), Öz ve Buyrukoğlu (2017), Yavuz (2010) tarafından farklı analiz yöntemleri kullanılarak elde edilen bulgular sonucunda; teşvik kaynaklı yatırımlar ile istihdam arasındaki pozitif durumun bulunduğu görüşüyle, bu çalışmada her il ve her yılda meydana gelen istihdam artışının olması örtüşmektedir.

Çiftçi ve Koç (2003) yatırım teşviklerinin istihdama etkisinin yıllara göre farklılık gösterdiğini yapmış oldukları çalışmada belirlemişlerdir. Yine bu çalışmada elde edilen verilerden yola çıkarak, teşvik kaynaklı yatırımlar ile meydana gelen istihdamda her yıl farklı bulgulara ulaşılması her yıl tam etkinliğe ulaşabilme sorununun devam ettiğini göstermektedir.

Alıcı (2019), yakın dönemi (2009-2013) ele aldığı çalışmasında teşvik uygulamalarının istihdam özelinde beklenen etkiyi yapamadığı sonucuna varmıştır, bu durumun altıncı bölge illeri düzeyinde de geçerli olduğunu söylemek mümkündür.

2014 yılı verileri kullanılarak yapılan analizde (Bölüm 3.2.3.1), altıncı bölge illeri arasında yer alan 16 ilden 14 il analiz edilmiştir (Ardahan ilinin istihdam verisine ulaşamadığı için analiz dışı bırakılmıştır). 2014 yılı verileri kullanılarak yapılan analizde 4 il (Batman, Bingöl, Hakkâri, Şanlıurfa) çıktı odaklı BCC modeline göre etkin iller arasında yer alırken 10 il (Ağrı, Diyarbakır, Iğdır, Bitlis, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Şırnak, Van) etkin olmayan iller arasında yer almaktadır.

2014 yılında yapılan çıktı odaklı BCC modeline göre ölçek etkinliğinin belirlenmesi de son derece önem arz etmektedir. 2014 yılında yapılan analizde; 2 ilde sabit ölçek etkinliği, 5 il ölçeğe göre artan getiri ile 7 il ölçeğe göre azalan getiri ile çalışmaktadır. Başka bir ifade ile 5 ilin artan ölçek getirisine sahip olması demek, bu illerin etkinliklerini artırma kapasite ve potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.72. 2014 Yılı Etkin Olmayan İllerin Potansiyel İyileştirme Oranları

İller	2014 Yılı Değişim Potansiyel İyileştirme Oranları (%)		
	Sabit Yatırım	Belge Adedi	İstihdam
Ağrı	0,00	0,00	199,63
Diyarbakır	-29,35	-28,71	31,49
Bitlis	-48,76	0,00	215,24
Kars	0,00	0,00	166,09
Mardin	-54,13	0,00	39,01
Siirt	-89,27	0,00	339,64
Şırnak	0,00	0,00	127,25
Van	0,00	0,00	266,44
Iğdır	0,00	0,00	70,04
Muş	0,00	-13,76	321,07

Etkin olmayan illerin etkin olabilmesi için VZA yapılması gereken değişiklikler hakkında öneri sunmaktadır. Potansiyel iyileştirme olarak adlandırılan bu durum, 2014 yılında mevcut girdi ve çıktılarda yapılması gereken değişiklikler hakkında bilgi vermektedir. Altıncı bölge illerinin geneline bakıldığında sabit yatırımların %45,54

oranında azaltılması, belge adedinin %7,37 oranında azaltılması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %44,62 oranında artması öngörülmektedir. Bölge genelinde yapılacak bu değişiklikler genel manada tam etkinliğe ulaşmaya yardımcı olacaktır. Bunun yanında tüm bölge illerinin girdileri azaltması çıktıları artırması gerekmektedir.

2015 yılı verileri kullanılarak yapılan analizde (Bölüm 3.2.3.3), altıncı bölge illeri arasında yer alan 16 ilden 15 il analiz edilmiştir. 2015 yılı verileri kullanılarak yapılan analizde 5 il (Ardahan, Batman, Hakkâri, Iğdır, Siirt) çıktı odaklı BCC modeline göre etkin iller arasında yer alırken 10 il (Ağrı, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Şanlıurfa, Muş, Kars, Mardin, Şırnak, Van) etkin olmayan iller arasında yer almaktadır.

2015 yılında yapılan çıktı odaklı BCC modeline göre ölçek etkinliğinin belirlenmesi de son derece önem arz etmektedir. 2015 yılında yapılan analizde; 1 ilde sabit ölçek etkinliği, 2 il ölçeğe göre artan getiri ile 12 il ölçeğe göre azalan getiri ile çalışmaktadır.

Tablo 3.73. 2015 Yılı Etkin Olmayan İllerin Potansiyel İyileştirme Oranları

İller	2015 Yılı Değişim Potansiyel İyileştirme Oranları (%)		
	Sabit Yatırım	Belge Adedi	İstihdam
Ağrı	0,00	0,00	167,99
Bingöl	0,00	0,00	53,81
Bitlis	-3,54	0,00	3,80
Şanlıurfa	-49,04	-25,74	4,46
Kars	-7,69	0,00	246,84
Diyarbakır	-36,44	-21,05	35,73
Mardin	-12,22	0,00	37,81
Muş	0,00	0,00	70,92
Van	-3,60	0,00	179,58
Şırnak	0,00	0,00	114,41

Etkin olmayan illerin etkin olabilmesi için VZA yapılması gereken değişiklikler hakkında öneri sunmaktadır. Potansiyel iyileştirme olarak adlandırılan bu durum, 2015 yılında mevcut girdi ve çıktılarda yapılması gereken değişiklikler hakkında bilgi vermektedir. Altıncı bölge illerinin geneline bakıldığında sabit yatırımların %20,19 oranında azaltılması, belge adedinin %9,09 oranında azaltılması gerekmekte ve böylece

istihdamın ise %28,60 oranında artması öngörülmektedir. Bölge genelinde yapılacak bu değişiklikler genel manada tam etkinliğe ulaşmaya yardımcı olacaktır.

2016 yılı verileri kullanılarak yapılan analizde (Bölüm 3.2.3.5), altıncı bölge illeri arasında yer alan 16 ilden 15 il analiz edilmiştir. 2016 yılı verileri kullanılarak yapılan analizde 5 il (Ardahan, Batman, Hakkâri, Kars, Mardin,) çıktı odaklı BCC modeline göre etkin iller arasında yer alırken 10 il (Ağrı, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Iğdır, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Van) etkin olmayan iller arasında yer almaktadır.

2016 yılında yapılan çıktı odaklı BCC modeline göre ölçek etkinliğinin belirlenmesi de son derece önem arz etmektedir. 2016 yılında yapılan analizde; 2 ilde sabit ölçek etkinliği, 5 il ölçeğe göre artan getiri ile 8 il ölçeğe göre azalan getiri ile çalışmaktadır.

Tablo 3.74. 2016 Yılı Etkin Olmayan İllerin Potansiyel İyileştirme Oranları

İller	2016 Yılı Değişim Potansiyel İyileştirme Oranları (%)		
	Sabit Yatırım	Belge Adedi	İstihdam
Ağrı	-81,56	0,00	182,08
Bingöl	-37,65	0,00	460,23
Bitlis	0,00	0,00	15,72
Diyarbakır	-40,20	0,00	75,22
Iğdır	0,00	0,00	165,61
Şanlıurfa	-45,95	-11,96	54,03
Muş	0,00	0,00	114,93
Siirt	0,00	0,00	117,31
Van	-61,29	0,00	138,76
Şırnak	0,00	0,00	10,26

Etkin olmayan illerin etkin olabilmesi için VZA yapılması gereken değişiklikler hakkında öneri sunmaktadır. Potansiyel iyileştirme olarak adlandırılan bu durum, 2016 yılında mevcut girdi ve çıktılarda yapılması gereken değişiklikler hakkında bilgi vermektedir. Altıncı bölge illerinin geneline bakıldığında sabit yatırımların %36,39 oranında ve belge adedinin %2,51 oranında azaltılması, istihdamın ise %46,45 oranında artırılması öngörülmektedir. Bölge genelinde yapılacak bu değişiklikler genel manada tam etkinliğe ulaşmaya yardımcı olacaktır.

2017 yılı verileri kullanılarak yapılan analizde (Bölüm 3.2.3.7), altıncı bölge illeri arasında yer alan 16 ilden 15 il analiz edilmiştir. 2017 yılı verileri kullanılarak yapılan analizde 7 il (Ardahan, Batman, , Hakkâri, Iğdır, Muş, Şanlıurfa, Van) çıktı odaklı BCC modeline göre etkin iller arasında yer alırken 8 il (Ağrı, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Mardin, Kars, Siirt, Şırnak,) etkin olmayan iller arasında yer almaktadır.

2017 yılında yapılan çıktı odaklı BCC modeline göre ölçek etkinliğinin belirlenmesi de son derece önem arz etmektedir. 2017 yılında yapılan analizde; 3 il ölçeğe göre artan getiri ile 12 il ölçeğe göre azalan getiri ile çalışmaktadır.

Etkin olmayan illerin etkin olabilmesi için VZA yapılması gereken değişiklikler hakkında öneri sunmaktadır. Potansiyel iyileştirme olarak adlandırılan bu durum, 2017 yılında mevcut girdi ve çıktılarda yapılması gereken değişiklikler hakkında bilgi vermektedir. Altıncı bölge illerinin geneline bakıldığında sabit yatırımların %33,03 oranında, belge adedinin %2,66 oranında azaltılması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %14,01 oranında artması öngörülmektedir.

Tablo 3.75. 2017 Yılı Etkin Olmayan İllerin Potansiyel İyileştirme Oranları

İller	2017 Yılı Değişim Potansiyel İyileştirme Oranları (%)		
	Sabit Yatırım	Belge Adedi	İstihdam
Ağrı	-18,77	0,00	11,99
Bingöl	-92,19	0,00	68,42
Bitlis	0,00	0,00	76,38
Diyarbakır	0,00	-13,26	1,10
Kars	-77,48	0,00	146,96
Mardin	-19,34	0,00	39,15
Siirt	-9,76	0,00	2,09
Şırnak	0,00	0,00	32,39

2018 yılı verileri kullanılarak yapılan analizde (Bölüm 3.2.3.9), altıncı bölge illeri arasında yer alan 16 ilden 15 il analiz edilmiştir. 2018 yılı verileri kullanılarak yapılan analizde 2 il (Ardahan, Batman) çıktı odaklı BCC modeline göre etkin iller arasında yer alırken 13 il (Ağrı, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Kars, Iğdır, Muş, Mardin, Şanlıurfa, Siirt, Şırnak, Van, Hakkâri) etkin olmayan iller arasında yer almaktadır.

2018 yılında yapılan çıktı odaklı BCC modeline göre ölçek etkinliğinin belirlenmesi de son derece önem arz etmektedir. 2018 yılında yapılan analizde; 15 il ölçeğe göre artan getiri ile çalışmaktadır.

Etkin olmayan illerin etkin olabilmesi için VZA yapılması gereken değişiklikler hakkında öneri sunmaktadır. Potansiyel iyileştirme olarak adlandırılan bu durum, 2018 yılında mevcut girdi ve çıktılarda yapılması gereken değişiklikler hakkında bilgi vermektedir. Altıncı bölge illerinin geneline bakıldığında sabit yatırımların %53,05 oranında, belge adedinin %17,40 oranında azaltılması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %27,46 oranında artması öngörülmektedir. Bölge genelinde yapılacak bu değişiklikler genel manada tam etkinliğe ulaşmaya yardımcı olacaktır.

Tablo 3.76. 2018 Yılı Etkin Olmayan İllerin Potansiyel İyileştirme Oranları

İller	2018 Yılı Değişim Potansiyel İyileştirme Oranları (%)		
	Sabit Yatırım	Belge Adedi	İstihdam
Ağrı	-49,48	0,00	18,88
Bingöl	-81,04	0,00	132,48
Bitlis	-11,56	0,00	129,38
Diyarbakır	-44,34	-29,78	25,48
Hakkâri	-38,10	0,00	85,82
Iğdır	0,00	-23,92	2,92
Kars	-66,48	0,00	866,21
Mardin	-17,21	0,00	11,74
Muş	-4,91	0,00	92,32
Siirt	-48,00	0,00	59,36
Şırnak	-92,21	0,00	67,37
Şanlıurfa	-47,70	-40,76	29,17
Van	-33,08	0,00	44,16

2014-2018 dönemi verileri kullanılarak yapılan analizde (Bölüm 3.2.3.11), altıncı bölge illeri arasında yer alan 16 ilden 15 il analiz edilmiştir. 2018 yılı verileri kullanılarak yapılan analizde 3 il (Ardahan, Batman, Iğdır) çıktı odaklı BCC modeline göre etkin iller arasında yer alırken 12 il (Ağrı, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Kars, Muş,

Mardin, Şanlıurfa, Siirt, Şırnak, Van, Hakkâri) etkin olmayan iller arasında yer almaktadır.

2014-2018 dönemi için yapılan analizde çıktı odaklı BCC modeline göre ölçek etkinliğinin belirlenmesi de son derece önem arz etmektedir. 2014-2018 döneminde yapılan analizde; 1 il sabit ölçek etkinliğine sahipken, 2 il ölçeğe göre artan getiri ile, 12 il ise ölçeğe göre azalan getiri ile çalışmaktadır.

Etkin olmayan illerin etkin olabilmesi için VZA yapılması gereken değişiklikler hakkında öneri sunmaktadır. Potansiyel iyileştirme olarak adlandırılan bu durum, 2014-2018 döneminde mevcut girdi ve çıktılarda yapılması gereken değişiklikler hakkında bilgi vermektedir. Altıncı bölge illerinin geneline bakıldığında sabit yatırımların %54,81 oranında, belge adedinin %16,05 oranında azaltılması gerekmekte ve böylece istihdamın ise %18,42 oranında artması öngörülmektedir. Bölge genelinde yapılacak bu değişiklikler genel manada tam etkinliğe ulaşmaya yardımcı olacaktır.

Tablo 3.77. 2014-2018 Dönemi Etkin Olmayan İllerin Potansiyel İyileştirme Oranları

İller	2014-2018 Dönemi Değişim Potansiyel İyileştirme Oranları (%)		
	Sabit Yatırım	Belge Adedi	İstihdam
Ağrı	-59,65	0,00	23,28
Bingöl	-89,54	0,00	21,60
Bitlis	-36,59	0,00	48,27
Diyarbakır	-46,54	-30,15	25,55
Hakkâri	-23,50	0,00	0,25
Kars	-76,92	0,00	19,88
Mardin	-24,19	0,00	27,01
Muş	0,00	0,00	53,58
Siirt	-78,13	0,00	25,14
Şırnak	-80,27	0,00	41,19
Şanlıurfa	-60,76	-40,96	10,54
Van	-47,03	0,00	27,12

Analiz edilen yıllara bakıldığında, her yıl etkin olan Batman ili, etkin olması istenen diğer illere referans gösterilebilir. Yapılan çalışmalar, her yılda farklı illerin

etkinlik düzeyine ulaşmasını sağlamıştır. Fakat bölge genelinde tam etkinlik söz konusu değildir.

Bölgenin etkin hale gelmesi, kaynak kullanımı ve dağılımı, mevcut kaynaklar ile eldeki girdi ve çıktıları hangi oranda azaltılması veya artırılması yönünden öneriler sunan bu yöntem, gerekli potansiyel iyileştirmelerin sağlıklı bir şekilde uygulanması durumunda bölgede tam etkinliğin yakalanmasında etkili olacaktır.

KAYNAKÇA

- Ağralıoğlu, Ş. (2018). *Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Kalkınma Üzerine Etkileri: Siirt Örneği*. Siirt: Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akçay, B. (2017). *Teşvik Sistemi ve Otomotiv Sektörü Açısından Değerlendirilmesi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alıcı, A. (2019). *The Analysis Of Regional Investment Incentives*. Ankara: Hacettepe University Graduate School of Social Sciences.
- Altay, N., Çatık, N., & Gacaner, A. (2004, Mart). Ege Bölgesinin Kalkınmasında Finansal Kurumsallaşma Araç Olabilir Mi? *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu, 1*, s. 16-42.
- Atak, A. (2011, Mart). *Bölgesel Kalkınma ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları*. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ay, H. M. (2005). Yatırım Teşviklerinin Sabit Sermaye Yatırımları Üzerinde Etkisi. *Selçuk Üniversitesi Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 5(2)*, 176-184.
- Aydemir, C., & Karakoyun, İ. (2011). *Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı ve Kalkınma Ajansları*. Bursa: Ekin Kitapevi.
- Aydiner, M. (2015). Teşvik Sistemi Kapsamındaki Yatırımların İhracata ve İstihdama Etkisi: TR32 Bölgesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi, 4(8)*, 74-87.
- Bakırcı, F., Eslemian Shiraz, S., & Sattary, A. (2014). BIST'da Demir, Çelik Metal Ana Sanayii Sektöründe Faaliyet Gösteren İşletmelerin Finansal Performans Analizi: VZA Süper Etkinlik ve TOPSIS Uygulaması. *Ege Akademik Bakış Dergisi, 14(1)*, 9-19.
- Bakırcı, F., Ekinci, E., & Şahinoğlu, T. (2014). Bölgesel Kalkınma Politikalarının Etkinliği: Türkiye Alt Bölgeler Bazında Bir Uygulama. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18(2)*, 281-289.
- Baykul, A., Işık Maden, S., & Kutgi, D. (2019). Bölgesel Kalkınma Politikası Aracı Olarak Kamu Yatırımları ve Teşvikler: Türkiye'de Düzey 2 Bölgeleri Üzerine

Bir Etkinlik Analizi. *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(16), 652-669.

Bondonio, D., & Greenbaum, R. (2006). "Do Business Investment Incentives Promote Employment in Declining Areas? Evidence from EU Objective 2 Regions [İş Yatırım Teşvikleri Düşen Bölgelerde İstihdamı Teşvik Ediyor mu? AB'nin Hedef 2 Bölgesinden Kanıtlar. *European Urban and Regional Studies*, 13(3), 225-244.

Çatal, M. F. (2010). Devlet Teşvikleri ve Erzurum'da Tarihsel Bir Uygulama Örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(4), 289-296.

Çiftçi, H. (2007). 1980-2007 Teşvik Belgeli Yatırımların Teşvik Bölgeleri Açısından Analizi. *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 11(2), 11-23.

Çiftçi, H., & Koç , M. (2003). İstihdamın Artan Önemi ve Teşvik Belgeli Yatırımlar Etkinlik Analizi. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(6), 19-41.

Deveci Kocakoç, İ. (2003). Veri Zarflama Analizi'ndeki Ağırlık Kısıtlamalarının Belirlenmesinde Analitik Hiyerarşi Sürecinin Kullanımı. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 18(2), 1-12.

Dinler, Z. (2012). *Bölgesel İktisat*. Bursa: Ekin Yayınevi.

Dinler, Z. (2012). *Bölgesel İktisat Genel Olarak ve Türkiye'de Bölgeler Arası Gelişmişlik Farklarının Ortaya Çıkışı ve Azaltılmasına Yönelik Politikalar*. Bursa: Ekin Yayınevi.

DPT. (2012). *DPT'nin Kuruluşunun 42. Yılı Özel Sayı*. Devlet Planlama Teşkilatı.

Düzakın, E., & Kıran Bulğurcu, B. (2010). Kalkınmada Öncelikli İllerin Ekonomik Etkinliklerinin Değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 14(1), 1-18.

Ekodialog. (2018). Aralık 31, 2018 tarihinde <http://www.ekodialog.com>: http://www.ekodialog.com/kalkinma_ekonomisi/kalkinma_ekonomisi.html adresinden alındı

- ENKİ. (2019). *Enki Yönetim Danışmanlığı*. Ocak 31, 2019 tarihinde <https://www.enki.com.tr/yatirim-tesvik-belgesi-diyarbakir/> adresinden alındı
- Eraydın, A. (2004). Bölgesel Kalkınma Kavram, Kuram ve Politikalarında Yaşanan Değişimler [Bildiri]. Ö. Metin, H. Özgür, K. Muhammet, T. S. Evinç (Ed'ler). *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu* (s. 126-146). Denizli: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Erkut, G., & Gönül, D. (2010). Türkiye'de ve Dünya'da Bölge Planlama Politikalarının Evrimi ve İzmir Kalkınma Ajansı Deneyiminden Yansıyanlar. B. Akgül, & N. Uzay içinde, *Türkiye'de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri: Kalkınma Ajansları* (s. 375-414). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Eroğlu, H. (2007). *Bankacılıkta Veri Zarflama Analizi Uygulaması*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Gökmen, S., & Kartaloğlu, E. (2012). *Yeni Teşvik Sistemi 2012*. İstanbul: İSMMM yayınları.
- Gülmez, M., & Noyan Yalman, İ. (2010). Yatırım Teşviklerinin Bölgesel kalkınmaya Etkileri: Sivas İli Örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(2), 235-257.
- Gündüz, A. Y. (2006). *Bölgesel Kalkınma Politikası*. Bursa: Ekin Kitapevi.
- Güngör, A. A. (2017). *Türkiye'de Bölgesel Dengesizliklerin Giderilmesinde 1980 Sonrası Uygulanan Teşvik Sistemlerinin Rolü ve Etkisi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ildıracı, M. (2004). *Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Invest. (2019). www.invest.gov.tr. Ocak 31, 2019 tarihinde <http://www.invest.gov.tr/tr-TR/investmentguide/investorguide/Pages/Incentives.aspx> adresinden alındı
- Karaçay Çakmak, H., & Erden, L. (2004). Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları ve Kamu Destekleme Politikaları: Türkiye'den Bölgesel Panel Veri Setiyle Ampirik Bir Analiz. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(3), 77-96.

- Kaya, A. (2009). *Türkiye'de Bölgesel Net Mali Yansıma*. Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- Keleş, R. (2013). *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Keskin, H., & Sungur, O. (2010). Bölgesel Politika Ekseninde Yaşanan Dönüşüm: Türkiye'de Kalkınma Planlarında Bölgesel Politikaların Değişimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(21), 271-293.
- Kıran, B. (2008). *Kalkınmada Öncelikli İllerin Ekonomik Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi Yöntemi İle Değerlendirilmesi*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köksal, N. (1999). *Türkiye'de Kalkınma Öncelikli Yörelere-Teşvikler ve İstihdam Bakımından Bir İnceleme*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Okursoy, A., & Tezsürücü, D. (2014). Veri Zarflama Analizi ile Görel Etkinliklerin Karşılaştırılması: Türkiye'deki İllerin Kültürel Göstergelerine İlişkin Bir Uygulama. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 21(2), 1-18.
- Oruç, K. O. (2008). *Veri Zarflama Analizi İle Bulanık Ortamda Etkinlik Ölçümleri ve Üniversitelerde Bir Uygulama*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Isparta.
- Öncel, A., & Şimşek, S. (2011). Türkiye'de Bölgeler Arası Kaynak Kullanım Etkinliğinin Veri Zarflama Analizi Yöntemiyle Ölçülmesi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(37), 87-119.
- Öz, E., & Buyrukoğlu, E. (2017). Türkiye'de Uygulanan Yatırım Teşvik Politikalarının Makroekonomik Değişkenler Üzerindeki Etkisinin Ampirik Analizi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(27), 323-336.
- Özçelik, H., & Kandemir, B. (2017). Veri Zarflama Analizi ve İmalat Sektöründe Bir Uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(1), 43-53.

- Özden, Ü. (2008). Veri Zarflama Analizi (VZA) ile Türkiye'deki Vakıf Üniversitelerinin Etkinliğinin Ölçülmesi. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 37(2), 167-185.
- Özgüven, A. (1988). *İktisadi Büyüme, İktisadi Kalkınma, Sosyal Kalkınma, Planlama ve Japon Kalkınması*. İstanbul : Filiz Kitapevi.
- Özkök, Y. (2009). *Türkiye'de Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Gelişmişlik Bazında Değerlendirilmesi*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Perktaş, E. (2014). Bölgesel Kalkınma Özelinde Girişimciliğin Ekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(7), 472-486.
- Polat, E. (2014). *Türkiye'de Düzey-2 Bölgeleri Kamu Yatırımları Etkinliğinin Veri Zarflama Analizi İle Ölçülmesi*. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Recepoğlu, M., & Değer, M. (2016). Türkiye'de Bölgesel Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Düzey 2 Bölgeleri Üzerine Panel Veri Analizleri. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(14), 6-21.
- Sarı, Z. (2015). *Veri Zarflama Analizi ve Bir Uygulama*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Selim, S., Koçtürk, O., & Eryiğit, P. (2014). Türkiye'de Yatırım Teşvikleri ve Sabit Yatırımların İstihdam Üzerine Etkisi: Panel Veri Analizi. *Ege Akademik Bakış*, 14(4), 661-673.
- Sevinç, H. (2011). Bölgesel Kalkınma Sorunsalı: Türkiye'de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi* (6:2), 6(2), 35-54.
- Şahin, A., Sevinç, İ., & Taşpınar , Y. (2013). Bölgesel Kalkınmada Ajans Modeli: Shannon ve İzmir Kalkınma Ajansları. Ö. Mustafa , Ş. Güven, & F. Yaman içinde, *Küreselleşme- Yerelleşme Sarmalında Kalkınma Ajansları: Yapılar, Sorunlar ve Çözüm Arayışları* (s. 139-168). Ankara : Orion Kitapevi.
- Şahin, M., & Uysal, Ö. (2011). Bölgesel Kalkınma Çerçevesinde Yatırım Teşviklerinin Shift-Share Analizi. *Maliye Dergisi*(160), 111-138.

- Şengül, Ü., Eslemian Shiraz, S., & Eren, M. (2013). Türkiye’de İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Düzey 2 Bölgelerinin Ekonomik Etkinliklerinin VZA Yöntemi ile Belirlenmesi ve Tobit Model Uygulaması. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 11(21), 75-99.
- T.C. Resmi Gazete. (2012, Haziran 19). *Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar*. T.C. Resmi Gazete.
- T.C.K.B. (2013). *İllerin ve Nölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*. Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı.
- Taştekin, A. (2008). Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Stratejileri Ve Bölge İdareleri. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 1(1), 69-83.
- Tatar Candan, G., & Yurdadoğ, V. (2017). Türkiye’de Maliye Politikası Aracı Olarak Teşvik Politikaları. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(27), 154-177.
- TDKS. (2019). Temmuz 2019 tarihinde Türk Dil Kurumu Sözlükleri: <http://sozluk.gov.tr> adresinden alındı
- Tiftikçigil, B. Y. (2010). *Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yaşanan Dönüşüm ve Kalkınma Ajansları*. İstanbul: Derin Yayınları.
- TİM. (2019). *Türkiye İhracatçılar Meclisi*. Ocak 31, 2019 tarihinde www.tim.org.tr: <http://www.tim.org.tr/tr/default.html> adresinden alındı
- Topal, M. H. (2016). Teşvik Politikalarının Gerekçeleri ve Etkinliği: Kuramsal Bir Yaklaşım. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 35-51.
- TUYS. (2019). tuys.sanayi.gov.tr. Mayıs 2019 tarihinde Teşvik Uygulama Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü: <https://tuys.sanayi.gov.tr/page.html?sayfaId=a1fb69a4-2c8d-4ce4-a8b4-fc515d7096fc&lang=tr> adresinden alındı
- TUYSGM. (2019). Temmuz 20, 2019 tarihinde Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü: <https://tuys.sanayi.gov.tr/Handlers/DokumanGetHandler.ashx?dokumanId=dfb30078-3808-438e-b8af-075d97d95c37> adresinden alındı

- TÜİK. (2019). *Türkiye İstatistik Kurumu*. Ocak 2019 tarihinde www.tuik.gov.tr:8080/Start.do?jsessionid=9mSTcTtH6KB22cZJMH2dRnkN2TmJQqv8bxsbjnhGDnvVsGv649QR!1971144181 adresinden alındı
- Verginet*. (2019). Ocak 31, 2019 tarihinde [www.verginet.com:8080/https://www.verginet.net/dtt/11/Vergi-Sirkuleri-2012-49.aspx](https://www.verginet.net/dtt/11/Vergi-Sirkuleri-2012-49.aspx) adresinden alındı
- Yatirimtesvik. (2019). Ocak 31, 2019 tarihinde www.yatirimtesvik.com. adresinden alındı
- Yavan, N. (2011). Teşviklerin Bölgesel Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Ampirik Bir Analiz. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 22(81), 65-104.
- Yavan, N. (2011). *Teşviklerin Sektörel ve Bölgesel Analizi Türkiye Örneği*. Ankara: Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları.
- Yavilioğlu, C. (2002). Kalkınmanın Anabilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(1), 59-77.
- Yavuz, A. (2010). Bir Maliye Politikası Aracı Olarak Yatırım Teşviklerinin Rekabet Koşulları Altında Özel Kesim Yatırımları ve İstihdam Üzerine Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(1), 83-101.
- Yayar, R., & Demir , Y. (2012). Bölgesel Kalkınma ve Yatırım Teşvikleri: Tokat İline Bir Uygulama. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(39), 119-146.
- Zeybek, E. (2013, Eylül). *Türkiye'de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları ve 2003-2011 Dönemi Bilecik İli Ekonomik Gelişimi*. Uşak: Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Serkan TEMİR
Doğum Yeri ve Tarihi	Araban/10.08.1986
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Mersin Üniversitesi Erdemli Uygulamalı Teknoloji ve İşletmecilik Yüksekokulu İşletme Bilgi Yönetimi
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilgisayar Bilgisi	
Programlar	Microsoft Office programları
Mesleki Deneyim	
Staj	Selçuk İplik Sanayi A.Ş.
İletişim	
GSM	0533 687 83 95
E-Posta Adresi	serkancan27@hotmail.com
Tarih	